A
10,500

SKANDINAVISMEN

SKANDINAVISMEN

HISTORISK FREMSTILLET

AF

JULIUS CLAUSEN

»To gange er vi blevne skuffede, engang halvt, engang helt; bygger vi tredje gang på sand, så ramler bygningen, og den nulevende slægt rejser den ikke flere«.

(Ploug til Sohlman. Oktbr. 1864).

KØBENHAVN
DET NORDISKE FORLAG
BOGFORLAGET: ERNST BOJESEN
1900

AARHUS STIFTSBOGTRYKKERI

Denne bog gør ikke krav på at give en udtømmende skildring af den skandinaviske tankes historie. Dette vilde fordre et værk i mange bind. Hensigten har kun været at skildre Skandinavismen i dens hovedtræk.

»Skandinavisme« er et begreb, som ikke er let at definere, thi det skifter, som årene går. I det følgende vil Skandinavisme blive omtalt i mange forskellige skikkelser. En helt litterær Skandinavisme med kosmopolitisk tendens lader sig påvise i det 18. århundredes slutning; en dynastisk under de forvirrede politiske forhold i 1810; en rent åndelig eller litterær i trediverne på grundlag af Nordens unge nationale digtning vokser med underbygning af nationalitetsprincip og sociale forhold i fyrrerne frem til »Studenterskandinavisme«, der atter omkring midten af halvtreserne anlægger en stærkere politisk farve for i treserne at ende som ren politik. Efter 1864 er der forsøg på at gøre den skandinaviske tanke til fælleseje for bredere lag; forsøgene strander. Og ved halvfjersernes begyndelse i det 19. århundrede er den skandinaviske bevægelse foreløbig forbi.

Det karakteristiske for den skandinaviske tanke i dens kulminationspunkt — midten af fyrrerne — er dens slægtskab og samtidighed med de andre evropæiske nationale strømninger, som det nedenfor skal blive påvist. Den, der som forfatteren har valgt at skrive Skandinavismens historie, kan kun gøre dette ved kronologisk at følge

udviklingens gang. Han vil ikke med tilfredsstillelse kunne udtage af sammenhængen og rent abstrakt behandle en særlig litterær, studentikos, politisk Skandinavisme for sig, fordi han derved må gøre brud på den historiske kontinuitet. Fremstillingen må ifølge sin natur få et annalistisk præg; og det har været nødvendigt at underlægge ordene beviser, så meget mere som disse ofte er hentede fra mindre let tilgængelige steder (aviser, brevsamlinger m. m.).

Endelig føler forfatteren trang til at bringe bestyrelsen for den Letterstedtske forenings danske afdeling en ærbødig tak for den hjælp, han har modtaget til dette arbejdes fremkomst, ligesom han er sine svenske venner, bibliotekar *H. Wieselgren* og redaktør *Harald Sohlman*, megen tak skyldig, fordi de på mange måder har støttet ham med råd og dåd.

INDHOLD

I.

I løbet af de sidste årtier i det 18. århundrede sker en forskydning i svenskes og danskes gensidige syn på hverandre. Gennem hundreder af år havde de to nationer betragtet hinanden som arvefjender, en følelse, som krig efter krig havde fået til at gro dybere og dybere, så at den strid, der fra først af havde stået mellem stat og stat, var blevet en strid mellem mand og mand. Hver tanke om sprogfællesskab, fælles minder, fælles historie var næsten svunden. Den eneste historiske erindring om fællesskabet, som holdtes i live, var Kalmarunionen, og den kunde for svenske kun blive til salt i såret. Den svenske bondestands bestræbelser i 1743 for at få den danske kronprins til tronfølger var overvejende politik, dikteret af uvilje mod Rusland og had til adelen, og Dalkarlenes kamp i Stockholms gader bundede ikke i nogen virkelig sympathi for Danmark. Det var da heller ikke at vente, at forbindelsestråden skulde knyttes mellem bonde og bonde, der socialt endnu måtte stå hinanden fjærnest. Den spirende forståelse af fællesskabet mellem de to nationer viser sig først hos mænd, hvis fredelige syssel holder dem fjærnt fra krigerisk uro og politisk tvedragt.

En menneskealder var forløbet, siden Sverrig og Danmark sidst havde båret våben mod hinanden, da fra dansk side den første beskedne tilnærmelse skete fra den lærdomselskende *Bolle Willum Luxdorph*. Til det af Lovisa Ulrika nystiftede »Svenska Vitterhetsakademien« indsendte han 1753 et latinsk digt, der besang Carl Gustavs overgang over Bæltet [1]). og vandt den udsatte pris. Nogen forherligelse af svenskekongens bedrift er det ganske vist ikke, og en sådan vilde fra dansk side også have været mindre på sin plads. Hovedtanken i digtet er snarest en undren over, at så nærbeslægtede folk som det svenske og danske gang efter gang har kæmpet mod hinanden, at

[1]) Poema in Serenissimi & Potentissimi Svecorum Regis Caroli Gustavi Transitum maris Balthici, trykt i Sv. Vitterhetsakademiens Handlingar I. s. 71 ff. 1755.

fælles udspring, fælles sprog og fælles religion ikke har kunnet holde krigens lidenskab i ave. Men hvorfor dvæle længer ved så ubehagelige minder (*animis jam pridem ingrata*)? Lad dem svinde med krigens vilde larm. Se! En fredsstjærne er gået op over nordens kyster, den vil sprede frugtbarhed over landene og læge folkenes sår.

Det næste oljeblad kom fra lignende kant, om det end ikke var så højtstemt i tone og havde mindre vid adresse. Det kan findes i første årgang af *I. S. Sneedorfs* »Patriotiske Tilskuer« (1761, Nr. 32) og sysler med den tanke at skaffe dansk og svensk videnskabelighed et større marked. Kan der ikke findes et middel til en forening af det danske og svenske sprog, så at indbyggerne i de to riger »kuns udgjorde et selskab i henseende til videnskaberne«, spørger Sneedorf, og røber derved ufrivilligt, at følelsen af sprogfællesskabet ikke har været ham umiddelbart påtrængende. Han tilføjer: »Mig synes, at næst et varigt og bestandigt venskab imellem begge nationer, som er grundet på fælles fordel, kunde der ikke tænkes noget, som var bekvemmere til at sætte dem i ligevægt med andre folk«. Det er oplysningstidens praktisk-anlagte mand, der fører ordet, og som gærne vil slutte en fordelagtig traktat, både i handel og videnskab. »*Venskab grundet på fælles fordel*« — foreløbig strækker sympathierne sig ikke videre.

Samme år havde Suhm, der stod i forbindelse med flere lærde folk i Lund, ytret som en yndlingstanke, »at de tre nordiske folk bør betragte hverandre som brødre«,[1]) vistnok i erindring om deres historiske sammenhæng.

Men alt dette var dog kun spredte og tilfældige bemærkninger, der tydede på, at en humanere opfattelse var ved at bane sig vej, men heller ikke mere. Forbindelsen mellem de to lande var yderst svag og strakte sig sjældent ud over Skåne. Kun meget få danske havde gjort den lange og besværlige rejse til Stockholm, og de Stockholmere, der havde gæstet den danske hovedstad, kunde også tælles. Mistroen var endnu stærk de to folk imellem, og sådan blev forholdet ved at være et stykke ind i det næste århundrede. Den svenske digter Hammarsköld mindes i et brev til Molbech deres første møde, hvor forundret han blev ved at træffe en dansk, der kunde være venlig og elskværdig, thi med modermælken havde han indsuget helt andre forestillinger om de danske. I Danmark lyttede man med skadefryd til rygterne om Gustaf III.s svindende popularitet, og regeringen stillede sig som bekendt i 1778 afvisende til Sverrigs ønske om at tiltræde det væbnede neutralitetsforbund. På dette tidspunkt synes der snarere at have været stemning for gensidig imødekommen i Sverrig end i

[1]) C. Bååth-Holmberg: Frihetens Sångar-Ätt. 1889 s. 79.

Danmark. Den danske minister i Stockholm, baron Güldencrone, indberetter i 1779, at han anser det for sin pligt at meddele, at han har fundet megen tilbøjelighed hos de ledende medlemmer af det svenske akademi til at træde i forbindelse med de mere fremragende lærde i København, og han beklager, at medens *Vetenskaps-akademien* har udnævnt flere danske til medlemmer, har *Videnskabernes Selskab* ikke svaret herpå. Han foreslog samtidigt astronomen Wargentin, lægerne Acrell og Beck eller kemikeren Bergmann til medlemmer af det danske selskab.[1]) Men der var ingen stemning for hans forslag, og først senere på året optoges efter Hielmstiernes tilskyndelse Wargentin. Den danske regering så med alt andet end venlige øjne på Sverrig; Guldberg, som havde så liden nordisk følelse, at han endog erklærede, at der ikke gaves »normænd, men kun borgere af den dansk-norske stat«, kaldte i 1780 Sverrig arvefjenden.[2]) Kort efter må der imidlertid være sket et omslag i uviljen mod Sverrig, i hvert fald i de højere kredse. Videnskabernes Selskab forandrede sin tidligere taktik og optog i 1782 et ret betydeligt antal svenske som medlemmer, deriblandt Lagerbring, der omtrent samtidigt i sidste del af sin »Svea rikes historia« sluttede en philippika mod Kalmarunionen med den forsonende bemærkning: »Intet havde været lettere end at gøre Kalmarunionen varig, om man havde tænkt på Sverrigs velfærd«.

En indberetning fra den svenske diplomat *d'Albedyhl,* der i firserne var chargé d'affaires i København, giver et fingerpeg, i hvilken retning motivet til denne ret pludselige forandring skal søges. Under 7. Juli 1785 skriver han hjem: »Schack Ratlau fremkom for første gang overfor mig med den mening, som iøvrigt flere danske af mindre betydning har ladet falde, at nemlig en forening mellem Sverrig og Danmark for begge riger skulde blive den nyttigste og mest ønskelige stilling«. Han tilføjer: »Deres exellence kan være forsikret om, at jeg med al mulig værdighed behandler dette æmne«.[3]) Fire år efter udtaler samme mand: »Jeg kender ingen oplyst dansk, privat eller højere embedsmand, som selv gør sig skyldig i den gamle dårskab at hade Sverrig, eller billiger, at andre gør det . . . Med så meget større tilfredsstillelse har jeg hos selve den danske regering sporet en særlig agtelse og velvilje for Sverrigs navn og kundskab om begge rigers sande interesse«.[4]) Denne interesse for Sverrig i regeringskredse var næppe så uegennyttig, som grev d'Albedyhl synes tilbøjelig til at an-

[1]) Molbech: Videnskabernes Selskabs Historie. 1843 s. 285.
[2]) E. Holm: Danmarks politiske Stilling under den franske Revolution. 1869. s. 135.
[3]) Ahnfelt: Från Europas hof. I. 1883. s. 260.
[4]) G. d'Albedyhl: Skrifter af blandadt innehåll. I. 1810. s. 80.

tage. Der har utvivlsomt ved det danske hof været planer oppe i vid almindelighed om muligt ved lejlighed at benytte det uvejr, som kendeligt trak op på Sverrigs politiske himmel, til forberedelse af en dynastisk union mellem de to riger under kronprins Frederiks scepter. Tanken søges først i 1810 gjort til virkelighed, men planerne har været oppe tyve år tidligere. Hvis man kan være sikker på, at den notits i Minerva-hæftet for oktober 1787 om kong Gustafs besøg i København, ikke er inspireret fra regeringskredse, bærer den ganske vist vidnesbyrd om en stærk og spontan skandinavisk interesse, der ikke før har givet sig så stærkt et udslag. Det hedder bl. a.: »Sikkerligen er det et for hver *Skandinaver* glædeligen henrivende syn at se de *trende* rigers folk, forestillede i deres monarker, venskabeligen at vandre med hinanden hånd i hånd. Hvad skønnere, hvad mere i sanserne faldende emblem på den *forønskede* eendrægtighed, venskab og god forståelse imellem de nationer, som naboskab, fælles herkomst, fælles interesse, sprog, sæder, alt forener?« Men sligt udbrud er på denne tid så enestående, at det vækker mistanke. Pram, tidsskriftets politiske redaktør, var ganske vist en af de første »litterære Skandinaver«, men har mulig dog modtaget et vink fra højere steder, måske fra selve Bernstorff, der arbejdede ivrigt for et godt forhold mellem Danmark og Sverrig.[1]) Det var heller ikke med sin gode vilje, at den danske regering som Ruslands allierede det følgende år måtte lade hæren marschere over den svenske grænse, og fra dansk side gjorde man alt for at udslette erindringen om det ubetydelige felttog.

I så henseende er en række breve fra kammerherre J. E. Schumacher, fhv. dansk gesandt i St. Petersborg, til Bülow, der dengang endnu havde nogen indflydelse ved hoffet, meget oplysende.[2]) Schumachers ønske er at »ophæve alt nationalhad ved at vise svenskerne, at de danske ingenlunde hader dem, men at begge nationer ere skabte til at elske hinanden og leve forenede.« I et andet brev udvikler han for Bülow, hvilke planer der i den anledning har spøgt i hans hjærne. Han vil skrive eller rettere lade skrive en dramatisk piece, hvis formål skal være: 1) »at lægge for dagen, såvel for danske som svenske, vor fortræffelige kronprinses ædle karakter, menneskekærlighed og for sine undersåtter lykkelige tænkemåde . . . Til den ende kunde det ikke være andet end nyttig på en skjult måde at lade kontrastere h. k. højheds alle bekendte fortræffelige egenskaber med de modsatte hos kongen af Sverrig, f. eks. at lade kontrastere hans økonomi og

[1]) E. Holm: Danmarks Udenrigspolitik 1788—90. Kbh. 1869 (i Vid. Selsk. Skr. Hist.-phil. Kl. V. 4.)

[2]) Sorø Akademis manuskriptsaml. pakke 42.

omhu med kongen af Sverrigs ødselhed, hans lyst til arbejde og aktivitet med kongens lyst til spectacler og comedier; hans ømhed for undersåtterne med kongen af Sverrigs salg af sine undersåtter til Tyrken; hans godgørenhed mod trængende mod kongens presenter til paven; hans åbne karakter mod kongens falskhed. 2) at gøre det så klart som muligt, at h. k. h. vilde den svenske nation personlig vel, og at krigen var bleven ført på den ædleste måde; samt og at de danske i alm. elskede den svenske nation og lod den ret vederfares. 3) at give et slags vink, hvor vel det ikke (!) vilde være for begge nationer, når de *under eet forenedes* under en dydig og veltænkende herre, hvilke »under eet forenede« kunde gives med slig en tvetydig vending, at det ikke så lige kunde determineres, om man ønskede, at begge nationer vare forenede under én fyrste, eller at de vare forenede ved nøje alliance.« Dette var jo en noget ejendommelig form for Skandinavisme at spekulere i at opægge nabofolket til had mod sin konge og så fiske i rørt vande. Den må imidlertid have tiltalt Bülow, thi kort efter fremsender Schumacher scenegangen i piecen. Den er for karakteristisk i sin naive brutalitet til ikke at gengives. Titlen er:

Den svenske Fiskers Tilbagekomst til Raa[1])

»Indholden af piecen er, at denne fisker, en retskaffen, veltænkende og taknemmelig mand, nu søen er tillagt med is, er gået over til København for at se den ædle velgører, h. k. h. kronprinsen, som i deres ulykke har understøttet dem.

1ste scene.

Fiskerens kone og børn, en god, nøjsom og arbejdsom familie, venter med længsel på faderens tilbagekomst og underholder sig ved at tale om store byer og om den *der* herskende levemåde; her kunde komme en arie om nøjsomhed.

2den scene.

En enfoldig mand af naboerne kommer ind, spørger, hvor husfaderen er; man svarer, at han er gået til København. Han beklager da hans ulykke, at de danske vist vil pine og dræbe ham, at han selv i Gothenborg har set et marterinstrumenter, som de danske havde bestemt for de svenske; ved disse fortællinger sætter han fruentimmerne i den største skræk, og datteren synger en sang, hvori hun begræder sin faders ulykke.

[1]) Fiskerleje mellem Landskrona og Helsingborg, kort fra Ramlösa.

3die scene.

En fornuftig svensk, som har været ved slaget ved Quistrum-bro og dér er blevet let såret,[1]) kommer ind, ler af deres gråd, taler om vor kronprinses ædelmodige behandling af de svenske, og om den usædvanlige menneskekærlighed og omhyggelighed for at skåne menneskeblod, med hvilken denne krig fra dansk side er ført.

4de scene.

Nu til alles glæde kommer fiskeren tilbage. Han har ved sin tilbagerejse haft den fornøjelse at redde en dansk vildfaren mand, som var faldet i vandet, og dette har opholdet ham lidt længere end ventet. Fruentimmerne ere uendelig glade ved at se ham igen, og højst nysgerrige efter at høre noget om h. k. h. kronprinsen falde alle i munden for at spørge: Har du set ham? Hans svar er:

Jo vist har jeg set ham, I véd hvem jeg mene.
Hans åsyn udviste en smil englerene,
Den godhed, der straalede ud af hans oje,
Den gav mig en inderligt glædefuldt nøje.
Hvor mandig, hvor ædel, dog nådig og god!
Han sælger vist ikke en undersåts blod.
Lyksalig det land, som kan kalde ham sin,
Gud give jeg kunde og kalde ham min.

Nu gøres ham da mange flere spørgsmål, og han fortæller alt, hvad han i Kbhvn. af så mange har hørt om vor kronprinses fortræffelige egenskaber samt tillige om de danskes venskab for de svenske.

5te scene.

Nu kommer den danske ind, som ved fiskeren er bleven reddet. Han ytrer sin taknemmelighed, taler om de danskes og svenskes ædle tænkemåde, og nu ytrer det sig, at han ligeledes har været ved slaget ved Quistrum-bro og der vist sig menneskekærlig mod den samme svenske, som forekommer i 3die scene. De omarme da hinanden og fortælle en og anden trait om slaget ved Quistrum-bro eller om h. k. h.s ophold i Uddevalle, som viser h. k. h.s sjæls storhed og de danskes ædle handlemåde i et fordelagtigt lys. Her kunde da måske i arien gives visse vigtige vink som f. eks. når dansken sang:

O svenske folk, hvis dyd og mod
Vi danske ej miskender.

[1]) Manuskriptet har forst »hårdt såret«, men dette er overstreget som mindre svarende til hensigten.

Udsprungen af beslægtet blod
Kom lad os være venner,
Gid at *vi alle samtlige,*
Som Fridrichs dyder ære,
Må udi eet forenede
Ved ham lyksalig være.

. . . Stykket ender sig med et kor til Kronprinsens ære; det kunde endes med dette ligeledes betydende ønske:

Hans navn og ære aldrig skal af vores bryst udslettes.
Gid han var vor, og vi igen var Friderich den slettes.« —

Dette er jo en ren og skær apologi for en dynastisk union, og det var Schumachers mening, at piecen skulde oversættes til svensk. Men alt burde ske med forsigtighed; derfor — »på det, at det ikke skulde supponeres, at den var bleven oversat på svensk i Kbhvn., så kunde man jo på titelbladet angive en svensk oversætters navn og angive Stockholm samt en derboende boghandler som trykkested, og tillige have omsorg for at få en mængde eksemplarer sendte til Sverrig, Rusland, Finland til de derværende boghandlere.«

Schumachers piece er dog noget mere end sleben hofmands-tale og politik på rævekløer. Så meget sandt var der i den, at der i litterære kredse i begge lande var ved at fremspire en interesse for naboens åndsliv, en interesse, som man også gærne vilde overføre til personer. Men i de kredse, i hvilke det Schumacherske stykke spiller, var man ikke nået så vidt, og er det da for den sags skyld endnu ikke den dag i dag. Af de antydninger til skandinaviske synspunkter, som møder os i slutningen af det 18. årh., er vistnok den tale bedst kendt og mest skattet, som *Frederik Sneedorf* på sin udenlandsrejse holdt i foråret 1792 i det »nordiske selskab« i London om »Vigtigheden af de tre nordiske rigers forening«.[1]) Den er af senere tiders begejstrede Skandinaver blevet vurderet over fortjeneste, mulig fordi den tager videre sigte, og ikke blot holder sig til de litterære forbindelser, det eneste punkt hvor det går an — og endda kun betingelsesvis — at tale om Skandinavisme i det 18. århundrede. Sneedorfs foredrag er i det væsentlige en gennemgang af nordens historie med særligt henblik på Kalmarunionen, og appellerer mere til følelsen, end den hviler på noget egenlig ræsonnement. Han ønsker, at i de *tre* (ikke to, som det ellers hedder) rigers hovedstæder selskaber må stiftes i lighed med det i London, »hvis genstand er at udbrede almen kærlighed til fædrelandet og til norden, hvor vi forenede svenske, norske og danske betragte os som kun hørende til ét fædreland —

[1]) Trykt efter Sneedorfs udkast i 2. bind af »Skand. Museum«.

Skandinavien.« *Skandinavien, Skandia, Skandinav* er ord, som først nu får kurs i sproget. — Simplere, men personligere forekommer de indtryk, som Pram har ført med sig fra en 11-dages udflugt til Lund; de findes i en række breve til hans ny erhvervede svenske venner.[1] Han har lært et folk at kende, som det ikke går an for dets nærmeste naboer at være ubekendt med; han vil ikke tale om den antipathi, som fordom og pøbelagtighed er skyld i, men han finder det usømmeligt for begge parter, at to universiteter, der ligger hinanden så nær, slet ingen forbindelse har. Han kender og beklager kommunikations- og transportvanskelighederne. »Men er dette en literarisk ulykke, er det da ikke meget ulykkeligt, at vi danske og svenske med alt dette ikke læser hinandens bøger og have dog så nær et og det samme sprog, da det ene næppe har 200 ord, der ved andet end en ubetydelig forskel i bogstavering og udtale er forskellig fra det andet.« Pram foreslaar gensidige studiebesøg ved de to universiteter og opfordrer sine lundensiske venner til at stifte et tidsskrift i lighed med hans eget »Minerva« og tilføjer: »*Da vi danske og svenske bør ønske i litteraturen at udgøre et folk*, så måtte det være Dem vigtigt nærmere at gøre Deres landsmænd bekendte med det af vor litteratur, som fortjente bekendtgørelse«. Omtrent i de samme dage havde den udmærkede svenske digter Kellgren, »Stockholmsposten«s redaktør, der mulig har været på et kort besøg i København,[2] i sit blad begyndt at gøre propaganda for den danske litteratur. »Hvor mange af Eder — spørger han — har blot hørt tale om, endsige læst og læst foruden fordom, hvad en Evald, Wibe, Storm, Wessel, Baggesen, Rahbek, Tode osv. har skrevet?«[3] Og fra dette tidspunkt findes i bladet hyppigt oversættelser af dansk poesi, vistnok foretagne af Kellgren selv, der holdt det for en ære at have den danske litteratur repræsenteret i sit bibliotek, så at det kan have sin rigtighed, når en Stockholmer to år efter tilskriver Baggesen: »Vi gøre os mere og mere bekendte med den danske litteratur.«[4])

Hvor megen ballast de planer om en dynastisk union, der mulig havde været oppe i regeringskredse, har sejlet med, er vanskeligt at sige. Ønskerne synes i hvert fald snart at være blevne mere beskedne og indskrænke sig til en alliance. Men her er selv den svenskfjendt-

[1]) I Nyerups »Magazin f. Rejseiagttagelser« IV. s. 358 ff.

[2]) Da kun en enkelt svensk kilde (Hammarsköld, Sv. Vitterhetens historia. 1817. 2. Uppl. s. 329) nævner dette besøg, og ingen danske, går det ikke an at tillægge det nogen betydning i denne forbindelse.

[3]) Stockholmsposten 1791. Nr. 151.

[4]) Baggesens brevsamling i det store kgl. bibl. nr. 176.

lige Guldberg nu slået om; han skriver 1792: »Maaske kunde således de *to* (!) nordiske nationer efterhånden lære at indse, at et fast bånd imellem dem begge ender begges nød lidt efter lidt, at de slet ingen naturstridige interesser har, og at de vel og fast forenede kunne se stift alle i øjnene.« [1]) Med denne gensidig vågnende velvillighed i betragtning er det da rimeligt, at det neutralitetsforbund, som de to magter indgik d. 27. marts 1794 til beskyttelse af deres handelsflåder, blev modtaget med begejstring. Hertug-regenten (Carl XIII) udviklede i et brev for kronprins Frederik, hvorledes de to rigers interesser var de samme, og at det var på tide at gøre ende på den smålige misundelse og mistro, som havde forblindet dem. Rigernes venskab vil gøre dem frygtelige for de naboer, hvis planer går ud på at adskille dem, »for at de, hver for sig, måtte blive ofret for den sondring, som *selv naturen synes at forbyde.*« Digterne blev inspirerede. Zetlitz skrev strofer som disse til minde om de forenede flåder:

Vi krigens mænd, vi havets mænd,
Vi hædersmænd,
Vi Sverigs mænd, vi Danmarks mænd,
Vi Norges mænd
Vi alle nordens stolte mænd
Er *ét* igen.
— — — —
Som dug for sol alt indbildt had
Er svundet hen;
Se Cimbren favne Goten glad
som gammel ven;
Trohjærtig normænd begge ta'er
med lyst i hånd.
Gud signe dem, som bundet har
Det skønne bånd,
De tvillingrigernes fædre.

De er, om man vil, forløbere for »— Engang i tiden vorder det et«, skønt den udvikling, der har ledet de to forfattere, er vidt forskellig. For Zetlitz er det en bevægelse henimod humanismens ideal, for Ploug henimod nationalismens. Den unge Malte Conrad Bruun skrev en »*Nordbosang*« (»Et folk, oh kun eet, være folket i nord — hvor er en nation da på jorden som vor«), en »*nordisk* frihedssang«, »Sang for »*nordens* orlogsmænd«, og Pram mindedes »den hellige pagt« i en prolog.

Fra svensk side lød også enkelte røster i samme retning. Franzén, som »efter læsningen af Baggesen og et par andre danske skjalde«, i Stockholmsposten (8. febr. 1794) havde ladet det smukke lille digt

[1]) Manuskriptsaml. i Sorø, pakke 37.

»Svenska sånggudinnan till den danska« indrykke, lod i et andet digt (»Röst från Östersjön«) »Skandiens skjoldmøer række hverandre hånden«. Det førstnævnte af disse Franzéns digte blev aftrykt i første bind af det danske tidsskrift »Samleren« (1794) — rigtignok i en frygtelig mishandlet skikkelse — og blev ledsaget af et ønske om, at den af »et par af vore bedste forfattere ønskede *litterære* forbindelse mellem de to nordiske stater« må gå i opfyldelse. »Sprog, sæder, beliggenhed, nordisk karakter bestemmer os til at være brødre, i det mindste i videnskabernes rige. Danske! lader dog ikke en ulyksalig, en ugrundet fordom afholde os fra at skatte og elske et folk, der i oplysning og gavnlig kultur, ja i kæk, rask virksomhed ikke viger, men vel hist og her overgår os.«[1]) Sandsynligvis skyldes dette pathetiske udbrud Bruun.[2]) Andre steder kan spredtvis træffes udtalelser i lignende retning, som at »den danske Hellespont herefterdags skal være den eneste skilsmisse imellem svenske og danske; som brødre skulle de besøge hinanden og medbringe glansen og strålerne af deres dybder og visdom« osv.[3])

Den mand, som dog nok var besjælet af den største iver for at få en virkelig litterær vekselvirkning istand mellem Danmark og Sverrig, var den unge *Jens Kragh Høst,* og — som man kan læse det i hans »Erindringer« — holdt interessen herfor sig vedlige hele hans liv med en fasthed og klarhed, som ellers ikke udmærkede denne holdningsløse og uklare skikkelse. I 1794 var han første gang på svensk grund — denne gang blot i Lund. Samme år indrykkede han i »Minerva« et »Forsøg til en hurtig oversigt af de skønne videnskabers skæbne i Sverige«, og det følgende udsendte han subskriptionsplaner til et tidsskrift »*Nordia*«, som han agtede at udgive i forening med P. M. Haste og F. Høegh-Guldberg — hans valg kunde visselig være faldet på bedre folk — og som skulde bidrage til det »indbyrdes litterariske bekendtskab«. »Nordia« bestod kun et års tid og fortjente heller ikke nogen bedre skæbne. Indholdet er et helt tilfældigt skrabsammen af, hvad redaktørerne har kunnet komme over — digte, teaterrecensioner m. m. — og det nordiske indskrænker sig til nogle Høstske oversættelser af digte af Kellgren og Franzén, en oversættelse ved Høegh-Guldberg af Kellgrens opera »Gustav Vasa«, der skulde demonstrere, »hvor skønt, hæderligt og frydefuldt det var, at i modsætning til det had, der skildredes her, danske og svenske nu var blevne det, Gud og naturen bestemte dem til at være: et broderfolk«;

[1]) Samleren I. s. 198 ff.
[2]) Nord. Tidskrift IV. 1869, s. 217.
[3]) Efterretn. om udenl. Litt. V. 1794, s. 366.

fremdeles nogle få poetiske original-bidrag af lundensiske venner, og et svar af lægen og skønånden Rasmus Frankenau på Franzéns poetiske hilsen, ligeså mat og tyndt som Oehlenschlägers svar på Tegners hyldest fire og tredive år senere. Mange subskribenter fik »Nordia« ikke i Danmark og vistnok endnu færre i Sverig. Lignende uheld havde Høst med en plan, som han udkastede i forening med Fr. Thaarup, om oprettelse af et svensk bibliotek i København. Kun én deltager meldte sig — fru Hegermann-Lindencrone. Derimod lykkedes det Høst kort efter at få en langt mere omfattende plan i samme retning bragt ud i virkeligheden, skønt dens levetid også blev stakket — simpelt hen, fordi den ikke var levedygtig.

Vage skandinaviske sympatier var altså tilstede i den danske litterære verden. Men Høsts »Nordia« havde ikke kunnet give dem føde. I sommeren 1796 havde København haft besøg af den meget fremragende kunstkritiker Karl August Ehrensvärd og den mindre fremragende litterat G. A. Paijkull. De var forskellige gange samlede i vennelag med folk som Rahbek, P. A. Heiberg, Høst og hvem der ellers hørte med til Københavns litterære klike. Her kom da — som Rahbek fortæller — stiftelsen af »et literarisk brodersamfund på bane«, og ved det sidste af disse gæstebud blev tanken derom så levende, at man med det samme anså foreningen for stiftet og drak på dens velgående.[1] Rahbek tilskrev straks hertugen af Augustenborg, der var universitetets patron, om planen, og hertugen udtalte i varme ord sin glæde derover: ». . . For kulturens og videnskabens hurtige fremme hos begge nationer er en sådan forbindelse meget ønskelig, og enhver der hjælper til at befordre den, gør sig fortjent af sit fædreland og sikkert også af menneskeheden«.[2] Skandinavisme fra det 18. århundredes filantropiske synspunkt.

Heiberg og Rahbek vilde helst være fri for Høsts medvirken i det projekterede selskab, men denne kom dem i forkøbet og tog rask initiativet. Han talte først med *Nyerup* om sagen: han var villig. Og derpå gik Høst til Baggesen, formodentlig fordi han for øjeblikket var den mest populære skribent, og *Baggesen*, begejstret som han stedse var for alt nyt, var med det samme vunden. Han gav endda yderligere anvisning på *Pram*, og kort efter mødtes de fire for at aftale, hvem flere skulde indbydes. Man henvendte sig til zoologen, professor *Abildgård*, der blev selskabets formand, til kaptajn *Abrahamson*, kammerherre *Hauch*, den allerstedsnærværende mæcen, til professorerne *Kierulff*, *Münter*, *Ove Malling* og *Sander*. Heiberg fik derimod

[1]) Rahbek: Erindringer IV, s. 474. V, s. 81.

[2]) N. M. Petersen, Den danske litteraturs historie, 2. udg. V 2, s. 11, anm. 3.

ingen indbydelse. Misfornøjet stiftede han da sammen med den vennetrofaste Rahbek og nogle andre det selskab: »For Sandhed«, i hvis publikationer hans dristige »Sproggranskning« og »Politiske Dispache« så lyset. D. 5. oktober 1796 samledes de indbudte hos Baggesen på Regensen; »hensigten med denne sammenkomst var — som det hedder i selskabets protokol[1]) — fælles nøjere overvejelse af de virksomste og kraftfuldeste midler til såvidt muligt at forene den danske og den svenske litteratur, et foretagende, som ikke blot af alle forsamlede erkendes af indlysende gavnlighed, men til hvis muligst fuldkomne udførelse da og alle erklærede sig villige at medvirke«. Man blev enig om, at et selskab skulde stiftes, og besluttede at døbe det det *Skandinaviske Litteratur-Selskab.* Som et af de virksomste midler til at fremme det angivne øjemed blev det vedtaget at udgive et »periodisk skrift, bestemt og indrettet for begge Skandinaviens nationer. Dette bør i begge disses *hoveddialekter* uden forskel have såvel almeninteressante, ej for lærde og kyndige alene, forfattede filosofiske og belletristiske stykker, som hensigtsmæssige anmeldelser af og efterretninger om den skandinaviske litteraturs fænomener«. Det var meningen, at selskabet skulde bestå af både danske og svenske medlemmer — hvad rigtignok ikke gik i opfyldelse —, men at tidsskriftet skulde udgives i København. Endelig besluttede de tolv tilstedeværende stiftere at indbyde lige så mange medarbejdere.

Det er vistnok Baggesen, der har været mester for denne lige så uklare som ostentative ordning. I hvert fald skriver han i de samme dage til Reinhold, at sammensætningen af de 12 stiftere skyldes ham, og at han har »begejstret dem for ideen indtil dådrig entusiasme«. I begyndelsen var han fyr og flamme for tanken, arrangerede møder hver søndag, hvor det ene lovudkast forelagdes efter det andet. Og om disse vedblev det lille selvbestaltede lærde akademi at strides længe efter, at det burde stået det klart, at det måtte opgive ideen om selskabet. Allerede i december kunde nemlig Høst meddele, at håbet om et koordineret selskabs oprettelse i Stockholm ikke kunde gå i opfyldelse, men at man nok turde gøre regning på flere svenske forfatteres medarbejderskab.

Omsider, i løbet af det følgende år, blev vedtægterne færdige. Som selskabets formål angaves »at fremme litterarisk forbindelse mellem de skandinaviske stater«. Medlemmernes antal måtte i det højeste være 40, og de skulde deles i 4 klasser: en historisk, en filosofisk, en fysisk, en æstetisk, i overensstemmelse med tidsskriftets karakter, der var udvidet til i almindelighed at omfatte »for mennesket og bor-

[1]) Ny kgl. saml. 768 fol.

geren nyttige originalafhandlinger« foruden oversættelser fra døde eller lidet kendte sprog og recensioner af vigtige skandinaviske skrifter. Hvert københavnsk medlem var forpligtet til mindst at indsende et bidrag årligt. Nogen synderlig opsigt vakte selskabets stiftelse ikke, snarere kritik. Dets højtidelige apparat spottes i en af datidens aviser under overskriften »Anmeldelse af et nyt tidsskrift« i ord som disse: »Vi 24 stadens gelehrte rangspersoner og derhos boende i 24 af stadens principaleste gader, agter med det første at sammensmelte vore horrente kentniszen i et periodisk skrift, hvilket under navn af »Det nordiske Deigntrug« qvartaliter skal udkomme«, og der skumles over, at selskabet slet ingen svenske har paa sin medlemsliste, men desto flere tyskfødte mænd (Eggers, Moldenhawer, I. F. W. Schlegel, Tode).[1]) En mere alvorlig kritik forelå noget efter fra Jacob Badens hånd i hans »Universitetsjournal« (V årg. 4. hæfte s. 156 ff.) under overskriften »Kan der vindes noget for fædrelandets litteratur ved en nøjere forening med Sverrigs?« Rahbek protesterer rigtignok i sine »Erindringer« (V, 87) mod, at Baden kalder selskabet et »foster af et af vore digterhoveder af første rang (Baggesen), som, efter at han, på en pædagogisk rejse hos fremmede, intet fandt sin skaberånd værdigt at bringe sine landsmænd hjem, bragte dem denne sande digterskabning, og overlod dens opdragelse til et selskab, som coopterede sig selv«. Og formelt set har Rahbek ret heri, da Høst jo var den første, som arbejdede på at få ideen ført ud i livet; men det er mere end sandsynligt, at Baggesen med vanlig glubskhed har kastet sig over den ny tanke, og at hans evne til at påvirke sine omgivelser har fået dem til at følge alle hans indfald. Det er så ganske Baggesensk dette — straks at slå et stort brød op, at have hovedet fuldt af planer og skizzer, at kaste sig med uhyre iver og arbejde over en sag, for et par måneder efter ikke længere at skænke den en tanke. Allerede i april 1797 er Baggesen borte fra Danmark, og det sidste, han har at skaffe med selskabet, er, at han i et brev fra Kiel[2]) foreslår det at

[1]) Tillæg til »Fyens Avertissements Tidende«, 8. marts 1797. N. M. Petersen anfører, at man har været tilbøjelig til at gætte på Schack-Staffeldt som forf. (med hvad grund véd han ikke.) Rahbek, som citerer passagen, tilføjer: »Det hele slutter med fire spanske linjer som et slags bomærke, da den unavngivne forfatter var en af de få, der den tid gav dem mine af at lægge vind på spansk litteratur« (Erindringer V, noten s. 86). Der turde da, synes mig, være mere grund til at gætte på P. A. Heiberg, der jo gav sig af med spansk, og som følte sig stødt over at være udelukket fra selskabet, hvad fortsættelsen: »Vi anse da vores gesellschaft beschlossen og bryder os ikke om nationens øvrige gamle lærde og yngre levende mænd, som vi ligefrem, mir nichts, dir nichts, have udelukket fra vore enesaliggørende mysterier«, nok kunde tyde på.

[2]) Baggesens brevsaml. nr. 1443.

vælge en elefant med overskrift *Festina lente* til »indsegl«. — Baden er bange for den påtænkte »amalgymering« af dansk og svensk, og han troer ikke, at lysten er stor på nogen af siderne. Vistnok kunde det være nyttigt at låne af det rige svenske ordforråd som modvægt mod de mange germanismer, men hertil, sålidt som til at svenske læse danske skrifter og omvendt, behøves intet selskab.

Det »Skandinaviske Litteraturselskab« lod sig imidlertid ikke anfægte af denne forskelligartede kritik, men arbejdede i talrige møder videre på at fuldkommengøre sig. Dets mange lærde medlemmer — de udgjorde omtrent tre fjerdedele af selskabet — kunde åbenbart ikke tænke sig noget andet med selskabet end en slags pendant til »Videnskabernes Selskab«, hvortil måske også bidrog, at det logerede i samme lokale på Christiansborg; og i lighed med dette vedtog man at indbyde korresponderende medlemmer, 12 dansk-norske (hvor valget hovedsageligt faldt på fødte Holstenere, men kun på 4 Normænd) og 12 svenske. Endelig var selskabet nået så vidt, at det i 1798 kunde udsende første bind af sit tidsskrift, en omfangsrig, smukt udstyret, med antiqva trykt bog, der bar titlen »Skandinavisk Museum«. Hvor lidet skandinavisk dette skrift var, fremgår tilstrækkeligt, når man gennemblader dets første årgange, og allerede »forerindringen« røber, hvor vidt forskelligt det 18. århundredes Skandinavisme er fra det 19. århundredes.

Fortalen er fremgået af et samarbejde mellem Høst, Malling, Abildgaard, Abrahamson og Moldenhawer. Karakteristisk nok begynder den med at beklage, at et for alle forståeligt verdensprog ikke findes; i mangel af bedre må man trøste sig med, at »sproget i nordens tvende skandinaviske riger er et og det samme hovedsprog; men det har delt sig i *tvende* dialekter, den danske og den svenske, som ere blevne hinanden fremmede og anses i og udenfor rigerne som tvende særskilte sprog«. Det er forståeligt og rimeligt, at man i litteraturselskabet kun havde tanken henvendt på rigssproget eller skriftsproget, men alligevel må det forundre, at her stadig kun tales om to dialekter, og at det ganske er undgået opmærksomheden, at der dog var nogen forskel også mellem dansk og norsk skriftsprog. Det er overhovedet, som om begrebet *norsk* slet ikke eksisterer for det 18. århundredes Skandinaver, og der må dog i datidens København med rigernes eneste universitet have været rig lejlighed til at høre norsk og til at lære Normænd at kende. — Efter at det videre er udviklet, hvilken fordel de to sprog vilde have af at nærme sig til hinanden, fremstilles det som selskabets ønske, at de to nabofolk almindeligere end hidtil skal læse hinandens litteratur. Og helt ud fra det 18. århundredes kosmo-

politiske synsvinkel hedder det: »Man har beregnet, hvor vigtig en fordel det i mange henseender vilde være, når henved 2 millioner mennesker forenedes til fælles tænkning og læsning med omtrent et lige antal, og man har ikke draget i tvivl, at jo mere sådan forening bringes til virkelighed, jo mere vilde den udvidede kreds kunne oplyse sig selv, og jo mere bidrages til det større og almindelige kundskabsforråd, som jordens forskellige folkefærd skylder hinanden og tilegner sig fra hinanden«. Misforstået handelspolitik har i århundreder udsået tvedragtens sæd, men tiderne har forandret sig: de to regeringer har med tillid og agtelse rakt hinanden hånden til forenet forsvar for fælles statsrettigheder; vejen er derved også banet for »kundskabsmændene til at forene sig ved fastere bånd til fælles almennyttige øjemed«. Selskabets program fremsættes derefter, og efter at der er gjort rede for tidsskriftet, slutter fortalen noget flovt med undskyldning for, at der er så få svenske bidrag i det første hæfte; men tidsskriftet har endnu ikke tiltrukket sig den fornødne opmærksomhed, og »samme årsag vil måske forvolde, at nogle af de følgende hæfter ville få flere danske stykker end svenske«, men — hedder det forventningsfuldt »man håber med tiden at se begge sprog mere afvekslende«.

Dette håb blev på det allergrundigste beskæmmet. Det fik endda være, om der kun var få svenske bidrag, når de andre bidrag dog var i overensstemmelse med programmet og behandlede emner, der på en eller anden måde stod i forhold til nordisk åndsliv. Men forbindelsen var meget løs. I første bind fandtes 5 større danske bidrag og 3 mindre svenske. Men hvad havde en Baggesens oversættelse af Iliadens 1ste sang eller en Sanders »Niels Ebbesen« eller en afhandling om stenkul her at skaffe? Af de danske bidrag var en notits af Nyerup om et gammelt svensk manuskript på universitetsbiblioteket vel det, der kom tanken nærmest. De svenske bidrag var en anonym afhandling om dronning Margrethes mynt, et essay om svenske synonymer af vicebibliothekarien Lidbeck i Lund, og et digt af Franzén »Svea till Dana«, hvor tanken om en sammenslutning atter knyttes til det store menneske-broderskab, som når han synger:

Så slutom et förbund, hvars skönhet tjusar
Hvar jordens vän, likt den olivekrans,
I fridens tempel mellan syskon susar,
Som nyss förlikta gingo dit i dans.

— — —

Hvi äro folken ej hvarannans bröder?
Är hela jorden ej ett fosterland?

Den samma sol, af hvilken fjällen glöder,
Förgyller Themsens vimpelkrönta strand.

— — —

Nej! dygd! ditt rike stängs ej af de gärden,
Med hvilka väldet randat detta klot.
Medborgligheten famnar hela verlden,
Och mänskjovännen blott är patriot. o. s. v.

Digtet kunde med lige så megen ret hedde »Frankrike till England«, så liden antydning findes her af noget individuelt-nationalt. — Programmets tredje og sidste punkt, gensidige recensioner og kritikker, var realiseret så tarveligt, at hæftet kun indeholdt danske recensioner af dansk litteratur.

Abonnenterne fylkedes nu heller ikke tæt om »Skandinavisk Museum«.[1]) I Danmark var der ikke mange, og i Sverrig naturligvis færre. Det var klart, at noget måtte gøres for at vinde stemning for foretagendet i nabolandet, skaffe det subskribenter og medarbejdere. Høst sendtes da i denne hensigt afsted til Sverrig med 150 Rdlr. i lommen, og det pålagdes ham desuden at hverve svenske korresponderende medlemmer. Men resultatet blev kun kummerligt. Selv i det nærliggende Lund hvervedes kun 6 à 7 subskribenter, og fra Stockholm skrev han hjem, at der var flere, som »interesserede« sig for selskabet — han nævner således Silfverstolpe, Rosenstein, Leopold, Gjörvell — men foreslog dog samtidigt, at man skulde opsætte valget af korrespondenter. I Upsala er hans fortrøstning ikke vokset; han har vistnok håb om nogle recensioner, men han tvivler stærkt på, at »Museum« med dets 24 ark om året vil vinde indgang, og at de svenske forfattere ville indsende bidrag, når de ikke bliver honorerede. Det er åbenbart skuffelsen, som lægger ham de følgende ord i pennen: »Hver nærmere kundskab om den svenske litteratur leder mig til foragt for den. Ja, i vor forbindelse med Sverig er vi den givende part . . . Jeg begynder at tro, at *vi* bør betragte os som formænd for den skandinaviske litteratur og de svenskes bitræde som bisag . . . Den svenske litteratur ligger i vuggen«. Høst har ikke haft megen kendskab til svensk åndsliv i det 18. århundrede, når han ikke har bluedes ved at skrive dette. Imidlertid skal det dog ikke glemmes, at Høst var den første, som virkelig gjorde noget for en litterær forståelse mellem de to lande. Kort efter sin hjemkomst sammenskrev og offentliggjorde han en lille svensk håndordbog for danske, i 1808 fulgte en svensk-dansk sproglære, og i det følgende decennium holdt Høst forelæsninger på Borchs kollegium for en halv snes tilhørere over svensk sprog og litteratur. Han oversatte desuden adskilligt fra svensk og

[1]) Høst: Erindringer 1835, s. 57.

begyndte 1816 at udgive et tidsskrift »Den nordiske Tilskuer«, der dog som alle Høsts litterære foretagender fik en krank lykke, og indviklede ham i en polemik med Molbech, der beskyldte ham for at tilstræbe det danske og svenske sprogs forening og med ligegyldighed se Danmark tabe sin nationale selvstændighed.[1]) Det er da med en ikke uberettiget stolthed, Høst skriver i sine Erindringer: »Med det svenske sprog har vel ingen befattet sig mere end jeg«.[2])

Rejsen gav sikkert Høst selv en del udbytte, men han skaffede ikke det skandinaviske litteratur-selskab indgang i Sverig. En vanskelighed herfor var også et tillæg til den svenske trykkefrihedsfrdn. (26. Septbr. 1787), der indførte censur over danske bøger, og som vistnok skyldtes Malte Conr. Bruuns »Aristokraternes Catechismus«, der var blevet afsat i et par hundrede eksemplarer i Sverig.[3])

Imidlertid havde selskabet udsendt andet hæfte eller bind af »Skandinavisk Museum«, som endnu mindre end det første kunde siges at svare til forventningerne. Det indeholdt kun ét svensk bidrag (»Strödda tankar om allmänhetens upplysning«) og blot recension af ét svensk skrift (Gyllenborgs »Forsök om skaldekonsten«), tilmed af en svensk. Resten var meget heterogent: en afhandling af Hauch om luftelektricitet, en lærd undersøgelse af Münter om Christian II's reformationsforsøg i Danmark, en oversættelse af et østerlandsk eventyr osv. Kun ét sted i hele bindet er i denne sammenhæng værdt at lægge mærke til; det er i en — desværre anonym — anmældelse, hvor disse dengang ret enestående ord forekommer: »Nationalskhed, det eneste, der giver et folk kraft og fædrelandskærlighed, taber sig mere og mere, og med den alt, hvad der kan gøre en stat selvstændig, æret og frygtet«. Dette suk efter »nationalskhed« klinger helt underligt midt imellem alle de kosmopolitiske toner, som svirrer i luften. Det er en af disse antydninger, som varslede en ny tid; som falder i tråd med det 19. århundredes Skandinavisme, men slet ikke med det 18. århundredes.

Tidsskriftet havde mange økonomiske vanskeligheder at kæmpe med. Forlæggeren, bogtrykker K. H. Seidelin, opgav det snart, og hans brodersøn, A. Seidelin, vilde kun fortsætte det mod slet intet honorar at betale. Det fortsattes da i samme skikkelse i nogle år, men det blev ikke bedre. Fraregnet et par afhandlinger af Høst om svenske digtere og et par mytologiske af Abrahamson, der også forsøgte sig i runetydning, og af Thorlacius, indeholdt det omtrent intet,

[1]) Høst: Erindringer, s. 111.
[2]) S. St., s. 131.
[3]) Brev fra M. C. Bruun i Nyerups brevsaml. på universitetsbibl.

der kunde kaldes nordisk. Thi Gamborgs betragtninger over fuglenes sang, Kierulfs om moralen i skuespil, Viborgs om hvidfødte heste var jo mere på deres plads alle andre steder end her. Men som »Skandinavisk Litteratur-Selskab« overvejende havde et lærd præg — omkr. 1800 talte det 29 universitetslærere på sin medlemsliste — og overvejende var dansk, således også dets tidsskrift. En summarisk opgørelse af dets indhold, så længe det bestod som »Skandinavisk Museum« (til 1804), viser dette. I dets 9 bind findes 77 danske, men kun 11 svenske bidrag. Syv ottende dele af alle bidragene skyldes således danske forfattere. Recensionerne fordeler sig således: 1) svenske skrifter anmeldte ved danske: 10, 2) danske ved svenske: 0, 3) svenske ved svenske: 2, 4) danske ved danske: 17. Den kritiske virksomhed fik ingen betydning, og da tidsskriftet skiftede navn og udgaves som »Skandinavisk Litteratur-Selskabs Skrifter«, ophørte det svenske medarbejderskab næsten helt. Med undtagelse af et par smådigte findes ikke et eneste svensk bidrag i årrækken 1805 til 1832, da det ophørte at udkomme. Det rummer fortræffelige afhandlinger indenfor dette tidsrum (af Ørsted, Rask, Jens Møller, Nyerup o. m. a.), men navnet er helt misvisende. Selskabet synes da forresten også snart at have opgivet alle skandinaviske drømme, thi i de følgende år faldt valget på udenlandske medlemmer snarere på tyske end på nordboer. Det optog i denne periode kun to Normænd (J. Aall og G. Sverdrup) og to Svenskere (A. K. Kullberg og runologen J. G. Liljegren). Tidsskriftet blev et halvt populært, halvt videnskabeligt foretagende, og selskabet har af Skandinavisme kun navnet tilbage. Nyerup sammenligner det med manden, der vilde gøre guld, men i stedet for opfandt porcellæn.[1]) Franzén, der havde været blandt tankens første tilhængere, sammenligner den med Kalmarunionen, og mener, at foreningen strandede på samme skær: den nationale selvstændighed, og muligvis også på sprogenes altfor store lighed, »som bevirker, at den ene nation synes, at den anden nations tungemål blot er en dialekt af dets eget«.[2])

Den sidste notits om »Skandinavisk Litteratur-Selskab« i dets protokol er fra 1839. Nogen formel opløsning fandt ikke sted. Men da formanden Kolderup-Rosenvinge døde i 1850, tænkte ingen på at vælge nogen ny, og selskabet sov stille hen. På dette tidspunkt havde allerede det »Skandinaviske Selskab« eksisteret i flere år i København, men at ingen ved dettes organisation søgte en tilknytning til det gamle selskab, viser, hvor uensartede de to var, og at fyrrernes

[1]) Nyerups Levned, s. 45.
[2]) Franzén, Skaldestycken II, 1828, s. 434.

Skandinavisme ikke havde sin rod i den, der tilstræbtes femti år tidligere. Der er ikke blot den forskel, at den ene udelukkende søger en forbindelse på det litterære område, medens den anden vil virke nationalt i almindelighed. Det er ikke blot arbejdsfeltet, som er blevet udvidet, men den åndelige baggrund, på hvilken de to bevægelser spiller, er ganske modsat. Det 18. århundredes Skandinavisme har helt igennem en international karakter, som det 19. århundredes har en national. Thi medens den ny Skandinavisme ved siden af at understrege foreningens og sammenslutningens betydning mellem rigerne stærkt fremhæver hvert enkelt folks nationale ejendommelighed og ønsker at bevare den, har den gamle Skandinavisme en nivellerende tendens. Den stræber efter en tilnærmelse, der skal opnås ved at udviske så meget af ulighederne som muligt. Derfor den megen talen om sprogene, der ville kunne beriges ved at nærme sig til hinanden og opgive deres ensidighed; derfor behandles svensk og dansk som et hovedsprog, der blot har delt sig i to dialekter. Og derfor endelig blev Norges provinsielle stilling og mangel på politisk og åndelig selvstændighed ikke anset som noget, der modarbejdede Skandinavismen, men snarere som noget, der måtte tjene til dens fremme. Enheden var jo allerede tilstede for de to folk; kun det tredje, det svenske, stod tilbage. Dette ræsonnement findes ganske vist ikke bestemt udtalt noget sted, og det har måske heller ikke stået den tids mennesker klart; men der kan ikke være nogen synderlig tvivl om, at de rent instinktmæssigt har tænkt således. Thi deres ideal var det kosmopolitiske, og som et trin på stigen op imod dette lader den skandinaviske idé sig meget vel bruge, mulig endda med større konsekvens, end når den bruges i nationalitetsprincipets tjeneste som i det 19. århundrede. Det 18. århundredes kosmopolitiske Skandinavisme måtte slå fejl, fordi den kun var en tankespire, båret frem af en politisk luftning; fordi den ikke havde nogen betydelig personlighed i sit sold, og fordi ingen forud havde arbejdet på at rydde vejen mellem de to nationers hjærter.

Med dette stille rydningsarbejde hengår de første årtier af det ny århundrede.

II.

Tanken om den dynastiske union, der en snes år tidligere havde dæmret i sindene, slog ud i lys lue i årene 1809—10.

Der var ulivsår over Danmarks rige. Hovedstaden var ødelagt, flaaden røvet, truende så det ud mod syd og truende mod nord. Krig på alle kanter. Hvad under da, om det håb spirede at vinde på en led, hvad der var tabt på en anden. Og ret naturligt vendte blikket sig mod øst. Krigen med Sverrig var erklæret, og det var ingen hemmelighed, at Gustav IV.s trone ikke stod synderlig fast. I begyndelsen af 1809 var alt forberedt til den landgang, der skulde prøve på at tilbageerobre de skånske provinser for Danmark. Den borgerlige Frederik VI havde bestemt sig for så romantisk en idé som pr. ballon foreløbig at vinde stemningen for sig i Skåne, før hæren kom derover. Fra Kronborgs volde opsendtes for vestlig brise balloner, hvis eneste ballast var hundreder af eksemplarer af et lille på svensk skrevet flyveskrift med titel »Strödda anmärkningar öfver Sveriges ställning«. Forfatteren var sandsynligvis den velkendte svenske emigrant *Gyllembourg-Ehrensvärd*, der efter først at være afvist af Frederik VI nu blev hans håndgangne mand.[1]) Dette dokument fortalte de bønder og fiskere, i hvis hænder det faldt, at det vilde blive Sverrigs lykke, om det plantede den svenske krone på Frederik VI.s hoved. Den nationale virksomhed vilde få et fordoblet liv ved at forenes med Danmarks og Norges. Bjærgværk og skovdrift i skøn forening med agerbrug — hvilken kilde til velmagt, hvilket pant på selvstændighed! Sundets kyster undet ét scepter — hvilken sikkerhed for beboerne, hvilken virkekreds for sømændene, hvilken tyngde på den politiske vægtskål! Ve da hver, som vilde forstyrre Skandinaviens fred! »Det er umuligt — hedder det videre med en billedrigdom, som svenske almuesmænd næppe tilstrækkelig har påskønnet — som nordbo at

[1]) P. A. Heiberg og Th. Gyllembourg. 2. opl. 1882, s. 403 ff. — De la Gardiska archivet. XXX, s. 242 ff.

tænke sig denne forening, uden at blodet faar en raskere gang. Man oplives derved af samme følelse som en billedhugger, der, længe tvungen at leve i et Södertelje, flyttes til Roms ateliers.« Naturligvis gøres der rede for ligheden i sprog, i religion, i lovgivning mellem de to nationer. Det er da heller ikke mellem folkene, krigen føres — de er brødre — men blot mod Sverrigs konge, og målet er Nordens fred; det er den, »Nordens Frederik« strider for, han, hvis dyder til slutning højlig berømmes.

Gustav IV styrtedes kort efter, der blev intet af landgangen fra dansk side, og Frederik VI.s tåbelighed forspildte de enestaaende udsigter, han havde til at blive Nordens enehersker. Som bekendt blev Christian August valgt til svensk tronfølger; dermed var foreløbig vejen spærret. Mulig har prinsen haft tanker om med tiden at skabe en nordisk union, hvad enten det nu skulde være ham selv eller Frederik VI, som blev dens leder. I et brev til broderen, hertug Frederik Christian, i marts 1810 tegner han sig selv som en politisk Johannes den døber, der skal helbrede riget, og udtaler håbet om, at han må få anledning til at gøre konge og fædreland en glimrende tjeneste.[1]) Men har han virkelig haft planer i denne retning, afbrød hans pludselige død dem. For anden gang åbnede der sig muligheder for Danmarks konge til at forene de tre riger. Og denne gang lå også de »skandinaviske« planer færdige. Med en usædvanlig ilfærdighed og energi kastede Frederik VI sig over, hvad han siden hovedrystende kaldte sin »romantiske idé«. I ti uger håbede han på at blive Sverrigs konge. Da håbet slog fejl, hørte man aldrig mere om nogen »Skandinavisme« fra den kant.

Det andet svenske tronfølgervalgs historie skal ikke fortælles her.[2]) I denne forbindelse er det blot af interesse at påpege, hvorledes tanken om Nordens enhed bruges som hylster om dynastipolitiken. Alle, der var kendte for deres skandinaviske sympathier, toges i dens tjeneste. Hvad der for ti år siden kun betød en forening mellem litteraturer, skulde nu være intet mindre end en forening mellem lande og folk. Og de, der skrev de mange smukke ord om ligheden og broderfølelsen, lod sig maaske rive med af det fremtidsperspektiv, de var med til at oprulle; de mærkede ikke, at de havde ladet sig narre og kun tjente en politisk sag. De vidste ikke, at deres røster klang ud i en ørken, at deres mange fagre ord ingen sangbund fandt. Frederik VI.s frugtesløse forsøg på at bestige Sverrigs trone har strængt taget intet med

[1]) Norske Morgenblad $^{17}/_{5}$ 1864.

[2]) Her henvises en gang for alle til Å. Friis's fyldige afhandling i Hist. Tidsskrift VII. 1, s. 241 ff.

Skandinavisme at skaffe. Thi det er kun ved til det yderste at forcere den i enkelte kredse gryende velvillige stemning overfor nabolandet, at tonen kan holdes. Alle de mange advokatoriske indlæg fra dansk side for kong Frederiks valg til svensk tronfølger er rige på ord, men tynde på tanker. Kun for én, Grundtvig, har Nordens enhed allerede nu betydet noget. Ad egne, personlige veje har han tilegnet sig tanken; for ham er det en national sag, dynastiinteresserne spørger han ikke om.

Alle de småskrifter, der gjorde sig til talsmænd for en union, udkom omtrent samtidigt, og har man læst et af dem, kender man næsten alle de andre. De bæres oppe af samme argumenter, som bunder i den naturlige og sociale lighed mellem de to folk. Frederik VI havde i et egenhændigt brev til Karl XIII udviklet, at det var manglen på enhed mellem de to nationer, der har samme rod, samme religion, samme sprog og samme sæder, de skyldte deres ulykke og svaghed. Og i lignende vendinger bevæger piecerne sig. Der var den tidligere formand for Skandinavisk Litteratur-Selskab, *Frederik Moltke's*, forfattet på fransk (*»Aux Suedois par un habitant d'Altona«*) og følgelig med adresse til de højere lag. Moltke var vistnok mellemmand mellem regeringen og den litterære Skandinavismes tilhængere, og hans bidrag kan derfor særlig tillægges et officiøst præg. Den betoner alt det fælles: oprindelse og sprog, samme åndelige og materielle interesser — omtrent ganske som senere i Skandinavismens blomstringsdage — men går derimod i overensstemmelse med kongens ønske let hen over forfatningsspørgsmålet, om en union vil medføre en konstitution for Danmark eller restriktion for den svenske frihed. »Svenske, Danske, Norske — svage, når I er hver for sig — I vil blive stærke ved en politisk forening — lyt til naturens røst, den vil ikke bedrage Jer« — således resumerede Moltke sit og det kongelige standpunkt. Den unge diplomat *A. C. Gierlew* understregede ligeledes stærkt de naturlige bånd i en piece, »Nordens Genforening. Et Ønske til det svenske Folk i Anledning af den forestaaende Rigsdag«, som han udgav under pseudonymet A. Nielsen, med motto af Tacitus: *Non aliud discordantis patriæ remedium esse quam ut ab Uno regatur.*[1]) Gierlew fører et endnu mere advokatorisk sprog end Moltke. Han henvender sig navnlig til Svenskerne, som om det blot gælder at hverve dem; at Danske og Normænd må give deres bifald til den af »gud og naturen bestemte broderforening«, anser han åbenbart for en selvfølge. Argumenterne for foreningen er de samme som Moltkes; men Gierlew giver tillige religionen, »den rensede kirkelære, den sande protestantismens ånd« en plads

[1]) ɔ: Den eneste helsebod for det sønderrevne fædreland er, at det styres af én.

i fællesskabet. Den bringes senere sjældent med i bevisførelsen. Resultatet bliver, at »kun ved Nordens forening kan Nordens uafhængighed, selvstændighed og lykke værdigen hævdes«, og forfatteren skuer i ånden, hvorledes den tid snart vil komme, »da alle tre folk, sammensmeltede til ét, kun ville have et sprog, som regeringen kun er én, og hvilken herlig udsigt åbner sig ikke her for nordens kultur, for videnskabernes fremgang og folkenes forædling, for dette sikreste middel til nationernes enhed og kraft«. Endelig bør Frederik VI.s store og gode handlinger være en tilstrækkelig borgen for hans valg, mener Gierlew. Svenskerne var af en noget anden mening. — Endvidere skrev *Ernst Schimmelmann* på tysk en piece (»Über die Vereinigung der drei nordischen Reiche«[1]), Høst gav et anonymt bidrag (»En Verdensborgers Stemme i et stort Anliggende. Af tysk oversat af Cand. phil. J. K. Jørgensen«), Nyerup en pseudonym oversættelse af en piece, hvis forfatter var den i nordiske forhold meget bevandrede tyske professor E. Rühs (»Til Scandinaverne af Literatus Christensen«), og endelig er der et par anonyme flyveskrifter, »Noget om Örebro Rigsdag Julius 1810«, der grumme naivt foregriber begivenhedernes gang med et: *Længe leve vor fælles konge Frederik VI!* og »En dansk Mands velmente Opfordring til det svenske Folk«.

Adskillig værdifuldere og personligere end alle disse mer eller mindre lejede penne er *Grundtvigs* indlæg. Han havde allerede ved juletid 1808, da han erfor Christian Augusts valg til svensk tronfølger, begejstret kvædet:

»Noreg og Gautur og Dana de tre
Eje een moder tilsammen,
Hende skal fremtiden jublende se
Favne de trende med gammen«.

Ved efterretningen om prinsens død havde han offentliggjort et sørgedigt, og under yderligere påvirkning af studier over Nordens historie skrev han nu det lille skrift »Er Nordens Forening ønskelig?« med undertitel »Et Ord til det svenske Folk«, skønt han selv ikke nærer stor tro til, at det vil nå sin adresse; »dog vil jeg tale, som om jeg stod i Eders midte som den, der ej kan søge eller have nogen fordel af at tale, men hvis varmeste ønske og lyseste haab er Nordens forening, fordi han troer, det er Nordens held«. Grundtvigs motiver er ikke de samme som de andre forfatteres. Den politiske side ved sagen interesserer ham ikke synderligt. Han arbejder derimod for Nordens forening, fordi den for ham stiller sig som det eneste naturlige. I det, der for Grundtvig var livsens brød, troen og modersmålet,

[1]) Den findes ikke mere på noget af vore biblioteker.

fandt han lighed mellem Nordens folk, og det var ham nok. Profetisk buldrende, med suveræn foragt for de virkelige forhold, forkynder han, at historiens usynlige ånd er ved at forberede det »lige så store som glimrende skuespil, da broderfolkene drevne af indbyrdes kærlighed og højagtelse synke i hinandens favn og smile ved erkendelsen af, at den gensidige trang til hinanden først udvortes måtte vise sig, før den indvortes ret kunde føles«. Forskellen mellem Grundtvig og de andre unions-advokater springer straks i øje, når han udtrykkelig siger, at han ikke vil opregne alle de fordele for hverdagslivets sysler, som sandsynligvis skal udspringe af foreningen, »da de jo dels er tvivlsomme, dels jo ej engang alle tilsammentagne kunne retfærdiggøre nogen anden forening end den elendige, brøstfældige, som bygges på lav egennytte og vindesyge.« Grundtvig går sine egne veje og ser sig ikke om til højre eller venstre; han er manden med de store syner, medens de andres Skandinavisme er af en helt praktisk og udvendig art, lidt forskellig i ordvalg fra den tidligere, med hyppigere understregen af det fælles nationale, men hverken dybere eller betydeligere.

Alle disse småskrifter var væsenlig beregnede på at vinde Svenskerne for unionen. Om der var nogen stemning for den i Danmark, var man i regeringskredse for optaget til at undersøge og brød sig vel heller ikke synderligt derom. Til gengæld synes da det danske folk at have stillet sig temmelig ligegyldig overfor udsigten til en forening af de to kroner. I samtidiges erindringer hører vi slet intet herom, og af datidens aviser erfarer vi naturligvis lige så lidt. Det eneste vidnesbyrd er en indberetning fra den svenske gesandt, baron C. G. Oxenstierna, hvor han skildrer stemningen i København med disse ord: »Man må lade den mere oplyste og bedre del af det danske folk vederfares den retfærdighed, at det aldeles ikke med begærlighed længes efter hans danske majestæts kåring til efterfølger på Sverrigs trone og dermed en ny udgave af Kalmarunionen. Mellemklassen såvelsom mange af den højere stand deler ingenlunde kongens egne ønsker eller hans omgivelsers tænkemåde i denne henseende.«[1]) Der er al grund til at tro, at den svenske gesandt bedømmer situationen rigtigt. Hvorledes skulde vel også denne interesse og ømhed overfor Svenskerne, som de i mands minde havde betragtet med mistænksomme blikke, pludselig gribe de brede lag? På den vestlige side sundet var kammertonen hos menigmand »lumske ræve« og »svenske gavtyve«, på den østlige »danska våldkräktare«.[2])

Var stemningen kølig i Danmark, var den ikke langt fra at være

[1]) Friis, anf. st. s. 84 ff.

[2]) Jens Dansker, De politiske Skandinaver. 1867, s. 62.

uvillig i Sverrig. Ministeren, greve Engeströms knappe og brutale »Ingen tänkte på konungen af Danmark«[1]) siger mere end mange ord. Frederik VI var heller ikke den mand, der på afstand imponerede. Under de vanskelige indre forhold i 1809 vilde man måske nok have taget til takke med hans borgerlige dyder, men nu i 1810 trængte Sverrig til en ganske anderledes kraft end den småtskårne enevoldskonge og hans rival, den intelligente, men noget pedantiske hertug Frederik Christian af Augustenborg. Nu lød råbet på en krigshelt, der kunde holde landet oprejst under den almindelige evropæiske forvirring, og al tanke om en nordisk-borgerlig forening forsvandt som dug for solen.[2]) Og dog havde den danske regering agiteret tappert i den korte frist, der var levnet den. Først var der givet den danske gesandt i Stockholm, v. Dernath, instrukser om at oparbejde sympatierne for Danmark i de diplomatiske kredse, og til undsætning sendtes ham baron Selby, der først turede omkring hos sine standsfæller i det sydlige og mellemste Sverrig og mødte høflighed, men ligegyldighed for den danske konges valg. Til at virke blandt de bredere klasser blev samtidig J. K. Høst og etatsråd H. G. Olsen udsendte med flyveskrifter struttende ud af lommerne. Men de havde ikke større held med sig end Selby. Det kunde vel hænde, at en kreds af borgermænd i en provinsby under indflydelse af den punsch, som udsendingene spenderede, drak den nordiske forenings skål, men derved blev det. I Stockholm ragede de to mænd endda uklar med deres fornemmere kolleger og vendte tilbage i august. De stockholmske borgere var ikke begejstrede ved den mulige udsigt til, at deres by ikke længere skulde være residensstad, og de beviser på unionssympatier, der fremkom her, lod sig tælle. Bibliotekaren P. Wallmark indførte i sin »Journal för Litteratur och Teater« en lang unionsvenlig artikel (»Hvad utsigter till Sverigs framtida välfärd lofvar dess nu lediga tronföljet?«), i det væsentlige en kompilation af de danske unionsskrifter, dog med den reservation, at rigets hovedstad blev i Sverrig, lovgivningen fælles og samme principer rådende for handel og næringsfrihed. Den er det eneste litterære svenske bidrag af nogen betydning; og ret betegnende er det, at forfatteren to dage efter hastede med at fralægge sig artiklen, da han havde erfaret minister Engeströms vrede derover. Et andet unionsvenligt bidrag, en oversættelse fra tysk af en artikel om Frederik VI som kronprins, turde oversætteren, bibliotekar Malmström, ikke en gang selv lade indrykke i »Stockholmsposten«. I Sverrigs næststørste stad, Göteborg, hvis handelsinteresser havde lidt under de

[1]) Engeström, Minnen och anteckningar II. 1876.
[2]) Brage og Idun III. 1841, s. 38 ff.

danske kaperier, var man ligefrem Danmark fjendtlig stemt og skrev med henblik på Gierlews flyveskrift, der var blevet udspredt i byen i breve, til Stockholm: »Disse opfordringer har her ikke gjort nogen god virkning. Hvor interessant det end var at få deres *Elskede Konge* til landets lyksaliggørende genius samt tillige et forskønnet sprog, som forfatteren blandt andet godt lover os, svider alligevel kaperisystemet for hårdt til ikke at kvæle købmændenes nabo-kærlighed.« [1]) De enkelte svenske, hvis indflydelse man i København havde ventet sig meget af, særlig kurlægen ved Ramlösa, Munck af Rosenschöld, svigtede også.

Personlig elskværdighed overfor de danske, de kom i berøring med — videre strakte Svenskernes nordiske sympatier sig ikke i århundredets begyndelse. Årsagen var — foruden erindringen om Kalmarunionen, dette spøgelse, som endnu ikke var manet i graven for Svenskerne, men spillede en langt større rolle ved deres tilbageholdenhed og mistænksomhed, end man nu egentlig kan forestille sig — først og fremmest frygt for at blive stillet i skygge af det mindre Danmark. En af de vigtigste unionsmodstandere, baron B. B. Platen, udtalte senere for en landsmand, at lige så meget Danmark vilde have vundet ved en forening, lige så meget vilde Sverrig have tabt. Danmark er naturens »fideicommissarius« i norden, og dette faktum udslettes ikke ved ordet »lighed« på »Skandinaviens *charta sigillata*« — forklarede han: »Regenten bor, hvor naturen er rigest og skønnest; omkring ham koncentreres alt, som får indflydelse på folk og land. Skåne, Halland og Bleking kunde nok have grund til at være fornøjet med, at kongen boede ved sundet. Han skulde bo på Herthas ø, og det gamle Sverrig skulde sende sine rigmænd og altså sine penge derned, istedetfor at de rige og deres formuer burde sendes til mindre velstående dele af landet fra de mest formuende. *Det gamle Sverrig* skulde tabe meget. Det bør ikke opofres til fordel for lykkeligere dele af Norden og for Europas bedste«. [2])

Frederik VI blev således ikke svensk tronfølger, og i samme nu håbet herom var tilintetgjort ved Bernadottes valg, forstummede al skandinavisk tale. Dette godtgør tydeligt nok, at »Skandinavismen« i 1810 kun er maskeret politik. »Skandinavisme« lader sig endda næppe nok bruge om denne bevægelse, for så vidt som ordet indbefatter et sammenspil eller forsøg på et sådant mellem stater eller individer indenfor Nordens forskellige lande. Men her er kun tale om tilnærmelse fra én side — den danske —, der slet ikke bliver besvaret. Den litterære Skandinavisme havde dog haft sit publikum, om end et me-

[1]) Friis, Anf. st. s. 358.
[2]) Brage og Idun, se ovf.

get begrænset, i nabolandet; og den var mødt frem med en antydning af et program. Men denne politiske duodez-Skandinavisme har samme fejl, som den, der dyrkes femti år senere i Danmark: en stor idé tages i en mindre sags tjeneste og misbruges derved. I 1810 fik denne beregnende anvendelse af den nordiske tanke slet ingen betydning og gjorde derfor ikke skade som senere. Bevægelsen blussede altfor hurtigt op og faldt altfor hurtigt sammen. Det hele var drivhuskultur. —

Det er blevet sagt, at Norges adskillelse fra Danmark i 1814 ikke har hæmmet udviklingen af den skandinaviske tanke. Men det er vanskeligt at dokumentere dette; ti da Norge i fyrrerne kommer med i den skandinaviske bevægelse, er denne allerede ved at fæstne sig i de akademiske kredse i Danmark og Sverrig, og hvor meget der da skyldes indflydelse fra nabolandene og eksemplets magt, og hvor meget spontan trang, lader sig ikke afgøre. Allerede her skal det betones, at Norge af de tre lande altid har været det, hvor den skandinaviske tanke satte færrest skud, og hvor jordbunden syntes mindst modtagelig for en frodig vækst. Og det var naturligt, at adskillelsen i 1814 foreløbig måtte virke antiskandinavisk; det svenskvenlige partis ønske om en svensk-norsk union må udledes af politiske og ikke af nationale motiver. Nogle skandinavisk-sindede ytringer forekommer vistnok i 1814, men de betyder ikke stort. En afhandling i håndskrift af Pram (»Kan og bør Norge skilt fra Danmark danne sig til en særskilt stat?«), udarbejdet som gensvar på en tale, Jacob Aall formodedes at ville holde på Eidsvold og tilegnet Frederik VI, udtaler ønsket om, at Norge skal blive et eget kongerige under Christian Frederik; foreningen med Sverrig kan Pram kun se vil være til skade for Norge, der derved lettere vil blive indviklet i krig, og i hvert fald vil han mildest talt kalde en sådan forening unaturlig, sålænge den ikke også indbefatter »det Sverrig og Norge i enhver ordets betydning adsplittende Danmark«.[1]) En af lederne for det norske selvstændighedsparti, sorenskriver Chr. Magnus Falsen, foreslog i sit flyveskrift »Hvad har Norge at håbe, hvad har det at frygte af en forbindelse med Sverrig?«, at Carl XIII skulde adoptere Christian Frederik, således at Norges konstitutionelle konge valgtes til svensk tronfølger. Dette vilde jo efter Frederik VI.s død kunne medføre en dynastisk-skandinavisk union. Og i et polemisk skrift, rettet mod Wergelands »Danmarks forbrydelser mod Norge«, skrev Falsen tre år efter, at han delte

[1]) En senere ejer af håndskriftet, Tidemand i Drammen, har fra et helt modsat synspunkt 1823 skrevet på smudstitlen, at han »ikke kan bifalde forfatterens politiske ønsker for sit kære fædreland med hensyn til foreningen med Sverrig, da disse vilde føre til de skandinaviske kræfters svækkelse«.

det af en anden repræsentant på Eidsvold (den meget talende og projektrige sorenskriver Koren) udtalte ønske, at hele Norden måtte blive forenet. Men disse blænkere for politisk Skandinavisme blev knap påagtede, og foreløbig havde man i Norge fuldt op at gøre med at ordne egne forhold fremfor at tænke på nabofolkenes. Inden man var nået til den doktrin, som Henr. Wergeland først fremsatte,[1]) at Skandinavismen måtte grundes på en stærk udvikling af det for hver nation specifikt nationale, måtte Norges adskillelse virke hæmmende på den skandinaviske tankes udvikling. —

Selv efter Kieler-fredens slutning vedblev forholdet at være spændt mellem Sverrig og Danmark. Imellem de meget få svenske og danske af den litterære verden, der havde stiftet personligt bekendtskab, rådede en gensidig sympatetisk og anerkendende tone[2]) — og det bør ikke undervurderes, hvor megen fordom der ad denne vej er skaffet tilside. Men ud herover var der mistænksomhed på begge sider. Carl Johan var Danmark uvillig stemt og ønskede ikke, at hans undersåtter skulde have nogen berøring med Danskerne. En gammel forordning, at svenske embedsmænd ikke måtte rejse ud af landet uden særlig kongelig tilladelse, indskærpedes professorerne ved Lunds universitet. Da en af dem, Lidfors, 1816 vilde rejse til København for at studere islandsk, blev der nægtet ham pas.[3]) Og da arkæologen Chr. Thomsen i 1820 besøgte sin kollega Sven Nilsson i Lund, var han under skarpt opsyn.[4]) Den danske regering besværliggjorde på sin vis forbindelsen ved at forbyde danske undersåtter at lade sig sætte over sundet i svenske både og ved at give det københavnske færgelag privilegium på denne transit. Færgelaget benyttede sig heraf til at skrue prisen op til 10 speciedaler, så at Molbech — og måske flere med ham — med suk maatte opgive en påtænkt rejse til Lund.

Alt dette bidrog — hvad vel også var de styrendes ønske — til at gøre svenske og danske mistænksomme og fremmede overfor hverandre, hvor de mødtes. I Rom sluttede den lille danske koloni sig til tyskerne og så ikke til den side, hvor svenskerne opholdt sig. Heller ikke til nordmændene var forholdet godt, hvad dog bedre lod sig forklare.[5])

Det blev ikke kongerne, men åndens folk, som byggede broen over Øresund.

[1]) H. Lassen, Wergeland og hans samtid, 2. udg. 1870, s. 70 ff.
[2]) Se f. eks. Hammarskölds breve i den Molbechske brevsamling nr. 946 & 970.
[3]) »Snällposten« $^{19}/_{11}$ 1890.
[4]) Vilh. Andersen, Adam Øhlenschlæger II. 1899, s. 232.
[5]) H. N. Clausen, Optegnelser om mit levneds og min tids historie. 1877, s. 275.

III.

Ved det første studentermøde i København 1845 blev der bragt Oehlenschläger en hyldest som den, der fremfor alle andre havde arbejdet for Skandinavismens fremvækst. Og i de lejlighedstaler og de artikler, som ofrede den skandinaviske tankes udvikling et tilbageblik, blev det sagt, at Oehlenschlägers nordiske digtning ved at genrejse mindet om fortidens fælles storhed havde vakt Nordens ungdoms dådstrang og begejstring. Man gik så vidt, at man kaldte Oehlenschläger »den skandinaviske fremtidstankes første og største kæmpe«,[1]) og han fik ord for at »have genknyttet kærlighedens bånd mellem brødrestammerne«. Intet kan på en måde være mere ufortjent end disse lovord, for så vidt som Oehlenschlägers skandinaviske sympatier var yderst vage og bevægede sig i videste almindelighed. På den anden side er der den sandhed i dem, at Oehlenschlägers digtning ved at vække interessen for Nordens oldtidsliv derved også var med til at skabe den nationale følelse, som i første række danner skellet mellem det 18. og det 19. århundrede. Men hvad Oehlenschläger i denne sammenhæng har betydet for den danske ungdom, det samme betød Geijer og Tegnér for den svenske. Tegnér var lige så lidt Skandinav som Oehlenschläger; begges livssyn hvilede på samme brede humane basis. »Helge« for danske læsere — »Frithiof« for svenske — således har forholdet været ved de to digtes fremkomst. Det er ofte nok blevet sagt, men er lidet sandsynligt, at dansk skønlitteratur er blevet læst i videre omfang i Sverig, eller omvendt svensk i Danmark, i århundredets første årtier. Det er ingen hemmelighed, at i vore dage, hvor dog samfærdsel og handel har nået så høj en udvikling, læses meget lidt svensk i Danmark, og der er ingen grund til at tro, at forholdet i tierne og tyverne, hvor der ikke engang var tænkt på organisation af en bogpost, men den meste bogudveksling

[1]) Bore 1850, nr 4.

med Sverrig skete ved privatmands velvilje, har været bedre. En udsigt over, hvad der er blevet oversat fra det ene sprog til det andet af de digtere, som det i denne forbindelse i første række kommer an på — af danske Oehlenschläger og Grundtvig, af svenske Tegnér, Geijer og Ling — i årene 1810—30, viser, hvor lidt der har været tilgængelig udenfor de vistnok uendelig fås kreds, som med lethed læste nabolandets sprog. Af Oehlenschläger, der er rigest repræsenteret, blev »Axel og Valborg« oversat 1811, »Hakon Jarl« 1817, »Alladdin« 1819—20, »Frejas Alter« 1821; derpå kommer først ti år senere »Helge« og »Sanct Hansaften Spil«. Grundtvig fandt ingen oversætter og var lige så lidt kendt i Sverrig, som hans svenske parallel Per Ling var det i Danmark. Geijer havde i fortalen til den folkevisesamling, han udgav i forening med Afzelius, påpeget folkevisens fælles-nordiske væsen — her fandtes intet nationalhad; men Geijer var også så godt som ukendt i Danmark. Kun om Tegnér vidste man lidt bedre besked; Rahbek oversatte 1821 hans »Nattvards-barnen« (med titel »Konfirmanterne«), og »Frithiofs Saga« udkom i 1826, oversat af J. P. Møller. Biskop Reuterdahl kunde med grund skrive i 1832: »For få år siden var den danske litteratur forunderlig lidet kendt«.[1])

Hvor prosaisk det end lyder: Dampmaskinen har haft større lod og del end litteraturen i, at danske og svenske kom i nærmere berøring. Når den i København 1821 stiftede studenterforening i sine første leveår så en eller anden tilfældig svensk studiefælle indenfor sine vægge, noteredes det i dens protokoller som en antegnelsesværdig begivenhed. I sommeren 1824 var de første her; i de følgende år kom nu og da nogle få stykker, men de betragtedes stadig som sjældne fugle, medens familieforhold bevirkede, at der kom forholdsvis mange norske akademikere på besøg til København.[2]) Men da gjorde Danmarks første dampskib, »Caledonia«, der allerede var erhvervet i 1819, en sommersøndag 1828 sin første tur til Malmø. Det var første gang, et dampskib besøgte Malmø havn, og det vakte den allerstørste opmærksomhed. Malmøianerne valfartede i mængde ombord, og da »Caledonia« om aftenen lagde fra bryggen, lød begejstrede hurraråb.[3]) De følgende søndage gentoges forsøget med voksende interesse fra begge sider, og snart efter etableredes en regelmæssig dampskibsforbindelse mellem København og Malmø, foreløbig med overfart to gange om ugen. Året 1828—29 betyder mere for udviklingen af gensidigt kendskab, både personligt og litterært, mellem danske og svenske

[1]) Reuterdahl, Om det theolog. studium, 1832, s. 52.
[2]) H. C. A. Lund, Studenterforeningens historie I, s. 239 ff.
[3]) Nyeste Morgenpost 1828, nr. 69.

end de foregående tyve. Dog må det betones, at forbindelsen endnu kun omfatter Københavnere og Skåninger. Det øvrige Sverrig stod endnu længe udenfor bevægelsen. Meget betegnende er den voksende usikkerhed, som greb deltagerne i det første Upsalatog 1843, jo længere skibet førte dem nord på.

Oehlenschläger havde i »Hrolf Krake«, som udkom samme år, som hundreder af Københavnere pr. »Caledonia« besøgte Malmø for første gang, sunget det nordiske fostbrødreskabs pris med kendelig symbolik. Allerede i »Øen i Sydhavet« (1824) og i »Tordenskjold« var der hentydninger til det fredeligere forhold mellem de to nationer. Gustaf Adolf og Karl XII gør tjeneste som forsonende baggrundsfigurer, Tordenskjold og den svenske officer bliver venner efter at have kæmpet sammen. Nu præker Skjoldungen Hrolf, omgivet af sine tre kæmper i nationaldragt, fredens evangelium i disse strofer:

> »Jeg tror på venskabs vælde«, kvad Hrolf og favned hver,
> »O! havde Nordens sønner som vi hinanden kær,
> Da Danmark, Sverig og Norge i hæslig broderstrid
> Ej spildte kræfter længer i uheldsvangre tid,
> Som brødre de levede sammen. Velan, så lader os stå
> For tiderne som et billed, der aldrig skal forgå,
> Den hvide vadmelskofte favne den rød' og den blå!«

Nogen »Skandinavisme« forkynder disse linjer egenlig ikke. De er blot et *memento* til Nordens folk om at holde fred. Den Thårupske mere almindelig holdte idyl

> »Vi alle dig elske, livsalige fred!«

har fået en konkretere anvendelse, er blevet tillæmpet efter forholdene, men tanken er ikke væsensforskellig. Det er det humane, men ikke det nationale ideal, som her fejres. Og når Oehlenschläger blev indbudt til Lund og kronet med lauren af Tegnér, var det som »skjaldenes Adam«, som den store digter, men ikke som speciel nordisk-national sanger han blev hyldet. Havde synspunktet været dette, burde man med langt større grund have kronet en Grundtvig. Men berøringspunktet mellem de nordiske nationer i trediverne er, med en enkelt undtagelse, udelukkende litterært og personligt. Det nationale spørgsmål, som giver Skandinavismen dens egenlige præg, er endnu ikke rejst.

Det er da næppe rigtigt i Oehlenschlägers digterkroning at ville se en epokegørende begivenhed, en mærkepæl i den skandinaviske bevægelses historie. Det blev sagt i fyrrerne, det blev gentaget i halv-

treserne, og det blev dogme i treserne, og alle troede på det. Men ser man nøgternt på sagen — hvad sker der da?

En litterært interesseret Svensker, den senere så velkendte provst Wieselgren, dengang tjenestegørende ved biblioteket i Lund, stedse en af Danmarks hengivne venner, havde følt sig stærkt draget af Oehlenschlägers digtning. Han kom på besøg til København i forsommeren 1829 og traf på »et kontor« — som han selv noget uklart har fortalt det — nogle mænd, med hvem han traf aftale om, at Oehlenschläger skulde komme over til Lund.[1]) En af disse var sandsynligvis redaktøren og litteraten Ove Thomsen, der fulgte med Oehlenschläger, da han første gang betrådte den svenske jord, søndag d. 14. juni. I Lund blev han modtaget af Wieselgren på biblioteket, studenterne sang og talte til hans ære, og han blev indbudt til at overvære magisterpromotionen dagen før St. Hansdag. Ved denne lejlighed var det, at Tegnér som universitetets rektor sluttede den akademiske handling med en epilog, i hvilken han påsatte Oehlenschläger kransen. Men — hvad man i Danmark har været tilbøjelig til at overse — festen og hele det højtidelige apparat (domkirken, kanonskuddene, pauker og trompeter) var noget, som gentog sig ved hver magisterpromotion; det var ikke arrangeret for Oehlenschlägers skyld, men for de unge akademikere, der promoveredes, og ligesåvel fik deres laurbærkrans af Tegnérs hånd som Oehlenschläger sin. Tegnér var dernæst den fødte mester i sådanne versificerede taler ved akademiske festligheder, og det kunde snarere opfattes som en tilsidesættelse, hvis han slet ikke havde henvendt ordet til Oehlenschläger. Vistnok var det en udmærkelse, og Tegnérs skønne ord vidner om den dybe beundring, han nærede for sin danske broder i ånden; men påsættelsen af laurbærkransen i Lunds domkirke må ikke opfattes som en kroning på Capitolium, således som senere tider symbolsk har villet fortolke den. Den fortæller, at den bedste danske digtning nu har fundet vej og mødt forståelse et lille stykke udover fædrelandets grænser. Den berømte epilog jubler over, at ånden har sprængt de skranker, som gammel fordom, politiske hensyn og regeringsforanstaltninger i forening har opbygget. Dette betyder de så ofte citerede linjer:

> Söndringens tid är förbi — och hon borde ej funnits i åndens
> Fria, oåndliga verld — och beslägtade toner, som klinga
> Sundet utöfver förtjusa oss nu, och synnerligt dina.

Men de siger ikke mere. Der er glæde over, at man har mødtes

[1]) Wieselgrens tale ved det nationaløkonomiske møde i Göteborg 1863 (Aftonbladet, nr. 116).

i litterær forståelse, håb om, at det bedste i dansk og svensk åndsliv må finde en ny virkekreds, men herudover klinger ikke nationale toner i Tegnérs epilog så lidt som i Oehlenschlägers tarvelige svar. I videre betydning lader det sig naturligvis meget vel forsvare at kalde dette »litterær Skandinavisme«, for så vidt vi brugte samme udtryk om bevægelsen i det 18. århundredes slutning; thi det er i det hele og store den samme bevægelse, som, i en årrække skudt tilside af de politiske begivenheder, nu atter baner sig vej. Den er blevet noget moderniseret, men kærnen er den samme. Det nationale grundlag, nøjere bestemt: hævdelsen af nationalitetsprincipet, er endnu ikke tilstede, og det er just det, som giver Skandinavismen farve, ja bliver dens livskilde. Imellem den Nyerup-Høstske og den Oehlenschläger-Tegnérske »Skandinavisme« er der betydelig tidsforskel, men ringe væsensforskel. Mellem Oehlenschlägers og den Lehmann-Plougske ligger derimod kun få år, men en ganske ulig livsopfattelse. Oehlenschläger har givet sit standpunkt med rene ord i det takkedigt »Til mine svenske venner«, han lod indrykke i »Dagen«:

Humanitetens lilie sin stængel
Har hævet af en blodig grund,
Og freden som en engel
Står over Øresund.

— — —

Og svensk og dansk af samme heltestamme,
Men af den lange fejde ked,
Forbinder Baldurs flamme
til huld samdrægtighed.

— — —

Nu København og Malmø venskab stifter,
Mens båden er i flittig brug
Og Sveakvinder vifter
Farvel med hviden dug.«

Hvor betegnende! Det er forbindelsen mellem København og Malmø, ikke mellem Danmark og Sverig, som pointeres. Det er humanitet, elskværdighed, fredsommelighed hos Oehlenschläger, det samme på en mindre spidsborgerlig måde hos hans svenske kollega, men det er ikke, hvad almindelig forstås ved Skandinavisme. Derfor er Oehlenschlägers digterkroning langt mere at opfatte som en afslutning på noget gammelt end som en begyndelse til noget nyt.

Men nu tilskuerne! Hvorledes opfattede den del af det svenske og danske publikum, som overhovedet forbandt nogen tanke dermed, hvad her foregik, og satte begivenheden noget spor i det gensidige forhold? Det er forståeligt, at en så skeptisk iagttager som P. V. Ja-

cobsen i sin dagbog gør sig selv det spørgsmål: »Er alt dette en hurtig flyvegrille eller udbrud af længe nærede begreber og følelser«? [1]) »Malmö Allehanda« talte i anledning af Oehlenschlägers besøg i høje toner om det venskabelige forhold, der ved denne og lignende lejligheder havde åbenbaret sig mellem danske og svenske, og som var vel egnet til at modsige de i rigets nordlige provinser herskende forestillinger om et fra ældre tid rodfæstet nationalhad, der umuliggjorde al fortrolig omgang. De følgende sommersøndage gjorde også en del af Malmøs og Lunds borgere, særlig akademikere, i forening udflugt til København og omegn. Men den artighed, der her vistes dem, indskrænkede sig til et uheldig arrangeret festmåltid på Bellevue. De følgende søndage fik de Svenskere, som kom herover, lov at skøtte sig selv. Om efteråret var for første gang en større samling svenske professorer gæster i studenterforeningen. — Forholdet blev omtrent det samme i de nærmeste fem—seks år: nu og da et besøg i de akademiske kredse, gensidig høflighed og belevenhed, en venligere tænkemåde, men endnu langt fra nogen hjærtelighed og ingen synderlig sans for hinandens sager. Det mærkeligste skandinavisk-litterære bidrag fra denne tid er et digt, »Nordens ånd«, af Ingemann, inspiration fra en sommerrejse til Norge og Sverig 1833 (først trykt i »Brage og Idun« I, 1839). Når Ingemann her synger:

»Der går en mægtig ånd igennem Norden
Med store tiders minder i sit bryst . . .«

og i et følgende vers:

»Et folk i nord hin åndersøst fornemme,
Hvorhen de i den vide verden gå,
Og hvor en skandinavisk sjæl har stemme
Tre rigers sjæle kan hans røst forstå.
Jeg har hin treklangs-harmoni fornummet:
Jeg frændesjæle mødte trindt i nord;
Jeg véd: hvor Nordens tunge ej forstummed,
En nordisk ånd i Nordens hjærter bo«

da spores for første gang et virkelig »skandinavisk« pust, der går udover litterære sympatier og almindelig humanitetsfølelse.

Som modstykke kan fra omtrent samme tid fremdrages en udtalelse, der viser, at stemningen dog langt fra var svenskvenlig over hele linjen, og at forestillingen om den gamle arvefjende endog kunde sidde litterært dannede mennesker i blodet. Da Carl Bagger i sin fortælling »De Sammensvorne« (1836) vilde forklare og retfærdiggøre

[1]) Af P. V. Jacobsens Dagbøger 1827—33. 1899. s. 25. (Personalhist. Tidsskr. IV, II.)

Polakkernes opstand mod Rusland, brugte han uvilkårligt dette billede: »Jeg sætter, at Danmark ved en eller anden ulykkelig statsrevolution var bleven lagt under det svenske scepter, at nationens nationalitet var bleven hæmmet og forfulgt, at vi, alle vi, som leve nu, vare blevne berøvede fortidens ejendommelige mærker, vildmændene i våbnet og dannebroge til banner, ja vort kære sprog tildels — — mon da ikke Danmark vilde have gjort mod Sverig, hvad Polen gjorde mod Rusland?« [1]) Han har været opfødt med den forestilling, at Sverig var arvefjenden.

Skønt de skandinaviske bestræbelser således i trediverne i almindelighed har et litterært og humant sving, kan et opmærksomt øre dog opfange visse bitoner, der bebuder noget andet og mere. Her gror både spirer til den *politiske* Skandinavisme, som senere i tiden skulde overflyve alle de andre skandinaviske faser for at ende i sørgelig fiasko, og her gror spirer til den Skandinavisme, som endnu kun er en fremtidsmulighed, den *folkelige* Skandinavisme.

Så tidligt som i Maj måned 1834 stod der i en korrespondance fra København til Allg. Zeitung følgende at læse: »I patriotiske kredse hører man ofte det spørgsmål fremsætte, hvem der efter det nuværende kongehus' udslukning på mandssiden vil være nærmest berettiget til tronfølgen. Man bør da ikke undre sig over, at der er nogle, som begynder at tale om den gamle Kalmarunion og drømme om en forening mellem Sverig, Norge og de danske øer. Det lader sig ikke fragå — tilføjes der — at Normændene meget tidligere har fundet sig tilrette i det ny forhold til Sverig, end det stod til at vente«. Det norske »Morgenblad« indeholdt kort efter en ironiserende spydig artikel om de danske provinsialstænder, der sammenlignes med en dukke, man giver et uroligt barn i hænde, for at afholde det fra at gøre større fortræd. Og Danmark trænger dog i høj grad til en nationalrepræsentation med dets tarvelige dynastiske udsigter for øje, skriver bladet med hentydning til prins Frederiks udskejelser og prins Ferdinands ubetydelighed; der går da også det rygte, at mange danskes blikke har vendt sig mod en skandinavisk forening og mod dynastiet Bernadotte. En sådan forening — ræsonnerer »Morgenbladet« videre — vil man imidlertid i Norge ikke kunne fæste sig ved; dertil har man for mange smærtelige minder om det danske aristokratis og den danske regerings usurpationslyst. — Kun én røst havde i Norge hævet sig for foreningen af de tre nordiske nationer, og den tilhørte ingen anden end — *Henrik Wergeland,* snart efter den mest norske af alle norske, separatistisk og ultranational. Men dengang — i begyndelsen af trediverne —

[1]) Carl Bagger: Saml. værker I, 1866, s. 288.

var Wergeland ikke nået så vidt i sin udvikling. I 1830 havde han under et besøg med faderen i Stockholm i liberal begejstring tilegnet Hierta et digt *Unio robur Gothorum: Tria juncta in uno — Trinitas Gothorum,* [1]) hvis titel tilstrækkelig antyder dets tanke. Det blev konfiskeret, men næste år skrev han i »Folkebladet« under indtryk af Julidagenes frihedsrus, hvis efterdønninger var nået ham under et et ophold i Paris: »Hvad om den gothiske nation, Norges, Sverrigs, Danmarks, dannede et politisk forbund, hvert med sin selvstændige, egne fri forfatning, men under eet fælles repræsentativt bestyr, een fælles repræsentation i udlandet, aldeles efter den nordamerikanske statsindretning? Da var Nordens, Nordsøens, Østersøens dronning kejset«.[2]) Wergeland udsendte også et eneste nummer af en tidende, »Nordlyset«, som det var hans tanke skulde »befatte sig med at udbrede kundskab om det *åndige* liv i de nordiske riger«. Han skrev her: »Den dybere mulige politiske betydning lader sig ikke skjule for nogen, som med et klart øje over Norden i Norges trefarvede banner har set det politisk-mysteriøse *tria libera juncta in uno* fra Dovre strålende sænke sig over de adspredte Gother som for at minde dem om de forjættelser, der indprægedes dem i samme sprog, sæder og karakter.« [3]) Men ingen lyttede til Wergelands ord, og for ham blev det også kun en episode, et stadium på overgangen fra kosmopolitisme, med »broderkærlighedens europæiske guldalder« som ideal, til nationalisme af reneste vand.

I Stockholm havde de liberales fører, Lars Johan Hierta, i sit »Aftonblad« indført en oversættelse af »Morgenbladet«s artikel. Regeringen anlagde sag imod begge aviser, som dog frikendtes. Dette viste imidlertid, at den svenske regering, og da navnlig kongen selv, ikke var tilsinds at tåle nogensomhelst offenlig debat i skandinavisk ånd. Og kunde nogen endnu tvivle derom, fik han sort på hvidt derfor i det cirkulære, som Carl Johan lod sin udenrigsminister, Wetterstedt, tilstille Sverrigs gesandter ved de fremmede hoffer i foråret 1837 i anledning af de rygter, som var kommet regeringen for øre, om et af nogle danske litterater projekteret nordisk tidsskrift. Der tillægges dem den hensigt, at de ved at tale om fælles herkomst og fælles interesser vil bearbejde opinionen i Sverrig, Danmark og Norge og på denne måde forberede sindene til en fornyelse af den gamle Kalmarunion. Men — hedder det i Wetterstedts cirkulære — »kongen beklager sådanne bestræbelser hos andre, men vil sætte en stopper

[1]) ɔ: Gothernes eneste styrke består i, at de tre knyttes sammen til ét.
[2]) »Folkebladet«, $^{8}/_{11}$ 1831.
[3]) H. Lassen: Wergeland. 2. udg. 1877. s. 70 ff.

derfor i sit eget land, fra hvilket hold de end måtte komme, og hvilke minder de end måtte vække, fra en svunden tid eller fra en senere periode end denne Kalmarunion, af så sørgelig ihukommelse for Sverrig. Forsynet har allerede atter sammenføjet dets enkelte dele, således som Skandinaviens geografiske beliggenhed og politiske interesser kræver det . . . Enhver anden kombination vilde nu hverken stemme overens med folkets ønsker eller interesser. En stadig vedligeholdelse af det nu bestående forhold, en ligeså eftertrykkelig som foragtelig tilbagevisning af hver bestræbelse for at forandre tanker og situation osv. — det er, hvad kongen ønsker. Ledet af disse grundsætninger . . . kan h. m. ikke andet end ytre sin bestemte misbilligelse med deres adfærd, som vil forstyrre den nuværende tingenes tilstand i Nordens 3 kongeriger.« [1]) Når planerne om Steen Blichers og den svenske mag. Ekbohrns poetiske unionskalender eller Barfods projekter om et nordisk tidsskrift kunde volde Carl Johan sådanne skrupler, forstår man, at han i 1842, da bevægelsen havde grebet ganske anderledes om sig, atter fandt det fornødent at tilstille sine gesandter en rundskrivelse af lignende indhold. [2])

Steen Steensen Blicher havde i sommeren 1836 foretaget en rejse op ad den svenske vestkyst og fortsat lige til Stockholm og var vendt tilbage begejstret og glad for de naturskønheder, han havde set, og for de mennesker, han havde lært at kende. Den skandinaviske tanke fik i ham en ivrig og en meget ejendommelig tilhænger, der gik sine egne veje. Som bekendt var Blicher en ægte demokrat. Hans kærlighed til folkets brede lag var dyb og stor, men den måde, hvorpå han praktisk lagde den for dagen — Himmelbjærgfesterne, der endte i det parodiske — var for ideelt udtænkt. Blicher var rejst til Sverrig af filologisk interesse, men han vendte tilbage med tanken om en forening af de tre nationer i et stort folkeligt forbund. Om den ovenfor nævnte unionskalender, han havde lagt planen til i forening med den svenske magister Ekbohrn, skrev han til Ingemann: »Måske turde den være en begyndelse til venlige kamplege for de så nær beslægtede folkeslag«. [3]) Kalenderen udkom ikke, og Blichers andre skandinaviske planer blev også kun til projekter. I »Jyllandsposten« tog han ordet for et »inderligt og fast forsvarsforbund mellem de tre nordiske riger, grundet på en skandinavisk politik«, og både i den lille samling »Kornmodn« (1839) og i »Reise i Sverrig« (1840) lod han aftrykke

[1]) Posthumus, Mina samtida I. 1870. s. 166 ff. — L'Univers, Europe. IV. 1838. s. 394.

[2]) Thorsøe, Den danske Stats Historie 1814—48, s. 557 ff.

[3]) Breve til og fra Ingemann, 1879, s. 330.

taler, han havde udarbejdet til det følgende års Himmelbjærgfester. Han drømmer, at han har svenske og norske bønder til gæst: »Hør! det er ingen dansk, som nu taler — dette tonefald er norsk eller svensk — ah! så ere de indbudte deroppefra og derovrefra. Ret så! det er naboer og sødskende — vi ere alle normænd«.[1]) Og han håber, at de tider ikke er fjærne, da nordboerne vil forsamle sig til folkefester »på Himmelkulle her — på Kinnekulle hisset — på Krogkleven«. »Nordens genfødelse« forkynder Blicher i et sprog, der i djærvhed minder om Grundtvigs i en »Hilsen og takforsidst til de forventende svenske gæster på Himmelbjærget den 1. August 1841«.[2]) »Vi stå på et vendepunkt i det nordiske folkeliv . . . O! at jeg, gammel og magtesløs som jeg er, dog før jeg henfalder i støv kunde udbrede den ild, der har ulmet så længe under mine gule hår, og end ej er udslukket under de grå. O! at jeg ikke skulde lægge et hoved, som man har kaldt uroligt, til evig ro, før jeg så min ungdoms, min manddoms, min alderdoms drøm gå i opfyldelse! Jeg har drømt, at de trende folkeslag vare opvågnede af tunge drømme til frejdigt liv; at statslivéts ragnarok selv var en drøm, og at dets gimle var virkelighed; at indbyrdes nationalhad ikke var andet end skygge af en genganger, der endda kun spøgede i fremmede kabinetter; at Rommelklint hisset og Himmelbjærget her vare rykkede så nær sammen, at de kunde råbe til hverandre; at normænd, svenske og danske havde hjem overalt i norden . . .«

Men de »forventende« svenske gæster kom ikke til Blichers Himmelbjærgfest, og hans smukke drømme gik ikke i opfyldelse. Det blev ikke bønder, men studenter, som førte — ikke Blichers tanker, men tilnærmelsen videre. Den folkelige Skandinavisme blev til intet, og anderledes kunde det vel heller ikke være med den nordiske almues daværende ringe åndelige udvikling; men samtidigt lagdes grunden til Studenterskandinavismen, som blev den herskende i det følgende årti. Fra omkring 1837 kom der flugt i Skåningernes Københavnsfærder. Adskillige professorer fra Lund besøgte »nordens Athen« — som de skriver med svensk eufemisme,[3]) og da den strænge vinter i begyndelsen af 1838 lagde et fast isdække over sundet, begyndte en formelig valfart mellem de to kyster. I begyndelsen af februar kom halvfemtehundrede Svenskere vandrende fra Helsingborg til Helsingør, og da et mindre selskab senere i samme måned gentog besøget, arrangerede Helsingørianerne et festmåltid på »Hotel Øresund«, hvor der

[1]) Kornmodn. 1839. s. 123.
[2]) Sommerreise i Sverrig 1836. 1840, s. 79.
[3]) Brev fra A. Cronholm til Molbech (Molbechs brevsamling nr. 482).

holdtes patriotiske skåltaler, og borgmesteren tilsidst fik overrakt en fane med de forenede danske og svenske farver. I København indtraf en dag hele fjorten slædepartier fra Landskrona og Malmø, og da en skare studenter d. 21. febr. rykkede ud fra Toldboden med Lund som mål, mødte de bag Trekroner 30 lundensiske kammerater, der vilde til København. Danskerne vendte om med Lundenserne i følge. Man fulgtes til Regensen; hovedstadens samlinger besås, og om aftenen arrangeredes der gilde i studenterforeningen, hvor der blev drukket skåler for Carl XIV og Frederik VI og for universiteterne i Lund og København. Næste dag drog Lundenserne afsted, Danskerne fulgte dem på vej, et par fulgte med til Lund, og i den følgende tid hørte sådanne møder på isen, hvor man medgav hinanden anbefalinger, næsten til dagens orden. I Lund festedes også for de danske gæster. Men det vilde ikke være rigtigt at slutte for meget af disse fester. Det var unge mennesker, som blev glædelig overraskede over at træffe ligesindede kammerater i stedet for uvillig stemte fremmede; men ud over de personlige og åndelige interesser, der kunde opstå af dette samkvem, tænktes endnu ikke. Da universitetets rektor, prof. Engestrøm, bød de danske velkommen i Lund, talte han for Københavns universitet — ikke for Danmark. Endelig var bevægelsen helt lokal, mellem Skåne og København, som det tydelig fremgår af velkomstsangen af Lindeblad ved samme lejlighed:

— — —
Låt oss knyta brodersbandet
Evigt mellan *sydlig nord*«.

Digteren beder hilse Oehlenschläger og alt, hvad Danmark »skönt och snillrikt« ejer; men tanker om en politisk forening, ønsker om en forbindelse udover den åndelige, findes her ikke spor af.

Sammenkomsterne fortsættes om sommeren, og navnlig det følgende år (1839) fandt et helt lille studentertog vej til København. 150 svenske studenter (alle fra Lund) sejlede over med det ny dampskib »Malmø«, indbudte af det nystiftede »Academicum«, og mødtes med de 300 danske, der havde meldt sig som deltagere. Man samledes i Regensgården på trods af Regensprovsten, professor Petersens, forsøg på at hindre det. To universitetsprofessorer havde givet møde: Brøndsted og Martensen. Kl. 4 drog toget afsted til Charlottenlund, hvor de svenske studenter imponerede de danske kammerater ved deres flerstemmige sang. På turen videre hilste man på Oehlenschläger, der den sommer lå på landet på Ordruphøj, og om aftenen samledes man ved Studenterkilden ved Dyrehavshegnet, hvor tre andre professorer

(O. Bang, H. N. Clausen og Kolderup-Rosenvinge) havde indfundet sig. Der blev her drukket skåler for den hellige nordiske trefoldighed, at forholdet måtte blive inderligere og venskabet forplante sig til hele befolkningen. Til denne sammenkomst havde *Carl Ploug* under sit kendte pseudonym (Poul Rytter) skrevet sin første skandinaviske sang (»Kors, hvad må de tro derom — Tordenskjold og kong Carl i de saliges himmel«) til en Bellmansk melodi. I dennes tredje vers proklameres studenternes førerskab:

Svenske broder ræk mig din hånd!
Det er musernes sønner, hvem kaldet er givet
At befæste dette bånd,
At genkalde det, søndret, til livet.

Men følgende linjer:

Hvor fik broderfolket lært
Broderfolket i hu og i tanke at kende
Og at se, det var nok værdt
Åben favn mod hinanden at vende?
Ånden det er, dens lyse magt,
Vidskab og kunst i nyfødt pragt,
Som har smeltet seklers is,
Som har knyttet den herlige pagt!

viser, at Ploug endnu står på den litterære Skandinavismes grund.

Det var også fra studenterkredse, det første skandinaviske tidsskrift udgik. Da Blicher hørte, at en student Barfod havde lignende planer for som han, lod han tanken om en unionskalender fare. Allerede i 1836 var *Frederik Barfod,* hvis navn lyser med ildskrift i den skandinaviske bevægelses historie, hos Grundtvig og Oehlenschläger for at bede dem støtte ham med råd og dåd ved hans forehavende, hvortil de også var villige. Og for Ingemann, hvem han bad om introduktionsskrivelser til Geijer, Atterbom og Franzén, udviklede han ligeledes sine tanker i breve: ». . . . Min historiske stræben måtte snart sige mig det, hvorledes hele Norden er et eneste stort hele, som kun unatur adskilte i uvilligsindede folkefærd, men som det derfor må være enhver ædel krafts mål i det mindste at forlige, om end ikke at genforene. Til dette måls opnåelse virke dog nok religion og sagakunst og digtekunst gjennest«.[1]) Men først tre år senere, i 1839, lykkedes det Barfod at få første hæfte udsendt af »*Brage og Idun,* et nordisk fjærdingårsskrift, med bistand af danske, svenske og normænd.« Man har ikke bladet meget i dette tidsskrift, før man kender stilen

[1]) Breve til og fra Ingemann. 1879. s. 327.

og tonen; den er et temmelig tro aftryk af Grundtvigs. Barfod bruger samme djærve udtryk, samme rigdom af mythologiske metaforer som mesteren. På den litograferede tavle, som ledsagede hæftet, figurerer Brage, Ydun (som på billedet ikke synes at have spist af sine egne æbler), Tyr, Tor og Odin foruden Ygdrasil, Freke, Midgårdsorm, runestene i baggrunden osv. Både dette og de følgende hæfter var på smudstitelens bagside udstyrede med en overvældende rigdom af »skandinaviske« citater. Subskribentfortegnelsen udviser 135 danske, men kun 35 svenske og 25 norske abonnenter. I en meget vidtløftig fortale gør Barfod rede for tidsskriftets tilblivelse, bekender, at det er Nordens »kæmpeånder« — herved mener han Oehlenschläger, Grundtvig, Ingemann — der fra ensidig dansk har gjort ham til nordbo med liv og sjæl. Hans bedste timer har været de, i hvilke Nordens enhed stod for ham åbenbaret i hver tanke, følelse og stræben, fælles fra »Ejderen indtil Vardø, fra Nevastrømmen til Stat«. At Barfod endnu kun tænker på et åndeligt fællesskab, viser følgende linjer, der måske dog også har haft til hensigt at fri ham for enhver misforståelse og deraf flydende ubehagelighed fra højere steder: . . . »En sådan enhed, som meget vel kan finde sted under den bestående politiske adskillelse og som vel ene — i det mindste er det *min* anskuelse — er i stand til under den at indlede sin udvikling; så jeg kan med rolig samvittighed sige, at aldrig nogen tanke om ny Kalmarunion kom ind i min hjærne. En sådan tanke vilde nu være ligeså forbryderisk som afsindig, så længe forskellige regentstammer, elskede af folket, holde spir i norden; men ubekendt som jeg er for den store almenhed, har jeg dog anset det nødvendigt at give en sådan erklæring«. Ikke ret mange år efter lød talen helt anderledes blandt danske studenter. — Efter at Barfod derpå har gjort rede for, at det har været ham umuligt at honorere bidragene, og at første hæfte endda giver et underskud af 360 daler, som han kun har kunnet dække ved hjælp af »en for ideen begejstret ungdom«, forsikrer han med voldsom pathos, at er Nordens enhed end en drøm, vil han dog ikke fortryde at have levet den sammen med de største og ædleste i Norden. Men det er umuligt! Alt er jo fælles for Nordens folk: oprindelse, udvikling, tro, historie og sprog. Har fortiden været fælles, må også fremtiden blive det. Det er på tide, at de gamle trætter slutter, og at ånderne mødes. »Det er tid, at vi med forenede kræfter hjælpe hverandre op ad Himmelbjærget, og at Odin atter får syn på sit Lidskjalf. Først da får Brages harpe de rette toner, først da rister Saga runer, som aldrig skulle forstumme; Tor skal aldrig svigte sin hammer, og Idun af ingen rænkesmed lade sig sine æbler fraliste!« osv. osv. Kom end den skandi-

naviske studenter-veltalenhed siden i ilde ry, skal det dog indrømmes, at den har aldrig brugt så fede ord som dette forbillede.

Der er den betydelige forskel mellem »Brage og Idun« og forgængerne i det 18. århundrede, at dets indhold virkelig er gennemført skandinavisk. Allerede i første hæfte træffer man en både ejendommelig og interessant afhandling af Grundtvig. Tanken om et fælles-nordisk universitet, der siden så ofte blev drøftet som led af den skandinaviske tanke, findes allerede her udformet indtil enkeltheder. Afhandlingen bærer titlen »Om Nordens videnskabelige forening«, og Grundtvig åbner den med forsonende at ville udlægge kampene mellem de to nationer som en »nordisk kredsgang imellem to gæve kæmper!« Han hverken venter eller ønsker nogen »borgerlig« forening, men fremsætter ligesom Blicher tanken om et forbund til fælles forsvar. Når han taler om videnskabelig forening, tænker han ikke på et ensartet skriftsprog, ønsker tværtimod, at hvert folk skal bevare sin sproglige ejendommelighed. Hvad han tilstræber, er intet mindre end et fælles-nordisk universitet istedenfor de fire eksisterende »latinske«. Som forskole til et sådant nordisk universitet skal oprettes dels egne »plantesteder« (ɔ: seminarier) til embedsmands-uddannelse, dels »folkelige« højskoler. Først når »det folkelige og borgerlige« således var sket ret, skulde det nordiske universitet træde i kraft; her burde der i første række doceres historie og naturvidenskab for de viderekomne og bedre begavede i lighed med de engelske universiteter. Dette nordiske universitet vilde blive et »værksted for en lyslevende videnskab.« I løbet af fem år tænker han sig det hele i gang. Højskolen vil kunne træde i virksomhed og latinskolen nedlægges — inden årets udgang. — Fremdeles indeholdt hæftet en rejseskildring fra Kinnekulle af Fr. Hammerich, en afhandling af højesteretsadvokat Stang om de norske statsråders deltagelse i Storthingets forhandlinger, en anmeldelse ved Flor af Grundtvigs »Nordens Mythologi«, foruden en række digte med mere eller mindre nordisk indhold: Blicher møder med et poetiseret skandinavisk program, hvori han ønsker »at Göthaelv og Gudenå må sammenflyde«, Hauch mindes Gustaf Adolf, og fremdeles er her digte af Oehlenschlæger, Heiberg, Asser Lindeblad, Geijer m. fl. Et både afvekslende og repræsentativt indhold!

Allerede da næste hæfte kom, var subskribenternes antal steget til 573; men når man af listen erfarer, at de 404 var danske, 113 svenske og blot 49 norske, slutter man, at den skandinaviske bevægelse var ved at fæste god rod i Danmark, at Sverrig var ved at komme med, men endnu forholdt sig noget afventende, og at Norge stillede sig kølig ligegyldig overfor ideen. Vi skal senere få lejlighed

til at konstatere, at forholdet virkelig var således. Både dette hæfte og de følgende fulgte temmelig nøje det spor, der engang var slået ind på. Hovedindholdet var historiske afhandlinger med nordiske emner og mindre, æstetiske bidrag. Tillige gjorde »Brage og Idun« tjeneste som en slags monitør: det indeholdt beretninger om de første danske naturforskermøder i 1839 og 40 og om de danske og svenske studenters gensidige besøg i sommeren 1842. Men omtrent samtidig hermed ophørte det, da Barfod var kommen under censur på grund af en artikel i »Fædrelandet«, og han ved at fortsætte sin redaktørvirksomhed således også vilde bringe sine medarbejdere under samme åg, hvad han ikke ønskede. Imidlertid begyndte der ud fra den danske skandinaviske lejr at lyde langt kraftigere toner end dem, »Brage og Idun« havde intoneret.

Det havde kun præket den åndelige enheds evangelium, og på samme grundlag fremsattes planerne om fællesmøder af nordiske videnskabsmænd. I forsommeren 1839 udstedte en lille kreds af nordiske naturvidenskabsmænd en indbydelse til et forberedende møde i Göteborg samme sommer, hvor betimeligheden af sådanne sammenkomster skulde sættes under debat. Indbydelsen henviste til, at videnskabelige møder af denne karakter allerede var afholdte i Tyskland og England. Hensigten skulde være »at bringe en nærmere videnskabelig forbindelse istand imellem de tre nordiske riger, at vække en større indbyrdes opmærksomhed for de i ethvert af dem præsterede åndsprodukter, at sikre den videnskabelige virksomhed i ethvert af disse lande en mere udbredt anerkendelse, at bevirke en stærkere gensidig kontrol, at frembringe iver, kappelyst, håb og mod hos den fremadstræbende yngre generation — hvilket ikke vil udeblive, når den unge mærker, at ej alene den by og det land, hvori han lever, men at samtlige skandinaviske riger er vidne til hans virksomhed.«

Tanken slog godt an, og mødet kom i stand; det besluttedes straks, at det ikke alene skulde være et forberedende møde, hvor bestemmelser toges for en fremtidig sammenkomst, men en virkelig første forsamling, der kunde vise, hvad man magtede, og hvad man i fremtiden kunde vente sig af lignende skandinaviske sammenkomster. 90 havde indtegnet sig, hvoraf 22 danske, 10 norske og resten svenske. For Danmarks vedkommende kan dette ikke betragtes som noget lille tal, thi rejsen med skjuts opad vestkysten fra Helsingborg til Göteborg var både dyr og trættende. Vistnok løb der nu dampskib til Gothenborg, men ikke ofte, og billetten var temmelig kostbar. Det var i hvert fald en række lysende navne, som repræsenterede den danske

videnskab: både Ørsted, Schouw, Forchhammer og Eschricht holdt foredrag ved fællesmøderne. Nogen positiv udtalelse i skandinavisk retning kom imidlertid ikke frem på Göteborg-mødet; formanden, prof. Agardh, nøjedes med i sin slutningstale at betone den sproglige lighed. Der var dog dem, som så mere i mødet end en fælles-nordisk sammenkomst af fagmænd. En af deltagerne, Chr. Flor, skrev således til Brøndsted: »På slaget 2 lettede vi anker. Jeg vil oprigtig tilstå Dig, at dette ikke gik af uden en lille anfægtelse af følelse. Jeg hører, som du véd, ellers ikke til de sentimentale, og en ren handelsstad som Göteborg er just heller ikke egnet til at vække følsomhed; men denne stad var dog nu bleven den plet på jorden, hvor den førstefødte levende søn af Nordens videnskabelige forening kom til at se dagens lys, og jeg kunde derfor ikke uden bevægelse sige den farvel.«

Et lignende synspunkt anlægger »Fædrelandet« i beretningen om det andet naturforskermøde, som allerede fandt sted den følgende sommer i København. Hovedsagen er, at derved den åndige enhed, »hvortil alt så umiskendeligen stunder i Skandinaviens trende broderriger«, kan fredes og fremmes. Og det er som en fanfare om de kommende års skandinaviske opfattelse, når »Fædrelandet« henviser til Tyskland, hvor den åndelige forbindelse, bygget på nationalitetens og sprogets identitet, ikke alene har bevaret enheden, men også »*befæstet grundvolden for den nøjere politiske forbindelse,* som dér alt har begyndt at realisere sig«. Imidlertid går »Fædrelandet« dog ikke denne gang videre end til at tale om »åndens union«, hvortil disse møder — »skønt nærmest foretagne i et specielt videnskabeligt øjemed« — vil være et medvirkende middel. Bladet mener at kunne læse denne højere anskuelse ud af prof. Ørsteds indledningstale. I denne betoner Ørsted vigtigheden af, at den skandinaviske litteratur såvidt muligt danner en enhed. Men det er tillige klart, at han *kun* ønsker en litterær Skandinavisme. Han tænker ikke på nogen art af sammenslutning udenfor litterær samvirken, når han tilsidst siger: »Lader os forene os, lad 6 millioner Skandinaver lægge deres kraft i én vægtskål, og sandelig man skal ikke finde den for let«. I samme betragtning resulterede en tale af Henrik Steffens, der efter mange års fraværelse atter besøgte Danmark. Han nøjedes dog ikke med at ønske en videre udvikling af litteraturen, så at »en bog, som udkom i København, ikke havde gjort sin fulde virkning, før den var læst i Trondhjem og Stockholm og omvendt«, men klagede også over de slette handelsforbindelser, der var en hindring for den litterære vekselvirkning, og tog endelig ordet for ophævelse af al national forskel ved de fire

universiteter, således at lærere og studerende blev bevægelige ligesom i Tyskland.

Allerede nu er en del af det skandinaviske program færdigt. Men andre og væsentlige punkter kom snart til og overfløj helt dem, som i trediverne havde været næsten enerådende: de litterære sympatier. Fra litterær Skandinavisme nærmer vi os nu gennem den såkaldte Studenterskandinavisme til den politiske.

IV.

Skandinavismen vandrer fra syd mod nord. Danmark er dens hjemsted. Her fødes den, her udvikles den, her vokser den sig stærk, og herfra spreder den sig ud over nabolandene. Dette forhold betinges af Danmarks ejendommelige politiske situation.

Vi står nu ved fyrrernes begyndelse. Vil man med *ét* ord forsøge at give fyrrernes karakteristik, lyder det: *nationalitet.* 1848—49 betyder over mere end det halve Europa en kamp for hævdelsen af det nationale princip, en hævdelse, som forud år igennem var opagiteret. *Skandinavismen* — i den betydning, i hvilken ordet almindelig anvendes — *er den særegne form, nationalitetstanken antager i Norden.* Vi har set, hvorledes i det foregående årti de fælles-litterære interesser understregedes, hvorledes venskab og broderskab prækedes mellem nabofolkene som et simpelt humanitetsbud. Men dette er ikke Skandinavismen i dens ejendommelige og udprægede skikkelse. Den begynder først, da historiske og politiske synspunkter anlægges. Historien forkyndte samme oprindelse, samme sæder, religion, sprog: »Nordens enhed« hviler på historisk grundvold. Fra én til tre var vejen gået, nu førte den tilbage fra tre til én. Fr. Barfod er den første, som skarpt og præcist definerer den national-politiske Skandinavisme i de kendte strofer i sangen (»For nordens enhed«) fra 1840:

> »Tredelt er nordens stamme,
> Men roden er dog en,
> Og kronens løvtag samler
> Tilsidst hver stammens gren!«

Skandinavismen bliver et nationalt treenigheds-dogme. For det foregående slægtled i det 18. århundredes slutning var Nordens enhed en kosmopolitisk tanke, der satte en fuldstændig udjævning af natio-

nale uligheder som ideal, men foreløbig beskedent holdt sig til den litterære forbindelse. Det nationale princip derimod vil sætte det fælles-nordiske som national enhed, men kan på den anden side ifølge sit væsen ikke overse hvert enkelt folks, det danskes, det svenskes, det norskes særmærker og nationale ejendommeligheder. Derfor bliver Skandinavismens program i videste almindelighed nu og i de følgende tyve år *Nordens enhed med bevarelse af hvert enkelt folks selvstændighed.*

Spørgsmålet bliver nu, ad hvilken vej man her i Norden tilegnede sig nationalitetstanken.

Der var først eksemplerne mod syd, hovedsagelig i Tyskland. Som vi så i foregående afsnit, havde »Fædrelandet« allerede i 1840 henvist til de nationale bestræbelser her som mønster for en tilsvarende nordisk udvikling. Men bladet — eller rettere Orla Lehmann, der var forfatter til de pågælgende artikler — var samtidigt klar over, at en tilslutning til Tyskland var en urimelighed. Forholdene i Slesvig godtgjorde dette. Til trods for Christian VIII.s sprogreskript blev forholdene hernede mere og mere spændte, og enhver véd, hvad Hjort Lorenzens optræden i stænderforsamlingen 1842 betød for nationalfølelsens udvikling i Danmark. Men når det nationale krav var i fare mod syd, hvad var da rimeligere, end at det vendte blikket mod nord. Håbet om en skandinavisk forening bliver for de nationalsindede danske enstydigt med håbet om tilførsel af ny styrke for Danmark og det danske folk. Er der fare for at miste noget på den ene side, må håbet sættes ind på at vinde noget på den anden. Erobringstanker og udvidelseslyster er der ikke i denne dansk-skandinaviske politik, men der er trang til selvhævdelse og selvbevarelse. Denne ytring af Orla Lehmann i et brev fra december 1842 til »Fædrelandet«: »Det slesvigske spørgsmål er næst det store skandinaviske spørgsmål det vigtigste af alle«, viser, hvor nær tanken om Nordens enhed har forbundet sig med tanken om Slesvigs bevarelse. For så vidt er der mere egoisme i Skandinavismen i dens danske skikkelse end i dens svenske og norske. Thi Danmark trængte til nabomagternes moralske og praktiske understøttelse i kampen for Slesvig. Man kan sige, at Slesvig blev Skandinavismens Akilleshæl. Thi det splittede interesserne. Slesvig blev en livssag for Danmark, men aldrig hverken for Sverrig eller Norge. På dette skær strandede Skandinavismen, da fordringen om hjælp her efterhånden gjorde de nationalliberale mere selvisk-nationale end skandinavisk-selvopofrende. Slesvig blev møllestenen om Skandinavismens hals.

Men hvad kendte man i Sverrig eller Norge i 1842 til sprogkampen i Sønderjylland? Eller hvis man vidste noget derom, lå da

Danmarks nationale krav folkene her så stærkt på sinde, at hjærterne måtte banke i takt med naboens og nationalitetsfølelsen således modtage samme impuls som i Danmark? Næppe! Samme år skriver en ung svensk videnskabsdyrker til Molbech, at det i almindelighed endnu i Sverrig står meget ringe til med kendskabet til Danmarks forhold og natur; man véd langt bedre besked med f. eks. Rhinprovinsen og Frankrig. Han indrømmer, at det er en skam, men han håber på bedre forhold, nu da man er ved at komme til erkendelse af stammeslægtskabet og folkenes fælles og oprindelige enhed.[1]) Denne erkendelse banede sig i første række vej hos de unge akademikere, hos Lunds, Upsalas og Kristianias studenter. Først og fremmest naturligvis, fordi åndelige bevægelser hurtigst berører åndelig interesserede kredse — for såvidt trænger fænomenet *Studenter-Skandinavisme* ikke til nogen særlig forklaring — men dernæst også fordi Skandinavismen for Danmarks og Sverrigs ungdom (Norges er foreløbig optaget af egne interesser og kommer sidst med) tillige fik en klang af politisk frihed og opposition mod de herskende regeringer. I selve nationalitetsbegrebet hviler et stærkt frihedsbegær. De nationale partier var således fødte liberale og kom derved i opposition til fyrrernes gennemgående reaktionære regimente. I Danmark var Christian VIII.s tronbestigelse blevet en tung skuffelse for den frihedsfølende nationalliberale ungdom, og for hvert år som gik, satte regeringen nye grænser for ytringsfrihed, forsamlingsfrihed osv. Beslaglæggelse af blade, fængselsdomme for presseforseelser hørte snart til dagens orden. Oppositionen var bundet på hænder og fødder. Intet under da, at alle frisindede, i første række den skandinaviske ungdom, greb tanken om Nordens enhed som et asyl for oppositionelle anskuelser. Skandinavismen vilde ikke i Danmark i løbet af ganske få år have vundet så mange tilhængere og have vakt så stærk begejstring, hvis den ikke var blevet opfattet som symbol på den politiske frihed, som man nærede en brændende længsel efter, men ikke turde kræve for højlydt. I Sverrig var forholdet mellem opposition og regering ikke så spændt; men det var dog ingen hemmelighed, at alle liberale med utålmodighed imødeså den konservative Carl Johans død. Når Skandinavismen således på forhånd stillede sig i opposition til regeringerne, var det da ganske konsekvent, at disse på deres vis gjorde, hvad de formåede, for at lægge den hindringer i vejen. Førerne fremhævede vistnok ofte bevægelsens politisk-neutrale og loyale karakter, men ærligt spil var dette ikke. Da de svenske og danske studenter holdt fest i Dyrehaven 1842, vilde en af de svenske gæster af høflighed udbringe den danske

[1]) Brev fra C. Säve til Molbech (Molbechs brevsaml. nr. 2043).

konges skål, men de danske studenter beholdt demonstrativt hattene på og råbte istedenfor »Orla Lehmann længe leve!«[1]) Om kongemagten da til gengæld forholdt sig mistænksom og afvisende overfor de unge Skandinaver, var dette kun simpel gengæld.

I Danmark ligger højtrykket. Både de nationale forviklinger mod syd og den politiske opposition giver Skandinavismen voldsom vind i sejlene. I 1845 er København skandinavisk-sindet fra kælder til kvist. Sverrigs og Norges hovedstad har ikke kunnet opvise en lignende skandinavisk begejstring, selv under studentertogene. Dette hænger sammen med, at bevægelsen i de to lande — mest i Sverrig — i højere grad end i Danmark er indskrænket til de akademiske kredse, hvorfor begejstringen selvfølgelig giver sig kraftigere udslag i universitetsbyerne Upsala og Lund end i Stockholm og Göteborg. Hvad der driver de svenske og norske studenter til så frejdigt og hurtigt at række hånd til den danske Skandinavisme, er — foruden ungdommens naturlige lyst og ret til oplevelser, til spænding, til at more sig — den frihedsstemning, som slår dem imøde herfra, det raske »*ça ira*«, som virker både smittende og opløftende.

Fra nu af er Skandinavismen trådt ind i et nationalt-politisk fodspor. Den passede til Danmarks ydre og indre forhold i fyrrerne. Derfor skød den ivejret med en frodighed og kraft, som må forbavse. Da liberalismen havde sejret i 1848, kom følgeligt nogle stilstands år, og tilsidst den tid, da Skandinavismen vilde virke over ævne, men forløftede sig på den opgave, den havde stillet sig.

Danmark bliver da Skandinavismens hovedland. Båret frem af forholdene virkede den her i en halv snes år naturligt og sundt. I Sverrig og i Norge blev den kunstig indpodet, fandt ikke her samme jordbund som i moderlandet og nåede ikke samme udvikling.

Tydeligst og tidligst træder de ny synspunkter frem i den beretning, som stud. jur. H. F. Poulsen nedskrev om de danske og svenske studenters gensidige besøg i sommeren 1842.[2]) Den er særdeles oplysende. Standpunktet er straks givet, når det i nogle indledningsord doceres, at den, der vil gøre fordring på at kaldes ægte dansk af hjærtet, må sige »Ja og Amen!« til enhver stræben henimod »Nordens enhed« — det er det *nationale* krav — og når det videre siges, at ingen begivenhed har elektriceret den danske student siden *3dje december 1839*[3]) som de nys stedfundne studentermøder — det er den *liberale* understrøm.

[1]) Göteborg Handelstidning. 1842. nr. 54.

[2]) H. F. Poulsen: Skildring af de danske og svenske studenters gensidige besøg sommeren 1842 (i »Brage og Idun« V. 1 og i Særtryk.)

[3]) ɔ: Frederik VII's dødsdag.

Første Pinsedag, d. 15. Maj, kom studenterne fra Lund sejlende til København; der er foreløbig endnu kun Skandinavisme i disse to byer. Poulsen, der af alle skandinaviske talere mulig var den største floskelhelt, tillægger valget af netop denne dag en dybere betydning. Den gensidige længsel har stået bagved — »thi selvsamme dag, som de besluttede at komme til os, aftalte vi også et besøg hos dem«. Om eftermiddagen vandrede 400 danske og svenske studenter med devisen *Skandinavien* i gult på brystet arm i arm ud til Charlottenlund og Kirsten Pils Kilde i Dyrehaven, hvor den liberale ungdoms — særlig Svenskernes — Russerhad gav sig udslag i rasende bifaldsklap, når sangkoret istemmede et tordnende »Ur vägen, Moscoviter« (i nationalsangen »Kung Carl«.) Ved det påfølgende måltid var det Fr. Barfod, som bød velkommen og fremfor alle gav aftenen dens præg, baade som taler og digter. Særlig interesse får hans ord, da han i en tale for Kristianias studenter (tre norske studenter var tilstede) berører Norges stilling til den skandinaviske idé. »Den er af en særegen kilden natur — hedder det i referatet — og jeg kunde godt forklare mig det, hvis man i Norge med mistillid betragtede ideen om nordens enhed, betragtede den som trehedens og altså den nys tilkæmpede dyrebare selvstændigheds absolute grav«. Barfod så uden tvivl her aldeles rigtigt. I en anden tale, for Nordens enhed, betonede han, at den nordiske forening »betød fredelig stordåd og mindst af alt et folkefjendsk og krigerisk underlag«. Så smukt dette lyder, klinger det dog for den bagkloge betragter som et uheldigt varsel for den skandinaviske sags fremgang, når det videre forklares, at »sejrene skulle vindes ved tankens klarhed og *ordets kraft.*« Et andet skandinavisk kendemærke! Det »levende ord« skabtes hos os med fyrrernes begyndelse, men den usvigelige tro på ordets magt blev en fare, fordi drøm toges for virkelighed. I løbet af ganske få år uddannedes en høj grad af talefærdighed hos Skandinavismens mænd i Danmark. Men *tankens klarhed?* Hvor var den? Den blev til blomster — altfor mange blomster. Størst tilslutning vandt dog Barfods tredje tale, i hvilken han proklamerede Nordens enhed som enstydig med Nordens frihed. Hvor politisk bevægelsen artede sig, ses godt ved denne fest. Da Barfod nævnede 17. Maj og den norske konstitution, lød bravoråb fra de mange hundrede struber. »D. 15. Maj 1834 fik Danmark sin — De jubler ikke! Og De jublede dog før ad Norges konstitution. Har måske den danske også fejl? Det kan sandelig gærne være! Men just nu falder mig dens hovedfejl ind . . . Den er kommen to dage for tidlig til verden!« Og når den ordrige H. F. Poulsen talte for »borger-Sønnen Jean Baptiste Bernadotte, republikkens kække soldat og sejr-

rige general, kejserens marskal — men Lafayettes og frihedens ven, den energiske, kraftige, efterlignelsesværdige olding, der ej sveg de løfter, han i sin manddom gav«, forstod alle, hvor denne skåltale havde adresse. Og der blev videre under skandinavisk maske talt for ytringsfriheden, og for første gang holdt Barfod den siden så uundgåelige tale for Skandinaviens kvinder.

Anden pinsedag beså de svenske gæster Københavns mærkværdigheder, om eftermiddagen stormede de omnibusserne til Frederiksberg, hvor Oehlenschläger, der havde sommerværelser på Fasangården, blev opvartet med en romance, og om aftenen beundrede de det kgl. teaters nye og store succes, balletten »Napoli«.

Det skal understreges, at Skandinavismen endnu helt var den akademiske ungdoms sag. Københavns borgerskab kom i 1842 endnu ikke i bevægelse ved de svenske studenters besøg som i 1845, og alt, hvad der kunde give festen et autoritært præg, savnedes. For magthaverne tegnede bevægelsen sig som studentikost »umtrieben«, man endnu kunde lukke øjnene for. Imidlertid manglede jo også det tredje led i kæden, de norske studenter, der skulde give bevægelsen relief, og uden hvis samvirken den i længden vanskelig kunde gå og gælde for skandinavisk.

Tre uger efter, søndag d. 5. juni, var 160 danske studenter Svenskernes gæster. Apparatet var nu langt højtideligere end ved de foregående mindre besøg i Lund. På Helgonabacken, hvor danske og svenske engang havde kæmpet mod hinanden, var festpladsen, hvor gule, røde og blå flag vajede. I baggrunden var et arrangement med den nordiske løve, holdende en pen i den ene klo, et sværd i den anden, med overskriften *ad utrumque*. Medens de danske professorer af frygt for at kompromittere sig havde holdt sig borte fra den danske fest i Dyrehaven, tog de fleste af Lunds professorer del i den svenske. Mag. Berling var ordfører: i sin velkomsttale ønskede han, at den tid snart maatte komme, da en uret begået af en fremmed magt mod et af Nordens folk af begge de andre måtte føles som tilføjet dem selv. Den ærværdige biskop Faxe bragte den danske ungdom en hilsen. Det er ejendommeligt både for denne og også for senere skandinaviske fester i Sverrig, at talen næsten altid drejer sig om de *to* magter, der har kæmpet sammen, men omsider fundet hinanden. Interessen for Norge er yderst spag, og man har en følelse af, at Norge nærmest tages med for velanstændighedens skyld; på dette punkt gør talerne et noget konstrueret og lidet naturligt indtryk. Trods Normændenes protest derimod havde dog nok Ploug ret, da han i sin storpolitiske tale på Upsala tinghøje i 1856 erklærede, at Normændene såvel ved sprog og

folkeejendommelighed som ved regeringssæt og institutioner stod Danskerne nærmere end Svenskerne.[1]) I Lund holdt dog Berling en særegen tale for Kristianias studenter. Han holdt sig forvisset om, at når fraterniseringen mellem de svenske og danske studenter ved Sundets strande kom Kristianias studenter for øre, da vilde de dele glæden over tidens gode tegn og med samme deltagelse omfatte den skandinaviske idé. Poulsens tale for »brødrene i Upsala« — »fra dem skille os bjærge og dale, fra eder kun den flygtige bølge« — gav stødet til det første store studentertog den følgende sommer til Upsala.

Beretningen om studenterfesterne i 1842 slutter så med følgende udvikling af den nationalliberale Skandinavismes program:

»En god begyndelse er sket. De så længe adskilte brødres venlige forsoningsfest og naturlig-skønne forening vækker levende og betydningsfuld sympati trindt om i rigerne, og det både hos gamle og unge, hos høje og lave. Og — hvorledes kan det vel være anderledes? Alle må de jo erkende, at vor stræben stammer fra en ægte *national* rod, og alle forstandige ville indse, at det ikke er i den unges varme og begejstrede sjæl, at forbryderiske, højforræderiske komplotter findes eller lave intriguer fødes. . . . .

Vore landsmænd ville forstå os, og de skulle vidne, at forbindelsen mellem Nordens universiteter bærer præget af besindighed og den loyaleste ånd, at den besjæles af den ædleste folkelige idé; thi hvilken ånd er vel loyalere end nationalånden, hvilken idé mere folkelig end den, der i *Nordens,* i *Skandinaviens* velforstaaede enhed og sammes nødvendige konsekvenser — indre frihed og ydre uafhængighed — skal finde sin rette fuldbyrdelse?

Og hvad er *Nordens velforståede enhed?*

Er det *ene* den, at alle de folkelige grænser bortfalde, at én ånd kommer til at besjæle nationerne, at de alle føle sig som lemmer af et legeme? Er det den, at en stor tanke kan som en elektrisk gnist fare fra den Botniske bugt til Vesterhavet, fra Ejderstrømmen til Nordkap og overalt føle sig hjemme? Er det den, at folkene få glæder og sorger, kampe og sejre tilfælles, således at det ene ej kan bedrøves, uden at det andet føler sig selv smærtelig berørt, således at min sjæl bliver også din sjæl, mit hjærte også dit hjærte? *Eller* — vil denne folkenes enhed bevirke en tilknytten mellem *staterne* og omorganisere de statsretslige forhold?

Besvarelsen af dette spørgsmål vil måske af mange anses for såre tvivlsom; dog derfor bør ikke den, der i sandhed elsker sit fædreland, lægge hænderne i skødet og forsage, thi det er den rolige besindighed,

[1]) P. Botten Hansen, Studentertoget Juni 1856. 1856. s. 4.

den alvorlige vilje og udholdende virken af den enkelte, hver i sin kreds, der alene mægter at løse dette spørgsmål .... Det er kun de enkeltes kraftige vilje, der kan frembringe en folkevilje — og *folkene er det, hvem afgørelsen tilkommer*«. På samme vis, som andre nationer uden hensyn til landegrænser rundt om i Europa begynder at samles om nationalitetens fane, bør de i Norden tilkæmpe sig en skandinavisk nationalitet.

En lydhør læser vil let opfatte, at Poulsens mening er, at det spørgsmål, han opstiller, skal besvares med et ja. Hermed er altså politiken kommen ind i Skandinavismen, skønt det varer 14 år, til den på de gamle tinghøje ved Upsala højtidelig proklameres som led af programmet. Og at Poulsen ikke står ene med sin skandinaviske opfattelse, men blot er talerør for en allerede udviklet opinion, bliver tydeligt, når vi omtrent i de samme dage kan læse en storpolitisk artikel på skandinavisk baggrund i »Fædrelandet«, studenter-frisindets blad. Den har overskriften »Også de andre magter må ønske en skandinavisk forening«, er i brevform og strækker sig gennem tre numre (nr. 867—69). Adskilligt taler for, at Orla Lehmann er forfatter til den meget abstrakt holdte artikel. Dens hovedresultat er, at det ikke nytter at blive stående ved det rent negative, at en optagelse i det tyske forbund er en umulighed. Der er et positivt mål, som der skal stræbes hen imod. Da Danmark afstod Norge til Sverrig, grundedes med det samme en skandinavisk stat, der ved sin beliggenhed og natur er kaldet til at optræde mæglende mellem det østlige og vestlige Europa. Men det gælder da om, at denne stat kan blive uafhængig og skaffe sig lydhørhed, når den maner til fred, og ikke blot reduceres til at blive tilvækst for en af de krigsførende magter. Som Danmarks stilling nu er, afsondret og ubetydelig, vil det virke lammende på en sådan skandinavisk politik; alle tre nordiske lande bør derfor afsluttes til et hele, et Skandinavien, der er noget for sig. Danmark forsøgte i slutningen af det 18. århundrede at overtage en førerstilling indenfor Norden; den gang savnede det imidlertid den nødvendige skandinaviske understøttelse. Men denne rolle kunde fremtidens *Skandinavien* overtage og udføre til nytte for hele Europa. Dog kun de store og mægtige verdensimpulser må drage Skandinavien udenfor dets naturlige grænse, som hvilken *Eideren nu første gang opstilles.* »Her lader den historiske old det tyske rige begynde — forklarer artiklen — *næsten* hertil række den skandinaviske mundart«. — Dette »næsten« blev snart glemt, og for Danmarks vedkommende blev Eiderpolitik og skandinavisk politik snart enstydige.

Denne artikel vakte megen opsigt både i Danmark og i nabo-

landene, og da »Aftonbladet« i Stockholm omtrent på samme tid også havde taget ordet for en nøjere tilnærmelse til en almindelig nordisk sammenslutning som en fremtidens opgave og den eneste mulige grundvold for Sverrigs beståen, insinuerede det konservative Stockholmerblad »Svenska Biet«, at der eksisterede et komplot med det formål at stifte en nordisk republik efter amerikansk mønster med en præsident, der skiftevis skulde vælges i de tre riger, og at dette projekt formodedes at være sendt til Sverrig i en snes skrevne eksemplarer fra et »hemmeligt selskab« i D—k (ɔ: Danmark.)[1]) Herfra gik dette journalistiske fantasifoster videre til Hamburg. Corresp., og i Sverrig tillagde regeringskredsene sagen så megen betydning, at de tilstillede det tyske blad cirkulæret fra 1837 med anmodning om at aftrykke det i sine spalter.[2]) Sandsynligt var det blot en nystiftet »læseforening«, der fremkaldte rygterne om denne republikanske Skandinavisme. Imidlertid har der måske dog været noget herom, skønt sagen vanskeligt lader sig oplyse. En person ved navn Ad. Lindeberg, bosat i Göteborg, havde bearbejdet »Fædrelandet«s ovenfor omtalte artikel for »Göteborg Handelstidning« (nr. 90—91) og ledsaget den med nogle bemærkninger[3]) om at både i politisk, materiel og immateriel henseende ligger fordelen ved en sammenslutning så klar for dagen, at den ikke behøver videre at udvikles. Da artiklen har foreslået Göteborg som et fremtidens skandinavisk centrum, skriver Lindeberg i en note: »Skønt er håbet om en sådan mulighed, som dog måske vore børnebørn — om ikke vi — kunne opleve, mulig under form af en føderativ republik, thi ophævelse af fyrstehusene med al deres kostbare, skadelige slæng kan kun nærmere forene nationerne«. Lindeberg emigrerede snart efter til Amerika, og vi hører intet videre om noget skandinavisk-republikansk projekt.

At den skandinaviske bevægelse dog nu var ved at vokse sig stor og stærk og vække opmærksomhed, kan bl. a. ses af et i og for sig så ubetydeligt faktum, som at en hr. Jæger i efteråret 1842 i København åbnede en »skandinavisk boghandel« på Østergade, der vilde søge at råde bod på det besvær, som var forbundet med at skaffe svenske bøger til Danmark og omvendt. Omtrent på samme tid udkom de første skandinaviske kalendere (»Skandinavisk Folkekalender« og »Hertha«) i København og Malmø.

---

[1]) »Fædrelandet« nr. 898.

[2]) Posthumus, Mine samtida. I, s. 168.

[3]) Dette sker imidlertid først i september 1842, så at det ikke kan have været disse, der har givet »Biet« anledning til sine formodninger.

Først i 1843 blev Skandinavismen en magt.

Planerne om en fælles-rejse til Upsala var i vinterens løb blevne drøftede mand og mand imellem i Lunds og Københavns studenterkredse. Nogen indbydelse fra Upsala forelå imidlertid ikke, og man skulde tro, at det nok kunde vække betænkeligheder. Imidlertid opslog en modig ung mand, stud. theol. Mørk-Hansen, efter at have rådført sig med den altid begejstrede Fr. Barfod, i »Academicum« en opfordring til at give møde på Borchs kollegium for der at drøfte mulighederne for et tog til Upsala. En komité blev dannet, men endnu i begyndelsen af Maj omtalte »Fædrelandet« turen som højst usikker.[1]) Der var nemlig — fraset de store krav, en sådan rejse vilde stille til ubemidlede studenters pengepung — stor vanskelighed forbundet med at skaffe et passende transportmiddel. Omsider lykkedes det dog at fragte dampskibet »Iris«, der ejedes af et aktieselskab i Ålborg og sejlede mellem denne by og København. Men besværlighederne var ikke dermed forbi. Såsnart det rygtedes, at rejsen vilde blive til virkelighed, kom både den svenske og danske regering i bevægelse. Carl Johan lod sin udenrigsminister, Ihre, henvende sig til den danske gesandt i Stockholm, Ludvig Moltke, for at formå ham til hos sin regering at nedlægge forestillinger, der kunde føre til turens opgivelse.[2]) Christian VIII var mere end villig hertil, for så vidt det stod til ham. De tre universitetsprofessorer, Madvig, H. N. Clausen og Scharling fik efter hinanden opfordring til enten at anvende deres indflydelse på studenterne til at få dem til at opgive turen eller i hvert fald følge med for at passe på dem. Men de to første afslog rent ud dette forslag om at spille spioner, og Scharling fik intet ud af sine overtalelsesforsøg overfor de sikre studenter. Regeringen måtte da nøjes med at chikanere dem på en ret smålig måde. Da de søgte om fritagelse for pasafgift (à 2 rdlr.), nægtedes dette, og de danske deltagere måtte punge ud med 304 rdlr. Regensianerne nægtedes rent ud rejsetilladelse, og da deres sangforening vilde give en koncert til fordel for de ubemidlede studenter, der kunde have lyst til at gøre rejsen med, blev også dette forbudt. Rygtet fortalte endvidere, at kongen havde erklæret, at de studenter, som deltog i en lystrejse til Stockholm og Upsala, måtte anses for at have så gode indkomster, at de ikke behøvede stipendier, og at de, som allerede havde sådanne, for fremtiden burde miste dem. Der blev dog ikke gjort alvor af disse trusler.[3]) Men den danske udenrigsminister, Reventlow-Criminil, instruerede gesandten i

[1]) Museum. 1893. I. s. 354 ff. — »Fædrelandet« 1843. nr. 1223.

[2]) Thorsøe: Den danske stats polit. historie 1814—48. 1879. s. 564.

[3]) Malmø tidning. 1843. nr. 43. — »Fædrelandet« $^{12}/_{7}$ 1843.

Stockholm om at forholde sig fuldstændig afvisende overfor studenterne og henledte særlig hans opmærksomhed på de deltagere, som ansås for de værste rabulister, Ploug, H. F. Poulsen og cand. juris Hother Hage. Alle disse småfortrædeligheder bidrog naturligvis kun til at gøre ungdommen endnu mere opsat på rejsen. Dens tro på sig selv voksede med kæmpefjed, den følte sig som missionær for en stor idé og var ikke langt fra i rejsen at se et martyrium. Et sidestykke til »Herrer vi ere i åndernes rige«, men langtfra så uskyldig tænkt, findes i nogle linjer i et digt, tilegnet ynglingen, der drager afsted hverken som kriger eller som bakkant:

> . . . .
> O nej! en større ånd har sendt ham hen
> Og budt ham sine brødre hist at gæste.
> Han véd, han kommer ej som simpel ven,
> *Men som repræsentant for Danmarks bedste!*[1])

Det var studentikost højheds-vanvid. Ikke mindre betegnende lyder svaret i et følgende vers, da der er spurgt: »Hvad vil han da?«

> . . . .
> Han véd det ej — men dybest i hans bryst
> Der bor en længsel, som han ej kan tæmme,
> alt længe drog den ham mod Sverrigs kyst,
> Det er, som om han hørte blodets stemme.
>
> Han véd det ej — han ønsker kun sin hånd
> At række Svensken, søn af samme moder,
> At skue i hans blik med kærlig ånd
> Og ved hans bryst at kalde ham sin broder.
>
> Han bringer med, hvad i hans hjærte bor,
> Kun lidt bekymrer han sig da om resten; —
> Men hvad han virke skal i dåd og ord,
> Det giver ånden ham på pinsefesten.

Disse fire ord: *Det véd han ej* kunde stå som motto for Studenterskandinavismens historie.

I Lund var stemningen ligeså høj som i København. »Ved den blotte lyd »union« eller »Skandinavien« får enthusiasterne følelser som af elektriske stød«.[2]) Lunds studenter gjorde også et forsøg på at få deres norske kammerater med, men det lykkedes ikke. Kristianenserne forsikrede, at de vel delte den svenske og danske ungdoms

[1]) »Fædrelandet« 1843. nr. 1250.
[2]) Den nya skånske Correspondenten 1843. nr. 53. 62.

følelser og gærne vilde være med, men der var uoverstigelige hindringer. Rejsen vilde blive for kostbar, da regeringen havde nægtet at leje dem sit eneste dampskib, »Constitutionen«, til nedsat pris. — Man har dog lov til at stille sig lidt tvivlsom overfor Normændenes trang og lyst til at være med. Thi medens man rundt i Danmark demonstrativt mindedes 17. maj ved flagning, sange osv., havde i Norge endnu kun én røst — bortset fra Wergelands fantastiske tale i begyndelsen af trediverne — offenlig røbet skandinaviske sympatier. Den tilhørte den til sine dages ende trofaste norske Skandinav, lektor *Ludvig Kristensen Daae,* men gemte sig i fortalen til et lille svensk leksikon (1840). Det var først gennem studentertoget, bevægelsen forplantedes til Norge, så at med fuld føje en upsalensisk student i 1843 kunde skrive: »Er Normændenes passivitet med hensyn til den skandinaviske fest i Upsala særlig tillidvækkende? Eller er den norske presses udfald mod vore danske sympatier nogen forsikring om medvirkning fra deres side? Er en eneste røst bleven hørt fra Norge, som fuldt ud har delt vore meninger? .... Normændene deler aldeles ikke Danskernes meninger om en skandinavisk union«.[1])

Omsider lå »Iris« flagsmykket på Københavns toldbod Torsdag d. 1. Juni. Kl. 3 om eftermiddagen lettede de danske studenter anker under afsyngelse af Lindblads nylig komponerede: »Sätt machinen i gång, hr. kapten!« Under rejsen over sundet valgtes komité (cand. theol. B. Bøggild, cand. theol. Mørk Hansen, Ploug, H. F. Poulsen og stud. theol. Th. Wesenberg).[2]) I Malmø steg omtr. 60 Lundensere ombord, og farten gik så videre. Da de fleste af deltagerne måtte bivouakere ovendæks på det lille skib, og regn og høj sø ikke just fremkaldte nogen lystrejse-stemning, var kaptajnen medlidende nok til næste morgen at løbe ind i smult vande ved Christiansø. Humøret vendte tilbage, og naturligvis mindedes dr. Dampe, der her havde siddet som statsfange i tyve år. Om aftenen sejlede man igen afsted, og lørdag morgen lå »Iris« i Kalmar-havn. Biskoppen holdt sig forsigtigt borte, men hans søn, kammerjunkeren og skønånden Carl Kullberg, gav møde, hilste gæsterne med en versificeret tale, i hvilken han bebrejdede magthaverne deres mistro ttl ungdommen, og medbragte en indbydelse til sexa. Med Kalmars borgere under armen marcherede så de danske og svenske studenter over broen ind i Kalmar-slotsgård, medens porthvælvingerne rungede under tonerne af Plougs »Længe var Nordens herlige stemme«, der, skrevet året forud som korsang i hans atellan »Kærlighed under karantæne«, her fik

[1]) C. H. Rundgren: Reflexioner rör. ett tilltänkt skand. samfund. Upsala. 1843. s. 11.
[2]) Beretning om studentertoget til Upsala afgiven af den danske bestyrelse i 1844.

sin højtidsfulde indvielse. Hvilke drømme om storhed og vælde for Norden, for friheden, for den selv måtte gribe ungdommen, da den sang:

»Atter det skilte
Bøjer sig sammen,
Engang i tiden
Vorder det et;
Da skal det frie,
Mægtige Norden
Føre til sejr
Folkenes sag.«

Unionssalen var bleven kornmagazin: gulvet var bedækket med rug — »de bedste frugter, den har båret«, sagde Fr. Barfod; dronning Margrethes trone var solgt for 12 sk. banco — »tronerne var faldne i pris«, mente H. F. Poulsen. Dette syn på den gamle Kalmarunion — at den måtte briste, fordi den var kommen istand uden »folkenes« deltagelse, dannede også udgangspunktet for Plougs store tale ved den påfølgende sexa, og viser Studenterskandinavismens politiske understøm. »Ære være dem, der ødelagde den gamle Kalmarunion, der var dødfødt, fordi den var imod folkenes vilje« — sagde han. Men denne gang var det ikke herskesyge rigsråder eller hovmodige lensherrer, men sønner af borgere og bønder, hvis adelsbrev var åndens kald, hvis fuldmagt var hjærtets trang, som havde givet møde i Kalmar. »Fuldmagten lyder på, at vi igen skulle optage vore forfædres frugtesløse, forlængst omstyrtede værk, og adelsbrevet betegner os, på hvilken måde og ved hvilke midler vi kunne og skulle arbejde for en stedse inderligere forbindelse, et stedse livligere samkvem mellem de nordiske folk og således forberede et på gensidig sympati og gensidig anerkendelse bygget folkeligt forbund imellem dem. Det er derhen, vi danske stræbe og fremdeles ville stræbe, ikke fordi vi efter lange tiders fornedrelse og afmagt indbilde os atter at skulle svinge herskerspiret i Norden, ikke heller fordi vi savne kraft til at bestå som et selvstændigt hele og betle om beskyttelse ved Sverrigs fødder; men det er fordi vi tro, at de nordiske folk kun ved at blive til et kunne erhverve sig lod og del i verdenshistorien, det er: opfylde deres bestemmelse; det er fordi vi befrygte, at hvis de ikke snart slutte sig sammen, så vil det være for sildigt, så ville de ikke kunne hævde deres fælles nationalitet mod fremmedes indtrængen, så ville de engang vorde et bytte for fremmede erobrere«. Og nu fremsatte Ploug med en næsten brutal åbenhjærtighed hovedmotivet for den danske Skandinavisme: »Det er fornemmelig denne frygt for

den nordiske nationalitets undergang, som er levende hos os danske og ansporer os til at slutte os til Eder hellere idag end imorgen; thi kampen er alt begyndt, den raser på vor grænse, i det skønne land mellem Ejderen og Kongeåen. Ved ligegyldighed såvel fra regeringens som fra folkets side har i løbet af de sidste 50 år tyskheden okkuperet halvdelen af det gamle Sønderjylland og truer overmodig med at ville plante sin sejrsfane på Skagens pynt. Men det er ikke vor egen kamp, her føres, det er også eders, vor fælles nationalitet den gælder, og hvis vi derfor skulde behøve Eders hjælp mod det mægtige og driftige af en durchlauchtighed med en livgarde af aristokrater og advokater anførte parti, så må I være på rede hånd!« Det var første gang kravet opstilledes om Sverrigs moralske forpligtelse til at værne om den danske nationalitets bevarelse mod syd. Skønt Ploug var en mådelig diplomat, indså han, at han dog også måtte spille på strænge, der kunde give genlyd i svenske hjærter. Her var stikordet »Finland«, hvis tab jo kun lå fem og tredive år tilbage; der måtte da mindes om fjenden mod Øst. I patetiske ord oprullede han billeder, der måtte virke æggende på svensk forfængelighed og nationalstolthed: »Mindes, I Svenske! at på den plads, hvor Petersborg nu spejler sine paladser i Neva og skjuler bag sine mure de statsmænd, hvis snedige politiks fine næt mere og mere omspænder Europa, dér stod engang en sten, på hvilken var skrevet: »Här satte rikets gränser Gustaf Adolf Sveriges Konung«. Men hvorledes har I vogtet den grænse, som Gustaf Adolf satte? I har siden den tid mistet Estland, Lifland, Ingermannland, Karelen, Kexholm, Wiborg, Åland og Finland — Finland, der ikke længer var en fremmed undertvungen provins, der var svensk i sprog, sæder og udvikling, hvis kraftige folk var Eders hengivneste brødre, Eders nationalhæders troeste tjenere; også Finland er tabt; det kæreste barn er revet fra Sverrigs hjærte og skal under et fremmed åg lære at glemme sin moders sæd og tale. Svenske mænd! jeg spørger Eder, har I mere at miste? Eller har historiens lærerige bog lært Eder, hvad I har fejlet i fortiden, og hvorledes I skulle møde fremtidens mørke dage? Har I ligesom ej gennem en lang række af bitre erfaringer vundet den erkendelse, at kun ved at slutte sig til hinanden kunne Nordens folk sikre sig en fri udvikling for inden og selvstændighed mod uden? Jeg tør vel tyde såvel den velvilje og kærlighed, hvormed I har modtaget Eders danske gæster som det bifald, hvormed I har besvaret mine ord som vidnesbyrd om, at I er komne til denne erkendelse, og derfor knytter sig til tak for Eders gæstevenskab ønsket om *et folkeligt forbund mellem de nordiske riger!*«

Denne Plougs tale vakte den allerstørste opsigt både på stedet

— »mycket dristigt, men mycket sannt«, sagde en gammel Svensker — og bagefter. Ikke så meget, fordi nu for første gang den skandinaviske stræbens mål udvikledes i kraft af det »levende ord« for en så stor forsamling, af hvilken måske kun en mindrepart havde gjort sig rede for, hvad det gjaldt om — synderlig klarhed på dette punkt og noget bestemt program gav talen jo ikke. Men tilhørerne var glade for de almindeligere synspunkter, fordi en tale af et sådant omfang, så svulmende i ordvalg, så dristig i tone, var noget nyt. Det var den politiske debat, der hos os som andensteds skabte talere, og den var endnu i sin vorden. Formen imponerede nok så meget som indholdet. Ved denne tale havde Carl Ploug med det samme erobret fører-stillingen i den skandinaviske sags tjeneste. Ja, den gjorde ham til en smule politisk martyr: »Fædrelandet«s nr. 1263, i hvilken den blev trykt efter hans eget referat, blev nemlig konfiskeret, og da han kom hjem, lå et sagsanlæg og ventede på ham. Kancelliet kom således af egen drift den russiske gesandt i forkøbet, der af sin regering havde fået instruks om at besvære sig over de hadske udtalelser mod Rusland, der jævnlig forekom i talerne under hele studentertoget. »Aftonbladet« ræsonnerede i en ironisk artikel om sagsanlæget, at dette var den sikreste måde, på hvilken den danske regering kunde berede vejen for unionsideen, »da den allerede betragter, hvad der sker i Sverrig, som om det var sket indenfor dets egne grænser, og vil strække sin faderlige formynderhånd så vidt«.[1]) Bladet ønsker ungdommen til lykke dermed.

I samme nummer af »Fædrelandet« havde Ploug i et rejsebrev udtalt sin glæde over den heldige debut på svensk grund; men »alligevel føle vi os lidt beklemte om hjærtet, jo nærmere vi kommer til Stockholm; thi hvor tør vi stole på, at Uplalenserne vil være lige så villige til at anerkende os for brødre som Kalmarboerne, hvor tør vi tro, at de sympatiserer med os og vore ønsker, og hvorledes skulle vi begå os på Gustaf-Wasa-festen på tirsdag?« Det sidste tvivlende fremsatte spørgsmål vidner ikke om nogen dyb skandinavisk følelse hos Ploug. Fr. Barfod var langt konsekventere. Da det viste sig, at de høflige Upsalensere af frygt for at såre deres danske gæster havde opgivet at fejre minde-dagen, et ligeså tydeligt bevis om manglende skandinavisk forståelse på deres side, spottede Barfod herover og krævede i en højtstemt tale det løfte af de upsalensiske studenter, at de aldrig måtte glemme at fejre en fest for ham, efter hvem dagen var nævnt, »Sverrigs stolteste og lykkeligste frihedshelt!« Barfods

[1]) »Aftonbladet« $^{23}/_{6}$ 1843.

tale var utvivlsomt den »skandinaviske« tale under hele toget, som de svenske studenter bedst forstod.

Men — kan man med rette spørge — hvorledes skulde denne forståelse også med et slag være nået helt op til Upsala? Var der til at begynde med ikke mere elskværdig belevenhed end skandinavisk begejstring hos Upsalenserne? Studenternes liv i Upsala var jo så ganske uligt studenternes i København. Upsala var en lille verden for sig, en akademisk mikrokosme, hvor dagens småhændelser i højere grad tog interessen fangen, end hvad der rørte sig udenfor den hyggelige provinsstad. Det var »Gluntens« og »Magistrens« by, hvor livet først og sidst rørte sig om studenterne, dens økonomiske livsnerve. Og studenternes færden gik i de traditionelle, tilvante spor med engang fastslaaede fester, promotioner, Valborgfest med kostumeoptog osv., som afbrydelser i hverdagenes grå stilleben. Men et fælles åndeligt samlingspunkt udenfor universitetet fandtes ikke. Det var »nations«-kotteriernes gyldne tid. Hver »nation« (Østgöter, Vestgöter o. s. fr.) holdt sammen og plejede sine lokale interesser. Livet havde et mere udvendigt og æstetisk snit end hos de danske kammerater. Upsalas ungdom dyrkede i sin fritid musiken, og den slog gækken løs, på en ofte meget barnlig måde, med maskerader, natte-tumulter i gaderne; men den led ikke af nogen slags politiske anfægtelser. Det indtryk, som de danske studenters besøg i 1843 umiddelbart efterlod i Upsala, var da snarest det, som det uvante og det ny altid fremkalder. Lejligheden til at mødes og feste med ukendte gæster, blev grebet med begærlighed; men forholdet var i virkeligheden det, at Danskerne her var de givende. Næsten alle de betydeligere ord, som lød under dette besøg, kom fra danske læber. Det var danske ideer, som importeredes. Studentertoget i 1843 blev en stor propaganda for den unge nationalliberale politik i Danmark, og vistnok fik denne både styrke og relief herved. Men fra svensk side var det meste, som sagdes, kun høflighedsfraser, iklædt konventionelle poetiske former (Danmark var »Sydens blomsterøer«, »bøgeskovenes og nattergalenes« land, Norge det »klippefaste«). Det er så overmåde betegnende, at Ploug erklærer sig ude af stand til at referere de svenske taler, »der alle udmærkede sig ved inderlighed i følelsen og smag i udtrykket, men mere ved en blomstrende poetisk fylde end ved nye, prægnante tanker og derfor højst vanskelige at erindre«.

Om eftermiddagen 1ste pinsedag løb »Iris« ind i Stockholms havn, hvor en deputation fra Upsala modtog de danske gæster og uddelte kvarterbilletter. Næste morgen ved daggry gik rejsen videre på to små dampskibe gennem Mälaren og op ad Fyriså. Studenternes

frygt for modtagelsens hjærtelighed slog om i vild begejstring, da kanonskudene ved ankomsten til Upsala drønede dem imøde oppe fra det gamle slot, da studenterne in pleno med professorer i spidsen havde givet møde ved bryggen, og stadens unge piger i nationaldragt fra broerne kastede blomster ned på skibene. Dette var så langt mere, end nogen havde ventet. I København havde det daglige liv under efterdønningerne fra 1813 bevaret et farveløst og småtskåret præg; her forstod man endnu ikke ret at arrangere fester, og skønt festen i Upsala næppe vilde imponere en moderne ungdom, og den også blev langt overtruffen af senere studentertogs, hvor konger optrådte som værter, og champagnen havde afløst punschen, gjorde den et dybt indtryk på de unge danske. De måtte jo tro, at de samme sympathier og samme ideer besjælede deres upsvenske kammerater som dem selv, og de overså, at denne modtagelse med påfølgende fest nok så meget var et udslag af den ejendommelige svenske trang og evne til altid at være stilfuld, in casu at give danske studiefæller en værdig modtagelse, der på samme tid hædrede vært og gæst. At Danskernes besøg var Uplalenserne kærkomment, er utvivlsomt. Det var en begivenhed, det var en afbrydelse i universitetsbyens provinsielle liv, og det fulgtes med spændt opmærksomhed af høj og lav. Da de danske gæster efter en velkomsthilsen i »Odenslund« samledes i *Carolina rediviva's* solennitetssal, var alle Upsalas autoriteter til stede, og deres damer fyldte galleriet. Men det var naivt af Danskerne at tro, at de derfor helt delte deres skandinaviske begejstring. De vilde vide, hvad de fremmede førte i deres skjold, og havde lyst til at deltage i en statelig fest. En skare tyske eller franske studenter vilde utvivlsomt have fået samme venlige modtagelse. Da værter og gæster havde samlet sig til sexa om16 lange borde, gik det slag i slag løs med taler, både i bunden og ubunden stil, og den ene sang fulgte på den anden. Af talerne var teologen Bøggilds absolut den mærkeligste; den giver en forestilling om, hvilken utålelig svada dansk veltalenhed allerede nu kunde være befængt med. Han drog en parallel mellem studentertoget og pinsefesten. »Var ej dette den hellige ånds værk på den store pinsefest, at den lærte apostlene at tale i tunger. Men også vi har idag hørt åndens fremmede tungemål .... Og var det ikke dernæst den helligånds værk at samle de adsplittede? Danske og norske, brødre fra Lund og fra Finland![1]) Mødte vi ikke her kærlighed og tillid og brødres håndslag?« Af de mange sange er der grund til at citere et enkelt vers af Joh. Nybom's — den svenske Studenterskandinavismes professionelle

[1]) 2 finske studenter var lejlighedsvis til stede ved festen; de blev i den anledning relegerede ved deres tilbagekomst til Helsingfors.

sanger, en ægte romantisk epigon — fordi det ganske utilsløret viser den skandinavisk-sindede ungdoms politiske antipatier. Nybom synger i sin afskedshilsen:

Nu faren väl, I danska fosterbröder,
Vår tro, vår vänskap tagen med om bord,
Och hälsen blomsteröärna i söder
Och edra minnen, slägt med dem i nord.
Ja, hälsen alt, hvad Danmark härligt äger,
Men kungen först och sist — vi mena Oehlenschläger!

Hvilken forskel mellem dette første Upsala-tog, hvor enhver kongeskål demonstrativt undlades, og det sidste i 1875, hvor de nordiske monarkers skål tømmes først af alle!

Om tirsdagen, Gustav Vasa-dagen, gik toget ud til Gammel-Upsala. Vældige drikkehorn, fyldte med mjød, bares omkring, medens Upsalensernes ordfører, mag. Petterson, deklamerede om Skandinaviens »forntid och framtid«. Ploug tog ordet for, at nordiskheden burde træde ud i ydre handlen, men var så forsigtig ikke denne gang at bringe dansk politik, der vel også kun kunde påregne et lidet interesseret auditorium, med ind i sin tale. Beskedent og forsigtigt faldt hans ord: ». . . . Er vi ikke som studenter, der endnu ikke er indtraadte i det praktiske liv, der ingen indflydelse kunne udøve på de politiske forhold, udelukkende henviste til en åndelig og litterær virksomhed? Og hvad ligger os da nærmere end at love hinanden, at vi fra denne stund ville tilstræbe hver på sin side at udfylde det savn, vi nu dybt føle, at tilvejebringe et stadigt og sikkert åndeligt samkvem gennem skrifter og journaler mellem hinanden, og ved de samme midler søge at bane den idé, der besjæler os, indgang i vore folks hjærter«. Skrifter og journaler! Plougs tanker og forhåbninger gik allerede langt videre, men han følte sig endnu ikke sikker, hvor han stod. Han holdt forsætlig igen og vilde gå progressivt tilværks ved foreløbig blot at proklamere den åndelige enhed. Men ved afskedsfesten samme aften erklærede Hage modigt, at forberedelsen til enheden endnu ikke var gjort; og den altid fusentastagtige Poulsen, der i Kalmar havde forbløffet ved sin dristige tale: at det ikke var kongernes kabinetter, men folkene, som rådede for rigernes fremtid, hejsede Studenterskandinavismens banner med et flot: »Vi skulle herefter ikke vugge os i forhåbningerne alene. *Vi er allerede noget, vi er en allerede bestående magt*«.

Ved afrejsen bød Ploug Upsalenserne et »Velkómmen til København næste sommer!« Da toget følgende dag atter nåede til Stockholm, havde 300 borgere her arrangeret et »Vauxhall« for dem i Djurgården.

En deputation aflagde den danske gesandt, Moltke, et besøg; han rådede grumme naivt i henhold til sine instrukser studenterne til meget hellere at gå i operaen og høre Jenny Lind fremfor at tage i Djurgården. Festen her blev den, hvor stemningen var stærkest, og hvor udtalelserne faldt mest åbenhjærtigt. Tydeligt viser det sig ved denne lejlighed, hvorledes Skandinavismen er forklædt nationalliberal politik, i allernøjeste slægt med den i de andre europæiske lande. Hør den udfordrende tone i strofer som disse:

> ....
> att marseljäsen känna, ej blott sjunga,
> Förmå likväl i nordens vår de unga.

Og ikke alle talerne var så fredsæle og fornøjelige som professor Thomanders, der mindede studenterne om, at grammatiken ikke alene lærte dem at *deklinere,* men også at *conjungere,* og anbefalede de traditionelle eksempler på de fire konjungationer: *amare, docere, legere, audire* til efterlevelse — Nordens folk skulde ikke blot elske hinanden, men lære af hinanden, læse hinandens skrifter, og i ånd og sandhed høre hinanden. Hage talte således her om den politiske enhed som en nødvendig betingelse for den åndelige, og Göthe Thomé fra Lund bebudede, at klangen af folkenes »brorskål« skulde høres ud over Europa. I højeste grad udfordrende var H. F. Poulsen, da han opstillede Slesvigs nationale frigivelse som den »fæstensgave«, Danmark måtte bringe med til unionen. Hans ord bærer vidne om stærk, national forfængelighed og overdreven selvfølelse. ». . . . Hvis I ikke tilfulde anerkender det folk, hvis sønner det er vor stolthed at være, og som med velbegrundet tillid har set os drage bort, da skal det regnes for intet, da skal det straks være glemt alt det, I har gjort imod os, og ingen skal mere end vi gyse tilbage for en union, hvor vor moder, vort elskede Danmark, skulde spille trælkvindens rolle«. Var der end dem blandt Sverrigs ungdom, hvem disse Junidages samvær med danske kammerater havde gjort til den skandinaviske tankes fortrøstningsfulde disciple — på Slesvig, på en af Danmarks provinser, tænkte ingen af dem i 1843, og det var vel kun de allerfærreste blandt dem, som havde nogen kundskab om forholdene hernede. Der kom de dage, ikke mange år efter, da en del af det unge Sverrig gjorde Danmarks sag til sin i kampen for Slesvigs bevarelse. Men der kom også den tid, da de endeløse politiske forviklinger og kævlerier trættede, og den almindelige opinion i Sverrig tilsidst blev så ked af det slesvigske spørgsmål, at den intet vilde høre derom. For Sverrig kom Slesvig kun til at betyde en hæmsko for den skandinaviske tankes udvikling, og det var politisk set den nationalliberale

ledelses skæbnesvangre fejl ikke blot fra først af at knytte de to spørgsmål sammen — som ovenfor påvist lå denne sammenkobling i sagens natur — men vedblivende at ville holde dem sammen, på trods af alt at ville forcere dem igennem under ét. Endnu i 1866 havde Carl Ploug ikke forstået dette. På det nationaløkonomiske møde i Stockholm dette år førte han samme sprog, som H. F. Poulsen tre og tyve år tidligere, men blev da grundig tilbagevist.

I 1843 var imidlertid den ideelle tro og begejstringen i høj kurs hos de danske studenter; for dem betød tro og håb så noget nær det samme som vished. »Vi går bort herfra som stolte repræsentanter for en stor idé« — forkyndte Ploug i slutningstalen. »Vi føler alle i denne stund dybt, at har vi tilforn vaklet og bævet, tvivlet og forsaget, så er vor livsopgave nu stillet; vi er af Eder udkårne til ideens tjenere og kan aldrig mere forlade dens banner; for den må vi herefter berede os og arbejde, stride og lide, med den må vi stå eller falde«.

Næste morgen sejlede »Iris« ud ad Stockholms skærgård. Da det to døgn efter lagde til ved Malmø-bryggen for at landsætte Lundenserne, modtoges deltagerne med det triste budskab, at Goldschmidt, som havde deltaget i turen, for en artikel i »Corsaren« var blevet idømt 24 dages fængsel på vand og brød. Ja, visselig var man martyrer!

Upsala-toget var forbi, men ikke dermed dets betydning. Det er ikke for meget sagt, at gennem det fik den skandinaviske idé sin egenlige indvielse. Først det skaffede tanken indpas i videre kredse, og hvad der skete ovenpå, var endnu mere skikket til at vække opsigt og gøre propaganda for sagen. Det gik her som ofte — »nachspielet« blev det artigste.

En halv snes dage efter hjemkomsten samledes de danske Upsalafarere på Borchs kollegium og enedes foreløbigt om at stifte et »*Skandinavisk Samfund*«. Otte dage efter trådte de atter sammen for at drøfte udkastet til lovene for dette. Der opnåedes hurtig tilslutning til § 1: »Det skandinaviske Samfunds formål er at fremme det sociale og litterære samkvem mellem de skandinaviske folk«, hvilket nærmere fortolkedes som gensidig udbredelse af rigernes litteratur, udgivelse af skrifter til belysning af de skandinaviske landes særegne forhold, videre udvikling af gæstevenskabet osv. Derimod rejste sig en ivrig diskussion om, hvorvidt selskabet skulde indskrænkes til studenterstanden alene, eller alle og enhver indbydes. Stemningen var overvejende for, at det kun skulde optage folk af den studerende klasse, »fra hvilken en åndelig virksomhed alene kunde udgå«. Imidlertid vedtoges det dog, at enhver uberygtet kunde blive medlem, med den motivering, at man

»nutildags ikke længere havde ret til at vindicere den studerende klasses alene åndelige dannelse og dygtighed til at deltage i en åndelig virksomhed«. Dette kunde jo lyde særdeles tiltalende, men i virkeligheden var motivet det mindre uegennyttige, at samfundet derved håbede at skaffe sig de nødvendige pekuniære midler; thi — hedder det straks efter — »det var netop i sin orden, at de, der ikke personligt kunde deltage i hin, viste deres interesse for sagen ved at bidrage deres skærv til at tilvejebringe midlerne for en saadan virksomhed«. Herrerne i åndernes rige var så nådige at give Københavns borgere, filistrene, lov til at åbne deres pengepung. § 2 kom da til at lyde således: »Samfundet er stiftet af københavnske studenter, som har deltaget i toget til Upsala 1843; men enhver uberygtet kan af bestyrelsen optages som medlem«.

»Det skandinaviske Samfunds« levetid blev dog kun stakket. Som svar på bestyrelsens anmeldelse for øvrigheden af det nydannede selskab — således som loven påbød det — indløb d. 22. juli en skrivelse fra politimester Bræstrup om, at kancelliet ikke tillod samfundet at konstituere sig. Næste dag tilskrev da den provisoriske bestyrelse (Ploug, Poulsen, Wesenberg, F. H. Eibe) kancelliet, at da samfundets formål ikke indeholdt noget, som kunde tænkes at være i strid med de gældende love, måtte den betragte kancelliets forbud som et indgreb i den personlige frihed. Da det fremdeles måtte antages, at kongen i henhold til frd. af 28. maj 1831 § 4 ikke vilde træffe nogen anordning, der ophævede borgernes frihed til at oprette samfund med lovlige formål uden at have forelagt stænderne en lov til betænkning herom, måtte bestyrelsen tvivle om kancelliets retslige bemyndigelse til forbudet og nedlægge protest derimod. Samtidig meddelte den sin beslutning: at indgå til kongen med besværing over kollegiets fremfærd. Dette skete også. I ansøgningen til kongen udvikles, hvilken smertelig erfaring for folket dette forbud har været »på en tid, da alle stænder og aldre i et venligt naboland har lagt deres agtelse og sympati for dagen for det danske folk, og hvorledes kongen jo selv som Oldskriftselskabets præsident har vist sig gunstig stemt for den rent litterære forbindelse, »så at vi har den stærkeste grund til at antage vort samfunds eneste og hele formål ikke alene at være aldeles lovligt, men endog i Deres majestæts egen ånd«. Kancelliet har som grund angivet »de øvrige foreliggende omstændigheder«. Herom er det naturligvis bestyrelsen umuligt at udtale sig, da de ikke er komne til dens kundskab, men den antager dog ikke, at de kan være af den beskaffenhed, at de skulde kunne berettige kollegiet til dette forbud, som kongen nu anmodes om at ophæve. Men Christian VIII tænkte:

Så snakker de ræve for de gæs, og resolverede: »I anledning af indbemeldte allerunderdanigste ansøgning ville vi, at det tilkendegives supplikanterne, stud. theol. Eibe og de andre studerende, der have udgjort den provisoriske bestyrelse for det selskab, der har været i begreb med at danne sig under navn af »Skandinavisk Samfund«, at Vi, efter at have modtaget Vort kancellis forestilling i anledning af det mod dette samfund udstedte forbud må give denne af kollegiet trufne foranstaltning Vort allerhøjeste bifald«.

Dermed var »Skandinavisk Samfunds« skæbne afgjort, men en måned var ikke forløbet, førend det som en fugl Fønix atter rejste sig af asken. Som det almindelig går med forbud, således fik også dette en modsat virkning end det tilsigtede. Studenterne var ikke de eneste i Kongens København, der ikke skøttede om absolutistiske forholdsregler. De fik gode og formående talsmænd for deres sag. I »Dansk Ugeskrift« (1843. II, s. 280 ff.) skrev professor H. N. Clausen »Om forbudet imod det skandinaviske samfund«. Det fremgår tydeligt af denne artikel, at også for ham betyder Skandinavisme det samme som nationalisme, idet han drager en parallel mellem det tyske folks stræben ud fra politisk isolering til national enhed og de skandinaviske bestræbelser i samme retning: at styrke det nationale liv ved indbyrdes sammenslutning af dem, der er beslægtede »efter blodet og efter ånden«. Clausen lægger ikke dølgsmål på, at han heri ser et middel til at beskytte den nationale selvstændighed imod tyskhedens magt. For ham er det et lyspunkt, at de skandinaviske folk omsider synes at ville lade den nationale slægtskabsfølelse komme til sin ret. Det er betegnende såvel for Clausens artikel som for andre i lignende retning, der i den følgende tid fremkom i »Fædrelandet« og andensteds, at de er skrevne ud fra et helt doktrinært synspunkt. De går alle ud fra blods- og åndsslægtskabet som noget givet og fastslået og indlader sig ikke i mindste måde på nogen undersøgelse af, om slægtskabet også er så stærkt, som antaget, eller forsøger nogen bevisførelse derfor. End ikke den mindste antydning af en væsensforskellighed, opstået ved ulige naturomgivelser og modsatte kulturstrømninger, i Danmark fra Tyskland, i Sverrrig fra Frankrig, forekommer endnu. Senere saa man vel ikke bort herfra, men for fyrrernes mænd tegnede nationalitetsbegrebet sig som en naturnødvendighed, som noget primært, og ikke som noget, der skyldtes den historiske og kulturelle udvikling. Skandinavismen får da under deres hænder et helt abstrakt præg. De drøfter den som noget for alle tider givet og overklipper rask væk den historiske tråd. I sin berømte ridehustale i 1845 ytrede Orla Lehmann: »Den skandinaviske tanke er ikke fra igår eller iforgårs;

den har været grundtanken i Nordens liv, den er så gammel som Norden selv. Den er ikke udsprungen af nogle yngliges vennemøder eller nogle digteres drømme, men den har århundreders hævd og verdenshistoriens hellige dåb«. Enhver politisk kamp mellem Sverrig og Danmark vilde Lehmann forklare som »netop et forsøg på Nordens enhed«. Hvis dette ikke var at vende tingene på hovedet — hvad var det da?

Clausen havde fået tilhold om at stryge sit navn af det »Skandinaviske Samfunds« medlemsliste, men — skrev han nu demonstrativt — »af antallet af de mænd, der på enhver lovlig måde, ved råd og dåd søger at virke og med hverandre at samvirke til at fremme det litterære og sociale samkvem mellem de skandinaviske folk, træder jeg visselig ikke ud«. Han fik også snart lejlighed til at vise sin tro af sine gærninger. Hans navn findes nemlig mellem de mænds, der allerede d. 1. september uden at lade sig skræmme af det første mislykkede forsøg samledes og stiftede det »*Skandinaviske Selskab*«. En indbydelse til indtrædelse i selskabet med følgende ordlyd udsendtes:

»Ligesom folkeslag, udsprungne af samme rod og med samme præg i tænken og handlen, have og beholde åndelige og nationale interesser tilfælles, uanset forskelligheden i politiske former, således ville disse interesser ikke kunne vorde tilfulde plejede, sålænge de enkelte folk ikke i åndelig og national henseende slutter sig nær og inderligt sammen. Hvor der er overbevisning herom, vil der også være glæde over enhver kendsgærning, der i de senere år har vidnet om trang og drift hos Danske, Norske og Svenske til at knytte det nationale foreningsbånd fastere; og dersom den erkendelse er nogenlunde udbredt, hvor store frugter det vil kunne bringe udviklingen af et åndeligt og nationalt liv i de skandinaviske lande, når de skride videre fremad i denne retning, da kan det ikke mangle på folkelige midler, ved hvilke denne bestræbelse vil kunne understøttes og ledes frem i det ønskelige spor. Det syntes derhos naturligt, at det første skridt af denne art udgår fra den stad, der ved sin beliggenhed frembyder sig som samlingssted for de fleste rejsende fra de forskellige nordiske lande.

Fælles anskuelser og interesse i den her angivne retning har foranlediget et stort antal mænd til at samle sig til nærmere drøftelse af et forslag til at stifte et selskab, sigtende til at befordre den åndelige (dette blev i lovenes § 1, åbenbart som for indskrænkende for selskabets virken, rettet til »en nærmere«) forbindelse mellem de skandinaviske folk; og efter forhandlingerne herom er det blevet enstemmigt besluttet at danne en forening i det anførte formål og at meddele grundtrækkene til medborgere.«

I de, få dage efter, vedtagne love blev selskabets formål angivet således: »At gøre den skandinaviske litteratur, særlig den periodiske, tilgængelig for herboende; at fremme det sociale samkvem mellem her levende Skandinaver og at frembyde disse et *nationalt* foreningspunkt for hjemlige interesser; at yde tilrejsende den behagelighed og nytte, der måtte være forbunden med at indføres i en kreds af landsmænd og bekendte«.

Gennemløber man listen over de 34 indbyderes navne, finder man hverken Plougs eller Poulsens imellem dem, men en meget repræsentativ forsamling, overvejende akademikere — ikke mindre end 11 bærer professortitlen — med enkelte velstående folk af middelstanden skudt ind imellem. Blot nogle af navnene antyder ånden i selskabet: der er professor *Clausen*, brigadeauditør *Hall*, institutbestyrer *Martin Hammerich*, etatsråd og bankdirektør *L. N. Hvidt*, professor *Høyen*, brygger *J. C. Jacobsen*, professor *J. N. Madvig*, mag. art. *D. G. Monrad*, professor *J. F. Schouw* osv. Næsten alle mænd med nationalliberale sympatier. J. L. Heiberg, som også er blandt indbyderne, gør en undtagelse fra reglen. Den første bestyrelse kom til at bestå af Clausen, Monrad, rådmand og grosserer H. P. Hansen og de to *drr. medicinæ* A. G. Sommer og S. A. Stein. Det var sikkert med velberåd hu, når man ikke havde henvendt sig til nogle af studenternes førere, men ladet indbydelse udgå fra ansete og kendte navne i det københavnske samfund. Derved ligesom antydedes, at dette selskab skulde have et besindigere og modnere præg end det forhen planlagte, og magthaverne skulde derigennem tvinges til at lade det passere. Denne politik lykkedes også. Flaget dækkede ladningen. Regeringen meddelte sin sanktion, dog med forbud mod at rejse nogen art af politisk diskussion indenfor selskabet, i hvilket tilfælde det straks vilde blive opløst. [1]) »Skandinavisk selskab« var således en institution i de københavnske borgeres liv, og det blev straks meget populært. I løbet af få måneder talte det c. 900 medlemmer. »Skandinavisme« og »Skandinaver« var nu noget, som var kendt i alle samfundets lag (jvfr. »Gjenboerne« I act. 1—2 scene). —

Studentertoget i 1843 kaldte også en trang til sammenslutning til live hos en del af den upsalensiske ungdom. Såsnart rygterne nåede herop om de danske studenters forsøg på at danne et »Skandinavisk Samfund«, var straks nogle rede til at følge eksemplet. Tanken herom vakte dog i begyndelsen ikke så lidt modstand. Den endnu levende biskop *C. H. Rundgren*, dengang ung student, offenliggjorde en piece [2]), hvis hovedtanke var, at det lå langt nærmere for Upsalenserne at danne en almindelig studenterforening end at stifte et »Skandinavisk Samfund«. Hovedformålet med et sådant burde blot være en litterær forbindelse. Men knytter Sverrigs og Danmarks ungdom samme interesse og samme hensigt til en sådan forbindelse,

[1]) Skand. selskabs papirer. Univ.-bibl. Additamenta 290.

[2]) »Reflexioner rör. ett tiltänkt skandinav. samfund samt ideer till en student-förening i Upsala. 1843.

spørger forfatteren. »Man kan ikke nægte, at de af Danmarks sønner, som tilstræber en skandinavisk forening, hovedsagelig har en politisk tanke dermed, som dølger sig under skinnet af litterær forbindelse. Misfornøjede med den nuværende situation, søger de en anden; svage i og for sig, søger de en støtte udefra«. Livsvilkårene er så forskellige for de to nationers ungdom. Danskerne har censuren givet lås for munden, og de er derfor meget interesserede i, at de svenske kammerater skal føle sympati og interesse for deres utålelige stilling. Fordelen ved en skandinavisk union vilde helt blive på deres side, så at Svenskerne ikke kan være politisk interesserede heraf. For enhver, der har omgåedes danske studenter privat, eller som har taget del i deres sammenkomster, må det stå klart, at deres sympatier for Sverrig grunder sig på forhåbningerne om en politisk forening. Der er da ingen grund til at tro, at de skulle være særlig begærlige efter et samfund, hvis formål udelukkende er litterær forbindelse, som de forskellige begreber om pressefrihed, der råder i de to lande, vilde vanskeliggøre. På den anden side vilde den svenske ungdom snart trættes ved Danskernes evindelige politiske kandestøberier. Endelig måtte Nordmændene med til en virkelig skandinavisk forening, og om deres ønsker i denne retning vides intet.

Ud på efteråret kom dog et skandinavisk selskab i stand i Upsala, stiftet af omkr. tredive, professorer og ældre studerende — B. E. Malmströms navn er det bedst kendte blandt indbydernes. Af den officielle anmeldelse i byens blad[1]) og udkastet til lovene synes det dog, som om det er en almindelig associationstrang, der jo kun tilfredsstilledes gennem nationalforeningerne, der i første række har været ledende for de ældre Upsalensere, som var trætte af de blotte studenterløjer, men at derimod den skandinaviske farve er lovlig bleg. Nogle unge mænd — hedder det — har længe følt en utilfredsstillet længsel efter at komme til at arbejde for fædrelandets intellektuelle udvikling; oplivede ved de sympatier, de nys modtog af en *fremmed*, men beslægtet ungdom, har de sluttet sig sammen for i fællesskab at arbejde for en dannelse, »fædrelandsk i første række, men for fædrelandets egen skyld, universal i anden. Dette selskab drister sig — inspireret af skønne minder — til at kalde sig »*Det skandinaviske*««. Forslaget til lovene angiver blot som mål at fremme en litterær forbindelse mellem de skandinaviske folk og derigennem bidrage til udviklingen af den skandinaviske kultur. Til dette formåls fremme skal selskabet subskribere på de vigtigste svenske, norske og danske

[1]) Upsala-Correspondenten 1843. nr. 88. Bihang.

aviser og tidsskrifter samt anskaffe betydeligere værker i de skandinaviske litteraturer, såvidt midlerne strækker.

Denne begyndelse i Upsala betyder da ikke meget og kan i styrke og karakter langt fra tage det op med bevægelsen i København. Og andre kendelige spor satte studentertoget foreløbigt ikke i Sverrig udenfor Lund. Det betragtedes almindelig som noget, der ikke i særlig grad fortjente det offenliges opmærksomhed. »Fædrelandet« fylder spalte på spalte med festberetninger, men det liberale »Aftonblad« ofrer kun en eneste på Upsala-toget. —

Medens Skandinavismen med ét slag samlede en hel kreds af Københavns frisindede borgere om sin fane, og den i hvert fald havde vundet nogle tilhængere i Lund og Upsala, måtte den ganske naturligt også indbyde til kritik fra anden kant. Den, som mest indgående drog i leding mod tanken, var *Chr. Molbech,* der ledsagede en beskrivelse af en Sverrig-rejse i 1842 med et tillæg om den skandinaviske enhed.[1]) Det kan undre at støde på Molbechs navn i denne forbindelse, thi ved siden af Høst og Nyerup var Molbech den danske, der tidligst havde rejst i Sverrig og knyttet personlige forbindelser her. Han vedligeholdt en meget udstrakt korrespondance med svenske lærde, litterater og digtere. I hans omfangsrige brevsamling findes breve fra ikke mindre end 32 svenske, deriblandt så kendte navne som f. eks. Afzelius, Atterbom, Beskow, Brunius, Fryxell, Geijer, Hammarsköld, Hildebrand, Reuterdahl, Wieselgren. Navnlig med Skåningerne stod han i stadig brevveksling. I trediverne var han ofte i Lund, og i 1842 havde han ligesom en menneskealder forud besøgt Stockholm og Upsala. Det tør således anses for givet, at Molbech havde megen interesse for nabolandet. Men hans nordiske sympatier er af en meget almindelig karakter: de indskrænker sig til ønsket om et åndeligt og venskabeligt personligt samkvem. Det vil erindres, at han allerede i 1816 havde søgt at lægge en dæmper på Høsts iver for at nærme det danske og svenske sprog til hinanden, da en sådan tilnærmelse efter Molbechs opfattelse vilde virke nedbrydende på den nationale selvstændighed. Molbechs standpunkt er nu væsenlig det samme. Men når han taler om dansk nationalitet og dansk nationalånd, forstår han derved noget ganske andet end fyrrernes mænd. Han var vokset op i kronprins Frederiks dage; han havde bevaret indtryk fra slaget på Rheden og fra de følgende års loyale begejstring. Det nationale begreb betød for ham det specifik danske i videste omfang og lader sig sprogligt omsætte som »dannerkonge, dannerånd osv.«. Den moderne nationalitet, bygget på folkeånd, forstod han ikke. At søge en

[1]) Molbech: Lund, Upsala og Stockholm i Sommeren 1842. 1844. s. 263—320.

tilslutning til noget udenforstående, at ofre en tøddel dansk selvstændighed for fremmede, var i Molbechs øjne noget nedværdigende, noget forringende for dansk nationalånd.

Fortrinnet ved Molbechs kritik er, at den ikke som Skandinaverne sløjfer den historiske betydning. De, der ønsker en nationalenhed — skriver han — har næppe tænkt på, hvilke ulige historiske forhold der har dannet de tre nordiske nationer i løbet af mere end 1000 år. Så ser de langt mere konsekvent og rationelt, som tilstræber en simpel politisk enhed, »men at to nationer skulde danne *enhed* og dog vedblive at være *to* stater, er noget, der både har fornuft og erfaring imod sig«. Han tror heller ikke, at nogen national enhed mellem de tre folk lader sig påvise i Nordens historie; den politiske forening gennem århundreder formåede jo ikke engang at skabe en national enhed mellem den danske og den norske nation. Enhver bestræbelse i denne retning blev altid mødt med kulde og mistanke, og nu, i det 19. århundrede, vilde sådanne forsøg, så snart de fremtrådte i deres rette skikkelse og »afklædte sig det skuffende, halvdunkle slør, hvori man undertiden vil hylle dem, såre den almene folkefølelse og vække en mere levende modstand end nogensinde tilforn«. Efter nogle knarvorne udfald mod tidens demokratiske strømninger spørger Molbech — hvad de danske Skandinaver visselig ikke havde gjort — om de nu også er sikre på, at Nordmændene vil opgive det mindste gran af deres selvstændighed og nationalitet for overtagelsen af den danske Ejderstat, der skal bringes med i det ny Skandinavien, eller om den svenske politik vil ofre det visse for det uvisse. Molbech viste sig her som noget af en profet. — Med hensyn til det »Skandinaviske Selskab« finder han, at dets formål er for ubestemt angivet; et selskab, der har den forpligtelse at skulle give alt (erkendelse og befordring af samtlige nordboeres indbyrdes frændskab og samkvem), kan let bringes til slet intet at give. Endelig synes man i Danmark at have glemt, at sympatien er meget langt fra at være tresidig; man har på forhånd dannet sig en skandinavisk trekant, hvor den tredje side (Norge) endnu mangler.

Molbech indrømmer gærne, at den tanke, at de tre nordiske folk skal blive sig deres frændskab i ånd og sprog dybere bevidst, i og for sig er ædel. Enhver må ønske, at de gamle nationale antipatier afløses af et stærkt enighedsbånd, og man er jo også på gode veje hertil. Han vil dog ikke give studenterne æren herfor, men henviser — naturligvis med tanke på sig selv — til det venskabelige forhold mellem danske og svenske, der er tiltaget med jævn styrke i de sidste 10 til 20 år. »Forstandige mænd i Sverrig og Danmark har længe

følt og ytret den overbevisning, at de *naturlige* venskabs- og frændskabs-vilkår imellem begge nationer bør kunne medføre et imellem regering og folk lige venligt og oprigtigt forhold, et ved alle rimelige lettelser tiltagende samkvem; en så meget som muligt fra gensidige indskrænkninger og byrder befriet personlig og handels-kommunikationer; en også ved en større gensidig fortrolighed med begge sprog lettet og fremmet indbyrdes fortrolighed og hjemlighed imellem individer af begge nationer, som færdes og mødes i nabolandene«. Helt ulogisk er det da, når Molbech kort efter fordømmer, at man begynder at lære børn i danske skoler svensk sprog — »er det for at indpode dem den nationale ydmyghed tilligemed den skandinaviske idé?« Højtideligt resumerer han tilsidst sin skandinaviske opfattelse i følgende ord: »En skandinavisk *enighed* ville vi fremme ved ethvert, for vor ære og vor nationalitet sømmeligt middel. En skandinavisk *enhed* sømmer det os hverken at tigge om eller for enhver pris at ville tilkøbe os — og lige så lidt sømmer dette os, dersom der tales om at bøde på en *defekt nationalånd,* som dér, hvor der tænkes mere på den *politiske* end på den nationale enhed«. Molbech foretrækker den individuelle og personlige Skandinavisme, det vil sige, han (og enkelte af hans socialt ligestillede) kan korrespondere med svenske lærde og besøge kollegerne i Lund. Mere er der efter hans mening ikke at gøre ved den sag.

Det er så heldigt, at nogle breve fra Molbechs venner og korrespondenter tegner os stemningen i svenske akademiske kredse, som vi ellers ikke har lejlighed til at lære at kende, og øver kritik overfor det nys stedfundne studentertog.

Den mest sympatetisk stemte betragter er *Wieselgren,* der nu var provst i Westerstad. Han indrømmer, at den spirituelle rus hos den skandinaviske ungdom måske ikke er upåvirket af den spirituøse, men denne art ungdomsudsvævelse hører dog til de mindst farlige. Det synes ham, som om der ligger mere end et århundrede mellem disse ungdomsmøder og den slags sammenkomster, der fandt sted i hans unge år. Ungdommens gensidige sympatier kan ganske vist ikke bringe en politisk forening i stand, men derimod nok give de gamle antipatier nådestødet.[1]) *Reuterdahl* bekender sit oprigtige danske sindelag, men anser det for komplet galskab at ville indføre henholdsvis dansk og svensk sprog som led i skoleundervisningen.[2]) Mest kritisk stiller antikvaren *B. E. Hildebrand* sig. »Jeg erkender — skriver han — at jeg både ler og harmes, når jeg hører eller læser om den bag-

[1]) Molbechs brevsaml. nr. 2263.
[2]) S. St. nr. 1774.

vendte måde, på hvilken de ny unionister farer frem, hvilket tilfulde viser, at hverken Danskerne kender Svenskerne eller Svenskerne Danskerne. Det så meget omtalte sommertog ifjor har i Sverrig efterladt den temmelig almindelige tro, at de danske studenter er muntre rumlemagere med en god portion tysk sværmeri. At Svenskerne heller ikke har gjort bedre indtryk på Danskerne, slutter jeg deraf, at man i København lader sexaerne repræsentere den svenske nationalejendommelighed .... Jeg vil blot ønske, at man ikke ved de brovtende unionstaler og alt det andet bram og brask nedriver, hvad allerede forud i stilhed var groet frem, og knyttede et fastere bånd mellem de to nationer, end alle avis- og rejseprojekler formår. Hos os paaskønnes unionsideen med større iver næsten kun af nogle bladredaktører, hovedsagelig af den grund, at de derved tror at kunne forurolige ikke blot vor gamle konge, men også Christian VIII, hvis enevoldsmagt naturligvis er tilstrækkelig anledning til at vække de svenske frihedsheltes had. Jeg tror også, at de danske vikinger sidste sommer mærkede, at de politiske unionsideer ikke vilde slå an hos Svenskerne; i det mindste fandt jeg iveren eller rettere forhåbningerne i så henseende betydelig nedstemte hos 8 danske studenter, med hvilke jeg tilfældigvis traf sammen på dampskibet mellem Stockholm og Göteborg.[1]) I begyndelsen drejede talen sig om trangen til en forening mod Rusland og Tyskland, men tilsidst var der kun spørgsmål om en litterær forening, og herom var vi ganske af samme tanker.[2])

Skønt Hildebrands politiske anskuelse tydeligt nok forhindrer ham i at bedømme den skandinaviske bevægelse helt fordomsfrit, har han utvivlsomt ret i realiteten. I Sverrig ønskedes foreløbig intet ud over en litterær forbindelse. Det »Skandinaviske Selskab« i Upsala viser blandt andet dette. Dets virksomhed indskrænkede sig til oprettelsen af et bibliotek og til at organisere en bytteforbindelse med de to andre nordiske lande samt nu og da til afholdelsen af et møde, hvor sange og digte med nordiske emner foredroges. En anden gang holdt man mindefest for Thorvaldsen. Efter fra først af at have mødt megen modstand samlede det snart ikke få medlemmer, og det blev efterhånden betragtet som et samlingspunkt for den intelligentere del af Upsalas studerende.[3]) Atterbom blev valgt til dets ordfører, efter at han havde haft lejlighed til at demonstrere, hvor nøje hans syn paa Skandinavismen faldt sammen med majoritetens.

[1]) Mørk-Hansen var iblandt disse, der benyttede lejligheden til at se sig lidt videre om i Sverrig, jvfr. hans ovenfor citerede erindringer.

[2]) S. St. nr. 1100.

[3]) Upsala-Correspondenten 1844. nr. 37.

Fra mødet i 1843 forelå jo allerede en indbydelse til at besøge København den følgende sommer. Men da Carl Johan døde i begyndelsen af Marts 1844, meddelte landshøvdingen universitetets rektor, Geijer, at det var kong Oscar I's ønske, at studenterne afholdt sig fra alle glædesfester i den kommende tid. Måske der nærmest var tænkt på 1. maj-festen med dens karnevalsoptog; men skønt Geijer ingenlunde var antiskandinavisk sindet, sammenkaldte han loyalt studenterne, mellem hvem Københavnsrejsen ivrig var debatteret hele vinteren, til et møde og opfordrede dem til at lade rejseplanerne fare, både af hensyn til kongesorgen og af hensyn til den politiske farve, der almindeligvis tillagdes studentermøderne — om med hvor megen grund vilde han ikke indlade sig på at undersøge. Geijers indflydelse på ungdommen var så stærk, at omtrent halvdelen af de 200, der havde meldt sig som deltagere, trak sig tilbage, så at resten besluttede at opsætte rejsen.

Men i April udsendte *Atterbom* et lille skrift »Om skandinaviska föreningen och student-tåget från Upsala till Köpenhamn«, hvis hensigt var at gøre ret og skel til begge sider og tage den brod bort, som mulig var blevet tilbage hos nogle af de unge, fordi deres planer var krydsede. Efter en kort udsigt over den skandinaviske tankes stilling udvikler Atterbom, at det har berørt ham smerteligt at se den smukke idé slået i hartkorn med dagens øvrige politiske stridsspørgsmål og udnyttet af partiinteresser; dette har bragt ham til at tage ordet i denne sag. Endnu tydeligere tegner hans standpunkt sig i et omtrent samtidigt brev til Molbech[1]), hvori det bl. a. hedder: »Det skandinaviske (ɔ: ultraskandinaviske) uvæsen raser nu allerværst på begge sider af Sundet; det turde være så meget større anledning for mig til ikke at indfinde mig i København så meget snart efter denne storm, så meget mere som jeg selv i største velmening er blevet indblandet i sagen, og det på en måde, som i visse personers øjne har givet mig selv skin af ultra- eller pseudo-Skandinav. Jeg er nemlig, indigneret på den ene side over den rabulistiske og fanatiske måde, på hvilken ungdommen her er blevet bearbejdet i det skandinaviske spørgsmål, på den anden side over den blot snærrende og hånende tone, hvormed den dog i det hele velmente ungdoms-enthusiasme mødtes, optrådt med et småskrift, med hvilket jeg vilde gøre denne enthusiasme opmærksom på sagens *fornuftige* mening og de skær, som må undgås, når studentertoget skal udgå herfra«. — Atterboms piece blev modtaget med begejstring i Upsalas skandinaviske kredse — hvad noksom viser, at de ikke har knyttet nogen stærk politisk interesse til

[1]) Nord. tidsskrift 1895, s. 111 ff.

tanken — og på hans fødselsdag d. 27. april hyldedes han med sang. Han benyttede også da lejligheden til at udtale sig med varme om et skandinavisk forbund, der ikke ophæver det individuelle i nationaliteten, men opløfter det til et inderligt samliv i alle livets højeste interesser; dog advarede han mod den form af Skandinavisme, der i misforståelse satte tanken på spil ved at eftertragte et usikkert og fjærnt skyggebilled fremfor den nære og skønne virkelighed. »Vort forehavende er et fredens verk, og ingen fædrelandets og dannelsens ven kan heraf få anledning til andet end glæde og forhåbninger«.[1])

Imidlertid kom Atterboms piece og tale til at spille en ganske anden rolle end den blot forsonende, som han havde tiltænkt. Den satte atter det skandinaviske spørgsmål under debat, og da kort efter en fornyet og officiel indbydelse ankom fra København, var alle løfter og gode forsæt med et slag glemte. Over hundrede ny deltagere meldte sig, skønt der allerede forud var sendt afbud, og man tilbød Atterbom en hædersplads i toget.[2]) Geijer har formodentlig fået fornyet anmodning om at hindre dette — »hos os frygter høje vedkommende egenlig ikke for de svenske studenters opførsel, men vel for de danskes«, skriver Atterbom —, thi selv om Oscar I personlig nærede liberale anskuelser, vilde han undgå at såre Christian VIII's og Ruslands følelser, og det har vel heller ikke været ham behageligt, at hans ønske om landesorgens iagttagelse blev overhørt. I hvert fald blev komiteens 5 medlemmer tilsagte til at give møde hos universitetets rektor, hvor følgende kostelige scene opførtes. Efter nogle almindelige og ubestemte betragtninger om en formodet deltagelse i en »vidt forgrenet politisk forbindelse«, fremsatte rektor følgende spørgsmål: »Er herrerne medlemmer af direktionen for Københavnsrejsen?« *Afzelius,* komiteens ordfører, svarede: Vi udgør den oprindelige komité, men den består nu af 30 medlemmer. — *Rektor:* Herrerne er dog som akademiske lærere og ældre studenter de mest indflydelsesrige i denne sag. Kender herrerne h. m. kongens ønske? — *Alle:* Ja! — *Rektor:* Og det vil herrerne naturligvis holde sig efterrettelig? — Almindelig tavshed. — *Rektor* (hæftig): Ja saa? — Vil herrerne efterkomme h. m. kongens ønske? — *Afzelius:* Derpå kan ikke gives noget bestemt svar, da det må bero på det rejsende selskabs majoritet. — *Rektor:* Vil herrerne da, hver især for sig, rette sig efter h. m. kongens ønske? (henvendende sig til hver enkelt). Adjunkt Afzelius? — »Ja, hvad mig personlig angår«. — Docent Malmstrøm? — Ja. — Docent Pettersson? — Ja. — Magister Sundberg? — Ja, da jeg antager, at h. m. kongen har gyldig grund til sit ønske. —

[1]) Upsala-Correspondenten 1844. nr. 37.

[2]) Jönköpings-Bladet 1844. nr. 19.

Kandidat Säve? — *Säve:* Nej, i en sag, hvor jeg er bunden af min ære, kan jeg ikke ofre den for nogen person på jorden. — *Rektor:* Nå, så kandidat Säve kan ikke efterkomme sin konges ønske? — *Säve:* Så ondt det gør mig, kan jeg det ikke i denne sag. — *Rektor:* Det bliver meget behageligt for hans majestæt at erfare dette svar. (Rektor ytrede dog siden, at han ikke skulde rapportere eller omtale kandidat Säves svar). — Tiltræder herrerne denne rejse som repræsentanter for studenterne? — *Afzelius:* Nej — det er et privat selskab, som rejser. — *Rektor:* Har herrerne nogen politisk hensigt med rejsen? — *Alle:* Nej. — *Rektor* (hurtigt): Nej — naturligvis! Men herrerne bør betænke, at da rejsen foretages imod h. m. kongens ønske, så får den en politisk karakter, og det her iagttagne dybe inkognito forsvinder, så snart De betræder Danmarks jord. Jeg er overbevist om, at hver især af Dem, om jeg kunde læse i Deres hjærter — hvortil jeg savner både evne og berettigelse — gærne vilde opgive hele foretagendet og gærne saa, at at h. m. kongen *befalede* og De således for billig pris slap til at blive politiske martyrer; men hans majestæt vil sikkert ikke gøre herrerne denne fornøjelse. . . . . Herrerne, som har sat stykket i scene, må vel nu spille det; den påregnede applaus vil sikkert ikke udeblive. Særlig må jeg lykønske kandidat Säve til understøttelsen fra Vitterhetsakademien til at foretage antikvariske forskninger på Gotland, der sikkert vil blive til megen gavn, selv om rejsen udstrækkes til København. Akademiet havde hellere set, at rejsen gik til Dalarne, og i Akademiet var det også på tale, at understøttelsen kunde være søgt netop med den foreliggende rejse for øje. Man fæstede sig imidlertid ikke derved. Må jeg imidlertid lykønske kandidat Säve til hans danske rejse med hans 200 oldgranskere. — *Säve:* Jeg havde allerede længe før jul, inden denne rejse var påtænkt, søgt om rejseunderstøttelse til Gotland . . . . *Rektor* (afbrydende): Ja, ja — alt det véd jeg forud. Jeg har ikke mere at sige herrerne«.

De 5 komitemedlemmer undlod ikke at rapportere den hånlige behandling, de havde været udsat for, til universitetets kansler, ærkebiskoppen, idet de dog tilføjede, at de gjorde det, ikke så meget for personligt at beklage sig som for at vise, at man ved en sådan behandling af ungdommen nåede det modsatte af, hvad man vilde. »Vi må nemlig åbent erklære, at den mod os foretagne fremgangsmåde i den grad oprørte sindene, at den overbevisning i sagen, som var ifærd med at danne sig hos flere og især hos de ældre, atter igen var på gode veje til at forsvinde. Det blev således nødvendigt at opsætte at træffe nogen afgørende beslutning, til det første ubehagelige indtryk havde sat sig og en roligere betragtning kunde gøre sig gældende —

og i så henseende anser vi det for vor skyldighed overfor Deres højærværdighed at anføre, at ifølge vor overbevisning vilde, uden de ældre medlemmers fasthed og ro samt redebonhed til at tale med og søge at påvirke de yngre, denne sag måske aldrig have fået den udgang som nu. Ved den igår, d. 17. maj, afholdte almindelige sammenkomst besluttede selskabet for denne gang at aflyse rejsen«. [1])

Geijer havde utvivlsomt gjort for meget ud af sagen. Selv det konservative »Biet« tilrådede at lade de unge rejse, da det ikke vilde stå i 200 svenske ynglinges magt at skabe en ny Kalmarunion. »Det svenske folk har haft nok af den sidste«. Den sympati, Geijer altid havde mødt hos ungdommen, gled nu over på Atterbom, som også forsøgte at give Skandinavismen i Upsala en praktisk vending. Han bebudede en forelæsningsrække over den danske litteratur, uanset at hans kollega Molbech i København havde haft yderst få tilhørere, da han læste over den svenske. »Det var dog som pokker, hvis jeg ikke skulde få nogle tilhørere blandt det »Skandinaviske Selskabs« 300 medlemmer. — Destoværre! med det blotte skrål om »Skandinaviskhed« tror vel mangen hos os som hos Jer, at sagen er afgjort eller i hvert fald ypperlig sat i gang«. Senere på året kan Atterbom meddele, at den retning, i hvilken han har forsøgt at lede den skandinaviske idé i Upsala, synes at være almindelig akcepteret. Så meget godt har dog Upsala-Skandinavismen allerede formået, at dansk litteratur og læsning er langt mere udbredt end nogensinde før. Bibliotheket tæller nu mellem 300 og 400 bind, og der er planer oppe om at stifte et fælles tidsskrift for hele den skandinaviske litteratur«. [2])

Der er dvælet så længe ved begivenhederne i Upsala, fordi det deraf fremgår, at Skandinavismen i Sverrig på dette tidspunkt har en aldeles overvejende litterær karakter, medens den i Danmark allerede nu er udpræget politisk farvet. —

I det tredje af landene, Norge, kan der stadig kun tales om spirer og spæde begyndelser. Den første tilnærmelse skete ikke fra norsk, men fra svensk side, da de skandinavisk-sindede studenter i Upsala i Juli 1843 holdt fest for 3 norske studenter, der tilfældig opholdt sig i byen, en fest, der skulde gælde som supplement til den, der nys var beredt Danskerne. Ved denne lejlighed var det dog mere forholdet mellem de to nabofolk, som berørtes, end den skandinaviske treenigshedstanke, som proklameredes. Her var jo ingen danske med til at besørge den politiske del af festen. »Vi har anset det for en uafviselig pligt — sagde hovedtaleren, mag. Bergmann — at udtrykke

[1]) »Svenska Biet« 1844. nr. 117.
[2]) Molbechs brevsaml. nr. 82.

vor agtelse og vore sympathier for Jer og Eders herlige, fri, stolte og lykkelige land. Men på samme tid vil vi heller ikke dølge, at vi Svenske mener at have ret til hos Jer at finde samme agtelse og samme sympatier, thi det er i sandhed på høj tid, at de to nabofolk, som had og bitterhed århundreder igennem har holdt afsondrede, atter slutter sig sammen i trofast samdrægtighed«. (Aftonbladets referat).

Men i Norge modtog man den udstrakte hånd betingelsesvis og endnu med mistanke. Frygten for følgerne af en mulig union virkede hæmmende på enhver opdukkende skandinavisk sympati. Det var jo ikke ret mange år, siden Norge var blevet skilt fra Danmark — til hvad nytte skulde båndet nu knyttes igen? Således var det almindelige ræsonnement. Det senere skandinavisk-venlige blad »Den Constitutionelle«, dengang Norges betydeligste avis, skrev i anledning af Upsala-festen for de 3 norske studenter med følelig uvilje: »Kristianiauniversitetet havde så godt som ingen repræsentanter ved det store skandinaviske studentermøde, og det var en streg i regningen for de ivrige skandinaviske unionssværmere. Hvor man kan komme over en Kristiania-student, holder man derfor fast på ham og anser det for en gevinst . . . . Den skandinaviske unionsfebers eftervirkninger er endnu på langt nær overstandne, og vi kunne være glade ved, at vi både havde så få af vore med ved de fester, da intet er mere smittende end enthusiasme, i særdeleshed for en stor idé, som en skandinavisk union ved første øjekast virkelig ser ud til at være. Men med al vor politiske uskyldighed gør vi vist bedst i at være yderst varsomme med hensyn til spørgsmålet om en sådan union, som naturligvis er og naturligvis må være genstand for de danske patrioters ønsker og bestræbelser, ligeså vist som den hos os må være den betænkeligste sag af verden«.

Imidlertid kom initiativet til en af de fester, der snart efter regnedes som en af Skandinavismens faste institutioner, knap halvandet år efter fra Norge, da en del norske studenter sendte en opfordring til kammeraterne ved de tre andre nordiske universiteter om hver 13. januar at fejre en »*nordisk fest*« eller som det oprindelig hed en »*fest til fædrenes minde*«. I virkeligheden er der dog ligeså megen lokalpatriotisme som Skandinavisme — i hvert fald Skandinavisme i fyrrernes opfattelse — i dette forslag. Hverken den ene eller den anden art moderne skandinaviske bestræbelser, hverken litterære eller politiske, nævnes i indbydelsen, der som motiv blot angiver en »stræben efter at udvikle den fra fædrene nedarvede ånd« . . . . »I den fælles fortid er den kilde, af hvilken vore nationaliteter har sit udspring, og fra

hvilken de må hente nyt liv til at virke i fremtiden«,[1]) hed det videre. Det var overhovedet kun i en oldnorsk verden, at det unge Norge kunde finde nogen tilknytning til den skandinaviske tanke. For Norge kunde den blot litterære Skandinavisme ikke åbne ny åndelige horizonter, thi den højere norske kultur hvilede på en næsten trehundredårig fælleslitteratur. Og at præke politisk Skandinavisme til de Normænd, der endnu bar nag i hjærtet til Danmark og kun tvungne af forholdene var indgåede i politisk forening med Sverrig, lod sig heller ikke gøre. Hverken den litterære eller den politiske Skandinavisme fandt da nogen gunstig jordbund i Norge. De unge Normænd, som ved at høre om studentersammenkomsterne i 1842 og 1843 havde fornummet skandinaviske sympatier hos sig, måtte mane en svunden fælleskultur op af graven for at søge et forbindelsesled. Den norske Skandinavisme — for så vidt det går an at tale om en sådan allerede nu — har da sit eget præg ligesom den svenske og den danske. Den både fødes og føles langt mere lokal, mere eksklusiv-patriotisk end de andre. Det er omtrent samtidig med den skandinaviske tankes udvikling, at den stærke og bevidste norske fædrelandsfølelse vokser sig stærk. »Der er vågnet en bestemt bevidsthed om, at det bør sig Nordmanden med muligste flid og omhu at omfatte alt, hvad norsk er, og som kunde synes berettiget til bibeholdelse af og videre udvikling mod en mere alsidig folkeudvikling sammen med de beslægtede stammer. Kun således stod det til at håbe, at Nordmændene, når tidens fylde kom, kunde give sin andel til Nordens fælles skat af åndelig ejendom og vinde ufortabelig ret til ærefuld plads ved broderfolkens side. Navnlig måtte de bestemt norske fortidsminder og det ejendommelige i det norske sprog blive med forkærlighed omfattet af den således virksomme nationalinteresse«. Det er karakteristisk, at dette selvbevidste patriotiske udbrud forekommer i de skandinavisk-sindede Kristiania-studenters rejseberetning fra det kommende års studentertog. (s. 34). De norske unionsvenners standpunkt er overmåde moderat, og deres tilslutning til fyrrernes Skandinavisme, den litterære og den politiske, mildest talt lunken. Men jævnsides med denne moderation lød i andre kristianensiske studenterkredse råbet om de »norske fordringer« langt højere, om udvikling og bevarelse af norsk litteratur, norsk sprog, norsk folkeliv, norske fortidsminder osv. Det norske navn skulde ikke udsættes for at gå under ved en utidig tilknytning til de overmægtige svenske og danske stammer; en litterær og social Skandinavisme vilde ikke være mindre farlig for den norske selvstændighed end en politisk. — Var det skandinaviske parti i Norge endnu usikkert og spagt af

[1]) H. C. A. Lund, Studenterforeningens Historie II. 204.

væsen, var det antiskandinaviske ganske anderledes sikkert og højttalende. Man kan næsten sige, at Norge fik Anti-Skandinaver, før det fik Skandinaver. Som vi siden skal se, blev indbydelsen til studentermødet i København i 1845 overvejende modtaget med uvilje i Kristiania. —

I Danmark havde Skandinavismen fundet et hyggeligt asyl i det »Skandinaviske Selskab«. Det »sociale samkvem«, som bl. a. var angivet som formål ved selskabets stiftelse, søgtes fremmet ved foredrag — dengang noget ret nyt —, naturligvis mest om emner af skandinavisk natur, med påfølgende selskabelig sammenkomst. Provst *Tryde* var den første foredragsholder. Han talte »Om betydningen af et folks nationalitet«,[1]) men hans moderate standpunkt fandt kun liden påskønnelse hos de ultra-liberale. Ikke nok med, at han, ved siden af al mulig reservation overfor Tyskerne, havde kaldt dem »dette ædle folk« — men hans Skandinavisme stod efter deres mening på et primitivt standpunkt, da han blot tog ordet for en indvortes åndelig forening som det »Skandinaviske Selskabs« eneste formål, men erklærede enhver tanke om en politisk forbindelse som udenfor dets øjemed. Da han blev angrebet herfor, skrev Tryde til bestyrelsen: »Spørgsmålet, om selskabets stiftelse alene kan betragtes som en manifestation af de nationale, skandinaviske sympatier eller tillige som en demonstration med hensyn til en hos regeringen formodet, men ikke udtalt misbilligelse af disse sympatier, ligger dog i sandhed udenfor spørgsmålet om selskabets formål som selskab, og i ethvert tilfælde synes dog den hensigt at ville demonstrere ikke så væsenligen at hænge sammen med selskabets stiftelse, at den måtte forudsættes hos enhver, som deltog deri, og kun kan betragtes som et bihensyn, enkelte forbandt dermed, da formålet selv står højere«.[2])

I næste møde talte Grundtvig »Om nordens historiske forhold«. I modsætning til hans urnordiske synspunkter holdt senere *Madvig* et foredrag »Om Skandinavismens forhold til almindelig kultur«, i hvilket han hævdede den græsk-latinske og almindelige evropæiske kulturs betydning for Norden og kraftigt advarede imod enhver nordisk eksklusivitet. »Fædrelandet«[3]) fandt det naturligvis ikke på sin plads »ved det første glimt af en ædel begejstring« at kritisere enthusiasmen. Og til liden både for Danmarks udvikling i de næste tyve år gik det jo således, at principet Ploug viste sig stærkere end

[1]) Se samlingsbindet på kgl. bibl. »Sytten foredrag, holdte i det Skandinav. Selskab«. 1—2. 1843—47.

[2]) Univ. bibl. Add. nr. 290.

[3]) »Fædrelandet« 1844, nr. 1487.

principet Madvig. Forbindelsen med Europa vilde »Fædrelandet« gærne overhugge til fordel for et utopisk Skandinavien, medens Madvig docerede, at Skandinavismen ikke bundede i nogen racenødvendighed, men i særlige forhold. Norden burde udvikle og specialisere sine ejendommeligheder, ikke for at isolere sig, men for derigennem at give sit bidrag til den almindelige kulturs udvikling. »Man søger en Nordens ånd — sagde han —, som intetsteds er til, og finder derfor ikke den, der er; man leder efter en ånd, der engang på vejen fra oldtiden til os skal være tabt etsteds eller levende begravet eller krøbet i skjul for fremmede trolde, og som, hvis man blot kan få den lokket frem, atter lyslevende og uforandret skal træde ind i sit forladte, trefoldige legeme, de nordiske folk. Men Nordens sande ånd er ikke et sådant atom, ikke et fra virkeligheden adskilt spøgelse; det er den almene menneskeånds livsbevægelse, som er betinget ved Nordens naturforhold, og som den under disse selv har uddannet sig. De fremmede trolde er dens egne metamorfoser. Den er i sin nordiskhed en naturbestemthed, men ikke en arvelig slægtsbestemthed, der adskiller os fra vor races øvrige folk, om end måske spor af naturbestemmelsens indflydelse i individerne vedligeholder sig ud over et enkelt individs liv; og galt vilde det, hvis det var anderledes, se ud med mange af de her tilstedeværendes delagtighed i Nordens ånd. Just som naturbestemthed har den ingen anden gyldighed og nødvendighed end den, der godtgør sig selv ved umiddelbart at være tilstede eller viser sig som det varige under Nordens vilkårs veksel. Den er ikke et positivt indhold af intellektuelle og sædelige bestemmelser, der skal frembringes eller genfindes . . . . Skandinaven er menneske, førend han er Skandinav, og den historie, der skal opklare ham livets helhed, der skal skaffe ham bevidsthed i dannelsens og kulturens almindelighed, er den hele menneskelige kulturs og dannelses historie. . . . . Den Skandinavisme, der ikke vil være en Skandinavisme i den evropæiske kultur og dannelse og ved den, men udenfor, bortskærer derfor gærne et stykke af vor historie. Til vor fortid skulle vi vende os! Men hist møder os en stolt adel med spor af Sydens ridderskab; her træffer vi ærlige borgere, vel med danske stadsretter, men med mangeslags tysk og nederlansk kunst. Vi ville videre; og i vejen træder os katholske klerke, syngende latinske messer. Vi iler med at flygte og finder os pludselig lige i bersærkernes favn. Men de kender os ikke; vi har, trods vor gode vilje for en ren Skandinavisme, dog medbragt så mange mærker af katholsk kristendom, af tysk reformation, af sydlig kunst, af Vestens industri og af hele Evropas politiske erfaring og uddannelse, beholdt så mange re-

sultater deraf som uundværlige til vor eksistens, at Urskandinaverne ikke vedkender sig os og nægter at være vore fædre; og med rette i en dobbelt henseende; oldtiden hænger kun sammen med os gennem den senere udviklings led; tages disse bort, er den ikke *vor* fortid; og selv når hine mellemled beholdes, er hine Skandinaver ikke udelukkende *vore* forfædre«.

Efter at Madvig derpå har henvist til den tyske nation som den, gennem hvilken Danmark må søge tilknytningen til den almindelige kultur, og advaret imod at lade den øjeblikkelige forstemning overse de historiske og geografiske forhold, betoner han tilsidst den særlig danske form for Skandinavisme, der bør kende sin begrænsning. »Vi udgør et *dansk* selskab for Skandinavisme, ikke et af de 3 forskellige elementer sammensat selskab .... *Vor* ægte skandinaviske handlen er en dansk, i danske former, der bærer Skandinavismen specialiseret i sig; men idet vi som skandinavisk selskab gør noget mere end det blot danske, kommer vi let til at ville gøre det rent svenske eller norske; og når vi danske vil gøre, hvad de svenskes er, eller omvendt, er der ringe udsigt til held dermed. Endog blot en liden svensk vinterlig sexa forsøgte vi nylig. De véd, hvordan den lykkedes. Skulde det, når det vorder sommer, falde svenskerne højere op imod nord ind at tage ud og boltre sig under fyr og gran således, som vi danske gør det på grønne enge under bøgens tag; — jeg er bange for, at de ikke vil føle vor sommerglæde«.

Madvig var den eneste, der vovede forsøget at lodde tilbunds i Skandinavismens væsen og ejendommelighed, skønt også andre af talerne i »Skandinavisk Selskab« søgte at holde igen mod en altfor overdreven skandinavisk begejstring. *Worsaae* påviste f. eks. i et foredrag »Om forholdet mellem de skandinaviske folk i oldtiden«, at man måtte give slip på den hidtil sædvanlige poetiske forestilling om Nordens skønne enhed i oldtiden. Men — trøstede han — på den anden side er det klart, at Nordens åndelige enhed har en sund og kraftig historisk udvikling og altså også en historisk nødvendighed. *Høyen* advarede kunstnerne mod at tænke på at give sig i kast med en nordisk-historisk fremstilling af Skandinaviens oldtid og bedrifter, før deres sans var udviklet for nordisk natur og nordisk folketype (»Om betingelserne for en skandinavisk nationalkunsts udvikling«). Medens den unge *Monrad* polemiserede imod Molbech i et storpolitisk skandinavisk foredrag, hvor det allerede nu profeteres, at »folkenes indbyrdes kærlighed som en god genius vil stå ved regeringernes side« og nøde dem til at slutte sig sammen i farens stund, og der spørges: »Hvis det nu skulde vise sig, at en hersker kom til at forene de tre

nordiske kroner på sit hovede uden forræderi og uden folke-forbrydelser, vilde så folkene, når de har ført et sundt og kraftigt samliv med hverandre, have noget derimod at erindre?« — altså både politisk og dynastisk Skandinavisme — advarede Grundtvig mod enhver sammenkobling, hvorved enten de to måtte blive slaver af den ene, eller de alle tre vilde spilde deres kræfter i kiv og splid. Han ønsker intet udover et nordisk forbund til at stå last og brast mod enhver fremmed magt, fri handel, adgang til alle borgerrettigheder for enhver, der i »grande-rigerne« har indfødsret og — naturligvis sin yndlingstanke om den nordiske højskole realiseret. I samme ånd holdt senere den svenske digter *Almquist* et foredrag, i hvilket han hævdede, at det i første række galdt om at gøre primærfølelsen skandinavisk, altså at begynde med barnets undervisning, og iøvrigt talte dygtige og fremskredne ord om måden at skrive historiske lærebøger på. Endvidere anbefalede han en toldforening mellem de 3 lande, fælles mønt- og postvæsen, ønskede også en of- og defensiv alliance, medens derimod tanken om et fælles universitet syntes ham upraktisk. Dog vilde det være godt, om professorerne kunde bytte plads, og om eksaminer i det ene land gav adgang til embeder i det andet. Kort sagt: den såkaldte »praktiske Skandinavismes« program foreligger allerede nu *in nuce.*

Det foredrag, som samlede de fleste medlemmer om sig, var et dobbeltforedrag om Bellmans liv af Ploug og om Bellman som komisk dithyrambiker af J. L. Heiberg. Molbech ironiserer ikke helt uden grund over den pludselige Bellman-begejstring, der har grebet Københavnerne. »Bellman blev i det »Skandinaviske Selskab« så at sige tilkendt dansk indfødsret«.[1]) Han finder det besynderligt, at den mest ejendommelig svenske og tilmed specifik stockholmske sanger er bleven naturaliseret i Danmark og har henrevet folk, der ikke forstod hans viser. Molbech har fuldstændig ret: Bellman er alene ved sit rige gloseforråd den svenske digter, det må falde Danske vanskeligst at opfatte; — og han giver også den utvivlsomt rigtige forklaring af det tilsyneladende modstridende fænomen, når han tilføjer: »Det er den fine takt, hvormed Heiberg forstod at benytte det musikalske element i Bellmans folkesange, der har banet vejen for den skandinaviske brug, som man først 1843 begyndte at gøre af hans navn, og af hans, *ikke skandinaviske,* men i superlativ grad *svenske* folkeviser«. Molbech kunde imidlertid sige og skrive, hvad han vilde. Bellman var bleven Københavns modedigter. »Skandinavisk boghandel« begyndte at udgive hans epistler i hæfter, og han kom på scenen: Heiberg komponerede sin

[1]) Molbech: Den skandinaviske enhedstanke. En national-politisk betragtning. 1857. s. 32.

vaudevillebagatel »Ulla skal paa Bal« og Bournonville balletten »Bellman«. Noget efter debuterer den unge M. V. Bruun med et dramatisk misfoster »De skandinaviske Brødre«.

Skandinavismen var på gode veje til at blive en modesag i kongens København. Begejstringen kulminerede dog først i sommeren 1845.

V.

Året 1845 begyndte ret virkningsfuldt med fejringen af den første »nordiske fest« i København d. 13. Januar, en dag, som det snart blev tradition at anvende til dette brug i alle tre lande. Da over halvtredje hundrede deltagere havde meldt sig, blev det nødvendigt at henlægge scenen til Skydebanen, hovedstadens største festlokale. Fra Nordmændene, der allerede i et par år havde holdt midvinterfest til »fædrenes minde«, havde festarrangørerne optaget et nordisk-mythologisk apparat. Skønt man ikke gik så vidt som de i efterligningen af oldnordiske sædvaner, hverken drak mjød eller spiste bjørneskinke med tollekniv, blev der dog nok tilbage af nordisk effekt. Salen var dekoreret med rustninger fra unionstiden, Frølich, Marstrand og Skovgaard havde smykket væggene med fremstillinger af Aserne. Sangene gik delvis på folkemelodier til basunakkompagnement; når der skulde tales, blev der ikke ringet på en klokke, men slået på et skjold, og et sølvdrikkehorn — løftets bæger — var anskaffet, som hver taler måtte holde i hånden.[1]) I en lang række skåltaler blev betydningen af Nordens minder indprentet deltagerne. Worsaae talte i bred almindelighed for fædrenes minde, Brix for Normannerne og for Gustav Adolf, Ploug for de tre landes befriere i vanskelige stunder: Niels Ebbesen, Gustav Vasa og Eidsvoldmændene, H. P. Holst for Holberg og Thorvaldsen osv. Ploug var aftenens helt. Ham tilfaldt det også at udbringe »løftebægeret« — »vi vil fremme og, vil Gud, fuldbyrde Nordens åndelige enhed« — og skålen for festens to hædersgæster, Grundtvig og H. N. Clausen, hvilken sidste i sit svar udviklede, at den eneste udvej for den danske nationalånd til at holde sig fri af det smålige og provinsialistiske var at give sig ind under den nordiske

[1]) Breve fra og til C. Hostrup. 1897. s. 53. — H. C. A. Lund: Studenterforeningens Historie. II. s. 205.

genius' vinger. Den nordiske folkeånd skulde betrygge og udvikle Danmarks fremtid.[1])

Kursen var således i vedblivende stigning på den skandinaviske børs. At være født svensk betød *nu* noget andet i det københavnske bourgeoisies øjne end for tyve eller tredive år siden; dengang undgik man Svenskerne, nu kappedes man om at omgås og fetere dem. »Fædrelandet« optrykte og citerede artikler af svenske blade uden at oversætte dem; under studentertoget foreslog Afzelius under almindeligt bifald, at for fremtiden skulde intet svensk skrift oversættes på dansk og intet dansk på svensk.[2]) Hans Egede Schack meddelte Lars Hierta sine indtryk fra en Sverrigs-rejse, at han kun havde fundet liden forskel mellem de to nationer, og at denne i hvert fald var ren lokal. Norge forekom ham mere fremmed.[3]) I København holdt den unge *Sturzenbecker* — allerede da kendt under pseudonymet *Orvar Odd* — forelæsninger over den svenske litteratur under megen tilstrømning. Allerede i 1843 havde Sturzenbecker i Upsala i et lille blad »Liten lefver än« forfægtet den skandinaviske sag, og til sin død var han en af Skandinavismens trofaste og begejstrede venner, skønt han i begyndelsen af treserne, da han fordristede sig til en kritik af den Ploug-Hallske politiks voksende uklarhed, åndelig blev udstødt af de danske Skandinavers midte. Denne mand elskede Danmark så stærkt, at han fæstede bo i Helsingborg, hvor han bl. a. redigerede »Öresundsposten«, for at kunne være det og Skandinavismens hovedkvarter nærmere.[4]) Sturzenbecker er en af de svenske mænd, der trods en medfødt uro og mangel på koncentrationsevne har arbejdet ivrigst for Danmarks sag i Sverrig. Nu, i fyrrerne, da han kunde glæde sig ved megen popularitet i det »Skandinaviske Selskabs« kredse, skrev han korrespondancer til svenske blade om forholdene i København, og var tidlig og sent på færde, når det galdt noget skandinavisk. Han skrev også indledningsdigtet til den »Nordisk Litteraturtidende«, som på det »Skandinaviske Selskabs« bekostning begyndte at udkomme i 1845 som et litterært supplement til »Fædrelandet«. Bladet skulde forsøge at udføre den så ofte omtalte tanke om litterært samkvem og samvirken mellem de nordiske folk, men efter et års forløb blev »Nordisk Litteraturtidende« atter opgivet som altfor kostbar. Da Sturzenbecker i »Skandinavisk Selskab« havde udbragt en skål for det »unge

[1]) »Fædrelandet«. 1845. nr. 1803.
[2]) Upsala-Correspondenten 1845. nr. 55.
[3]) L. Hiertas korrespondance. Kgl. bibl. i Sthlm.
[4]) Bååth-Holmberg, Frihetens Sångar-ätt. s. 360 ff.

Nordens politiske bygningskunst«, gik det rygte, at han skulde forvises fra kongen af Danmarks riger og lande.[1])

Det skandinaviske højtryk i København i første del af året 1845 forplantede sig også til Skåne, først og fremmest til Lund, hvis små aviser hurtigt lod sig smitte af de danske Skandinavers mere radikale standpunkt. »Nya Skånska Correspondenten« (nr. 30) skriver således i en artikel om Nordens politiske enhed, at de fleste af Skandinavismens tilhængere i Sverrig vel slutter sig til stiftsprovst Trydes fraktion og blot ønsker en litterær eller åndelig enhed; men kun, fordi de ikke har gjort sig rede for konsekvenserne, thi da måtte de forstå, at den politiske enhed som en af åndens væsenlige åbenbarelsesformer ikke lader sig udskille fra en almen åndelig sammenslutning. Og omtrent med lignende ord docerer »Intelligensbladet« (nr. 21), at man gærne kan nøjes med at præke den *åndelige* enhed, thi i den ligger *alt*. Enten må sagen føres igennem, eller også må den opgives i tide. I al fald bør enhver stille sig det klart, hvor han vil hen, hvad han arbejder for. Måske er det bedst — indrømmer bladet — foreløbigt ikke at *tale* om politiken »for ikke at skræmme de godtroende Skandinaver, der hader politiken som døden«, men derfor ikke glemme den.

De øvrige svenske blade beskæftigede sig derimod hverken nu eller i de nærmest følgende år inden krigen 1848 synderligt med Danmark eller med Skandinavismen. Hiertas liberale »Aftonblad« optog de korrespondancer, som Sturzenbecker sendte det fra København, men indeholdt ingen selvstændig ræsonnerende artikler og indtog en ret ligegyldig eller kølig holdning. Det andet større Stockholmerblad »Dagligt Allehanda« ofrede som nyhedsblad sagen nogen større opmærksomhed, men man kan nu og da i dets spalter også træffe antiskandinaviske artikler oversatte fra fremmede, mest tyske blade, hvad jo ikke tydede på nogen overdreven interesse eller forståelse hos redaktionen. Provinspressen betød i det hele endnu ligeså lidt i Sverrig som i Danmark, og fandt ikke for godt at underholde sine læsere om Studenter-Skandinavismen, hvorom den sandsynligvis også kun vidste dårlig besked — bevægelsen var jo endnu ganske ny. Foruden de nævnte skånske små blade, der stod hovedkvarteret i København nær og vel også fik parolen herfra, gør dog to svenske provinsblade en hæderlig undtagelse fra resten. »Göteborg Handels- og Sjöfartstidning« udtalte sig altid med varme om den skandinaviske tanke, når bladet berørte den, men i reglen lagde dets stilling som handels- og nyhedsavis så stærkt beslag på spalterne, at det ikke skete ofte; bladet udkom forøvrigt kun to à tre gange om ugen. Derimod træffer man i

[1]) Jönköpingsbladet. 1846. nr. 1 & 4.

»Jönköpingsbladet« fortræffelige Københavns-korrespondancer, i hvilke den skandinaviske bevægelse spiller en fremragende rolle, og artikler om Nordens politiske og national-ideelle interesser, således i 1846 en hel serie, »Nordens sande politik«, af Almquist. I begyndelsen af 1845 mener dog bladet endnu, at Skandinaverne ikke må gabe for højt, og at blot vanskeligheden ved at enes om en fælles hovedstad vil stille sig i vejen for tankens gennemførelse. For øjeblikket bør man nøjes med ønsket om, at en livligere litterær og kommerciel forbindelse må opstå mellem de nordiske nationer, så at den naturlige følge heraf må blive, at krig dem imellem er en umulighed (nr. 8).

I foråret 1845 sendte en kreds af danske studenter atter indbydelse til de svenske og denne gang også til de norske studenter, der havde givet deres skandinaviske sympatier luft ved at foreslå festen til »fædrenes minde«, til at mødes med dem i København ved midsommertid. Autoriteterne i alle tre lande søgte også denne gang at lægge de unges planer hindringer i vejen, men dog med mindre vægt end tidligere.

I Upsala rejste årets rector magnificus, prof. Fahlcrantz, til Stockholm for i en audiens hos majestæten at få at vide, »om han kunde give studenterne lov at rejse eller ej«. Men kong Oscar svarede, »at han hverken vilde eller kunde hindre dem deri«, som det kort efter stod at læse i aviserne.[1]) Skandinaverne i Upsala frygtede dog for ny påfund fra konservativ side; lige til det sidste gik der foruroligende rygter om, at den danske gesandt vilde nægte at visere passene, ja så stor betydning tillagde studenterne deres togt, at de ikke var utilbøjelige til at tro på fortællingerne om, at en fjendtligsindet magts — formodenlig Ruslands — krigsskibe vilde møde dem på vejen og tvinge dem til at vende om. Dette bragte naturligvis den hellige ild til at flamme endnu højere.[2]) Københavns-farerne holdt møde tidligt og silde, de vedtog som genkendelsestegn at anlægge den »fra gammel tid blandt Upsala-studenter antagne hvide hue med sorte rande og kokarde i blåt og gult«. Kristianenserne mødte med sorte huer med blå-hvid-rød kokarde; studenterne fra Lund og København bar derimod endnu ikke huer, men nøjedes med sløjfer i nationale farver og medaljoner med indskrift. Først i 1856 mødte de danske studenter på toget til Upsala og Stockholm med kasket af gul råsilke. Den endnu brugelige studenterhue er nogle år senere. — D. 18. Juli sejlede Upsalenserne til Stockholm, og herfra videre næste dag med dampskibet »Gotland«. Efter besøg undervejs i Wisby, hvor dog ingen

[1]) S. St. 1845. nr. 39.
[2]) Berättelse om studenttågen 1845. Upsala, 1846. s. 10. 5.

skandinaviske, men kun svenske skåler drukkes, og i Carlskrona, nåede de 186 Upsala-farere Malmø-havn d. 22. om morgenen, omtrent samtidigt med at 144 norske deltagere sejlede ind i den.

Dette var ikke noget meget stort tal, og dog var det ikke lille i forhold til den modstand, forslaget om deltagelse fra norsk side almindelig havde mødt. Studentersamfundets bestyrelse havde tilskrevet indbyderne, efter at sagen var forelagt en generalforsamling, at den måtte overlades privat interesse, og at de, som muligt kom til at rejse, ingenlunde måtte anses som repræsentanter for det hele studenterkorps. Dette var en temmelig ufordulgt tilkendegivelse af, at majoriteten af de norske studenter helst saa, at rejsen ikke blev til noget.[1]) Når en så stor del af ungdommen indtog denne modvillige holdning, måtte det — som i forrige kapitel antydet — skrives på deres unge norske patriotismes regning; men når statsråderne Holst og Krog svarede assistenterne i kirke-departementet, at de nok kunde få permission, men ikke for at rejse til København, og når statholderen ikke mente at kunne tilstå den unge lektor Monrad tjenestefrihed »på grund af omstændighederne«,[2]) var det utvivlsomt af frygt for at støde an i svenske regeringskredse, hvis nemlig den norske regering gav sine embedsmænd rejsetilladelse for at deltage i en fest med oppositionelt præg. Flere, som kunde have lyst til at være med — fortælles det i rejseberetningen — holdt sig tilbage, fordi de frygtede for, hvad der kunde vente dem af Danmarks absolutistisk-sindede regering; de foretrak at vente, til man kunde mødes et sted, hvor ordet var frit. Men selv hos de norske festdeltagere var stemningen i begyndelsen spag og mat, og da de sejlede afsted med dampskibet »Carl Johan«, opfordrede komitéens formand dem til såvidt muligt at holde sig i baggrunden under festen, da forestillingerne om den skandinaviske idé i almindelighed kun var lidet udbredt hos den norske almenhed, og selv en stor del af de rejsende »vist ikke aldeles var på det rene med sig selv i dette punkt«. Ikke mindre betegnende for stemningens vaghed blandt de norske Skandinaver og for deres overdrevne forsigtighed hedder det i festberetningen: »Det var de rejsendes tro, at når de fastholdt bevidstheden om pligten at bevare alt, hvad ægte norsk er, og retten at optage i sig alt, hvad skønt og ædelt de hos de svenske og danske brødre måtte se og høre, så havde de det rette greb på Skandinavisme; og det var deres håb, at når de åbent og vennesælt færdedes mellem deres brødre og frimodigt talte og hand-

[1]) Kristiania-studenternes rejseberetning i »Berättelse om studenttågen 1845«. s. 33 ff.

[2]) »Aftonbladet« 1845. nr. 142.

lede, som deres hjærte i hver stund måtte tilsige dem, kun altid ihukommende den moder, hvis sønner de var, og hvis navn de skulde forkynde mellem de fjærne slægtninge, så skulde de ikke ganske stå til skamme derude og ikke ganske savne anerkendelse hjemme.« Selv om denne Nordmændenes frygt for at sætte noget af deres nationalitet til ved at blande sig med de andre Skandinaver synes lovlig naiv, virker deres grønne beskedenhed ret indtagende ved siden af de danske Skandinavers højrøstethed.

Fra Malmø drog Upsalenserne i forening med Kristianenserne til Lund for at slutte sig til de herfra anmeldte 208 deltagere. Her fejredes en skandinavisk »foraften«, hvor Strandberg deklamerede sit skønne digt:

»Finland! — så ville jag ropa« . . .

I Malmø næste dag forsøgte H. F. Poulsen, der tilligemed andre medlemmer af den danske bestyrelse var rejst de fremmede gæster imøde, at docere den i den danske oppositionelle lejr godkendte og ene orthodokse form for Skandinavisme — den svenske festberetning kalder den derimod »en helt olika uppfatning af Skandinavismen« —: det var nødvendigt at tænke ikke alene på en litterær og boglig, men også på en national og politisk forbindelse mellem de nordiske lande.

Skandinaverne i København havde gjort store anstrængelser for at kunne modtage de halvsjettehundrede fremmede på en værdig måde; det lykkedes dem også at frembringe en så gennem-»skandinavisk« stemning som hverken før eller siden. Selv autoriteterne stillede sig imødekommende, men hvis man kan tro den »Nya skånska Correspondenten«, der åbenbart har sin visdom fra de københavnske studenterkredse, gjorde de en dyd af nødvendigheden. Bladet håner »Kalmar-Barometern«, fordi dette blad har fortalt, at Christian VIII har givet et bidrag på 1200 rdlr. til festen. »Skånska Correspondenten« véd bedre besked. Det er ganske urigtigt, naar det er blevet fortalt, at kongen i velvilje har tilladt benyttelsen af ridehuset til festen. Han tværtimod nægtede det flere gange og gav først efter på staldmesteren, grev Danneskjolds indtrængende opfordring, med den tilføjelse, at det da måtte ske på grevens eget ansvar. Og hvad politiets tilbageholdenhed angår, er det ikke værd at berømme den i for høje toner. »Man betænke blot: hovedstaden i entusiasme; de 600 unge mænd indkvarterede hos folk i alle stænder og klasser, selv hos højerestående militære; hvor dybt måtte da ikke en krænkelse af gæstevenskabet føles af hver dansk, ligegyldigt af hvad parti han måtte være; man lægge velvilje i den ene vægtskål og forsigtig klogskab i den anden, og se, hvad som vejer tungest.« (nr. 31.) — Den eneste

indblanding fra politiets side var forbud mod en fane med de tre nordiske rigers forenede våben og farver, som de danske studenter havde anskaffet for at føre den foran toget gennem byens gader, og en advarsel mod at synge »Kung Karl« med den famøse linje: »Ur vägen, moskoviter!«, medens toget passerede den russiske gesandts bolig. Censors virksomhed indskrænkede sig til at stryge disse linjer i afskedssangen:

> »Som os én tro, ét åndens præg forbinder,
> Er os det samme mål i tiden sat:
> At kæmpe fremst i folkenes Bråvalle,
> Frigøre verden atter eller falde.«

og

> »Så far da vel! Vort fælles løsen være:
> For Nordens enhed, Nordens sejr og ære!«

Da »Malmø« og to andre både den 23. juni om eftermiddagen kom sejlende ind på Københavns red, var spændingen og forventningen her på sit højeste. Allerede ved Trekroner havde gæsterne fået det første begejstrede hurra fra det med nysgærrige Københavnere fuldt bemandede dampskib »Hamlet«. Langelinje var sort af tilskuere, i havnen smældede flag ved flag, og da de svenske og norske studenter gik i land ved Ny-Toldbod, modtoges de af over ottehundrede danske Skandinaver, med velkomstsang (af Ploug) og velkomsttale (af Martin Hammerich). Under det ganske Københavns udelte tilslutning marscherede derpå toget med 2. brigades musikkorps i spidsen gennem Bredgade og Strøget op til universitetet. Damerne kastede blomster fra vinduerne med vedhæftede deviser af »skandinaviske digtere«, børnene spurgte »Hvordan ser en Skandinav ud? Er Du en Skandinav?« og når ved kvarterfordelingen på Frueplads en gæst opråbte sin værts navn, råbte flere »Her!« København var mønstret til fest. Fædrelandet kunde med god grund skrive: »Siden Thorvaldsens hjemkomst og begravelse har København intet lignende set«. Skandinavismen var bleven populær, meget populær, gadeviser digtedes til dens forherligelse. Hostrup skrev under pseudonymet H. Olsen, snedkermester, en vise, »hvis bestemmelse det var at prædike Skandinavisme for menigmand; den har haft en umådelig afsætning og vil derfor, som jeg håber, ikke være uden frugter, da dens tankegang vel ikke ligger for højt for nogen, og den har en vis stille dansk hjærtelighed eller rettere sagt inderlighed, som betager det naive udtryk sin latterlighed.[1]) En ægte »gassenhauer« på melodien »Duftende enge og kornrige vange« var ledsaget af en beretning om den »almenglædelige be-

[1]) Breve fra og til C. Hostrup. 1897. s. 76.

givenhed«. I mangel af originale viser optryktes og falbødes også skandinaviske sange af ældre dato som »Kung Karl«, »Sätt machinen i gång«, »Vi er eet folk, vi kaldes Skandinaver« osv. Peter Ravn tegner folkestemningen i København i de kendte strofer:

«Damerne, som så mig,
Gik og glo'de på mig,
Ret som om jeg var en svensk student.«

(»Spurv i Tranedans. Act II, se. 2).

Var det vel besynderligt, at denne festtummel steg studenterne til hovedet? At den svenske festberetning om den første dag ender med disse ord: »Nu, om nogensinde, følte vi, at Nordens genius var nedstegen blandt os og havde løftet en flig fra sit strålende ansigt, at vi ligesom stöd overfor en stor verdenshistorisk tanke, oprunden af kristendommens inderste — tanken om folkenes almene brødreskab og samliv i kærlighed. Ti den skandinaviske idé skal ikke standse indenfor Nordens grænser, den skal — om også under et andet navn — blive verdenserobrende, og verden skal engang med taknemlighed mindes, at Skandinavien var dens vugge?« Samme ideelle forestilling om den skandinaviske følelses videre overførelse til flere og flere medmennesker, findes foruden på dette sted i en tale af docent *P. A. Siljestrøm*[1]) ved Upsalensernes besøg i Kalmar på hjemrejsen, hvor den fremsættes med stor udførlighed og megen kraft. »Menneskene kunne kun gradvis gå frem på civilisationens bane — slutter talen. Det tog tid, inden de forskellige svenske provinsers indbyggere alle kunde føle sig som *Svenskere;* det har taget sin tid, inden Svenske, Normænd og Danske alle lærte at føle sig som *Skandinaver:* og det skal fremdeles tage sin tid, inden Skandinaver, Tysker, Slaver osv. alle føle sig som *Europæere* eller som verdensborgere i dette ords højeste og sande mening.« I virkeligheden forkyndes her et kosmopolitisk evangelium, på skandinavisk baggrund, i slægt med det 18. århundredes; men lige så vist anti-skandinavisk, som det 19. århundredes Skandinavisme er født af nationalismen. At denne skandinaviske kosmopolitisme begge gange fremkommer fra svensk side, hænger mulig sammen med det svenske temperaments lyriske karakter, der intet behag finder i fyrrernes doktrinære og mere begrænsede nationale Skandinavisme. Men det må indrømmes, at når Helweg, Poulsen, Ploug — kort sagt alle danske nationalliberale — i modsætning hertil så stærkt understregede de enkelte nationers individualitet i den skandinaviske stræben, var dette i fuld overensstemmelse med bevægelsens udspring. Aldrig høres et ord i kosmopolitisk retning fra

[1]) Berättelse osv. s. 195 ff.

denne kant; instinktmæssigt og konsekvent går det nationalliberale parti af vejen for al kosmopolitisme, fordi det ved at forcere det nationale bryder broen af efter sig, broen, der fører udad, ud i verden. Trods al »storsvensk« nationalforfængelighed og trods al norsk-norsk lokalpatriotisme, stængede intet af de to lande sig så stærkt ude fra evropæisk luft som Danmark; i god overensstemmelse hermed fik Skandinavismen i intet af dem en så udpræget national skikkelse som i Danmark. Det var den danske Skandinavismes styrke, og det var dens svaghed. Derfor skød den en pludselig og voldsom vækst, da strømmen gik med, derfor visnede den brat, da det bar imod. —

Om aftenen på ankomstdagen var der »Vauxhall« i regensgården, hvor H. N. Clausen begejstret talte om fremtidens universitetstanke, »da Nordens studenter ikke skulle være bundne til deres egne universiteter, men da de som Tysklands studenter kunne vandre fra det ene universitet til det andet; da læreren fra katedret kunde tale til studerende fra Nordens 3 riger, og man ved besættelsen af lærerposten ikke spurgte, om vedkommende var født i Danmark, Norge eller Sverrig, men kun om han var posten voksen.« Næste dag befolkedes gaderne af danske værter med deres svenske og norske gæster under armen, af provinsboere og Skåninger, der var strømmet til i mængde, så at Københavns ikke mange hoteller blev aldeles overfyldte. Der var et liv og røre i byen, som det aldrig var set før. I et svensk privatbrev fra København skildres mødet som et midsommer-karneval, og Hostrup konstaterer i et brev, at han for første gang har set det danske folk træde op som een kraftig person i en samvirken uden lige.[1]) Men han går for vidt, når han tilføjer: »Borgerne, de fattige som de rige, kvinderne, studenterne, bønderne, daglejerne har bøjet sig for ideens vælde.« Den danske borger og bonde måtte naturligt have endnu mere tågede forestillinger om Skandinavismen end dens talsmænd, studenterne. Men begejstringen var der — den smittede rent suggestivt.

Om eftermiddagen, den 24. juni, midsommerdagen, samledes først alle festdeltagerne i Københavns smukkeste bygning, det nyopførte Thorvaldsens Museum, hvor Høyen talte, og herfra drog de til fest i Christiansborg slots ridehus, som var pragtfuldt dekoreret med blomster og mindetavler; Bissens Apollo- og Minerva-statuer var opstillet nede ved talerstolen osv. Foruden de henimod 1400 deltagere var indbudt 300 gæster; næsten alt, hvad der havde et navn i Danmark, var tisttede: avtoriteter, universitetslærere, borgerrepræsentanter, digtere, skuespillere osv. Mod kvinders nærværelse var derimod nedlagt

[1]) Breve fra og til C. Hostrup. s. 72.

forbud. Christian VIII havde erklæret, at det var på høje tid, at hovedstadens damer ikke blandedes i de politiske diskussioner.[1]) Det antal sange, som blev afsungne ved denne fest, og det antal taler, som blev holdte — alle som led af programmet — grænser næsten til det utrolige. Denne begejstring for taler, lige stor hos dem, som talte, og hos dem, som blot lyttede til, forklares ved det ny og lokkende, som det »levende ord« havde for de fleste af de tilstedeværende, og ved håbet om på denne måde at kunne sige eller høre et eller andet, som ellers ikke tåltes i Christian VIII's Danmark.

Efter at den unge jurist A. F. Krieger havde holdt velkomsttalen, fulgte de respektive skåler for Nordens 3 universiteter og deres studenter — Upsalenserne, Kristianenserne, Lundenserne — af Ploug, Poulsen og Hammerich. Ploug var denne aften forholdsvis mat og nøjedes med at tale om den livlige litterære vekselvirkning, som allerede var kommet i gang mellem København og Upsala. Poulsen var adskilligt stærkere; som sædvanligt talte han om Slesvig som Danmarks livsbetingelse og endte med de overmodige ord: »Inden det 19. århundrede er udrundet, er Norden ét, thi os tilhører fremtiden«, ord, som havde tiltale fra statsfiskalen til følge. Samme skæbne ramte Helweg, ifølge rygtet på den russiske gesandts foranledning, da han i sin tale for Finland, i hvilken russerhadet tydeligt ulmer, sagde: »Men er det så med Finnernes gode vilje, eller er det sandt, hvad rygter har fortalt, at disse som i politisk henseende ikke længer er svenske, heller ikke vil være det i national? *Ville de virkelig være slaver?*« Aftenens begivenhed blev imidlertid *Orla Lehmanns* berømte tale, en tale, hvis glød, hvis dristighed, hvis dramatiske stigning måtte gøre det stærkeste indtryk, og som er et af de interessanteste dokumenter i Studenterskandinavismens historie.

Efter en forholdsvis rolig indledning, i hvilken han udviklede, hvorledes den skandinaviske tanke efterhånden skulde træde ud i folket og blive folketro, og at studentertogene var det virksomste middel for denne tros propaganda, gav Lehmann en udsigt over dens historie, opfattet og forklaret på en højst advokatorisk måde, som i forrige afsnit antydet, og derpå gik det gennem et jævnt stigende crescendo til et voldsomt furioso: ... »Nu er vi unge; men om et par decennier ligger vort fædrelands skæbne i vor hånd. Da sidder vi i kongernes og folkenes råd; da har vi vor anviste gærning, hver i sin kreds, trindt om i alle Nordens lande; da har vi alle midler ihænde til at fuldbyrde, hvad vi har sat os som vort livs opgave. Det kommer altså kun derpå an, at vi bliver tro mod den sag, vi nu omfatter med ungdommens begej-

[1]) Aftonbladet. 1845. nr. 152.

strede kærlighed. Sker dette — arbejder vi, hver paa sin vis, hver med de kræfter, der er ham givne, og i den livsstilling, der vorder ham tildel: da, mine venner, da vil vort eget liv have indhold og betydning, og da vil vor stræben bære velsignede frugter for vort store, fælles fædreland — det stolte, herlige Norden.

Det er dette løfte, jeg for mit vedkommende herved aflægger i denne højtidelige stund, og jeg kræver Dem alle, så mange De er, til vidne på mine ord. Og jeg spørger Dem alle, som her er tilstede, jeg spørger Dem med al den alvor, som fylder min sjæl, og som lyser mig imøde fra Deres øjne — jeg spørger Dem, om De med os ville indgå et sådant fostbroderskab! *(Ja! Ja!)* Jeg spørger Dem, om dette Ja er mere end et begejstret øjebliks flygtige rus, om det er Deres inderste sjæls dybeste tanke og sanddru udtryk, så at det ikke skal henvisne, når livets møjsommelige arbejde tungt sænker sig ned over Deres isse, ikke henvejres, når modgangens storme farer hen over Deres hoveder? *(Ja!)* Jeg spørger Dem, om De véd, at et sådant Ja er et helligt løfte, hvorfor De sætter i pant Deres manddoms ære og Deres sjælefred? *(Ja! Ja!)* Nu, så spørger jeg Dem da, om De som ærlige mænd vil holde, hvad De af et oprigtigt hjærte har lovet, og om De vil blive tro — tro indtil enden — tro i liv og død? *(Ja! Ja! Ja!* Ustandselig jubel. Taleren må vente). I det jeg står her, ombruset af dette løftes mægtige bølgeslag, fremtræder der for min sjæl et billede, så gigantisk stort, at jeg næsten forfærdes ved at fremmane det for Dem, men også så stort, at ingen kan have mig mistænkt for at overse den umådelige forskel både på personerne og på situationen. Jeg vil derfor nævne det, thi det er godt at fæste øjet på det store — derved vokser det små. Det sted, hvor vi her er forsamlede, er vel nu en rigtsmykket festsal, igår var det et ridehus. Nuvel, mine herrer! det var i et sådant hus, boldhuset i Versailles, at for mere end et halvt århundrede siden en aftenstund en samling af mænd trådte sammen, udgået fra deres sønderrevne og ødelagte fædrelands forskellige egne, og aflagde en højtidelig ed, at de vilde blive sammen, indtil de havde frelst deres fædreland — de holdt deres ord, og hin aften blev et af de store momenter i verdenshistorien, et af hine skæbnesvangre øjeblikke, der betegner epokerne i menneskeslægtens udvikling. — Lover De, at vi vil holde sammen, indtil vi har frelst vort fædreland? *(Ja!)* — Véd De, at Deres fædreland ikke er denne eller hin egn, men det hele store skandinaviske Norden? *(Ja! Ja!)* — De svarer mig *Ja*, så gå da hen og hold Deres ord! Udrust Deres sjæl og bered Deres sind til at fuldbyrde Deres gærning, først og fremmest i det, der nu ligger Dem nærmest, i åndens og vi-

denskabens verden, men også efterhånden som De føres ind i det praktiske liv og kaldes til at deltage i dets idræt i virkelighedens rige!

Det er dette løfte, denne pagt, vi vil besegle med et hurra for Nordens enhed!«

Dette var fyrrernes politiske veltalenhed i sin blomst. Der var da også dem, der fandt lighed mellem Orla Lehmanns og medlemmernes optræden i den tyske forbundsdag. Adskillige mennesker kunde ikke fatte, hvorfor det nationalliberale og skandinaviske parti gjorde så kraftig front mod Schleswig-Holsteinismen [1]; de kunde ikke se rettere, end at det var to alen af et stykke — og historisk opfattet så de jo på en måde ganske ret: begge steder var der kraftige udslag af nationalisme.

Lehmanns tale vakte endeløs jubel; de begejstrede Studenter bar ham i triumf. Men der var dem i forsamlingen, hovedsagelig blandt de ældre, som syntes, at Lehmann ikke alene havde teet sig lovlig »frankfurtisk«,[2]) men at han havde handlet grumme ubesindigt ved så demonstrativt at afkræve en begejstret ungdom, let at overrumple, løfter, som måske siden hen vilde komme til at tynge manges samvittighed. De, som ræsonnerede således, fik ret. Mange af Sverrigs og Norges unge kæmpede i 1848 for Danmark, fordi de ved ridehusløftet følte sig forpligtede dertil. Og da hjælpen udeblev i 1864, var der dem i Danmark, som fremmanede erindringen om ridehusfesten og ikke undså sig for at tale om svegne løfter.

Efter den Lehmannske pathos faldt det de andre talere ved ridehus-festen svært at skaffe sig opmærksomhed. Kun få fulgte provst Trydes tale om en »ren udvikling af den skandinaviske idé«; og hans advarende ord: »Lader ikke Deres ungdommelige begejstrings rene, klare vin få en for stærk tilsætning af politiseringens syre, der altid frembringer gæring og efterlader en bitter smag« måtte forekomme ungdommen — mest den danske — som en gammel mands forsøg på at slå koldt vand i ungdommens hede blod. Også Sturzenbeckers kloge formaning om »alvor i glæden, handling ved siden af ordet« gik så temmelig over hovederne på de fleste. —

Den 3. juli blev Orla Lehmann sat under offenlig tiltale som anklaget for ved »Nordens enhed« at have ment »de tre kroners forening på samme hoved«, hvilket fortolkedes som majestætsforbrydelse; anklagen understregede særlig sætningen »mit fædreland er hele det treenige Norden«. Samtidig blev hans bestalling som højesteretsadvokat suspenderet, og skønt kriminalretten frikendte ham, blev den ikke

[1]) Fædrelandet 1845. nr. 1933.

[2]) P. Munch, Om Skandinavismen. Chra. 1849. s. 48.

givet ham tilbage, medens regeringen forfulgte sagen videre til højesteret. Lehmann var sin egen advokat. I sin forsvarstale hævdede han, at regeringen umulig kunde have ret til at underlægge hans ord en mening, som han ikke selv havde udtalt, og han benyttede lejligheden også for skranken til at agitere for Skandinavismen, hvorved »jeg forstår, at alle nordboer skulle vide sig forenede til et stort, et rigt og mangfoldigt hele, skulle føle sig som en national enhed, skulle erkende hele det store skandinaviske Norden som deres fædreland — altså: ét folk, delt i tre stammer, ét land delt i tre riger . . . . Adskilte i militær henseende er de kompromitterede, men forenede danner de et stærkt hele, der både kan forsvare sig mod fremmed angreb og i det hele evropæiske statssystem opfylde en vigtig og indflydelsesrig mission.« [1]) Som eksempler der kunde falde ind under en sammenslutning i »virkelighedens rige«, uden at berøre dynasti- eller forfatningsspørgsmålet, nævnede han fælles kriminal- og civillovgivning, en fælles kassationsret, fælles kirkeforfatning, universitets- og undervisningsvæsen, toldforbund, handel, skibsfart, industri, fælles mønt, mål, vægt, bedre postforbindelser osv. Til trods for regeringens øjensynlige ønske om at få Lehmann uskadeliggjort, frikendte højesteret ham 26. maj 1846; han fik desuden den glæde at se sine lidelsesfæller, cand. phil. Poulsen og kapellan Helweg, som han også forsvarede, frikendte. Om aftenen illuminerede »Fædrelandet«.

Når regeringen tog så hårdt fat på Lehmann og søgte at komme ham til livs på enhver mulig måde — endogså at ramme ham pekuniært ved den imellem de to instanser meget uretfærdig fortsatte suspension af hans bestalling — var det dog nok så meget oppositionsmanden som Skandinaven, den vilde ramme. Med Skandinavismen syntes kongen at være på veje til at forsone sig eller i hvert fald at have indset dens foreløbige uskadelighed. *Afzelius,* der skønt alderstegen fulgte med de svenske studenter til København uden dog officielt at deltage i festen, fortæller om en audiens, han havde hos Christian VIII i de bevægede juni-dage,[2]) som er betegnende for kongens vaklende holdning. Han bevidnede Afzelius sin glæde over de svenske studenters gode opførsel og spurgte derpå: »Der er vel ikke noget politisk i disse studenterbevægelser?« Afzelius svarede stolt og smukt: »Hvis Deres majestæt mindes sin egen ungdom, som jeg mindes min, så kan Deres majestæt være overtydet om, at ungdommen

[1]) Lehmann, Efterl. skrifter III s. 164—185. — Lehmanns forsvarstale. 1845. (Særtryk af »Fædrelandet«) s. 22.

[2]) Afzelius, Blad ur en dagbok under studentfärden till Köpenhamn 1845. Stockholm 1846. s. 17.

ikke tænker på politik i sine glade øjeblikke, men kun på venskab, kærlighed, sang, og måske på at trykke venner til sit bryst på en fremmed strand. Ved et ungdomsmøde som dette kan det vistnok ske, at selve folkene vækkes til livligere deltagelse for hverandre og til indbyrdes kærlighed; men heri er jo ikke noget ondt, da deres konger står i venskabeligt og godt forhold til hinanden.« Kongen: »Åh nej! det kan jeg godt lide.« Beretningen om audiensen slutter med følgende for Christian VIII's følelse af sin kongeværdighed karakteristiske ord: »H. M. var tilsidst så god at medgive mig den hilsen til de svenske studenter, at hvis tilfældigvis en eller flere af dem skulde komme på besøg til København, vilde han have dem indesluttede i sin nåde.« —

Den 25. juni havde »Skandinavisk Selskab« indbudt til en festmiddag i Dyrehaven. På de populære »bondevenner«, Drewsens og og Balt. Christensens (ejere af Strandmøllen og Grøndal) foranstaltning havde bønderne fra Københavns omegn givet møde med 140 vogne, hvad der gav stof til en ny »Mindeværdig og fornøjelig vise om de danske bønders frikørsel til Dyrehaven for de svenske, danske og norske studenter«, hvori end ikke en sammenligning med treenigheden savnes:

»Svensk, norsk og dansk skal være een
Som Gud — skønt han er trende.«

Men også Københavns og Helsingørs vognejere havde givet møde og stredes om at komme til at køre for studenterne, så at der tilsidst var en korso på henimod 200 vogne, der nåede fra Frue kirke helt op ad Nørregade og langs volden til Vesterport. I Frederiksdal spistes frokost, og ved middagstid nåede toget til Eremitagen, hvor de øvrige deltagere i festen stødte til, og hvor et kæmpemæssigt telt, der rummede 1300 personer, var rejst. Medens et musikkorps på 36 mand spillede, og kunstfyrværker Amici lavede kanonsalut, steg den skandinaviske begejstring til kogepunktet. Det »Skandinaviske Selskab« havde heller intet sparet på ydre virkemidler — dets regnskabsprotokol fortæller om 678 flasker medoc og 605 flasker champagne; festen kostede det henved 4000 rigsdaler. Det var ikke længere unge studenter, der holdt fest for sig selv og nøjedes med en beskeden anretning som ved det sidste studentermøde 1842 i Dyrehaven — det var »Musasønner«, »Athenes udkårne sønner«, der førtes til et luksuriøst taffel af Københavns fineste bourgeoisie og intelligens. Når Sturzenbecker i en tale begejstret udbrød: »Dette er ikke mere en studenterfest, det er en folkefest«, kunde han tildels have ret, ti de af hovedstadens borgere, som ikke var fine eller betydelige nok til at være med i teltet, samlede sig i tætte skarer udenfor. Aldrig før havde der på en gang

løbet så mange omnibuser og »kaffemøller« mellem byen og skoven, aldrig før havde de to små dampere »William« og »Emma« gjort så gode forretninger. Men om alle deltagerne i denne folkefest skulde have gjort rede for festens tanke, vilde de vistnok have haft svært ved at klare for sig. Talerne og sangene ved festen denne dag var næsten lige så talrige som i ridehuset. Clausen, rådmand H. P. Hansen, kaptejn Tscherning og Grundtvig var hovedtalerne. Den sidste udbragte først »folkelighedens skål i Nordens ånd«. Senere talte han for et venligt kammeratskab mellem de gamle og unge. »Det er mig en trang, en samvittighedssag at advare Dem for det sørgelige overmod, der i vore dage allevegne frister ungdommen, som om den havde kald til at råde, styre og lede i åndens kreds og i det borgerlige selskab, så alderdommen, når den ej vilde lystre og følge, var kun til byrde, duede kun til at dø og begraves«.

Om aftenen var studenterne til indvielses-koncert på Klampenborg ny vandkuranstalt, den næste dag var der festforestilling i det kgl. teater: Prolog af Oehlenschläger fremsagt af fru Heiberg, »Barselstuen« og balletten »Toreadoren« var programmet.

Fredagen var sidste festdag. Om formiddagen var en del af studenterne i Roskilde, om eftermiddagen drog et hold til Fasangården i Frederiksberg have, hvor Oehlenschläger fejredes med sang og versificeret tale, medens et andet besøgte Grundtvig, der lå på landet på Bakkehuset. Om aftenen samledes alle i Københavns nyeste og største seværdighed, agent Carstensens »Tivoli«, der den aften talte 13000 mennesker indenfor sine porte — hver tiende af Københavns beboere (1845: c. 126,000) var i Tivoli for at se på de svenske og norske studenter. I cirkusbygningen var arrangeret sexa med store kar midt på gulvet, fyldte med punsch. Her blev de første kongeskåler under festen udbragte, og det pointeredes endda, at det var officielle skåler, for det tilfælde nogen skulde være så naiv at tro, at talerne mente, hvad de sagde. Hother Hage var denne gang hovedtaleren. Han vilde give hvert land sin opgave at arbejde på, inden man atter mødtes. Det var Norges opgave at virkeliggøre og gennemføre *friheden* i alle forhold, Sveriges at udvikle *ligheden* ved at bortskaffe al unaturlig standsadskillelse, Danmarks at værge og befæste *nationaliteten* mod alle indgreb. Først når dette var sket, kunde »folkene« med glad mod give sig de skandinaviske bestræbelser i vold. Hos deltagerne udenfor cirkus var der kun en mening om, at agent Carstensen havde overgået sig selv. Fyrværkeriet var mere strålende end nogensinde før, og festen endte kl. 1 om natten med, at et orkester på 100 musici udførte de 3 nordiske nationalsange. Selv autoriteterne havde vist festen

deres bevågenhed ved undtagelsesvis at lade Vesterport være åben hele natten.

Med lørdagen oprandt afskedens tunge time. København var atter ude på Toldboden og Langelinje for at tilkaste blomster og vinke farvel. Svenskerne kunde af fuldt hjærte ved afsejlingen synge:

»Farväl!
Du fest med din fridfulla glans,
Hvars like i jorden ej fanns,
Farväl!«

Men festen havde også sin revers. Den var »Corsaren« ondskabsfuld nok til i sit næste nummer (4. juli) at fremdrage og således gøre skår i festglæden. Man havde »proppet« gæsterne, mulig med mad og drikke — det tænker »Corsaren« dog just ikke på — men navnlig med taler. »En tale er en af jordens gode ting, en fyndig, skandinavisk tale er en lise for hovedet, en balsam for hjærtet, en frydefuld musik for begge ører. Men 247 skandinaviske taler, de mindste på tre kvarter, flertallet på en favn, nogle på en kabellængde; skandinaviske taler morgen, middag, vesper, aften og nat; ved ankomsten, i ridehuset, i skoven, på vandkuranstalten og på den Guerraske cirkus; skandinaviske taler, såsnart man puttede en bid brød i munden eller drak et glas vin, punsch, *carolina,* biskop, en kop kaffe, the, ja det bare vand; skandinaviske taler og intet uden skandinaviske taler og altid et og det samme, »at Danmark, Norge, Sverrig havde været uenige, men nu var gode venner« — det er for meget, det er uædelt, det er uskandinavisk«.

For at ingen skulde misforstå regeringens passive venlighed meddelte den straks efter mødet sine gesandter, at den ikke sympatiserede med den skandinaviske unionstanke.[1])

Én ting er dog nok så betegnende for talerne ved studentermødet i 1845 og dets senere gentagelser som deres længde og ensformighed — nemlig deres mangel på positivt indhold og som følge heraf uklarhed og vaghed. Den oftest fuldendte oratoriske skikkelse, i hvilken de fremtrådte, gjorde i lange tider sit til at skjule ensformigheden og tomheden og bidrog til at holde kritiken nede; men da der senere indtrådte slappelse og reaktion mod den skandinaviske bevægelse, rettedes en hvas, men ofte unødig stræng kritik mod studenterpolitikens ordrigdom, og det oversås, at svadaen ikke var noget for studenterbevægelsen særegent, men at den fødtes samtidigt med den og spændte over langt videre områder end dansk nationalliberal studenterpolitik. Ganske vist var dog Danskerne stadig dem, der i kraft af de hjemlige

[1]) H. C. A. Lund, Studenterforeningens Historie II. s. 231.

nationale og politiske forhold bar den skandinaviske fane højest, og dem, der førte det største ord.

Studentermødet i 1845 havde imidlertid også gjort sit til at udvikle de forud spæde indtryk hos den svenske og norske ungdom og vinde adskillige ny tilhængere for den skandinaviske sag. Sturzenbecker tillagde i en korrespondance til »Aftonbladet« mødet verdenshistorisk betydning, fordi det havde tilvejebragt en ny kraft i historien — af ikke mindre omfang end dampmaskinens i mekanismens verden —, nemlig »folkenes alliancer, der betyder virkelighed med kød og blod, medens fyrsternes aldrig har været andet end et stykke papir«. Det er de skandinaviske folks fortjeneste at have givet Europa det første eksempel på en sådan national forbindelse. »Og hvem er det, som har gjort alt dette? Fra først af nogle unge mænd med hjærte og vilje, en håndfuld studenter, for hvem studerekamret var blevet for trangt! O konger, konger, hvor meget har I ikke at lære!« [1]) Det mærkes, at Sturzenbecker har gået i politisk skole i Danmark. Det er Plougs og Orla Lehmanns ånd, som taler ud af ham. Påvirkningen fra Danmark lader sig overhovedet meget tydeligt spore i, hvad der fremkommer i skandinavisk-sindet retning i Sverrig og Norge i de nærmest følgende år. Det er ikke meget. Det af den unge *August Sohlman*, senere »Aftonbladet«s velkendte redaktør, i Upsala udgivne »Studenterbladet« fulgte begivenhederne i Danmark meget trofast, kendelig inspireret af »Fædrelandet«; »Studenterbladet« kunde endda tillade sig en langt videre gående kritik af den danske regering end »Fædrelandet«. Og dog var jo Sverrigs og Danmarks interesser vidt forskellige, når Skandinavismen skulde føres nærmere ind på den politiske bane, idet det nationalliberale parti i Sverrig nærmest havde sine ønsker rettede på at svække Ruslands magt, medens alle Danskes tanker gik mod syd. Denne splittelse og kontrast imellem de to landes udenrigspolitiske interesser tilspidsedes yderligere efter 1848, da Tyskland for den almindelige danske bevidsthed havde afløst England og Sverrig som arvefjenden. Det er tilvisse denne forskel, som forhindrer en politisk samvirken mellem landene. Sverrigs interesser udadtil lå mod øst, som Danmarks lå mod syd. For fyrrernes generation i Sverrig betød Finland endnu, hvad Slesvig siden kom til at betyde i Danmark. De, som i Sverrig på dette tidspunkt håbede og ventede noget af en politisk Skandinavisme — deres tal var ikke stort — gjorde det, fordi de troede, at måske derved Ruslands vælde over Østersøen kunde knækkes. I det hele var Skandinavismen i Sverrig langt mere en følelses- og sympati-sag end i Danmark. Det

[1]) »Aftonbladet« 1845. nr. 182.

danske nationalliberale parti havde sine gode og vægtige grunde til at sætte meget ind på dette kort. Skandinavismen tegnede sig for det som en praktisk støtte i den nationale kamp, som forestod. Skandinavismen var også den sikreste ventil til at skaffe luft for frisindede politiske anskuelser. Men det svenske publikum savnede disse motiver. Det nationale spørgsmål stod her allerede i en temmelig fjærn baggrund, trængte sig i hvert fald ikke på, og med Oscar I's tronbestigelse var regeringen slået ind på en liberal politik. Alle modne og tænkende mænds interesser var rettede mod reformer indadtil til fremme for Sverrigs udvikling. Der var i første række repræsentations-spørgsmålet, som også i de følgende tyve år vedblivende tog hovedinteressen fangen, repræsentations-spørgsmålet, der ved ombytning af de fire stænder med et moderne tokammersystem ikke blot politisk, men også socialt, vilde betyde en hel omvæltning. Men der var også andre vigtige punkter på reformprogrammet som oprettelsen af privatbanker og anlæg af jærnveje. Indadtil var der overhovedet tilstrækkeligt til at fængsle opmærksomheden, og dette forklarer, hvorfor den svenske almenhed foreløbig lades så temmelig uberørt af det skandinaviske røre, udenfor den åndelige interesserede ungdom, hvis ideelle bestræbelser mindre godt gik i spænd sammen med praktisk politik.

Det eneste selvstændige og virkelig udarbejdede skandinaviske bidrag fra svensk side i disse år er det ovenfor nævnte af *Almquist:* »Nordens sande politik«.[1]) Almquists artikler støtter sig også til det nationale princip, og ud herfra synes Nordens enhed ham givet, grundet på folkeafstamning og sprog-lighed. Det må da blive regeringens opgave at bane vej for denne enhed. Som det første punkt nævner Almquist, at konstitutionerne må bringes i overensstemmelse. Skønt Danmark endnu ingen konstitution har, mener Almquist, at det dog har udsigt til at få en mere liberal og tidssvarende end Sverrig, da Danmark ikke som Sverrig trykkes af en adels- og præstestand, der som rigsstænder kan sætte sig mod al national udvikling. Den næste artikel påviser gavnligheden af en skandinavisk toldforening, og i den følgende tager han ordet for en fælles udvikling af lovvæsenet for hele Skandinavien: det vilde være både naturligt og nyttigt, at de to riger lod nye omarbejdelser af lovbøgerne ske i fællesskab; derved vilde skabes harmoni og ensartethed overalt, hvor det lod sig gøre. Efter at dernæst mønt- og postalt fællesskab er behandlet, anbefaler Almquist tilsidst en of- og defensiv alliance med fælles øvelseslejre, selv om det ikke fører til en ratificeret traktat i den gamle stil. »Har regeringerne den levende overtydelse, at deres riger må støtte hinanden

[1]) Jönköpingsbladet. 1846. nr. 11—17.

i krig som i fred .... så indser vi også, at begge regeringer kunne betragte befordringen af en så stærk brødre-ånd, en så national fast overensstemmelse mellem begge rigers hære, at disse skulle tænke sig at slås, sejre eller dø sammen for en fælles sag, som noget aldeles afgjort og naturnødvendigt«. —

Det var også gennem studentertoget, at der i Norge vaktes større opmærksomhed for den skandinaviske idé, foreløbig dog næppe heller her udenfor de akademiske kredse. Kort efter mødet skriver en af deltagerne,[1]) at Norge ganske vist næsten er uberørt af Skandinavismen, men det er, fordi det ligger langt nok fra »ørnene« — den russiske og tyske — »så det endnu hverken har følt luften sat i bevægelse af deres vingeslag, end sige følt deres klør«. »Dog har jeg det håb — tilføjer han — at ørnen i sin grådighed skal vække os forinden det er for sent, dersom vi ikke af egen kraft vågner op. Desuden kan det frie Norge ikke tåle at se Danmark søndersplittet og sønderlemmet uden at have hævet sin arm til dets frihed — Danmark, som har delt ondt og godt med Norge i flere henseender«. Snart efter glæder »Den Constitutionelle« sig over den højere almenånd, som har grebet studenterne, der hidtil har været splittede af smålige partistridigheder eller forholdt sig helt indifferente, og bladet tilskriver studentertogets indflydelse denne forandring til det bedre.[2]) Og da »Augsburger Allg. Zeitung« har skrevet, at Normændene ikke gav sig af med skandinaviske drømmerier af frygt for, at deres konstitution skulde lide derved — hvad utvivlsomt ikke var helt galt opfattet — udbryder det overfor Skandinavismen tre år tidligere så skeptiske blad: »O, I snakkesalige Tyskere! Vide I da ikke, at Normændene også var med ved den nordiske højtid i København? At det er efter Normændenes indbydelse, der årlig fejres en nordisk jul ved de nordiske universiteter? Det er måske Normændene, der har opfattet den skandinaviske idé dybest og mest i Nordens egen, for alt det fremmede vraggods frie ånd«.[3]) Dette var dog langt fra den almindelige opfattelse i Norge. De fleste ønskede langtfra noget fællesskab med Danmark og var uvillige til at anerkende noget væsensslægtskab. Dette standpunkt repræsenteredes af Norges største avis, »Morgenbladet«, der senere — da Skandinavismen fik mere vind i sejlene — vel opgav sin fjendtlige holdning, men dog aldrig gik videre end til neutralitet. I sin første større »skandinaviske« artikel, som bladet selv giver tillæget »historisk-psykologisk«, prøver det at udslette al lighed mellem det danske og

[1]) »Fædrelandet« 1845. nr. 1968.
[2]) »Studenterbladet« 1846. nr. 4.
[3]) Citeret efter »Jönköpingsbladet« 1846. nr. 51.

det norske folk. »Hvad har dette muntre og livsglade folk — spørges der — med den gamle og vemodsfulde kæmpeverden at bestille? Hvorledes kan denne nation med sin bøjelige og sagtmodige vilje tro at stå i åndens slægtskab med den gamle fortids djærve, kraftfulde og energiske mænd? Og hvorledes kunne disse mennesker med den sydlig bløde udtale indbilde sig at eje et nordisk tungemål? Og skønt det er et hovedtræk både ved vor nation og den svenske, ligesom også ved de gamle nordboer, at følelserne mere trækker sig tilbage til sjælens inderste uden at lade sig videre til syne i det ydre, så tror dog disse følsomme og hjærtelige mennesker, der så let forbavses, bevæges, henrykkes, hvis åndsbevægelser så hurtigt og tydeligt afpræger sig i deres ydre — at de er støbte i nordisk form, og at de er af beslægtet natur med de andre to skandinaviske nationer«. Når Svenskerne synes at gengælde de danskes kærlighed, kan »Morgenbladet« kun forklare dette ud af modsætningernes tiltrækningskraft. Og så slutter bladet denne mundfuld historisk psykologi med følgende for danske øren ildeklingende udfald: »Så kraftløs og mat den tyske nation end er, så gives der dog i verden en, som er endnu kraftløsere og endnu mattere, nemlig den danske!« [1])

I Danmark derimod havde Skandinavismen nu fået et så stærkt tag i gemytterne, at her for det første ikke kunde være tale om nogen reaktion. Gennem »Skandinavisk Selskab« og »Fædrelandet«, der fra nu af indtager en førerstilling som særlig skandinavisk monitør og hævder den gennem de næste tyve år, holdtes begejstringens lue vedlige i de interesserede kredse. Men også fra et bredere forum forkyndtes den, når f. eks. H. P. Holst i sin populære vaudeville »William og Emma« spandt intrigen over den forgangne sommers studentermøde og lod elskerinden mindes de stolte dage til tonerne af »Der er et land«:

»O intet skib, med guld og perler ladet,
Bar slig en skat fra Perus rige kyst
Som hine tre, hvem Sundets bølger baded,
Dengang de bar to broderrigers lyst!
Med dobbelt glans sig Nordens himmel hvælved,
Thi mildt den så den skønne broderpagt,
Og alle Sundets bølger henrykt skælved,
Fordi de bar saa kostelig en fragt.

Men da de kom og ankrede ved stranden,
Da var der ingen fremmede ombord,
Thi nordisk øjet var, og nordisk panden,
Og nordisk sproget med dets skønne ord,

[1]) Norske Morgenblad 1846. $^{18}{}_{11}$.

Og hint mirakel, som vi alle kende
Fra elverviserne, for tanken treen:
Thi som den ene bleven var til trende,
Så blev igen de trende nu til een!«

»Skandinavisk Selskab« fortsatte sin tilværelse, som det var begyndt, med at forøge sit »skandinaviske« bibliotek, med afholdelse af foredrag, og nu og da arrangement af fester i nordisk ånd. Festen til »fædrenes minde« gentoges således i temmelig uforandret skikkelse 1846 og 1847. Foruden de i foregående afsnit omtalte foredrag kan eksempelvis nævnes, at J. F. Schouw talte om Skandinaviens natur og folk og advarede mod at overvurdere naturforholdenes indflydelse på folkekarakterens udvikling, der har »sin jordbund i historien, sit klima i sproget«. Da lægen, professor Sommer i et foredrag »Om de spirituøse drikkes diætetiske brug i det skandinaviske Norden« anbefalede et mådeholdent brug af spirituosa, vakte dette meget røre blandt den nystiftede »mådeholdsforenings« medlemmer, der ombyttede navnet »Ska*n*dinaver« med »Ska*m*dinaver«.[1]) Helweg viste ved et foredrag om »Slesvigs kamp for fædrenes sprog og folkelighed«, hvor uadskillelig Slesvigs bevarelse for Danske var knyttet til den skandinaviske tanke. Hvor lidt de svenske Skandinaver kunde gå ind herpå, bliver tydeligt, når man gennemlæser et foredrag af provst Wieselgren, holdt i »Skandinavisk Selskab« i 1847,[2]) i hvilket han klarlagde sin opfattelse af Skandinaver og Germaner som verdens to store civilisationsmagter. Danske, Norske, Svenske burde slutte sig sammen med Tyskerne, glemme alle erobringslyster og forene sig om den store mission at bære Vestens kultur mod øst. En sådan tankegang kunde ikke huses hos en dansk Skandinav i 1847.

Kun en enkelt gang kom selskabet i konflikt med myndighederne. Da mag. Monrad i november 1845 havde udbragt en skål for »associationsfriheden«, modtog selskabet kort efter en meddelelse fra politimester Bræstrup om, at han havde modtaget et referat af denne tale og derfor advarede selskabet mod under nogen form at beskæftige sig med politik i henhold til tidligere forbud. Bestyrelsen svarede, at referatet måtte skyldes en spion og tilføjede med frejdig indignation: »Men er det kommen så vidt her i landet, at politisk spioneri er optaget blandt de endog notoriske politiindretninger, og skal som følge heraf den åbenhed og gensidige tillid, der hidtil har udgjort sjælen i alt selskabeligt samliv, vige for tilbageholdenheds og mistænksomheds

[1]) Den nya skånska Correspondenten 1845. nr. 21.
[2]) »Om några missförstånd, som förhindra Skandinavismens idé att mera allmänt göra sig gällande i Skandinavien«. Kbh. 1848.

fule ånd, så fortjener det dog vel overvejelse, om ikke sammes præstationer bør være lige så hemmelige som deres kilde, så at slige »referater« i alt fald kun bør tjene politiet til underretning og vejledning, men ikke til grundlag for positive skridt«.[1]) Protesten hjalp imidlertid ikke. Kollegiet resolverede, at det ingenlunde kunde »anse, hvad der sker under bemeldte selskabs aftensmåltid som ikke foregået i selskabet, eller kritik over regeringsforanstaltninger, fordi den foregår i en skål, som ikke henhørende til politik«. For regeringen betød Skandinavisme og opposition endnu så noget nær det samme, og således forholdt det sig i det store og hele jo også.

For alle rettroende Skandinaver var det en begivenhed af rang, da kong Oscar i eftersommeren 1846 gjorde Christian VIII et kort besøg på Bernstorff. De bragte ham et fakkeltog, og da Ørsted i en tale havde dvælet ved det voksende gode forhold mellem nabofolkene, lod Christian VIII sig også fraviste en skandinavisk-venlig frase: »Nabofolkenes gode forståelse og fred grundfæster folkenes lykke, kongernes venskab sikrer den«, hvad der gav »Skånska Correspondenten« anledning til følgende kommentar: »Mærk! Skandinavismens idé er endnu ikke i virkeligheden bleven realiseret under anden form end som en »god forståelse« mellem Skandinaverne; den er for så vidt udadtil blot et barn, skønt et barn med store anlæg, og bebrejder man os, at vi gør for meget væsen af dette barn, kan vi svare med Börne: »For alle børn, som møder os, burde vi bøje os dybt og ærbødigt; de er vore herrer, for dem arbejder vi. Et barn i hytten er mere end en olding på tronen«. Dette har også Nordens monarker tilfulde indset; de har bøjet sig for barnet, idet de erklærede sig som beskyttere af den »gode forståelse« og dermed sanktionerede »Skandinavismen, så vidt som den endnu er virkeliggjort«. (nr. 30).

Skandinavismen behøvede en ny impuls. Den kom i 1848.

[1]) Skand. Selskabs papirer. Univ. bibl. Add. 290.

VI.

De berømte martsdage i 1848 oprandt. Bevægelserne i København og i Stockholm bragte røre i gemytterne. Lunds studenter sendte i slutningen af marts lykønskningsadresse til kammeraterne i København, hvori det bl. a. udtaltes, at enhver udvikling i national henseende indenfor et af de skandinaviske folk også var en vinding for de andre ved at føre et trin nærmere til det fælles mål: Skandinaviens optræden i det evropæiske folkeforbund som en magt, hvis stemme forlanger at høres. »Det er således også vor sag, som I har kæmpet for, og vi skynder os med at bevidne Eder vor varmeste deltagelse.« Hvordan end fremtiden vilde forme sig, skulde det forbund, der var knyttet i sollyse dage, ikke briste under uvejrstunge tider. — Og snart efter indløb adresser af lignende indhold fra Upsala og Kristiania. Upsalenserne udtalte håbet om, at de også snart måtte få anledning til at drage i en »hellig krig mod fremmed barbari« og få lov at ofre liv og blod for Sverrig og Skandinavien. Fra Stockholm, der havde fået sit »Skandinaviske Selskab« året i forvejen, sendte en kreds af frisindede borgere adresse til Københavns borgerrepræsentanter. I Kristiania udviklede den ivrige Skandinav, advokat Duncker, ved en fest i frimurerlogen, at Danmark nu skulde kæmpe for hele Nordens sag ved Ejderen.

Men udenfor de rene Skandinaver så hovedparten af de to nationer endnu med ligegyldig kølighed på den kamp, som forestod Danmark. Sympatien indskrænkede sig foreløbigt til adresser. Den for de danske våben ulykkelige kamp ved Slesvig den 23. april bragte imidlertid i en håndevending forandring i dette forhold. I løbet af ganske få uger udviklede sig en varm medfølelse for det betrængte nabofolk — en følelse, som forholdsvis hurtigt slappedes, fordi dens

rod ikke var synderlig dyb, men som, så længe den varede, både var stærk og varm. Underligt nok viste sympatien for Danmarks sag sig stærkere i Sverrig end i Norge, hvor stemningen på sine steder var udpræget anti-dansk. Af den norske presse var således »Frederikshalds Budstikke«, »Frederiksstads Ugeblad« og »Drammens Tidende« Danmark ugunstig stemte, og selv »Morgenbladet« optog artikler mod krigen (f. eks. i tillæg til nr. 134 »En stemme fra landet«.) Men rundt om i Sverrig var en virkelig skandinavisk folkestemning ved at arbejde sig frem, mest naturligvis i de sydlige og mellemste provinser, der stod begivenhederne nærmere, mindre i de nordlige. Det vilde være uretfærdigt at frakende studentermøderne andel heri; men så lidt dybt som de bundede, så lidt fik Skandinavismen varigt fæste hos det svenske folk. Under Danmarks første kampår nåede den i det svenske folk det højdepunkt, som den aldrig siden hævede sig til.

Skandinaverne i Upsala var de første, som trådte frem med krav om hjælp til Danmark. Ved en fest i begyndelsen af april gav Sohlman i en tale for Danmark signalet i de mandige og smukke ord: »Jeg har talt så meget, at jeg anser mig forpligtet til at handle.« Kort efter udstedte Upsalenserne opråb til det svenske folk om at bistå Danmark og udtalte heri, at studenterne i kraft af deres løfte 1845 var *forpligtede* til at gå i spidsen for ethvert foretagende, der fremmede den skandinaviske sag. Men opråbet fængede endnu ikke. Det var som sagt budskabet om slaget ved Slesvig, som bragte isen om hjærterne til at tø op. »Øresundsposten« var det første svenske blad, som opfordrede til deltagelse i den »hellige« krig. Få dage efter indeholdt det en korrespondance fra København, hvis adresse ikke var til at tage fejl af, når det heri med slet dulgt bitterhed lød: »På Svenskens ankomst stoler endnu menigmand trygt, og hver dag hører man fortælle på toldboden: Imorgen har vi måske allerede Svenskerne her! 15000 mand stå parat på den anden side Sundet! Men det er blot blandt menigmand, ti af alle andre har Skandinavien under hele denne krig været betragtet som en illusion, og man ræsonnerer: Den skandinaviske idé er for ung, den har endnu ikke fæstet tilstrækkelig dybe rødder i folkeviljen til at fremkalde store resultater, og kong Oscar ...« [1]) Alle de betydeligere svenske blade fulgte det lille Helsingborgblads eksempel, stillede sig i spidsen for indsamlinger af våben og penge, »Jönkøpingsbladet« anbragte over sin vignet med fede typer: *Bistånd åt Danmark!* Kun »Aftonbladet« holdt sig tilbage og ønskede ikke, at Sverrig skulde inddrages i Danmarks stridigheder. At Sverrigs største og mest indflydelsesrige, tilmed liberale blad, indtog denne stærkt re-

[1]) Citeret i »Aftonbladet« 1848. nr. 103.

serverede holdning vakte i alle skandinaviske og frisindede kredse både forbavselse og forbitrelse, så meget mere som »Aftonbladet« i april måneds slutning selv havde spurgt: »Hvor længe skal den svenske nation stå med armene over kors og se på, hvorledes deres skandinaviske brødre gå til grunde af mangel på hjælp? Skal alle de varme hjærter, som banker varmt for deres velgang, ikke få anledning til at vise dette i handling? Eller skal ikke vor regering lægge al sin indflydelse i vægtskålen for at hindre krigsluen i at brede sig videre og Tyskerne i deres erobringslyster overfor den nation, som ligger os nærmest. Tusinder venter på en snarlig løsning af disse spørgsmål.« (nr. 95.) Et par dage efter var »Aftonbladet« imidlertid allerede blevet noget forsigtigere. Det havde ganske vist optaget en indsendt artikel om Sverrigs moralske forpligtelser til at optræde for Danmark, en artikel, der i de mest højstemte toner krævede aktiv bistand — »hjælper ikke Sverrig Danmark nu, er dets ære besudlet, dets navn omhyllet af vanære . . . Sverrigs folk må gemme sig i dybet af sine skove og skyggerne af sine fjælde for at dølge Kainsmærket på sin pande osv.« — men redaktionen tilføjede, at krig var et stygt ord, og at man turde vente, at regeringen allerede havde gjort diplomatiske skridt (nr. 97). Og senere kunde »Aftonbladet« ikke blive træt af at prise regeringens statsklogskab, da det viste sig, at hjælpen ikke kom ud over diplomatiens grænser; det var endda ubarmhjærtigt nok til at aftrykke et brev fra en af Skånes største godsejere, hvori det hed: »Udsigten til krig vækker her liden sympati hos almuen som hos tropperne. Det synes, som om den sentimentale deltagelse for de blødende Danskere burde høre op, at den i hvert fald ikke kan berettige til et politisk skridt fra svensk side. At handle offensivt af Sverrig vilde være et Don Quichotteri, som nationen — med undtagelse af nogle fantaster — aldrig vilde billige og som man derfor må håbe der ikke kan blive tale om« (nr. 125.) Lars Hiertas neutralitetspolitik faldt i god jord hos den stockholmske borgerstand, der af økonomiske betænkeligheder vilde holde Sverrig borte fra krigen, men ikke i skandinavisk-sindede kredse, hvorfra »Aftonbladet« overdyngedes med smædeord og beskyldtes for den groveste materialisme; det insinueredes, at bladets ejer og redaktør som stor handelsmand og skibsrheder frygtede for sin pengepung og hellere frafaldt sin overbevisning end udsatte sig for materielle tab. Dette var dog næppe årsagen til det frisindede »Aftonblads« uvilje mod at yde Danmark hjælp ud over, hvad konferencer og underhandlinger kunde formå. Men Lars Hierta var *svensk Skandinav*, ikke dansk Skandinav — med andre ord: han kunde ikke følge den danske Ejderpolitik, fordi fra først af den slesvig-holstenske rejsning af ham var

bleven sat i forbindelse og i klasse med de almindelige evropæiske liberale rørelser.[1]) Allerede nu træder den brist på forståelse om det slesvigske spørgsmål frem mellem danske og svenske, som i 1864 umuliggjør en samvirken. Hierta havde skandinaviske sympatier, som han oftere havde haft lejlighed til at vise det; men at han ikke var ejderdansk, fremgår tydeligt af dette brudstykke af et brev fra ham til grev Albano-Adlersparre: ». . . Det var mig ingenlunde uventet at se »Aftonbladet« møde med stærk dadel for dets tilbageholdenhed i denne sag, men jeg anså mig forpligtet til i nødsfald at ofre bladets popularitet for min overbevisning, temmelig vis på efterhånden at få stemningen med mig. Jeg har allerede for flere år siden disputeret skarpt med Lehmann og Ploug om dette emne. . . . Danskerne får aldrig i evighed Slesvig på den måde helt og holdent, som ultraskandinaverne ønsker . . . Imidlertid kan min adfærd i denne sag vise, om »Aftonbladet« er en vejrfløj, som vender sig efter dagens gunst. Aldrig har det været lettere at samle popularitet i øjeblikket end her, thi næsten alle mennesker var forrykte af skandinavisk entusiasme.«[2]) Hiertas mening — som han vedblev at holde fast ved — var, at det slesvigske spørgsmål måtte løses ad diplomatisk vej. Allerede i 1849 stod han på samme standpunkt som lord Palmerston i 1864: Slesvigs deling efter sprogforholdene (nr. 92). Men en Skandinav, der ikke satte alt ind på Slesvig — ham kunde Ploug og Lehmann ikke forstå. Og dog skulde der i årenes løb dukke ikke få af dem op i Sverrig.

Hierta talte ganske sandt — der var megen »skandinavisk entusiasme« oppe i Sverrig i foråret 1848. Rundt omkring dannedes komitéer, der opfordrede til at sende Danskerne penge og våben eller til at pille charpi til de sårede, i hastemte lyriske udbrud, som f. eks. dette: »Suser ikke i dette øjeblik en storm over Nordens skove og råber: Til våben! Til våben! Klinger ikke en kærlighedens vårvind over isløste bølger og hvisker: Til hjælp! Til hjælp! Og dybt fra fædrenes mosdækkede gravhøj genlyder raabet: Til våben! Til hjælp! . . . Fremtidens dag skal opgå over et eneste Skandinavien, skønt i sin kærlighed, rigt i sin opofrelse, stærkt i sin enhed.« [3]) I Helsingborg var der almindelig 12-skillings-subskription; provst Wieselgren opgav at holde »installationskalas« og betalte for de derved sparede penge afgiften for 600 fattige. I Stockholm holdt bl. a. Upsala-studenter og hofkapellet koncerter til fordel for Danskerne; svømmelærer Gjørcke og

[1]) Bore. 1850. nr. 33—35.
[2]) Citeret efter Bååth-Holmberg: Frihedens sångarätt. s. 145 anm.
[3]) Jönköpingsbladet. 1848. nr. 41.

flere andre foranstaltede baller i samme velgørende øjemed. Topelius skrev spottende om al denne velgørenhed i »Helsingfors Tidning«: »Det unge Sverrig samler penge, skriver adresser, lamenterer i aviserne og — arrangerer baller. Lykkelige Danskere, som understøttes så kraftigt. Hvem vilde nu fortvivle om deres sag, når Stockholms løjtnanter tilpolkerer dem Europas sympatier.«[1]) Samtidige korrespondancer vidner i mængde om den bevægelse, som havde grebet navnlig det unge Sverrig. D. 2. maj skriver således G. Edenhjelm til H. Fåhræus: »Danskernes nederlag har vakt megen sorg hos alle mennesker. Alle unge og alle radikale ønsker intet højere end krig med Tyskere og Russer og, tager jeg ikke fejl, også med Englænderne, som ikke er komne Danskerne til hjælp. Ganske vist er der tale om rustninger, men hvem det gælder, véd jeg ej.«[2]) En månedstid efter skrev Atterbom til sin gamle ven Molbech: »Ønsket om at stride for det danske broderfolk og ved dets side er i Sverrig både hos unge og gamle — med ganske få undtagelser — almindeligt og brændende. En svensk hær er også marscheret nedad mod Eders kyster med ønsket om at besegle fostbroderskabet på de gamle fostbrødres vis, som blandede blod. Nu ser det jo ud, som om krigen skal slutte allerede inden Svenskernes ankomst. Men det formodede de ikke; og at de redeligt vilde bistå Eder — det kan jeg forsikre Dig.«[3])

Under alle disse sympatetiske tilkendegivelser var spørgsmålet om Sverrigs holdning under krigen til forhandling i rigsdagen. Da Preusserne havde besat Rendsborg, havde Frederik VII i et brev af 12. april anmodet kong Oscar om hjælp. Efter at den svenske konge havde forhandlet med stændernes hemmelige udvalg, kunde han d. 2. maj give ordre til at sammendrage 15000 mand i Skåne og Göteborg og om de fornødne transportskibe, idet den svenske regering dog samtidigt kun forpligtede sig til at optræde defensivt og erklærede ingen hindringer at ville lægge for tysk handel og skibsfart. Ved de enkelte stænders møder var stemningen overvejende dansk-venlig, og regeringens forslag vedtoges med betydelig majoritet. I ridderhuset opponerede det konservative parti under v. Hartmansdorf; det kunde ikke med glæde se på liberalismens sejr i Danmark, og det svenske aristokrati stillede sig i de kommende år højst uvillig overfor enhver skandinavisk tilnærmelse som konservativ nedbrydende og duftende af demokratiske tilbøjeligheder. Skønt de strængt konservative således i 1848 frarådede enhver indblanding fra Sverrigs side som letsindig og

[1]) Posthumus, Mina Samtida III. 139 ff.
[2]) Upsala universitetsbiblioteks brevsaml. G. 71.
[3]) Nord. Tidskrift. 1895. s. 114.

ødelæggende i betragtning af landets dårlige økonomiske status, hævdede andre af ridderhusets medlemmer med friherre Palmstjerna og grev Lagerbielke som ordførere, at når Sverrigs konge satte Sverrigs ære i pant, sømmede det sig for det svenske folk at indløse den. I præstestanden var der især en udpræget stemning for at hjælpe Danmark, men røster i modsat retning hørtes også; således indrømmede dr. Sandberg den skandinaviske tankes storhed og skønhed, men det måtte overlades hvert enkelt individ at hjælpe. »Om Frederik VII skal herske over Slesvig som over et dansk eller tysk len kan være et for Danmark vigtigt spørgsmål, men det har ingen betydning for menneskeslægten eller særlig for Sverrig, som kunde bestemme dette til at angribe det tyske rige. Har Rusland og England garanteret Danmark Slesvigs besiddelse, så lad dem hjælpe, som dertil har både forpligtelsen og magten — men hvad krav har Sverrig til at blande sig i denne sag?« Herimod indvendte den gamle provst Berg, at hjælpen skulde gives som tegn på, at broderkærlighedens ånd nu havde afløst den gamle hadets ånd. I borgerstanden var der også sympati for Danmarks sag, om end de fleste medlemmer af handelsinteresser og økonomiske grunde ytrede sig for neutralitet. I bondestanden endelig gjorde Sven Heurlins forslag udslaget og blev ledende for Sverrigs holdning: for Slesvig-Holstens vedkommende har fremmede magter garanteret, men angriber Preusserne de andre danske landsdele, er dette *casus belli.* Ret karakteristisk kom modstanden fra Nord-Sverrig. Bonden Kråk Mats Mattsson fra Dalarne holdt på, at man ikke skulde blande sig i andres tvist; i bedste fald kunde man vente en garvet hud og revne klæder. Hans tale lyste af gammelt nag til Danmark: »Desuden taler vor historie ikke for, at vi skal hjælpe de danske, thi vor kobbermønt bærer endnu mærke af, at vi har måttet forsvare os mod deres vold, og når de nu har nedlagt deres våben, så er det ikke sket af kærlighed, men af frygt.« Andre af talerne i bondestanden var så praktiske at ville have erstatning for hjælpen i Øresundstoldens ophævelse for Sverrigs vedkommende. Forslaget gik dog også her igennem med 49 ja mod 16 nej.[1]) Den 4. maj kunde kong Oscar svare sin kongelige danske ven, at han vilde forhandle med de magter, der havde garanteret Danmark dets besiddelse; men blev Jylland eller øerne angrebet, var han villig til at sende et Korps til Fyen for at møde ethvert angreb. Den 9. maj sendtes officiel skrivelse af lignende indhold til hoffet i Berlin. Den følgende aften var der almindelig skandinavisk fest i Le Croix's lokaler i Stockholm.

[1]) Fremstillingen af stænderforhandlingerne efter O. Lehmann: Den svensk-norske hjælp 1848. (Efterl. skrifter I. s. 303—376.)

I Norge vaktes interessen ligeledes først ret efter budskabet om slaget ved Slesvig. I teatret i Kristiania forlangte publikum sørgemarsch af orkestret og forlod derpå salen. Få dage efter — d. 1. maj — holdtes et stort folkemøde i børssalen, hvor en adresse til kongen og stortinget om Norges deltagelse i krigen vedtoges. Nogen motivering indeholdt den ikke; den erklærede simpelt hen Tysklands angreb på Slesvig for ubeføjet og tilføjede: »Sådanne angreb kan Norge ikke med ligegyldighed være vidne til«. Advokat Duncker og den unge *Leopold Løvenskjold,* en søn af den norske statholder, var de varmeste talsmænd. Løvenskjold havde meldt sig som frivillig i København straks ved krigens udbrud; efter kampen ved Slesvig var han ilet hjem for at virke for Danmarks sag. Kort efter børsmødet drog han tilbage med 30 unge norske frivillige, mest studenter. D. 5. juni ofrede den tapre unge officer sit liv for Danmark på Dybbøl-skanser. — Stortinget gav efter indstilling af det norske statsråds-udvalg sit samtykke til anvendelse af Norges stridsmagt og bevilgede den foreslåede udgift »i tillid til kongens visdom«, men tilføjede, at det havde været ønskeligt, om Norge ikke var blevet indblandet i striden, og at dets bevilling ikke måtte betragtes som noget skridt på Skandinavismens bane eller til en nærmere forening med Danmark.

I begyndelsen af maj afrejste 30 svenske officerer for at melde sig som frivillige ved den danske hær, hvoriblandt den urolige og sjælelidende digter *Sommelius;* også han måtte ved Dybbøl bøde for sit vilde mod og sin hensynsløse dumdristighed.[1]) I København holdt man stor 17.-maj-fest for de 60 unge norske og svenske frivillige og vuggede sig i skandinaviske drømmerier. Ovre fra Fyen skrev i de samme dage H. E. Schack, der her lå i kvarter som frivillig, til Hierta: . . . I det hele står det mig klart, at denne krig just for os er vejen til at få ende på vore slesvig-holstenske vrøvlerier og især til at få et Skandinavien bragt tilveje; thi dertil gives sikkert intet bedre middel end at de tre folk kæmpe på samme linje; — og når krigen lykkelig er forbi, håber jeg da, at det er klart, at den svenske kronprins bør adopteres af kong Frederik; at adoptere en af de andre svenske prinser vilde jo være ganske unyttigt.« [2]) Da de svenske tropper ankom til Fyen, modtoges de med stor begejstring — »skønt vi her ikke er sårede af kugler og krudt, er alligevel mange af os sårede af Amors pile, og hjærter har vi erobret i mængde«, skriver en svensk officer hjem[3])

[1]) En skildring af hans død findes efter Fr. Barfods referat i Bååth-Holmberg: Frihetens sångar-ätt. s. 68 ff.

[2]) I. L. Hiertas brevsaml. Kgl. bibl. i Sthlm.

[3]) Posthumus, Mina Samtida III. s. 135.

— men da de blev stående her, og frugten af den svenske hjælp indskrænkede sig til våbenstilstanden i Malmø som eneste positive og synlige resultat, føltes det som en dyb skuffelse blandt de danske Skandinaver. Ploug hentydede senere ofte til — med hvor megen ret må stå hen —, at Sverrigs reserverede holdning var skyld i, at planerne om at adoptere kronprins Carl og således muliggøre en dynastisk forening strandede. Endnu i 1851 tog en anonym piece ordet for at gøre ham til arveprins i Danmark.[1]) Men man kan trøstigt påstå, at har sådanne tanker virkelig været fremme i danske regeringskredse, er de blevne kvalte af Rusland.[2])

Den svenske begejstring i Danmark var i kendelig dalen, og de hjemvendende norske frivillige fortalte, at sindsstemningen mod Norge var endnu mindre gunstig. Som bevis anførte de, at de norske officerer ikke var blevne dekorerede i samme forhold som de svenske, hvad der gav »Morgenbladet« anledning til at bemærke, at for den, som ikke deri vilde se »en advarsel om følgerne af det skandinaviske raseri på det politiske gebet, for ham var ethvert tidernes tegn og historiens vink spildt.« Ligeledes var medfølelsen for Danmarks sag i de to naboriger i kendelig aftagen i det andet og tredje krigsår. Den, som kraftigst i Sverrig bekendte sine danske sympatier, var Aug. Sohlman, der også havde kæmpet som frivillig i Slesvig, og nu i sit ny organ »Bore« kæmpede hæderligt for at holde den skandinaviske fane højt. Han vil ikke godkende den megen tale om en reaktion af den skandinaviske idé (1850. nr. 23); tværtimod viser tanken en mægtig udvikling i de forløbne to år. Den gang var den udelukkende de lærdes og ungdommens ejendom; nu har den bredt sig til høj og lav, til ung og gammel. Og det er kampen for Danmarks retfærdige sag, som mere end noget andet har bidraget til at udrydde gamle fordomme og til at klare følelsen af det åndelige frændskab og forståelsen af, at Danmark efter naturens orden udgør den tredje lænke i det skandinaviske brødreforbund. Sohlman vil da heller ikke vide andet, end at interessen for Danmark fremdeles er lige stærk og lige varm i Sverrig. »Aftonbladet« var af en anden mening. Efter Eckernförde-affæren dukkede påny spørgsmaalet frem, om Sverrig ikke skulde træde til for at hjælpe, men »Aftonbladet« mente som før, at man ikke burde gå videre end at prøve på at skille de stridende magter. Forrige år hørte bladet hæftige bebrejdelser for sin holdning, »men i samme grad som tiden gav lejlighed til nærmere at eftertænke og studere spørgsmålet

[1]) Et Forsøg på at stille de skandinav. Folkeafdelinger i deres rette Forhold til hverandre ved Th—b. Kbh. 1851.

[2]) Blade til Menigmand fra danske Skandinaver I. 1865. s. 4.

samt opfatte det med noget andet end den blotte følelse, begyndte også opinionen at undergå en mærkbar forandring, og den erfaring, som næsten et helt år siden har skaffet, har været mere end tilstrækkelig for dem, som ønskede det, til at overbevise sig om, hvorvidt »Aftonbladet« havde uret i sin opfordring til varsomhed ved behandlingen af denne sag«. (1849. nr. 92). — I hvert fald fik Danmark jo ingen undsætning fra naborigerne i 1849—50 ud over den frivillige hjælp, som ydedes det af en norsk og svensk skandinavisk-sindet og begejstret ungdom. Ialt deltog 357 frivillige i de første krigsår, hvoraf de 243 var Svenske, for en stor del unge officerer, de 114 Normænd. Ikke få af dem lod deres liv på dansk jord.

I krigsårene viste sig en ret betydelig skandinavisk piecelitteratur. Det var dog kun to småskrifter, som vakte større opsigt. De udkom begge i 1849. Det ene bar titlen »Politiska Funderingar af en Skandinav«. Forfatteren var den varmtfølende *Emil Key,* som året forud havde udstedt et patetisk opråb til alle Skandinaver om at sætte en dæmning for Tyskhedens fremtrængen.[1]) Efter Keys opfattelse kan man på samme tid være »Skandinav« og »kosmopolit«, kan forene »universalitet« med »nationalitet« — interessant nok dukker dette idealbillede for tredje gang atter frem fra svensk side. Den litterære Skandinavisme interesserer ham ikke, og når man som et middel til at virkeliggøre den politiske har foreslået den svenske kronprins' adoption, så kender han et bedre, som ikke endnu har været nævnet. Den politiske forening skal baseres på en »føderativ republik som den eneste mulige form for en politisk forening«. Republiken er den eneste statsform, som kan vække virkelig entusiasme, en konstitution giver blot plads for kold beregning; men »entusiasmen må findes, må uvilkårligt være med, om nogensinde Skandinaviens forening skal iværksættes« (s. 41). Key indrømmer dog, at det hele er et fremtidsperspektiv; landene er endnu ikke modne til republikanske institutioner.

Langt større bevægelse vakte den norske professor *P. A. Munchs* sønderlemmende kritik (»Om Skandinavismen«). Udvortes set minder Skandinavismen Munch om den tyske enhedsstræben, og han finder Skandinavismen ligeså upraktisk og uhistorisk som denne. En gennemført national lighed mellem de tre lande lader sig nemlig ikke praktisere. Det vil blive København, som dominerer; de danske vil dårligt kunne forlige sig med tanken om Normændenes ligeberettigelse. Fuldt så meget var det dog Munchs nordiske indvandringsteorier, som fjærnede ham fra Skandinavismen. For ham var der ingen tvivl om,

[1]) E. Key, Om Skandinaviens Framtid. Sthlm. 1848.

at Norge og Sverrig indtil Søerne var befolket nord fra, Danmark og Syd-Sverrig syd fra, således at den sydlige del af den skandinaviske halvø i sin tid havde haft en fuldstændig tysk-gotisk befolkning og sprog. Dermed forsvinder for Munch den moderne Skandinavismes historiske berettigelse. Som idé betragtet er den ikke ældre end begrebet »Norden«, der igen skylder den voksende opmærksomhed for den islandske eller oldnordiske litteratur sin oprindelse. Det var gennem Oehlenschlägers nordiske digtning, at de oldnorske myther blev opfattede som almennordiske, så at man fastslog en overensstemmelse mellem norsk og dansk nationalitet i oldtiden, som aldrig havde været til, overførte nyere forhold på oldtiden og opstillede et i oldtiden ukendt begreb om nordisk fælleskultur, nordisk mythologi og nordisk enhed. Ser man endelig den skandinaviske tanke fra et helt moderne og aktuelt standpunkt — fortsætter han —, da må tilnærmelsen ske fra dansk side, medens det øvrige Norden forholder sig passivt. En politisk Skandinavisme vil således kræve meget mere, end Danmark med rimelighed vil kunne yde. Thi den kræver en resignation og opgivelse af enhver tanke om at kunne blive Nordens toneangivende kulturfolk, en sådan døden af al nationalforfængelighed, »at endog den mindste skygge af frygt for genoplivelse af hin abnorme tingenes orden, som fandt sted før 1814, sporløst måtte forsvinde, og al mulighed for nogen fordanskning af den rene nordiskhed være fjærnet; med andre ord: den fordrer en opgåen af Danmark og dansk nationalitet i det øvrige Norden«. (s. 46). Til gengæld har Munch en hel anden plads at anvise dansk nationalitet: at være mellemled mellem den tyske og den rennordiske. I en senere afhandling (»Om Skandinavismen i dens senere skikkelse«)[1]) er denne tanke nøjere udført. Om nu også Danmark blev Tysklands »admiralstat«? Skulde følgerne heraf blive så særdeles skadelige for Danmark eller ubehagelige for det danske folk? Naturligvis vilde tyskhed og tysk sprog trænge ind. Men det er sket før, »og skulde det føles af selve folket som noget fortrykkende eller ydmygende? Vi tror det ikke«. Når den nationale og oppositionelle bevægelse er slået så lidt an i de lavere kredse og i embedsstanden, og fortrinsvis holder til huse i de yngre akademiske kredse, skyldes det netop fortyskningen. Danmark affekterer blot nordiskhed, og der er intet sundt i at ville tigge sig ind på de andre nordiske lande. Skandinavismen er som led i nationalbevægelsen bleven en antigermansk demonstration. Men Danmark burde snarere kæmpe for en tilnærmelse, der vilde være naturlig, til Tyskland, end udvide kløften. Den eneste form for Skandinavisme er at kæmpe mod Panslavismens

[1]) Norsk månedsskrift 1857. s. 436 ff.

udbredelse; kampen skal ikke stå ved Ejderen, men ved Torneå elv. Hertil kan et pangermansk, men intet udelukkende skandinavisk folkeforbund hjælpe. Et godt forhold mellem Norden og Tyskland er da nødvendigt, og Danmark skal her være forbindelsesledet. Men Ejderdanskerne har skabt had mellem de to lande. Skandinaverne præker om det skønne i nationalhadets udryddelse, men de slår sig selv på munden.[1]) Munch advarer også mod at tillægge studentermøderne for megen betydning og peger klarsynet på deres politiske understrøm. Han tror ikke, at den *skandinaviske Skandinavisme* — »jeg véd i hast ikke bedre at betegne den københavnske agitation, grundet på en højst uklar eller fejlagtig forestilling om de nordiske nationers slægtskabsforhold, antagende og vindicerende som dansk, hvad der egentlig er norsk, sentimental i sin oprindelse og doktrinær i sin hele fremtræden« (»Om Skandinavismen« s. 47) — trods al bram og brask kan få virkelig indgang hos folket i noget af landene. De såkaldte Skandinavister er Skandinavismens største fjender; dens virkelige venner — slutter Munch — må søges hos det moderate parti, som ikke ønsker nogen nærmere politisk forening af de tre nordiske riger, men en desto mere tillidsfuld åndelig og videnskabelig samvirken.

Munchs skrift vakte naturligvis megen uvilje blandt Skandinaverne, særlig i København. I en række artikler i »Fædrelandet« (»Om en forhistorisk, såkaldet »tysk« befolkning i Danmark med hensyn til nutidens politiske bevægelser«) imødegik Worsaae den historiske del af Munchs skrift, hvad atter fremkaldte et svar fra denne, ligesom lektor L. Kr. Daa og nogle anonyme tog del i striden.[2])

I forbindelse med Munchs opfattelse af Danmarks stilling i Norden er det af interesse at stifte bekendtskab med nogle udtalelser i samme retning — skønt af senere dato — af den kendte svenske politiker *W. F. Dalman,* en åbenlys Antiskandinav. Til at erklære tre folk for at være af samme nationalitet, mener Dalman, hører der noget andet og mere end et fordums fællesskab i mythologien og et nært sprogslægtskab. »Tænkemåde, livsanskuelser, levevis, sæder og skikke, grundtræk i karakter — alt dette tilsammenlagt frembringer fuldt ud lige så meget som sproget det ejendommelige præg, som kaldes nationalitet. Og betragter man Danskerne, kommer man til

[1]) Gengivelse af indholdet i Munchs skrift om »Pangermanismen«, ligeledes fra 1857.

[2]) »Fædrelandet« 24. Maj—2. Juni 1849. Også i særtryk.— P. A. Munch: Skandinavismen nærmere undersøgt med Hensyn til Nordens ældre nationale og litterære Forhold. Chra. 1849. — Worsaae: Svar paa Prof. Munchs 2 Stridsskrifter (opt. i »Fædrelandet« 20.—23. Aug. 1849) med Bemærkninger af en »Islænder«. — L. Daa: Om Prof. Munchs antiskandinaviske Historik. Chra. 1849. (Aftryk af »Christiania-Posten«). — Brev til Islænderne om en Munck i Norge af Bödvar Gunhedins Søn. Kbh. 1849.

det resultat, at de i denne henseende ligner Nordtyskerne langt mere end Svenskerne eller Normændene. Deres rette plads i henseende til forholdet til naboerne mod nord og mod syd er derfor mellem begge, d. v. s. at Danmark er en kæde mellem Tyskland og Norden, ikke blot i geografisk betydning, men således at det danske folk i henseende til alt, som udgør et folks ejendommeligheder, på sproget nær, egenlig danner denne overgang eller kæde«.[1])

Skandinavismen havde ikke opfyldt de forventninger, dens venner og tilhængere havde næret til den. Allerede i de sidste krigsår mærkes en afslappelse, en kølighed, som er så meget mere følelig efter den tidligere luehede begejstring. Og indtil Carl Ploug på Upsala tinghøje i 1856 rejser dens banner på ny grund, er det død tid for den skandinaviske tanke. Ikke at forstå, som om den med ét forsvinder: det ydre apparat, som en gang er sat i bevægelse — nordiske fester, studentermøder osv. — holder sig så temmelig uforandret, men fyrrernes politiske blodrigdom, der havde givet studentermøderne en bestikkende livskraft, er borte, og en mæt ligegyldighed trådt i stedet. Således går det, når en opposition sejrer. Kampen er dens livsbetingelse, sejr dens død. I det øjeblik, Skandinavismen i Danmark knyttede sin sag sammen med den politiske friheds, blev den sin egen skæbnes smed. Den københavnske opposition tyede bag Skandinavismens mere fredhellige hegn, indtil den stund kom, da den ikke længere behøvede støtte, men i kraft af de politiske hovedstrømninger blev den regerende. Da nationalliberalismen har sejret i 1848, har dens mænd *foreløbig* ikke synderligt tilovers for Skandinavismen, som de år igennem har brugt som kampmiddel. Skuffelsen over Skandinavismens ringe evne til at give sig et praktisk udslag gjorde imidlertid også sit til, at dens tilhængere foretrak indtil videre ikke at tale for højt om den. I årene 1850—55 indeholdt den skandinavisk-sindede presse kun yderst få artikler af betydning. I »Fædrelandet« findes kun spredte notitser og referater, men intet selvstændigt ræsonnerende bidrag i skandinavisk ånd. I det svenske »Aftonbladet«, der omkr. midten af femtierne gik over i Aug. Sohlmans hænder, og nu ligesom dets redaktør blev ivrig skandinavisk-sindet, og i den nye »Christiania-Posten«, der også redigeredes skandinavisk-venlig, fandtes foreløbig heller ikke bidrag, der tæller med. Skandinavismen havde stadig

[1]) Dalman, Den skand. frågan. Sthlm. 1866. s. 6.

sit hovedkvarter i Danmark, og når parolen udeblev herfra, var det ikke så besynderligt, at der også var stilstand i de andre lejre.

Hos de ikke mange, som vedblivende med stor iver bevarede og bekendte deres skandinaviske tro, var der en kendelig bestræbelse for at lede Skandinavismen ind i mere praktiske spor. Grundtvig indbragte i den første danske rigsdagssamling et forslag om at give Svenske og Norske dansk indfødsret, når de tog fast ophold i Danmark. Men dette første betydeligere forsøg på »praktisk Skandinavisme« gik ikke igennem. »Skandinavisk Selskab«, som i krigsårene havde arrangeret flere nationale fester, udsatte i 1850, i vågnende forståelse af, at en fremtidig Skandinavisme måtte søge sig en fastere grund end den forbigangne, en prisopgave: »Ved hvilke midler kan en forbindelse mellem de tre nordiske riger i kommerciel og industriel henseende, som yder det størst mulige gensidige udbytte, tilvejebringes?« Selskabet indgik også til rigsdagen med forslag om etablering af en daglig post til Helsingborg, og om at svenske og norske specier skulde modtages i alle kgl. kasser.[1]) Men noget synligt resultat førte disse, også ret lunkent førte bestræbelser ikke til, hvis man da ikke vil sætte den første posttraktat mellem Sverrig og Danmark af 1. Juli 1852 i forbindelse hermed. For en praktisk Skandinavisme var den utrættelige Aug. Sohlman atter den, som ivrigst førte ordet i sit »Nordisk Tidsskrift«, som imidlertid ophørte efter et års forløb (1852—53), da Sohlman blev knyttet til »Aftonbladets« redaktion. »Der findes intet, som mere skulde styrke og forene de nordiske brødrefolk end en lettet materiel forbindelse, livlig berøring i forretningsanliggender, fælles foretagender og anordninger for handel og industri, for kommunikationer indbyrdes og med den øvrige verden« — skrev Sohlman adskillige år, før tanken om nordiske nationaløkonomiske møder var opstået.

Men »Skandinavisk Selskab« blev opløst, netop da det burde bevares som støtte og udgangspunkt for en fremtidig og sund Skandinavisme. Motivet til opløsningen giver H. N. Clausen i den diplomatiske vending: »Fordi det ikke længere passede ind efter det grundlag, hvorpå dets virksomhed hidtil havde været opført«.[2]) Mindre kunstlet udtrykt betyder dette: fordi oppositionen, på hvis grund selskabet var bygget, havde sejret, og der således ikke længere var noget dristigt, noget vovet eller interessant ved at være medlem af selskabet, hvis medlemstal var i stadig og kendelig nedgang. Og dette havde dog nok tiltrukket lige så mange medlemmer som den skandinaviske idé. Da formanden i 1856 motiverede sit forslag til selskabets op-

[1]) Univ. bibl. Add. 290. Fol.

[2]) H. N. Clausen: Optegnelser om mit Levneds og min Tids Historie. 1877. s. 286.

hævelse med disse ord: »Den skandinaviske idé trænger nu ikke længere til nogen beskyttelse, thi den beskyttes fra oven; den trænger heller ikke længere til udbredelse blandt borgerne (!), thi den har gennemtrængt disses folkelige klasser«,[1]) røbede der sig heri på samme tid en håbefuld naivetet og et borneret samfundssyn. Nu mere end nogensinde havde et »Skandinavisk Selskab« været på sin plads til at retlede den skandinaviske tanke i dens ny metamorfose. —

Løftelsen var også veget fra studenterne. Studentertoget til Kristiania 1851 viste det. Kun Københavnerne og Lundenserne deltog, Upsalenserne afslog indbydelsen af hensyn til den forestående magisterpromotion, men foretog den følgende sommer turen alene via København. Tonen er denne gang langt spagfærdigere end ved de foregående møder. Mødet i 1851 har et mere studentikost og kammeratligt sving. Her var ingen Orla Lehmann til at tage løfter, og Ploug talte kun for den nordiske kvinde — hende med de blå øjne og det gule hår, studentens ideal, sådan som man talte dengang. Som et forvarsel om hans store program-tale fem år efter lyder det dog tilsidst: »Jeg tror for mit vedkommende ganske sikkert, at der af den nationale enhed mellem folkene også vil fremgå et forbund mellem staterne«.[2]) Politiken var trængt tilbage fra dette møde, og da der nu ikke længere var noget, som kunde røre op i gemytterne, svandt også den tidligere begejstring for »ordet« og langmodigheden overfor talerne. Selv »Fædrelandet« (1851 nr. 136) skjuler ikke, at ingen ret gad høre på talerne, så at en del af programmet måtte stryges. De skandinaviske studentermøder har fra nu af ikke mere den valfarts-karakter, som prægede de første. De betragtes nu — vel ikke officielt, men mand og mand imellem — væsenlig som lystture, arrangerede og bekostede af venlige mennesker til fordel for en elskværdig, begejstret og livslysten ungdom. Der var ingen regering, som denne gang stillede sig fjendtlig til dens planer; de danske studenter havde i 1851 ingen møje med at skaffe sig befordring; efter kongens befaling udlejedes selve det danske regeringsdampskib »Slesvig« til dem. Kong Oscar viste ligeledes sin sympati ved at indbyde deltagerne til fest på sit slot Oscarshal. Og studenterne havde på deres side opgivet alle oppositionelle tanker: i 1851 blev der talt ikke blot én, men flere gange for Nordens konger. Af talerne ved Kristiania-stevnet er der kun grund til at mindes to. Hovedtaleren ved festen i frimurerlogen fragik ikke, at Skandinavismen i Norge kun var trængt igennem i snævrere kredse, men i nøje

[1]) »Fædrelandet« 1856. nr. 280.

[2]) Studentertoget til Kristiania 1851 fra Lund og Kjøbenhavn. Beretning fra et Udvalg af Deltagerne. Kbh. 1853.

tilslutning til nationalitetstanken håbede han på, at Norge med større inderlighed vilde slutte sig til frænderne, efterhånden som Norskheden udvikledes. Hans håb gik ikke i opfyldelse. Ved afskedsfesten tog George Stephens — allerede dengang ansat som lektor ved Københavns universitet — ordet for at indprente, at de nordiske folk, før de gik videre i skandinavisk retning, måtte begynde at lære deres ABC, den han fortolkede som indførelse af fælles mønt, vægt og mål, toldenhed, afskaffelse af pasvæsen, forbedret postforbindelse, fælles forfatterlovgivning osv. Det var mødets eneste bidrag i praktisk-skandinavisk retning, og Stephens' tale indeholdt væsenlig det samme program, som senere de nordiske nationaløkonomiske møder optog. — De betydeligste poetiske bidrag til studentermødet i Kristiania var Hostrups sang »Mulmet sank det svale« med de kendte linjer:

>»Tre er nordens lande,
>Nordens mø kun én«

og to sange (den ene for Danmark) af den treogtyveårige Henrik Ibsen, der allerede i 1849 havde vist sine skandinaviske tilbøjeligheder ved en tylvt sonetter med overskriften: »Vågner, Skandinaver! Et opråb til norske og svenske brødre«.

Da Upsalenserne næste sommer (1852) passerede København, blev de indbudte til fest på Klampenborg. H. N. Clausen var her hovedtaleren. »Vilde man lytte til den nyeste politiks ekkoer — sagde han — så skulde Skandinavismen ikke være andet end en nu forsvunden fantasi, en drøm, som nu skal være udsovet. Det kan være, at Skandinavismen har spøgt i et og andet hoved i en noget fantastisk form; men det er også en fantasi, at ikke andet skulde have historisk betydning og gyldighed, end hvad der er garanteret ved brev og segl, som om politiske ordninger skulde være stærkere end de åndelige naturloves magt«.[1]) —

Clausen kom ved denne lejlighed tilbage til sin yndlingstanke om et samarbejde mellem de nordiske højskoler. For en stor del skyldtes det også ham i forening med M. Hammerich, den litterære Skandinavismes støtteste repræsentant i Danmark, at »*Nordisk Universitets-Tidsskrift*« kom i gang i 1854. De skandinaviske naturforskermøder var siden 1839 blevne fortsatte med temmelig regelmæssige mellemrum; men det lå i sagens natur, at de måtte begrænse sig til en bestemt sfære, og skønt naturligvis taler i skandinavisk ånd ofte hørtes ved de festlige sammenkomster her, havde disse møder dog en for

[1]) Studenttog til Christiania 1852 från Upsala. Upsala 1834. s. 30. — H. Bjursten: Stockholm, Köpenhamn og Christiania. Sthlm. 1852.

videnskabelig karakter til at kunne samle videre kredse om sig. For den skandinaviske tankes udvikling spiller de ikke nogen større rolle. Planen med »Nordisk Universitets-Tidsskrift« var derimod bredere anlagt, skønt også dette fortrinsvis skulde henvende sig til den akademiske verden. Som det udtaltes i indbydelsen, skulde det hjælpe til et nøjere gensidigt kendskab og til en varigere samvirken, »efter at ønsket om en åndelig tilnærmelse mellem Nordens adskilte dele lidt efter lidt er blevet et fælles, alvorligt ønske. Navnlig er universiteterne opfordrede til at træde i stadig berøring med hverandre; det er dem, der først har indledet den broderlige tilnærmelse, og deres virksomhed for videnskab og boglig kunst vil have bedre fremgang, jo mere udbyttet og dets arbejde kan blive fælles«. Dets bestemmelse var således i første række at fungere som tidsskrift for de nordiske universiteter; det skulde give oplysning om Nordens universitetsforhold og belyse akademiske, videnskabelige og almenlitterære emner, »som egne sig til at forhandles eller meddeles i en videre kreds«. Det skulde udgives en gang om året fra hvert universitet og have sin egen udgiver og bestyrelse ved hvert universitet. I begyndelsen udgik det dog kun fra Kristianias, Lunds og Københavns universiteter; senere kom også Upsala-universitetet med.

»Nordisk Universitets-Tidsskrift« fik til trods for sin detaillerede organisation, og skønt det støttedes af Nordens bedste videnskabelige kræfter, dog ikke større betydning end naturforskermøderne for Skandinavismen. Ugebladet »Norden« fælder i 1862 denne dom over det: »Det nordiske Universitets-Tidsskrift har kun slet løst sin opgave at fremme samkvemmet og hæve ukyndigheden, medens det derimod har indeholdt mange artikler, som hverken havde noget med Norden eller med universiteterne at skaffe«.[1]) Det var hårde ord, men de var ikke usande. Politik var udelukket fra tidsskriftet, og dette var grunden til, at der skænkedes det mindre opmærksomhed fra rent udprægede skandinaviske kredse. Dets tilværelse falder nemlig indenfor den årrække (1854—66), da Skandinavismen svinger over til at blive overvejende politisk. Dets udprægede akademiske snit var utvivlsomt også en anstødssten for dets videre udbredelse, og endelig var mange af dets artikler — fortrinlige i og for sig — af den art, at de passede lige så godt ind i alle andre tidsskrifter som i et, der havde skrevet »Nordisk« på sin fane. —

Femåret 1850—55 viser sig således i det store og hele som en stilstandstid for Skandinavismen både i Danmark og i Norge-Sverrig. Men der var også mange andre spørgsmål i landene, som trængte

[1]) »Norden« 1862. nr. 40.

stærkere på. I Danmark var der løsningen af tronfølgerspørgsmålet og de påfølgende hæftige politiske kampe, i Sverrig og Norge samlede interesserne sig om en række gennemgribende forslag til landenes materielle opkomst som jærnbaneanlæg, handels- og toldlovgivning, og endelig i 1855 om rigernes stilling under vestmagternes krig med Rusland.

Skulde Skandinavismen atter vågne af sin dvaletilstand og blive den røde tråd i Nordens udvikling, måtte den rejses på et nyt og bredere grundlag.

VII.

I det foregående har den skandinaviske tanke været skildret i forskellige faser. Vi har — om end med begrænsninger og indskrænkninger — kunnet tale om en kosmopolitisk, en dynastisk, en litterær Skandinavisme og endelig, i dens betydeligste skikkelse, om en national Skandinavisme, den såkaldte Studenter-Skandinavisme, i hvilken både litterære og politiske elementer indgår, dog uden noget bestemt udtalt og klart formuleret program.

Tæppet ruller nu op for en ny akt i det skandinaviske drama. Skuepladsen er nogenlunde uforandret, handlingen er snart i Upsala, snart i København; de samme personer spiller med som før, men ny er komne til, Nordens konger og diplomaterne. Intrigen er derimod i stærk udvikling. Begreberne klares, fordringerne stiger. En ren og skær politisk Skandinavisme opstilles som grundlag for tankens virkeliggørelse, og ved siden af fremsættes forslag i positiv retning. Anno 1856 opføres forspillet til den »Praktiske Skandinavisme«.

Det var den store krig mellem Rusland og vestmagterne, som for første gang åbnede Evropas øjne for Skandinavismen. Et og andet tysk blad havde vel også tidligere indeholdt en flygtig notits om studentermøderne og knyttet nogle bemærkninger dertil, men først fra nu af begynder den engelske og franske presse at regne med Skandinavismen som en diplomatisk fremtidsmulighed, der kan bruges som en forpost i Norden mod russiske erobringslyster. Den svenske politiker Lallerstedt udarbejdede et større skrift om Skandinaviens politiske stilling, som han lod oversætte både på fransk og engelsk.[1] For nord-

[1] G. Lallerstedt: Skandinavien, dess farhågor och förhoppningar. Stkhlm. 1856. — La Scandinavie, ses craintes et ses ésperances. Paris. 1856. — Scandinavia, its hopes and fears. London. 1856.

boer indeholder bogen intet nyt; dens bestemmelse var også blot at orientere fremmede. Det er dog interessant, at forfatteren tager ordet for at få Finland med ind i fremtidens Skandinavien. Finland spiller overhovedet en ikke helt ringe rolle i den svenske Skandinavisme; når den nu af mange opfattes som en »hjærtesag«, er det for Finlands skyld. Nogle i Stockholm kort forud udkomne piecer talte samme sprog[1]): en af dem, der anbefalede en føderativ union efter amerikansk mønster med 4 forbundsstater, mente, at Danmark for at skaffe sig fred sydfra skulde bringe Holsten, Lauenburg samt Øresundstold som sonoffer.[2]) I Danmark og Norge var der derimod forståeligt nok ingen, som interesserede sig for den »finske Skandinavisme«, for så vidt man overhovedet lagde mærke dertil; mindst i Norge, hvor det — rent bortset fra Finnernes vidt forskellige nationalitet — udtaltes, at ikke en eneste mand frivilligt vilde samtykke i Finlands inkorporation i Sverrig, »da en sådan aldeles vilde forrykke det unionelle forhold.« — Også Sturzenbecker påviste i et småskrift (»Den skandinaviska frågan«), som han udsendte under pseudonymet Arnliot Gellina, Skandinavismens evropæiske betydning. Det blev oversat på engelsk af »an English Scandinavian« (London. 1857).

I sommeren 1856 var atter nordiske studenter stævnede til fest. Sikre og selvbevidste betrådte de danske studenter nu samme sted, som de 13 år tidligere havde nærmet sig i usikker og forventningsfuld bæven. Med al deres tågede idealitet var der en ungdommelig og skøn trods over pionererne, som i 1843 sejlede afsted på »Iris«, en trang til at hengive sig og bringe offer for ideen. Toget i 1856 havde ikke dette ideale skær. Denne gang krævedes intet offer, her var ingen martyrdom at vente, hverken i form af kongelig unåde, sagsanlæg eller udsigt til embedsfortabelse. Tværtimod — alt stod til studenternes tjeneste, »nationernes repræsentanter«, som det behagede »Dagbladet« at kalde dem (15. septbr. 1856.) Universitetet fremskyndede sine eksaminer. På kongeligt dampskib og med orlogsflag på formasten sejlede de 235 danske deltagere trøstigt afsted i den gode bevidsthed om deres konges og alle rettænkende menneskers velsignelse. Fra Norge mødte lige så mange, fra Lund 120. Til trods for sin unægtelige lysttur-karakter har Upsala-toget i 1856 alligevel fået ord for at være det betydningsfuldeste af studentermøderne, deres kulminationspunkt. Historisk set er dette også rigtigt. Skandinavismen fik denne gang sit autoritære stempel, en allerhøjeste stadfæstelse, idet

[1]) Peter Särkilax: Fennomani och Skandinavism. I—II Sthlm. 1855.
[2]) Nordens Framtid. En skand. fosterländsk bön till högre makter. Sthlm. 1854.

den blev lyst i kuld og køn af selve Nordens konger, der deltog i dens fester og holdt taler ved dens gæstebud. Digterne og talerne var ikke længere midtpunktet for ungdommens begejstring; nu havde den selve fyrsterne med sig, sad bænket som gæst på kongens slot, kunde dristigt udtale sine tanker og vente godt gensvar. Denne kongelige beskyttelse gengav Skandinaverne begejstringen for Nordens sag. Ungdommen havde været ved at miste sin sikre overbevisning, havde allerede været på veje til at betragte Skandinavismen og alt dens væsen som »en skøn drøm« — nu fandt den igen sin barnetro på Upsalasletter.

Allerede ved »Hekla«s og »Ganger Rolf«s ankomst til Stockholm stod Sverrigs konge og dronning på bryggen for at modtage gæsterne. Man kender situationen fra Const. Hansens kendte billede: føreren, den ikke længere unge Ploug, med myndig mine og kasketten i hånden i stram holdning overfor Kong Oscar, fra hvis læber de første venlige kongsord til Skandinavismen nu just lyder — »måtte den tillgifvenhet, det broderliga tänkesätt, som lifva Eder, skjuta djupa rötter i Edra hjertan och bära i framtiden herrliga frukter för Nordens sällhet och ära.« [1])

Derefter gik det til »Ynglinga þing at Upsalum«, som det var ristet med runer på festtegnet, en lille sølvplade med de fire universitetsbyers navne i randen. De første festligheder frembød intet mærkeligt uden måske for dem, som første gang var med til sligt; det var de stereotype taler og sange, overstrømmende af den skandinaviske terminologi, som i årenes løb havde udviklet sig (fostbrødrelag — Fyris' land — Mälarens strande — Svithjods dale — Norges fjælde — Danmarks bøgeskove osv.). For en mere kritisk eftertid frembyder »Ynglingetinget« først noget mindeværdigt, da det næste dag forlægger skuepladsen til de ærværdige mindehøje ved Gammel-Upsala. Her fremlagde medlem af den norske bestyrelse, cand. G. A. Krogh, et positivt forslag, der — dets praktiskhed og betimelighed ufortalt — virker såre velgørende i denne ørk af dræbende og ensartet snakkesalighed, og hvis fremkomst utvivlsomt også skyldtes en trang til at give mødet et indhold. Han bad tinget om at udtale som krav, at der gaves den opvoksende slægt frihed til allerede i skolen at lære »asamålet« og »at kendskab til oldtidens tungemål og tilegnelse af den gennem oldskrifterne nedarvede odel må udgøre en væsentlig bestanddel af enhver nordisk students almindelige

[1]) Beretninger om toget 1856: Studentertog til Upsala 1856. Beretning udg. af den norske rejsebestyrelse. Chra. 1858—59. — Det skand. studenttåget 1856. Sthlm. 1856. — Minne af studentmötet i Upsala 1856. Sthlm. 1856. — P Botten Hansen: Studentertoget juni 1856. Chra. 1856.

dannelse og derved give denne et nationalt grundlag«. Om end ikke i det omfang, som Krogh havde tænkt sig, blev hans forslag efter års forløb til virkelighed. Dernæst henstillede de forenede bestyrelser gennem Krogh til forsamlingen at udtale ønskeligheden af, at der ved hvert af de nordiske universiteter blev oprettet særlige lærerposter i de levende nordiske sprog og litteraturer, og at der måtte blive indstillet stipendier og akademiske præmier til gensidige besøg og videnskabelig kappestrid. Tilsidst agiterede Krogh for sproglig purisme. Alle tre nordiske sprog var tyngede af fremmede snylteplanter, så at man kun med vanskelighed kunde øjne den hjemlige sprogform og kun med største overvindelse kunde tale i rent nordisk mål. Han foreslog derfor ynglingetinget vedtagelse af »en almindelig værnepligt også for de nordiske modersmål«.

Det var dog ikke Kroghs, men Plougs ord, som satte tanker og sind i bevægelse ude ved de gamle tinghøje. En mand med Plougs karakter kunde ikke finde sig i at bevare en førerstilling, hvor der intet var at føre. I sin mandige kraft og i sit magtbegær så han fuldt vel, at der måtte indblæses nyt liv i Skandinavismen, om den atter skulde blive en magt i landene, om den skulde kunne begejstre mennesker, og om den nogensinde skulde blive mere end stemning og håb. Og nu, da ordet var frit og sympatien var givet — hvad andet og bedre end nu at råbe det ud for alle vinde, kravet om den *politiske union*, som man forhen havde måttet fornægte, dølge eller gå udenom? Tanken herom er så lidt ny hos Ploug, at den allerede gærede hos ham i fyrrernes begyndelse. Nu er den modnet, nu er den bleven til fast overbevisning, og nu giver han Nordens ungdom nyt løsen og indvier i en stor tale den skandinavisk-politiske æra. »Den nordiske enheds-tanke må engang føre til en politisk union — sagde han[1]) . . . kun én og det en mere negativ og positiv bestemmelse vil jeg nævne, fordi jeg anser den for absolut nødvendig, for den eneste mulige. Det er, at unionen mellem os måtte bygges på fuld indre frihed og selvstændighed . . . En politisk union lader sig meget godt tænke og udføre efter indbyrdes overenskomst under de nu bestående forhold. Den vilde nu være fuldkommen sikker på alle sider, fordi Norden er så lykkelig at besidde tvende konger, der forenes af samme broderskabsånd, som forbinder deres folk, og hvis hjærter deler disse følelser. I deres hænder vilde den blive til velsignelse og være urygge-lig. Men kun Gud véd, hvorledes deres efterfølgere ville være sindede, i hvilken ånd de ville regere, og hvilke rådgivere de ville følge . . . Mod denne fare gives der kun ét middel; det er en *dynastisk enhed*, der

[1]) Efter det af Ploug selv reviderede referat i den officielle beretning. s. 66 ff.

vilde sammensmelte begge interesser; er unionen *nødvendig,* så er denne *ønskelig* . . . En gang var denne stræng øm, nu synes den mig ikke at kunne vække uro eller mistanke hos nogen. Lad os endelig huske, hvad vi alle har oplevet, at i 1848 havde uden tvivl foranstaltninger til en fælles arvefølge kunnet træffes, om den var bleven foreslået«.[1]) Ploug gik derpå over til at give en exkurs af dansk politik og udviklede, at helstaten vilde blive det samme for Danmark, som Kalmarunionen havde været for Sverrig, men den »vilde næppe vare så længe«. Og så sluttede han under tilhørernes højlydte begejstring med oratorisk klimax: »Den tanke, jeg har udtalt, er mig den kæreste af alle, og den skal først forlade mig ved mit liv . . . Det er min overbevisning, at Nordens åndelige og nationale enhed både for ikke idelig at være udsat for forstyrrelse og krænkelse og for at blive til fuld sandhed engang, må gå over til en politisk. Det er min overbevisning, at en union mellem de tre riger er nødvendig for at betrygge deres indre frihed og ydre selvstændighed, for at Norden kan komme til at indtage den det med rette tilkommende plads i historien. Derfor: Leve Nordens politiske enhed!«

Nu var det forbi med studentens »Det véd han ej«, nu havde hovedføreren med sin programtale peget på vejen, ad hvilken der skulde drages videre. Og dog — var der virkelig givet et program, der kunde retlede i fremtiden og besvare ethvert spørgsmål? Der var fynd over Plougs ord; energi og ærlig vilje lyste ud af dem. Men ud over en politisk unions nødvendighed og en dynastisk enheds ønskelighed gav de kun ræsonnementer og håb, men intet positivt. Selv om man ikke vil billige Goldschmidts beske analyse af Plougs tale — »Vi har fået at vide, 1) at målet bør stå klart for os, 2) at bestemmelsen deraf er overladt til en fremtid, 3) at gærningen har hast, 4) at den alligevel må blive en opgave for et senere, kraftigere og dygtigere folk, 5) at vi må have ét dynasti i Norden, men på ingen måde bryde loven, der hævder to og 6) dog ganske »gå ud af helstaten« — kan man forstå hans ønske, at der istedenfor »uklare følelser og følsomhed med religiøst anstrøg« skulde være forberedt svar på det bestemte spørgsmål: »Når vi hjælper til at frembringe en ny

[1]) Ifølge Botten Hansens udsagn (se hans ovenfor anf. skrift s. 4) udtrykte Ploug sig langt kraftigere. Han skal have sagt: »Det havde i 1848 kun kostet kong Oscar et ord, og Danmarks krone havde siddet på hans hoved.« — Et andet sted af Plougs tale er ifølge samme hjemmelsmand udeladt i det officielle referat. Han udtalte, at Nordmændene i alle henseender stod Danskerne nærmere end Svenskerne. »Men denne læresætning slog ikke an; og uagtet den blev fremsat med oratorisk tilspidsning, beregnet på at henrive, optoges den dog med tavshedens fulde mishag.«

evropæisk forstyrrelse eller den kommer af sig selv — vil da Sverrig og Norge hjælpe os med at forsvare Slesvig? Eller kun en del af Slesvig? Eller skal Skandinavien for ikke evig at kriges opgive hele Slesvig? Eller endnu mere?[1]) — Kun glemmer Goldschmidt, der her synes hildet i majoritetens betragtning af studenterne som nationens repræsentanter, at det dog snarere var i statsrådssale og i diplomatiske kabinetter end ved studentermøder under åben himmel, at den art spørgsmål skulde besvares. —

På tilbagevejen var studenterne kongens gæster på Drottningholm. I fire store sale var de bænkede ved et virkelig kongeligt taffel. Kong Oscar gik til og fra og med variationer talte han i alle fire sale for den skandinaviske ungdoms fremtid, for Danmarks konge og for Danmarks folk; men hvor megen vægt der både dengang og senere lagdes i disse kongeord, og hvor villig man var til at fortolke dem, sådan som man just ønskede det, stiller det sig for en uhildet betragter som om kongen forsætlig har været meget forsigtig i valg af ord, af frygt for at komme til at sige for meget. Om løfter eller udsigter er der slet ikke tale — det er kun den gode forståelse, der prises, som f. eks. »Nu söker Dansken Svensken, Svensken Normannen, ej med mordiska vapen i sina händer, ej med hatet i sitt bröst, men med fridens stämma, med försonlighetens ord, med brödrakärlekens uppriktighet. De ega blott ett hjerta, som varmt klappar för hvarandras väl, en arm, som skall värna deras frihet och sjelfständighet, ett minne öppet för allt skönt, allt ädelt; och i sin nåd skall gud välsigna deras trogne oupplösliga fostbrödralag. Med detta glada hopp föreslår jag en skål för den skandinaviska ungdommens välgång.« Og da Frederik VII gjorde fest for Normændene på tilbagerejsen på Eremitagen, svarede *han* på Plougs tale for Nordens konger i ligeså abstrakte og almindelige vendinger.

Upsala-toget afsluttedes i Stockholm med en stor fest på Hasselbacken, der af en af deltagerne skizzeres således: »Jeg har beregnet, at hvert kvarter, som festen varede, dryssede en sang på 5000 eksemplarer ud over hovedernes bølgende hav, og at i tre timer udspredtes 60,000 eksemplarer. — Talerne fortsattes til langt ud på aftenen uafbrudt og med så stor ufortrødenhed, at næppe nogensteds i verden, selv ikke i Frankfurterparlamentet, i lige tid er bleven talt mere ... Det blev for meget, så tilhørerne ikke en gang gad høre de taler, der fortjente det.«[2]) Efter festreferatet at dømme var den svenske rektor Siljeström imellem dem, ja var måske den, der af alle mødets talere

[1]) Den rette Skandinavisme. Artikler aftrykte af »Nord og Syd«. 1857 (s. 9.)
[2]) Botten Hansen, Studentertoget. 1856. s. 49—50.

sagde de mest fremskredne og moderne ord. Han talte for Skandinavismen som den magt, der skulde bidrage til at udslette klasseforskellen mellem den lærde og den industrielle stand og derved gøre sit til videnskabens popularisering. Universitetet skulde da blive sidste led i den række af undervisningsanstalter, hvor almueskolen var den første.

Via Gotland, hvor Visbys interessante ruiner besøgtes, nåede de danske og norske studenter København den 22. juni. Visselig genvågnede Københavnerne nu atter til skandinavisk begejstring — »Fædrelandet« og Billes unge »Dagblad« angav tonen — der blev fest i Tivoli og megen privat gæstfrihed, men gamle studentertogs-deltagere kunde dog konstatere en afsvaling i gemytterne, særlig hos ældre Københavnere, der allerede nu nogle gange havde oplevet samme stemning og derfor så mere roligt på sagerne.

Medens »Dagbladet« tog adskilligt forsigtigere på Skandinavismen end Ploug og i hvert fald — af hensyn til den danske tronfølgers formodede tyske sympatier — ikke vilde høre tale om nogen dynastisk enhed, men blot definerede den skandinaviske tanke som »en fri sammenslutning af de nordiske riger med det formål at fremme den åndelige og materielle udvikling og gensidig at understøtte hinanden til at bevare frihed og selvstændighed imod fremmed indflydelse og fjendevold« (17. septbr. 1856) — så fik Ploug i sit »Fædreland« snart lejlighed til at docere sin ny skandinaviske programpolitik for et større og bredere publikum end Upsalatogets. Den svenske tronfølger, kronprins Carl, havde ved naturforskermødet samme sommer i Kristiania, talt for »Nordens enhed«, og da han i september måned besøgte København, vilde de herboende Skandinaver til tak bringe ham et fakkeltog. Men »Berlingske Tidende« urgerede, at fakkeltoget kun måtte udlægges som en tak for sidst, og vilde vide, at der gennem overhofmarskallatet af komiteen var afkrævet garantier for, at det ikke fik karakter af nogen politisk demonstration. Ploug svarede da herpå følgende i sit blad (nr. 217): ». . . Det er meningsløst, når der siges, at regeringen ikke vilde have fakkeltoget betragtet som nogen politisk demonstration; thi det stod ikke i regeringens eller nogens magt at berøve det en politisk betydning. Den skandinaviske tanke er i sin rod og grund politisk; den har været det altid og vil blive det altid; at ville lukke øjnene til herfor er tåbeligt og at fornægte det unyttigt. Men allermindst kan »regeringen«, den danske regering fornægte det; thi den har for få år tilbage appelleret til den skandinaviske tankes politiske betydning; den har i kraft af denne tanke søgt bistand i Sverrig og Norge mod fjendtlig overmagt og søgt bistand ikke blot

hos regeringen, men også hos folkene. Dette kan regeringen ikke nu have glemt.«

De danske Skandinaver havde gennem Plougs optræden fået deres sikkerhed og tro tilbage. Og i de kommende år, indtil den ulykkelige krig nedslår illusionerne, kæmper de med Ploug som bedstemand en ihærdig kamp for den politiske Skandinavismes virkeliggørelse. Det er denne kamp, vi i de næste afsnit skal følge.

VIII.

Den offenlige mening begyndte atter at beskæftige sig med Skandinavismen. Hvad der end kunde indvendes mod den — og indvendingerne blev ikke få — overses eller ties ihjel kunde den ikke. Den krævede opmærksomhed, påtrængte sig og forlangte svar på spørgsmålet: For eller imod. Intet år havde endnu frembudt en så frodig litteratur til belysning af Skandinavismens væsen som 1857. Danmark giver det rigeste kontingent, fordi de politiske forhold medfører, at interessen her knytter sig i en ganske anden grad til Skandinavismen som fremtidshåb, som den *deus ex machina*, der skal udrede de indviklede spind imod syd, end i de to andre lande. Hvorledes man i Danmark selvisk tænkte sig den skandinaviske tanke brugt i den danske politiks tjeneste, derpå leverede Ploug et ligefrem rystende bevis, da han uden at betænke den blottelse, han gav sig, i en hovedartikel i »Fædrelandet« om Skandinavismens væsen skrev disse ord: »Det mest udsatte land og det mest udsatte folk er vort land og vort folk, *derfor er Skandinavismen fremfor alt andet et dansk spørgsmål*« og: »Fordi det fremfor alt gælder os om Danmarks sikkerhed, dets nationale selvstændighed og dets politiske frihed, *derfor er vi blevne Skandinaver*«. (1859. nr. 41). En mere egoistisk udtydning, en mere forfærdende misopfattelse af den skandinaviske idé, lader sig næppe tænke. Stemningen i naborigerne forandredes dog naturligvis ikke, selv af en så kompromitterende bladartikel som denne. Skandinavismens trofaste venner fylkedes her endnu om dens banner; studentermødets oplevelser havde endda vel nærmest forøget deres tal, i hvert fald i akademiske kredse. Men for de bredere lag — og det er Skandinavismens hovedsynd, at den glemmer at regne med dem — betød den endnu ikke synderligt. I Danmark var ganske

vist en del af middelstanden og af det højere bourgeoisie skandinavisk påvirket, men i Norge og Sverrig var de gennemsnitsdannede ikke nået videre end til venlig lunkenhed. Her var jo heller ingen »livssag«, som skulde frelses ved Skandinavismens hjælp: her stod indre økonomiske og politiske spørgsmål i første række; med Skandinavismen havde det så vist ingen hast. Tilmed spøgede i Norge fremdeles frygten for, at en forening af de tre nordiske riger vilde blive skadelig for Norges frihed og selvstændighed. Endnu var det dog ikke Sverrigs supremati, man ængstedes for — forholdet var for øjeblikket godt, indtil de unionelle stridigheder begyndte henimod 1860 — men derimod det gamle foreningsland, Danmark, som man troede vilde herske over begge naborigerne. Om den almindelige stemning i Sverrig giver en artikel i »Svenska Tidningen« (ɔ: »Dagligt Allehanda«), der bedre end noget andet svensk blad repræsenterer gennemsnitsstandpunktet — hvad dets holdning i slutningen af 1863 godtgør på en for bladet ikke meget smigrende måde — en ret god forestilling. Det svenske folk, hedder det, betragter den skandinaviske tanke uden mindste lidenskabelighed. »Vi tror på dens virkeliggørelse, og vi ønsker den, for så vidt intet af folkenes nationalitet krænkes derved«. Som en forberedelse vilde vel både et fælles forsvarsforbund, en fælles toldlovgivning, og indførelse af lige mønt, mål og vægt være indenfor mulighedens grænser, men — en union mellem Sverrig-Norge og den danske helstat lader sig ikke tænke. (1857. nr. 50). — Dette er et sikkert pålideligt udtryk for den almindelige opinion i Sverrig, selv blandt Ultra-Skandinaver, der gjorde fælles sag med Ejder-Danskere. Det svenske folk havde intet tilovers for Danmarks stridigheder og kævlerier med det Holstenske ridderskab; det savnede forkundskaber til at kunne dømme om, hvor retten og uretten var i denne sag, brød sig heller ikke derom og vilde under ingen omstændigheder drages med herind. Og det mådeholdne svenske skandinaviske parti, som nok ønskede en nordisk union, tænkte sig denne på hel anden vis end de danske Skandinaver. Det følgende vil vise hvorledes.

I sommeren 1856 havde prins Napoleon foretaget en kvasi-videnskabelig rejse til Norden. Oprindelig var det blot hensigten at gå til Skotland og Irland, men rejsen udstraktes også til Stockholm. I prinsens suite var en polsk emigrant, *Choiecki,* der til daglig brug fungerede som prinselig journalist i dennes organ »La Presse« og efter hjemkomsten sammenskrev en stor bog om den nordiske rejse under pseudonymet *Charles Edmond.*[1]) I Stockholm er Choiecki kommen under indflydelse af svensk Skandinavisme, og både af nogle artikler,

[1]) Voyages dans les mers du nord. Paris. 1857.

han skrev ved sin hjemkomst i »La Presse«, og af afsnittet om Skandinavismen i hans værk, der utvivlsomt er blevet godkendt af hans høje herre, får vi ret god besked om de ønsker og planer, der gærede i visse kredse — der ikke stod det svenske kongehus fjærnt —, men som forståeligt ikke direkte vilde give sig luft og heller ikke vel kunde det. Men i Paris opholdt sig i 1857 nogle yngre svenske bladmænd og litterater, bl. a. i den hensigt at belære den franske presse om, hvorledes dens skandinaviske artikler burde affattes. Charles Edmonds — alias Choieckis — program var i korthed dette: Holsten, Lauenburg og en del af Slesvig bør omdannes til et særligt fyrstendømme, som kan afstås til prins Christian af Glücksburg (»protokolprinsen«) som erstatning for det ham ved Londonertraktaten tilsagte danske monarki; resten af monarkiet, nemlig kongeriget og en anden del af Slesvig, bør derimod som et eget rige træde i dynastisk forening med Sverrig-Norge, »hvis kongehus har en prins, der besidder en mærkelig dygtighed, og som ved et lykkeligt sammentræf ikke er fjærnere fra Danmarks trone end prins Christian af Glücksburg«. Dette familieskab udledes på følgende måde: den svenske kronprins Karls moder Josephine er en datterdatter af Maximilian Joseph, konge af Bayern, der i lige linje gennem fyrstinden af Brunsvig-Lüneburg nedstammer fra den første Oldenborger.[1])

I marts måned 1857 var i København udkommet en Piece »Skandinavismen praktisk«, der vakte overordenlig opsigt. Forfatteren var den danske tronfølgers svoger, baron *Blixen-Finecke.* Efter en kort udvikling af den skandinaviske tankes historie erklærer han sig i alle praktiske spørgsmål for oprigtig Skandinav. Hvert land skal have sin egen forfatning, men forsvar være fælles. Samtidig giver han en veltourneret kritik af de danske Skandinavers færden: »Man læser og hører dette partis ledere i ungdommelig begejstring improvisere om »det høje, herlige Norden«, som »fører til frihed folkenes sag«; man ser vægten bestandig blive lagt på folkeviljen, på folke-sympatierne; dem anerkender også jeg; man hører fremdeles, at der stævnes til Kalmar. Velan, styr! Men styr den rigtige kurs! Man hører med stor veltalenhed forsikre, at man vil ofre sit liv for denne tanke. Og hvad ofrer man? Hidindtil, såvidt bekendt, kun skåler og bladartikler — thi det »Skandinaviske Selskab«, som er omtrent lige gammelt med selve ideens frembrud i de nyeste tider, og som ikke har bidraget lidet til dens udbredelse, er man — stolende, som det synes, på mirakler fra oven — ifærd med at lade dø af svindsot, og det skal dog vel ikke kaldes et offer på ideens alter? Men endelig hører man,

[1]) Anf. sted. s. 605—608.

at der med samme veltalenhed rafles om dynastier og slås klink om kongetroner; man hører en fyrste vrage, som man kun kender lidet til, og en anden foretrække, som man kender lige så lidet til« (s. 10). Men det går ikke an — hævder Blixen-Finecke — uden videre at bryde staven over al dynastisk legitimitet. Efter hans tro er der kun én vej at gå for Skandinavismen: *En gensidig adoption af det danske og det svensk-norske kongehus, således at den længst levende mandsstamme bliver arveberettiget til de 3 kroner.*

Dette var Blixen-Fineckes så meget omtalte og så meget debatterede »*praktiske Skandinavisme*«. Hermed var det skandinaviske dynastiprojekt kastet ind på markedet og prisgivet offenlig diskussion. En række piecer fulgte den Blixen-Fineckeske og drøftede hans adoptionsforslag for og imod.[1]) Charles Edmond behandlede den også i sin bog, men det fandt ikke hans — og de svenske Skandinavers sympati. Thi — ræsonnerer han — hvorledes er det tænkeligt, at god forståelse og intim forbindelse kan tilvejebringes mellem to familier, der repræsenterer så modsatte principer? Den ene er ved blodets bånd knyttet til den russiske Holsten-Gottorpske familie og lægger tydeligt sine moskovitiske sympatier og inkonstitutionelle tendenser for dagen, medens den anden har sluttet sig til vestmagternes politik og åbent har hejst århundredets frisindede og civilisatoriske ideers fane. En skandinavisk union vilde aldrig komme i stand ad denne vej. Intet i verden vilde bringe Sverrig og Norge til at adoptere tyske fyrster, der øjensynligt må handle efter tsarens vilje. Svenskerne er ligesåvel som Nordmændene altfor ømme over deres uafhængighed til at ville lade sig pålægge russiske lænker, selv om de pyntes med de skandinaviske farver og gemmer sig i en fjærn fremtids tåger (s. 614). . . . . Hvad den danske helstat angår, da vil Sverrig og Norge hellere end at modtage Danmark med dets nuværende politiske organisation for stedse give afkald på tanken om en skandinavisk union. Men selv om helstaten opgives, vil der i Tyskland rejse sig et skrig mod hele Slesvigs annexion; derfor bør den sydlige del overlades det (s. 617). Endelig udtaler Charles Edmond, at et Skandinavien også vil være i Frankrigs interesse, men kun under den forudsætning, at dets fremtidige hersker bliver svensk (s. 626).

Det Charles Edmonske forslag kunde naturligvis ikke vente tilslutning hos de danske Skandinaver. »Dagbladet«, som allerede da var talerør for den Hallske, få måneder efter ministerielle, politik og kun ønskede en Ejderstat under betingelse af hele monarkiets integritet,

[1]) F. eks. »Blixen-Finecke som Skandinav. En Røst fra Folket«. 1857. — »Skandinavismen og Blixen-Finecke« 1857 osv.

udviklede, at skulde en skandinavisk union betinges af hertugdømdømmernes udskillelse, så var der allerstørste anledning til at modarbejde denne union; »man behøvede ikke engang at fremmane tanken om Slesvigs deling for at gøre Skandinavismen forhadt i Danmark«. »Dagbladet« anser i det hele en dynastisk forening af de nordiske riger for en fuldstændig utopi i øjeblikket. »Den skandinaviske idé har for liden rod i folkene, for store hindringer i forholdene at overvinde og for få talsmænd, der fra ord kunne skride til gærning, til at den nu skulde kunne realiseres .... Men skal unionen nogensinde blive mulig, så tør den ikke påtvinges nogen af staterne, den bør ikke være en spekulation af ærgærrige og nyttebegærlige fyrster, men den bør være en fri og selvbevidst forening, bygget på selve folkenes vilje og støttende sig til deres sympati; ellers bliver den kun en sørgelig gentagelse af unionen fra 1397«. (1857 $^3/_1$). Dette var rene ord, og de lød endnu tydeligere, da bladet et par måneder senere ved anmeldelsen af Blixen-Fineckes piece, som det iøvrigt ikke nærmere vilde drøfte i overbevisningen om det frugtesløse heri, utvivlsomt seende ganske rigtigt skrev dette: »Der er den mærkelige omstændighed, at begejstring for unionsideen i ethvert af de nordiske riger altid har stået i et direkte forhold til den udsigt, som det vedkommende riges suveræn havde til på sit hoved at forene de tre kroner .... I Sverrig har Skandinavismen for øjeblikket sin bedste støtte i kongehuset og dets nærmeste omgivelser, og det er indlysende nok, at grunden hertil må søges i kong Oscars overbevisning om, at såfremt unionen nu kunde realiseres, vilde hans dynasti blive det lykkelige, hvem de tre kroner tilfaldt«. ($^{31}/_3$ 1857). — Ploug kunde — skønt han gærne vilde ofre Holsten — som Ejderdansk ligesålidt finde sig i tanken om Slesvigs deling: »At tale om Slesvigs deling og en skandinavisk forbindelse i samme åndedræt er absurdt«.[1]) Men medens »Dagbladet« — med indrømmelse af, at enhver oprigtig dansk politik måtte være nordisk — advarede mod at gøre begrebet »ejderdansk« enstydigt med begrebet »skandinavisk«, understregede »Fædrelandet« demonstrativt, at »*skandinavisk* og *dansk* kun er to navne på de samme ting, to sider af et fælles begreb, hvorfor begges fjender også er de samme. Ingen, som vil en dansk stat med en virkelig national og selvstændig udvikling, kan ville den uden som en nordisk stat i nøje og inderligt samfund med broderrigerne«. (nr. 67).

»Dagbladet« havde i den ovenfor citerede artikel udtalt sig skeptisk om Skandinavismens udbredelse. »Berlingske Tidende« og den antinationale og helstatlige »Flyvepost« indeholdt ligeledes ved årets

[1]) »Fædrelandet« 1857. nr. 13.

begyndelse oversigtsartikler, der gik ud på, at Skandinavismen ingenlunde deltes af det danske folks flertal. Ploug imødegik dem i »Fædrelandet«: Det danske folk havde ikke endnu haft lejlighed til at give sin mening tilkende, da spørgsmålet ikke havde været diskuteret offenligt. Når man sagde, at de skandinaviske sympatier udgik fra en »klike« og derved tænkte på studenterne, så var de studenterslægter, der i de forløbne 14 år havde fylket sig om Skandinavismens fane, »sandelig altfor talrige til at kunne betegnes som en »klike«. Selv om kun få offenlig havde udtalt sig for tanken, »*dels fordi dens drøftelse egenlig nu først begynder*«, dels af andre hensyn, så kunde man ikke deraf slutte, at kun få delte den«. (1857. nr. 13). Dette var en temmelig negativ bevisførelse, og i den nærmest følgende tid høres der oftere røster om, at Skandinavismen slet ikke er opfattet eller har fodfæste i befolkningens bredere lag. Selv om man ikke vil fæste lid til Molbech, der simpelt hen kalder den en »modesag hos åndelig uselvstændige«,[1]) fristes man til at tro på rigtigheden af dette situationsbillede af en tilsyneladende fordomsfri og objektiv bedømmer. »I Danmark har massen af folket ingen interesse for eller tilbøjelighed for Skandinavismen, uagtet mange af dem, der låner deres politiske meninger af andre, uden videre siger efter, hvad de hører ideligen gentages af mænd, hvis mening de synes vel kunde have nogen vægt. Stikordet er: »For Danmark er der ikke andet at gøre end at slå sig sammen med Sverrig-Norge«; men når man spørger videre om de gode følger heraf, da bliver de som oftest svaret skyldige, og navnlig landbostanden har, uagtet enkelte blade påstår det modsatte, aldeles ingen interesse for sagen; det er fortrinsvis ungdommen, som sværmer for ideen«.[2]) »En almuesmand« betoner stærkt forskellen mellem de nordiske folk; han kan fortælle om den svenske menige soldats uvilje over at ligge hernede i 1848, og om Normændenes halvt fjendtlige forhold til Svenskerne i almuekredse. Det er kun nogle »ungdommelige politikere«, men ikke folkene, der er optrådte for Skandinavismen.[3]) — Helt rigtigt er det dog ikke at sige, at bønderne stod ganske og aldeles udenfor bevægelsen. Ved den sjællandske kommunal- og valgforenings halvårsmøde 1857 optrådte husmanden Hans Sørensen og erklærede, at der blandt bondestanden i hans hjemstavn var megen sympati for sagen, og at flere sogne var villige til at sammenskyde de nødvendige penge, for at en eller to udvalgte kunde rejse

[1]) Molbech: Den skand. Enhedstanke, som den har været og som den er. 1857. s. 56.

[2]) En Analyse af den praktiske Skandinavismes Væsen og Betydning. Af G. V. Pro Patria. 1857. s. 66.

[3]) Et Bidrag til Skandinavismen. Af en Almuesmand. 1857.

til Stockholm på hele sognets vegne. Ved et kort efter afholdt valgforenings-møde i Sonnerup kro blev ligeledes stillet forslag om, at borgere og bønder ligesom studenterne skulde søge at gøre hverandres bekendtskab. Men der var på den anden side dem, som mistvivlede om sagens fremgang, når ikke Københavns borgere stillede sig i spidsen for den. Og da man forhørte sig hos »Fædrelandet«s redaktør, der kort forinden i sit blad (nr. 18) havde hævdet, at hver almuesmand i det ene rige forstod sin standsfælle i det andet, frarådede han det også, og planen blev til intet.

Når Skandinavismen i 1857 fik så pludselig og stærk vind i sejlene i Danmark, og når den diskussion, som Ploug havde bebudet ved årets begyndelse, virkelig tog fart, væsenlig gennem hans eget blad, skyldtes dette for en stor del det forsøg, som af udenrigsministeren, den bekendte landdrost *L. N. Scheele,* helstatsmand og Anti-Skandinav, var gjort på at krydse dens veje og underkende dens betydning. Den 20. februar 1857 lod han udgå en cirkulærnote til kabinetterne i Stockholm, London, St. Petersborg og Paris. Noten minder i mange henseender om den, som den svenske udenrigsminister Wetterstedt havde udsendt tyve år tidligere, men er langt omfangsrigere. Et brudstykke vil dog give tilstrækkelig forestilling om dette i Skandinavismens historie vigtige aktstykke:

»... I betragtning af den vanskelige stilling, hvori Danmark befandt sig under krigen mellem Rusland og Vestmagterne, såvelsom af de forviklinger, der bestandig er en følge af vore forhold til Tyskland, kunne vi således ikke undre os over, at den skandinaviske ide, denne så poetiske ide (denne v. Scheeles anerkendelse oprørte især Skandinaverne), skønt historien aldrig har kunnet anvise den en bestemtere karakter, og som så ofte er bleven fremmanet, skønt den for stedse skulde være forsvunden for umuligheden af dens praktiske virkeliggørelse, at denne idé har formået at bemægtige sig ånderne til en vis grad.

Når denne idé er farlig for tingenes bestående ordning, er den det vel ikke ved den kraft, der bor i den, og heller ikke ved den nimbus, som omgiver den, og som så naturlig smigrer de skandinaviske nationer; thi hvor stor dens betydning end altid kan være for visse dele af befolkningen, så er det dog et andet spørgsmål, om den nogensinde blandt Nordens folk kunde finde en tilstrækkelig almindelig udbredelse til ved egen kraft at besejre de naturlige hindringer, der stå den imod: som to blomstrende dynastier, hvoraf ethvert har ligeså god ret som det andet; den ringe harmoni, der består mellem Danmarks og Sverrigs forfatning; såvelsom også endelig utal-

lige nationalejendommeligheder, som man vel ikke bliver vaer straks i begyndelsen, men som ufejlbart vilde gøre sig gældende, såsnart det gjaldt om at føre ideen praktisk ind i livet. På den anden side er de nordiske nationaliteter i grunden af temmelig konservativ natur og lidet tilbøjelige til at omstyrte det bestående eller lade det i stikken, i særdeleshed når der ikke foreligger nogen sikkerhed for, at forandringen vilde bringe fordel; og vilde da vel det være vist, at de 3 kongerigers magt, ved deres forening til en eneste magt eller blot deres politiske konsistens ligeover udlandet, vilde svare til de ideer, man gør sig i denne henseende, og at følgelig en skandinavisk stats politiske indflydelse og politiske uafhængighed virkelig fortjente de ofre, dens oprettelse vilde udfordre og tillige kvalte de spirer til indre opløsning og svækkelse, som en sådan stats organisation på de givne grundlag virkelig vilde bære i sit eget skød? Vi have vel al grund til at tro, at disse anskuelser, der er kongens regerings, deles af h. m. kongen af Sverrig og Norges regering. Derfor synes os den skandinaviske idé heller ikke farlig; såfremt den ikke ved en udenfra kommende deltagelses indflydelse erholdt en intensitet og livskraft, som den nu mangler; og begge nordiske souveræner have uden tvivl gjort klogt i ligeoverfor denne idé som sådan at iagttage den passive optræden, for hvilken de have bestemt sig. I fuld anerkendelse af den nytte, den frivillige genoprettelse af venskabelige og intimere forhold imellem nationer, hvis interesser i mange henseender er de samme, vilde have for deres folks materielle og intellektuelle udvikling, have de vogtet sig for at lægge hindringer ivejen for en idé, der kunde have så gavnlige virkninger; de vilde ikke kompromittere disse virkelige fordele og vidste ret vel, at man allersikrest vilde kalde en politisk propaganda for denne idé tillive, når man lagde den andre hindringer i vejen end dem, som den nødvendigvis af sig selv må træffe på sin vej, når den efterstræber politiske formål.

Derimod ville vi ikke undersøge, om den fremgangsmåde, de nordiske kongerigers regeringer have iagttaget, også virkelig har været den til omstændighederne mest passende og den, der havde måttet følges, hvis det havde været muligt i forvejen at beregne de forhold, den skandinaviske agitation vilde antage. I ethvert fald ere de betingelser, under hvilke denne agitation forekom os som inoffensiv, nu ikke mere tilstede; thi den skandinaviske idé har nylig tildraget sig såvel det udenlandske publikums som de fremmede kabinetters opmærksomhed og har således kunnet virke til at svække de mod Danmark venskabelige regeringers tillid til fastheden i tingenes bestående ordning og måske også til kongens regerings hensigter, medens den

tillige har lagt et våben i deres hænder, som ere mindre vel stemte imod os.

Fra det øjeblik, den skandinaviske idé finder bifald i udlandet og synes at have erhvervet sig sympatier udenfor selve de nordiske lande, ere de farer iøjnefaldende, som kunne fremgå deraf for den bestående ordens varighed og konsolidering; thi jo mere det synes at være lykkedes den at forskaffe sig i udlandet en velvillig optagelse hos regeringerne og publikum i almindelighed, desto mere må den nødvendigvis vinde i kraft og konsistens hos os. Medens tallet på dem, der hos os virkelig have hengivet sig til den skandinaviske idé, kun er meget ringe, er tallet på dem langt mindre begrænset, der tillægger den stilling, som en del af kongens stater indtager i det tyske forbund, en politisk betydning, som i virkeligheden ikke tilkommer dem, og som følgelig så meget snarere kunne befrygte den tyske nationalitets indflydelse på enhver fællesorganisation af det danske monarki; og under disse forhold kunne de fordærveligste følger fremgå af en idé, som, idet den smigrer nationalitetsfølelsen, også synes at tilbyde et sikkert og radikalt middel mod de politiske onder, af hvilke man tror at lide.

Jeg vil ikke tale om farerne, for hvilke vi vilde være udsatte, om den skandinaviske idé blev benyttet af ildesindede og i den hensigt at omstyrte den bestående orden; men den kunde blive et såre farligt våben i deres hænder, som måtte ønske at udbrede mistro og uenighed imellem to folk af forskellig nationalitet, som står under kongens, vor ophøjede herres scepter.

Man begriber altså let, at kongens regering nu, da den skandinaviske idé også er bleven gjort til genstand for en levende agitation i udlandet, ikke længer kan iagttage tavshed. Den anser det i ethvert tilfælde for sin pligt at bringe de fremmede regeringer på det rene med dens virkelige hensigter, for at de ikke skulle tro, at den stiltiende sanktionerer udbredelsen af denne idé; og jeg må derfor erklære, at den danske regering ikke anerkender nogen anden politisk organisation af det danske monarki for overensstemmende med dens egne hensigter . . . end den organisation, der fremgår af Londonerprotokollen af 2. og 31. aug. 1850 og af den i London d. 8. maj 1852 sluttede overenskomst, samt af den kgl. lov af 31. juli 1853 ang. tronfølgen i det danske monarki.«

Da indholdet af den Scheeleske cirkulær-note noget efter dens emission blev bekendt, vakte det vild harme hos de danske Skandinaver. Ploug var i sit blad uendelig grov mod ministeren, beskyldte ham for at ville så »mistro og uenighed« mellem de nordiske folk,

og stræbte at udslette virkningen af det ominøse aktstykke. »Hr. v. Scheele har intet mandat til at tale på det danske folks vegne, derfor vil hans tale heller ikke gøre den tilsigtede virkning — den vil kun kunne gøre den modsatte virkning, den vil ægge enhver fædrelandssindet mand, der kun i samfund med vort broderfolk øjner frelse for Danmarks selvstændighed og frihed; den vil opflamme og forøge den skandinaviske idés tilhængere i stedet for at nedslå og formindske dem«.[1]) Man spottede over notens kejtede form, og det var med inderlig skadefryd, man erfarede om den svenske diplomatiske note af 4. april, der ved at bestride den danske udenrigsministers ret til at kritisere den svenske konges holdning under toget 1856 gav v. Scheele en alvorlig »næse«.

Imidlertid var der i den nordiske udenrigspolitik foregået ret vigtige ting, som først kom til almindelig kundskab senere, uden dog nogensinde at få officiel bekræftelse. Hjemmelsmanden til vor viden har alligevel stået kilden så nær — og hans beretning har i sagens kærne aldrig mødt et rent dementi —, at der for os ingen anledning er til at betvivle dens rigtighed. I 1861 stod en artikel at læse i Goldschmidts ugeskrift »Hjemme og Ude«, (nr. 5—6) undertegnet »En Svensk«, og det var snart en offenlig hemmelighed, at forfatteren var Sturzenbecker, men at den svenskfødte baron Blixen-Finecke, tronfølgerens svoger, stod bagved og havde stillet sin viden til forfatterens rådighed. Artiklen fortæller, hvorledes kong Oscar i privatbreve i marts 1857 til Frederik VII indledte underhandlinger om en alliance. Navnlig i et brev af 27. marts — der dog ligesom de andre blot var *de roi au roi* — skal kong Oscar have stillet forslag på basis af Eiderpolitiken: Sverrig skulde yde aktiv bistand til Slesvigs bevarelse, hvorimod kong Oscar med hensyn til angreb på Holsten ikke kunde gå videre end at love at gøre sin »moralske indflydelse« gældende. Det er ikke tidligere oplyst, men fremgår af brev fra Sturzenbecker, at han og Ploug i forening allerede i juli 1856 har indsendt forslag til kong Oscar om en of- og defensiv alliance med et Danmark til Eideren som grundlag. Det er da mulig dette forslag, som har gæret i kongens sind og af ham er taget frem det følgende forår.[2]) Kong Frederik afsendte straks for egen regning et imødekommende telegrafisk svar, men hans udenrigsminister, v. Scheele, kunde som helstatspolitiker naturligt ikke følge ham i en politik, der faktisk vilde føre til Holstens udsondring af monarkiet. Det officielle svar, dateret Frederiksborg 19. april, fik da et ganske andet indhold, idet der heri frem-

[1]) »Fædrelandet« 1857. nr. 79.

[2]) Bref till Aug. Sohlman fra Sturzenbecker. juli 1856. Kgl. bibl. i Stkhlm.

sattes ønske om, at den eventuelle alliance også skulde omfatte Holsten med samme ret som kongens øvrige landsdele. Kong Oscar — fortælles der — skal have lagt svaret ad acta med et udtryk af pinlig følelse af svegen forhåbning. Den 13. maj afløste Hall det Andræ-Scheeleske ministerium. Men overfor alliancespørgsmålet betød dette intet principskifte. Diplomatiske forhandlinger trådte istedenfor den tidligere privatkorrespondance, men resultatet blev lige goldt. Det danske svar skal omtrent have lydt således: Højere hensyn gør det for øjeblikket ikke tilrådeligt for Danmark at indlade sig på en alliance af denne beskaffenhed — vi tror desuden at have andre udveje.

Selv om man nu ikke vil tillægge den Blixen-Fineckeske beretning nogen vægt i enkeltheder og vil mene, at han vanskelig kan have kendt depechernes ordlyd, er der dog overvejende sandsynlighed for dens pålidelighed, når man med den sammenholder Halls organ, »Dagbladet«s udtalelser fra sommeren 1857 om en alliance. De peger nøjagtigt i samme retning. Skal en defensiv alliance med Sverrig-Norge — hedder det i artiklen »En skandinavisk alliance« ($^{25}/_{6}$) — gøre nytte, må den slutte sig til den nu eneste mulige politik — herved menes helstatens bevarelse, og få dage efter: hvis den danske regering modtog dette tilbud, der kun vilde omfatte en del af monarkiet, vilde den opgive sin basis overfor Europa. »Fordi den ved at modtage en garanti for Danmark-Slesvig selv vilde opgive den helstat, hvis legalitet den forsvarer.« Og i allernøjeste tilslutning til Halls cunctatorpolitik overfor Holsten udvikles videre, hvorledes forholdet naturligvis vilde blive et ganske andet, hvis det tyske forbund dekreterede eksekution og besatte Holsten, så at helstaten blev brudt af dem, der påtvang os den. »Først da — når den danske hærs plads er ved Ejderen — kan man med taknemlighed modtage en svensk-norsk alliance til forsvar for monarkiets tyske dele.« ($^{1}/_{7}$).

Artiklen i »Hjemme og Ude« slutter med, at kong Oscars alliance ikke var af krigerisk natur. Han vilde blot vise Europa Nordens tre folk forenede trods al forskel og ulige dynastier ved en akt, der indbefattede politisk solidaritet og lovede gensidig understøttelse mod al fare udefra. Og i forbindelse hermed omtales Halls så meget debatterede, men lige så lidt officielle forsøg på at genoptage allianceplanerne ved manøvrerne på Ljungby-hede i sommeren 1860, da et vist interessant »papir« ved taflet vandrede fra Halls over i kong Carls hånd. — Hvorledes det end forholder sig i enkeltheder hermed — Hall protesterede i Berlingske Tidende og påstod, at fremstillingen i »Hjemme og Ude« i enkelte punkter var »højligen forvansket« — er Halls forandrede syn på alliancen og dertil knyttede politik lige til

at forstå, nu da Holstens udsondring af fællesforfatningen var bebudet ved reskr. af 6. novbr. 1858 og var gået ind i hans politiske program. Fra svensk side skal denne gang (1860) endnu bestemtere end før være opstillet Holstens fuldstændige udsondring som udtrykkelig betingelse for en alliance. »Prisen er den samme, men en af de sibyllinske bøger er brændt. Danmark skal nu passe på, at de andre ikke også går op i luer.«

»Fædrelandet« var meget glad for denne artikel og troede på dens rigtighed uden at bryde sig om protesten i regeringsbladet. Denne fremkom nemlig længe efter artiklens optagelse i det Goldschmidtske ugeblad, og først da den nystiftede »Dannevirke-forening« havde givet den større udbredelse ved at lade den optrykke og uddele til sine medlemmer. Hall dementerede, fordi han antog, »at artiklen — udklækket under hans modstander Blixen-Fineckes auspicier — var beregnet på at svække den offentlige menings tillid til ministeriet.« (1861 nr. 49.)

Intet er iøvrigt urigtigere, end når man i flæng har indrulleret Hall og Monrad i det skandinaviske partis rækker — som det ofte er sket. I sine yngre dage, ved »Skandinavisk Selskabs« stiftelse, var Monrad ganske vist Skandinav fra isse til fodsål; dengang identificerede han begreberne »dårlig Skandinav og dårlig dansk« men dette Plougske ultra-standpunkt var forlængst forladt, da han i 1861 stillede sig til valg og udtalte, at helstatsforfatningen med Holstens bevarelse var hans ønskes mål — den kunde han ikke uden sorg skilles fra, og derfor måtte han i Skandinaverne, der havde bygget deres politik på Ejderstaten, se fantaster og eventyrere. Med denne valgtale in mente vil man mindre undres over Monrads fortvivlede forsøg på at drive helstatspolitik i 1864. — Ved samme valg i 1861 nøjedes Hall med at udtale, at sålænge han havde stået i spidsen for regeringen var der ikke fremkommet noget alliancetilbud,*) men at man måtte »anse forholdet til Sverrig og Norge for at være så godt, som vi kunne ønske det.« Monrad var i virkeligheden Anti-Skandinav, Hall havde som altid ondt ved at tage sit parti og foretrak at afvente begivenhedernes udvikling.[1]) —

Hvis den danske regering havde haft virkelig skandinaviske sympatier, var der i 1857 ved Øresundstoldens afløsning en heldig lejlighed til at vise dette ved særlig imødekommenhed overfor den svensk-norske stat, ved nedsættelse af erstatningssummen o. l. Men intet af dette skete. Det havde været nemt herved at vinde mange svenske

*) Dette fremkom jo nemlig under v. Scheeles ministerium.

[1]) S. St. 1861. nr. 168.

hjærter for Danmark, og selv om denne betragtning ikke straks offenlig kom til orde i Sverrig, så var gemt dog ikke glemt. Da Danmark i 1863 ventede på Sverrigs hjælp, mindedes Øresundstolden i svenske aviser som en »røvertribut«, og med ironisk bitterhed udtaltes, »at Danmark selv havde foretrukket en skandinavisk fremtidstanke af den beskaffenhed, at svenske skibe kun mod betaling skulde få lov at passere et farvand, som omgaves af skandinaviske strande«.[1])

Det var således kun højst uegenlig, at Ploug ved den nordiske højtid i begyndelsen af 1858 kunde proklamere Skandinavismen som trådt over fra diskussionens område til handlingens, og fra privatmænds samkvem til fyrsternes kabinetter. Ganske vist var nu også præster og boghandlere fra alle tre nordiske lande begyndt at samles til fællesmøder, men disse kirke- og boghandlermøder havde ligesåvel som naturforskermøderne en speciel faglig karakter. Og om end Skandinavismen var forhandlet i »fyrsternes kabinetter«, så var resultatet jo blevet helt negativt.

I sommeren 1858 gøres derimod et forsøg på at samle de bredere lag omkring Skandinavismen. Vistnok får dette forsøg ikke synderlig betydning, da det står alene og foreløbig ikke efterfølges af andre. Men det skal dog mindes i Skandinavismens årbøger, fordi det er den første bestræbelse for at føre ud i livet, hvad Blicher havde håbet og drømt: at gøre den nordiske tanke til en folketanke.

Planen herom blev ikke undfanget i Danmark. Vi så, med hvilken kølig ligegyldighed den fremsatte tanke om gensidige besøg af bondestanden i de tre lande her blev modtaget. Det var en række skandinavisk-sindede mænd i Skåne, i første række provst P. G. Ahnfelt, der også var medindbyder ved det første nordiske kirkemøde i København den foregående sommer, og den utrættelige Sturzenbecker, som blev enige om at indbyde til et skandinavisk folkemøde ved Ramlösa d. 4. juli. De tænkte, at Skåne naturligt måtte blive det sted, hvor tilknytningen mellem den danske og svenske borger og bonde lettest kunde ske. Den gamle danske provins frembød større betingelser for en gensidig forståelse end nogen anden. Helsingborg havde mangfoldige gange lagt danske sympatier for dagen, men der var endnu mistro og had mellem den svenske og danske almue. Til at fjærne dette og således kvæle det ugræs, som havde hindret Skandinavismens udvikling og blomstring, vilde et folkemøde, hvor begge parter kunde mødes i venskab og tillid, just være på sin plads.

Mødet kom da også i stand under megen tilslutning.[2]) Fra de

[1]) Dagligt Allehanda. 1863. nr. 253.

[2]) Öresundsposten. 1858. nr. 62, 63, 67, 77, 89.

danske og svenske kystbyer kom det ene overfyldte dampskib — »Helsingborg«, »Hamlet«, »Ophelia«, »Zampa«, »Cimbria«, »L. I. Bager« — efter det andet til Helsingborg. Om eftermiddagen drog et tog på 2000 à 3000 mennesker afsted til festpladsen ved Ramlösa. Ahnfelt var hovedtaleren: Svenske bønder måtte række danske og norske bønder hånden, hvis Skandinavismen skulde blive et virkeligt folkeforbund. »Af foreninger på papiret, af diplomatiske kombinationer og dynastiske unioner har verdenshistorien set nok — her vil vi noget andet, men hvad dette noget er, derom må nationerne nærmere komme overens på store sammenkomster . . . Disse folkemøder skal være som en løftestang, der løfter hele menneskeheden. Hvis ikke alle tegn bedrager, er det ad den vej, det levende personlige ordets vej, slægten skal gå fremad, i frihed til frihed, til frihedens fuldkomne udvikling.« Hvad det gælder om, er et fælles forsvar for fælles nationalitet . . . »Det er et sådant *folkeforbund*, Skandinavismen tilstræber . . . Reglementet gør hverken fra eller til . . . Folkeoverbevisningen er mere end regeringssystemet, folkeånden mere end lovens bogstav.«

Når man læser denne Ahnfelts tale, kan man ikke frigøre sig for at drage en sammenligning mellem den tone, som råder her, og den, som rådede i talerne ved det første store studentermøde i 1843. Det er samme abstrakthed, samme mangel på solid tankegang, samme tro på begejstringens magt til at udrette underværker, samme frejdige »det går nok« med et underforstået »hvordan — det véd vi ej«, der dog næppe kommer over bevidsthedens tærskel. Der er noget mistrøstende ved at se dette folkemøde bevæge sig ad samme brede omvej som studentermøderne, dyrke »ordet« ganske som de. »Folkeånd og folkeoverbevisning!« — det var kun de gamle fraser i ny dragt. Det var atter en mirakeltro, skikket til at lamme energien og døde troen på egen kraft. Om at forberede sit sind, hver især, til handling, derom hørtes intet på Ramlösa-mødet, som — skønt det vel var tænkt og ment anderledes — kun blev et studentermøde i ny indstudering, men med mindre kostbar iscenesættelse. Her sås hverken adels- eller embedsmænd, ej heller prælater eller professorer, næppe nok handelsfolk; det var landbrugere, håndværkere og nogle få præster, som havde taget sagen i deres hånd. Men disse havde allerede lært for meget af intelligens-bourgeoisiet og havde for liden selvstændig opfattelse og for liden udpræget vilje at sætte op herimod. I det svenske demokratis historie har Ramlösa-mødet vistnok sin betydning, men som skandinavisk møde er det kun efterklang. Det er iøvrigt ikke uden interesse, at der fra samfundets højere kredse — især de skånske

godsejere — var arbejdet stærkt for at holde de svenske bønder fra dette møde; man indbildte dem, at det var farligt, at de der »let kunde tale halsen af sig« osv. Blixen-Finecke, der kendte sine svenske standsfæller tilbunds, forklarede engang, at det svenske aristokrati var født modstander af Skandinavismen, dels fordi det af økonomiske grunde ikke vilde inddrages i evropæisk storpolitik, men dels — og navnlig — fordi det i Skandinavismen så en demokratisk bevægelse, og det ikke ønskede at svække sin stilling ved nogen slags forbindelse med norsk og dansk demokrati. —

Den 11. februar 1859 var det tohundred-årsdagen for Svenskens storm på København. Skulde denne dag mindes, nu da der var venskab og god forståelse mellem Danmark og Sverrig? Der var de Skandinaver, som mente nej, men der var også dem — og de var i flertal — som holdt på, at dagen burde fejres som et vidnesbyrd om, at ufredens og hadets dage var svundne, og for ret kraftigt at belyse modsætningen mellem før og nu. Endnu stærkere var uenigheden om, hvem der skulde fejre festen. De danske studenter, som næsten havde fået eneret på både at være nationens festarrangører og festholdere, anså det som en selvfølge, at det tilkom dem fremfor »andre korporationer, hvor Skandinavismen ikke ejer mange egenlige forkæmpere«. Dette udslag af studentikost-skandinavisk standshovmod blev dog forpurret, idet Københavns kommune tog initiativet til den store borgerfest, som — til trods for at der fra visse sider blev råbt ak og ve over den »Anti-Skandinavisme«, man her kunde vente sig — bagefter enstemmig blev erklæret for en ny triumf for Skandinavismen. Det var som et symbol på festens skandinaviske stemning, da tæppet gik op for et tableau, arrangeret af balletmester Bournonville, forestillende personifikationer af de tre nordiske lande med fredens gudinde imellem sig.

Men — kan man tro samtidige vidnesbyrd — trængte Skandinavismen i Danmark også til en sådan livsvækker, thi den stemning, som mødet i 1856 havde skabt, var på gode veje til atter at bortdunste. En kendelig reaktion og afslappelse ovenpå begejstringen efter studentermødet og efter 1857's talrige skandinaviske debatter i bøger og blade kunde spores. Fra mange sider lød stemmer, at der var drevet for stærkt på sagen. Uviljen lagde sig pudsigt nok især for dagen hos den del af den københavnske borgerstand, som følte sig krænket i sine interesser ved den frisindede næringslov af 1857, og i den anledning fattede et dødeligt had til alle tidens ny tanker. Københavns bogbindere, børstenbindere osv. ønskede i deres hjærter de patriark-

alske tilstande fra Sjette Frederiks dage tilbage og satte instinktmæssigt de skandinaviske og konstitutionelle ideer i forbindelse. Samtidig med at den antiliberale »Flyvepost« begyndte at rejse børster mod Skandinavismen, viste den skandinaviske presse sig forholdsvis tam og indtog en temmelig passiv holdning. Selv hovedorganet »Fædrelandet« havde i løbet af 1858 »sejlet for små sejl« og ikke drevet nogen agitation af betydning. De norske og svenske blade holdt sig endnu mere tilbage; skrev de om Skandinavismen, var det stedse i såre almindelig holdte betragtninger. »Aftonbladet« t. eks. indskrænkede sit bidrag til en række regelmæssige korrespondanceartikler i skandinavisk ånd fra Danmark.[1])

Mindefesten 1859 gav imidlertid den danske Skandinavisme et kendeligt opsving. Kort efter kunde man i »Fædrelandet« læse nogle meget omfattende artikler: »Hvad er Skandinavismen?« og »Hvad vil Skandinavismen?« (nr. 41 og 43), beregnet for de læsere, der endnu ikke måtte være nået til en klar opfattelse af tanken. De er i det væsenlige en gentagelse og sammensanken på et sted af Plougs tidligere udviklinger, men adskilligt nyt er dog kommet til, således den ovenfor omtalte understregen af Skandinavismen som et særlig dansk spørgsmål. Deraf forklares også — dette forstår Ploug nu i 1859, men han glemte sine egne betragtninger i 1863, da det galdt om at holde dem fast — at tanken først vågnede i Danmark, og at det varede længe, inden den fandt genklang i broderrigerne, og derfor »vilde det være urimeligt at forlange, at den for dem skulde have nået en så afgørende betydning, som den har fået for os«. Ploug opstiller her en deling af Skandinavismen i tre grupper: som *åndeligt* interessespørgsmål, som *materielt* interessespørgsmål og som *nationalt* interessespørgsmål; en deling, som giver sig af sig selv, og det derfor ikke er særlig mærkeligt at finde konstateret. Den bestemte formulering tyder imidlertid på, at Ploug har følt trang til et bestemt program i modsætning til den væven-vadmel, som hidtil havde været gængs, når Skandinavismen offenlig eller privat drøftedes. Han får her også lejlighed til at tage stilling til det dynastiske spørgsmål, som stadig skarpt afvistes af »Dagbladet«. »Er forholdene gunstige for dets løsning — hedder det — så er det en genvej til en skandinavisk forbindelse, så er der en stor vanskelighed mindre, og een stærk garanti mere for en sådan. Men er forholdene ugunstige for dets løsning, så vilde det være en såre lang omvej, så vilde det at eftertragte en skandinavisk forbindelse netop under denne form være det samme som at opgive al stræben. Da nu enhver må indse, at forholdene for øje-

[1]) »Aftonbladet« 1859. nr. 20. 23. 26. 44. 50.

blikket er lidet gunstige derfor, må man dog virkelig ikke anse os for så tåbelige, at vi skulde ville frem netop ad den vej, som vi selv erkender for tiden er ufarbar, istedet for at følge dem, der er fremkommelige. Det dynastiske spørgsmål kan ikke bortvises som ligegyldigt eller betydningsløst, men det står ikke i nogen nødvendig forbindelse med Skandinavismen; denne er, hvad den er, uden det«.

I den anden artikel tager Ploug endnu bestemtere ordet for, at man ikke længere må blive stående ved ønsker og løfter, men at det er på tide, at der gøres en virkelig begyndelse til *handling*. Denne handling kan dels være middelbar — hertil regner Ploug indførelse af svensk i alle offenlige skoler som undervisningsfag,[1]) litterær konvention, lige adgang til højskoler, mønt-enhed osv., kort alle budene i Skandinavismens katekismus, som Ploug, den optimist han er, mener kan gennemføres uden store forberedelser — dels umiddelbar, »hvorved staten ligeoverfor den ydre verden åbent og afgørende vedkender sig folkenes stemning og sindelag mod hinanden«. Herved tænker han på et *gensidigt forsvarsforbund mellem de tre riger;* »thi uden dette kunne de ikke, når faren kommer for noget af dem, være sikre på, at det virkelig vil være således; da ville følelser og ord, da ville frivillige medkæmpere og »bona officia« fra de respektive regeringers side ikke være nok, da behøves der tropper og penge, som der trods alle broderlige følelser kan mangle både evne og resolut beslutning til at stille, når der ikke i forvejen eksisterer en bestemt, ubrødelig forpligtelse«. Ploug spåede her sørgelig sandt!

I tilslutning til Ejderpolitiken foreskriver Ploug visse betingelser for dette forsvarsforbund: ved forbundsgrænsen må den svensk-norske hjælp ende, »at forlange mere er barnagtigt«, og vil ikke interessere det svensk-norske folk. — Det lader sig ikke omtviste, at Ploug absolut har ret overfor helstatsmændene ved at ville indskrænke en mulig skandinavisk alliance til Ejdergrænsen. Videre gik ingen Svensks eller Norsks interesse — de flestes gik ikke engang så langt; selv for svenske — derimod næppe for norske Skandinaver — stod Danmarks ret til hele Slesvig som meget tvivlsom.

Tilsidst spørger Ploug: »Er et sådant forsvarsforbund nu alt, hvad Skandinavismen vil? Ja, som en *begyndelse,* hvoraf en mere inderlig og mere omfattende forbindelse i tiden naturlig og af sig selv kan udvikle sig. Holder et sådant forbund sin prøve i farens stund, viser den deraf flydende sikkerhed sig frugtbringende for de tre rigers

[1]) Martin Hammerich gjorde begyndelsen med at indføre svensk som lærefag i »Borgerdydskolen« og ved udgivelsen af »Svenske Læsestykker« (1859). Flere privatskoler fulgte hans eksempel, men i statsskolen læstes endnu ikke svensk.

velvære, så er det at vente, at man vil befæste det ved institutioner, der sikrer det mod forfald og forglemmelse, at man navnlig vil komme overens om at danne en fælles land- og sømagt, der bestyres særlig af hvert lands regering .... Derfra kan man mulig komme til flere institutioner, om hvilke man uden noget væsenligt skår i regeringernes selvstændighed til stor fordel kan være fælles. Men alt dette må være fremtidens sag. Der er endnu for stor forskellighed både i forfatningerne, regeringsgrundsætningerne og i de almindelige anskuelser, til at det engang er ønskeligt, at det internationale forhold udvikler sig meget hurtigt .... Vi vedkender os meget gærne det ønske, at der af statsforbundet engang må udgå en forbundsstat, men derimod aldrig, selv om skæbnen engang gav denne et fælles dynasti, nogen helstat. Vi tror, at de indretninger, man vilde stå sig vel ved engang at dele, ikke er få; men vi tror også, at intet frugtbart og enigt samliv er muligt i Norden, uden at alle tre folk står på fuldkommen lige fod ved siden af hinanden, og hvert bevarer såvel sin nationale ejendommelighed som sin fulde indre frihed og selvstændighed«.

Hvad man end vil mene om denne Plougs tale — der er konsekvens og god mening i den. Som ultranational krympede Ploug sig ved udsigten til et »skandinavisk Internationale«; det var hans natur imod. Han stod nu, hvor han allerede stod i begyndelsen af fyrrerne; og de, som har bebrejdet Ploug svigten-parti, har gjort ham uret. Hans senere stilling var den konsekvente udvikling af det tidligere standpunkt. Derimod kan man næppe med rette kalde Ploug Skandinavismens bedstemand. Det var han ikke. Han var fører og leder for de *danske Skandinaver.* Han var en ægte dansk mand, men han var på bunden en dårlig Skandinav, fordi han var Fraktions-Skandinav, fordi hans syn var så hildet, at han indsnævrede en stor idé og brugte den i en mindre, men ham personlig nærmere stående og mere følt sags tjeneste.

Det er således højst betegnende, at »Fædrelandet« vægrer sig ved at optage den oprigtig dansk-venlige friherre Carl Raabs artikel om »danska frågan« — utvivlsomt det vægtigste svenske indlæg i 1860 —, »da den på det føleligste i Danmark vilde skade Skandinavismens sag.« Raab lod den da indrykke i »Norrköpingskuriren« ($^{27}/_{8}$) og i »Göteborg Handels- og Sjöfarts-Tidning« ($^{30}/_{8}$).

Raab har med sorg lagt mærke til, at en vis kølighed i den sidste tid har islagt de skandinaviske sympatier. I tro på nationalitetsprincipets almengyldighed håber han, at denne kulde dog kun er forbigående, og at et skandinavisk forbund engang må se lyset. Men Danmarks politik har hidtil været en hindring herfor. Danmarks politik må

hverken være en helstats-politik eller veksle mellem principerne helstat—skandinavisk stat; den må være pålidelig, den må gå i en bestemt og given retning. På Danmark beror det skandinaviske spørgsmåls løsning; vil det danske folk af hjærtet en tilslutning til de tvende andre, må det opgive sine tyske provinser. Nationalitetsprincipet er grundvolden for enhver skandinavisk stræben — »men hvorledes skulle vi da med sund fornuft kunne understøtte de danske statsmænds fordringer om indskrænkning af den tyske nationalitet til fordel for Danmark? Med hvad ret kan Danmark fordre kabinetternes samtykke til en tilslutning til Sverrig og Norge på grund af nationaliteten, og på samme gang — i strid med samme mening — ville bevare Holsten og Lauenburg eller blot samtidigt kræve hele Slesvigs bevarelse. Sådan adfærd er dobbelt spil. Det er at søge sig tvende udveje, som er hverandre aldeles modsatte. Det er en macchiavellistisk politik .... Sverrigs politik har under kong Oscars regering været mere end skandinavisk, den har været ensidig dansk .... Men hvad kong Oscar gjorde, kan Carl XV ikke gøre efter. Hele nationen (og dette tilstår *vi,* som er Skandinaver) skulde rejse sig derimod, thi en krig mod Tyskland, mod den tyske nationalitets ret, er og bliver i Sverrig betragtet som en krig mod det skandinaviske nationalitetsprincip«. Raab kunde have tilføjet »og navnlig mod det økonomiske«.

Så forskellig kunde opfattelsen af Skandinavisme være i Danmark og Sverrig!

I Norge viser omtrent samtidig den skandinaviske tanke sig i en tredje skikkelse, mere fantastisk, men mindre selvisk end den danske og svenske Fraktions-Skandinavisme. Det er den såkaldte »*Enhedsskandinavisme*«.

En gårdbruger *L. Westrem* i Sogn, Bergens stift, udsendte i 1860 et skrift med den omfangsrige titel: »Det unge Skandinavia eller Enhedsskandinavismen praktisk. Indbydelse til alle Skandinavias enhedsvenner i Norge, Sverrige og Danmark om at slutte sig sammen i selskaber til gennemførelse af Enhedsskandinavismen, eller sammensmeltningen af de trende lande til et fælles kongerige »Skandinavia« og en fælles nationalitet af Skandinaver«. I et endnu udførligere program udvikler forfatteren, hvorledes dette store mål skal nås: Fremfor alt må »Skandinavias« enhedsvenner arbejde for fælles interesse i den materielle udvikling; og — for at opnå dette snart — arbejde for at »forene alle de dannede klasser i de skandinaviske lande med de materielle interesser, og som ene kan ske ved at til embedsmænd inden de tre lande kan udtages og udnævnes enhver, der er udeksamineret ved et af de skandinaviske universiteter«; for fælles forsvars-

væsen; »når grundlovene er blevne nogenlunde egaliserede eller ligeliggjorte i de tre lande, da for fælles parlament eller rigsdag, og fælles regering, samt fælles udenlandsk repræsentation«; endelig for fælles skattesystem og fælles borgerret. Det meddeles læseren, at forfatteren allerede i sin hjemstavn har oprettet et selskab »Det unge Skandinavia«, der skal arbejde for dette programs gennemførelse.

Westrem udviklede sit skandinaviske helstats-ideal videre i et par småskrifter af senere dato,[1]) der vidner ligeså stærkt om deres forfatters naivetet og mangel på dannelse som om hans dansk- og svenskvenlige sindelag. Norge har han mindst gode ord til; det synes ham »den værste antiskandinaviske rede« i dets politiske ufordragelighed og upraktiskhed. Forbindelsen med Danmark var dets lykke, fordi »de nedarvede rå og barbariske sæder ved den fælles kulturudvikling blev afslebne«. Skandinaverne har langt mere fælles nationalitet i sig end eksempelvis Italienerne, og den skandinaviske følelse må kunne vækkes på mange måder. Westrem foreslår således de skandinavisk-sindede patriotiske damer i Kristiania og andensteds at indgå overenskomst om ikke at gifte sig med antiskandinaviske Nordmænd, Svenske eller Danske. Westrem proklamerer sig selv som Enhedsskandinav i modsætning til dem, der »både vil være enhed og tredelt uafhængighed på samme tid«. Det gælder om at knække »selvstændighedsfordommen og den uforstandige snak om ligestilling, da Skandinavismen netop går ud på at udslette ethvert spor af småstatsvæsen«. Han fortæller om et besøg af en tysk rejsende, som havde gjort sig den forestilling, at det skandinaviske princip var i slægt med den tyske enhedsstræben. »Men hvor forbavsedes han ikke ved af vore aviser at se, at Skandinavismen kun bestod i, at når man indrykkede et avertissement i Kristiania, kunde det gå over i svenske og danske aviser på forlangende«.*) Westrem mener, at når en række formående mænd fra alle tre lande samledes i Göteborg — det fremtidige unionsparlaments sæde — og blev enige om at proklamere »Skandinavias« enhed, vilde sagen ikke frembyde store vanskeligheder, når de optrådte bestemt og kraftigt og i overensstemmelse med programmet.

Hvor ideal og konsekvent tænkt den Westremske Enhedsskandinavisme kunde være — praktisk og skikket til at danne grundlag for en nær fremtids forhandlinger var den ikke. Den kom ikke til at

[1]) Mere om Enhedsskandinavismen og om vore indre Reformer. Bergen. 1861. — Nogle skandinaviske Betragtninger. ib. 1865.

*) Sigter til en overenskomst om rabatberettigelse mellem »Aftonbladet«, »Christiania-Posten« og »Fædrelandet«, og hvoraf der var gjort uforholdsmæssigt væsen som et led i de skandinaviske bestræbelser.

spille nogensomhelst rolle, ignoreredes af Skandinavismens ledere, der — i hvert fald i Norge og Danmark — ikke vilde gå med til en helstat af nogensomhelst art. —

Westrem havde ret, når han skrev, at Skandinavismen omkring 1860 ikke stod i høj kurs i Norge. Stemningen her var hos flertallet alt andet end unionsvenlig. Det »norske spørgsmål« — kravet om statholderembedets afskaffelse — stod på dagsordenen. Man kunde ikke kalde spørgsmålet brændende, da embedet i snart en menneskealder ikke havde været beklædt af en svensk mand, og der heller ingen udsigt var hertil; men muligheden, at dette kunde ske, var tilstrækkelig for det norsk-nationale parti i stortinget til at fordre det afskaffet. Efter hidsige forhandlinger mellem det konservative og liberale parti i den svenske rigsdag og lange debatter i aviserne indgik stænderne med petition til kongen om, at han vilde foretage en revision af unionen, fremlægge et nyt forfatningsudkast, og at statholderembedet først måtte afgøres i sammenhæng dermed. Stortinget på sin side vilde ingen revision, der kunde bringe de to lande nærmere sammen. Enden på striden blev som bekendt, at kongen nedlagde veto mod statholderembedets afskaffelse, men heller ikke fremsatte noget revisionsforslag.

»Fædrelandet« havde i denne strid stillet sig på det norske liberale partis side imod det svenske konservative og beskyldt dette for at handle i uskandinavisk ånd ved at modsætte sig det norske stortings ønske. Dette var ikke diplomatisk handlet af Ploug og var for en væsenlig del skyld i, at der rundt om i Sverrig rejste sig uvilje mod de danske Skandinaver. Der lagdes fra svensk side for meget ind i Plougs betragtninger, men fra et skandinavisk synspunkt måtte jo også den svenske rigsdags holdning kaldes langt konsekventere end det norske stortings. Den ansete og udbredte »Göteborg Handels- och Sjöfarts-Tidning« (1860. nr. 190, 193, 210, 211 b, 247 b) svarede med en række velskrevne artikler (vistnok af redaktør Hedlund), der tydeligt viser, hvorledes de unionelle stridigheder *allerede nu* har dræbt tanken i Sverrig om enhver skandinavisk forbindelse: Skandinavismen har hidtil blot været poesi; man har talt smukke ord om stammeslægtskab, men »der kræves mere end ord fra deres side, som i så mange århundreder på trods af dette blodsfrændskab har hjulpet vore fjender til at skade os, til at gøre os beredvillige til ethvert offer for deres skyld«. Mulig i erindring om nogle uforsigtige ord, Ploug havde offenliggjort ved mindefesten i 1859: at selv om Danmark var blevet undertvunget i 1659, vilde det snart have tilvundet sig hegemoniet i

den nordiske stat[1]) — svares der med åbenlys hån, at når den danske nation slet intet positivt har gjort i retning af alliance, er det mulig i følelsen af, at det ikke længere vilde komme til at spille mester i en skandinavisk union, men måtte nøjes med anden plads. »Dertil kommer formodenlig, at man tror i farens stund let at kunne opnå Sverrigs hjælp uden at være forbundne med os i en union«. Forfatteren har været uhyggelig godt inde i dansk tankegang! — Og når de danske statsmænd heller intet har sagt, er dette let at forklare: »De véd altfor vel, at den forening, som de ville have os til at indgå, åbner os et perspektiv af alle mulige opofrelser og besværligheder, men ingen fordele, *da den skulde være ganske lig med den norske*«. Ploug har selv sagt i sin unionstale i 1856, at foreningen skulde bygges på »fuld indre frihed og selvstændighed«. »Lægger man nu hertil, at de danske og norske Skandinavers ønske synes at være at få København til unionens hovedstad, samt at Danmark og Norge indenfor foreningen skulde danne en ny og snævrere union, et særskilt anfalds- og beskyttelsesforbund mod Sverrig — så må man vel indrømme, at denne nye Kalmarunion ikke kan være meget lokkende for os Svenske«. Nej, Sverrig har allerede haft fortrædeligheder nok af den norske selvstændighed; det vilde være naivt at tro, at det satte pris på at få en tredje kammerat, der iforvejen har bekendt sine sympatier, og som vilde være ligeså selvstændig med i unionen. I et udbrud af — hvad vi nu vilde kalde — »storsvensk Skandinavisme« hedder det tilsidst: »Fuldkommen lighed kan visseligen ikke findes .... men om hegemoniet skal tilkendes nogen, må det vel tilfalde den, hvis kræfter er de stærkeste, og af hvis vilje, beslutning og understøttelse hjælpen mod ydre fjender beror. Vil den danske nation, at vi med det samme skal knyttte forbindelser på liv og død samt for stedse, så må dets statsmænd og journalister først og fremmest vise os retfærdighed, samt afstå fra den tanke sammen med Nordmændene at danne parti imod os, og for det andet bestemt udtale sig om formen og indholdet af den union, som de ønsker at indgå med Sverrig«. Og et andet sted: »Vore Ultraskandinaver vil et endrægtigt og overfor udlandet stærkt Skandinavien, det hører vi nok, men hvilken form denne enhed i virkeligheden skal antage, og hvorledes den skal opretholdes, det får vi ikke at vide; men de råber bravo til ethvert sondringsforsøg fra Nordmændenes side«.

Som man ser, er disse artikler meget voldsomme i tonen. De gør indtryk af at være blevne til i en irriteret sindsstemning. Det var måske i følelsen heraf, at Hedlund kort efter i sit blad (nr. 210. 211 b) gav plads for en mæglende og fredeligere artikel, der indrømmede, at

[1]) »Fædrelandet« 1859. nr. 38.

der i Sverrig for tiden vel ikke blev set med blide øjne til Danmark, men at man dog aldrig måtte tabe det skandinaviske mål af sigte, der præciseres som »en politisk union mellem de skandinaviske folk til beskyttelse og udvikling af de den skandinaviske civilisation iboende principer« eller mere positivt udtrykt som »en union mellem de folk, som omfatter og tilhører den skandinaviske kultur under én regent, i hvilken alle fælles anliggender afgøres af regenten i forening med et unionsparlament eller ting, udvalgt som om hele unionen dannede et folk, medens de særlige staters særlige sager afgøres af regenten i forening med deres lovgivende forsamling« — tanker, som genfindes i unionsprojektet fra 1864.

Som helhed kan det fastslås, at stemningen i Sverrig udenfor akademiske kredse ikke var Danmark god. Betragtninger som dem i »Göteborg Handels- og Sjöfarts-Tidning« og lignende i »Dagligt Allehanda«, handelsstandens og bourgeoisiets organer, var ikke tilfældige, men fortsattes jævnligt i den følgende tid. Til gengæld tog »Fædrelandet« kraftigt til orde mod den svenske helstatsskandinavisme, som Ploug forklarede kun sigtede til Sverrigs ophøjelse til stormagt, således at Norge og Danmark forsvandt i dets storheds skygge. »Men dette er ikke Nordens forening, men Sverrigs udvidelse, og derfra er kun ét skridt til, når man ikke kan få alt det, man har lyst til, at nøjes med en del.« Ved disse ord tænker Ploug på et Norden til kongeåen med Carl XV som hersker og hertugdømmerne overladt til den danske tronfølger, således som den fransk-svenske Skandinavisme allerede havde drøftet det i 1856. (1861. nr. 208). — Da det danske »Dagblad« vedblivende stillede sig afvisende overfor et nordisk statsforbund eller en dynastisk forening som »en kimære eller forbrydelse«, men nok ønskede en svensk alliance til bevarelse af hele monarkiets integritet (det Hallske standpunkt), svarede G. H. og Sj. Tidning, at de danske måtte tiltro Svenskerne en stupiditet uden lige, en total mangel på omdømme for deres fædrelands værdighed.« »På anden måde er det ikke muligt at forklare den anmasselse, hvormed der forlanges under misbrug af Skandinavismens for os alle dyrebare navn, at Sverrig skal hjælpe ministeriet Hall i en tvist, med hvilken de svenske som sådanne ikke har det ringeste at skaffe.« (1862. nr. 165). Selv en så danskelskende mand som Sturzenbecker kunde ikke følge det Hallske parti, som »Fædrelandet« mere og mere gled over mod. I et brev til ugeskriftet »Norden« erklærede han, at en nordisk helstat med et unionsparlament var den uundgåelige betingelse for Skandinavismens levedygtighed, og tilføjede, at der ikke fandtes »en eneste hæderlig mand i Sverrig, som når man ikke vil det, ikke hellere idag end imorgen vil

trække sig tilbage fra alt det politiske skandinaviske væsen. . . . Der gives måske endnu i Danmark folk, der lever i den lyksalige tro, at broderfolkene skulle være sentimentale nok til uden videre at gøre enhver dansk sag til deres, i hvilken blot navnet Slesvig forekommer i mere eller mindre løs forbindelse, og at, når denne fane kun stikkes ud, da vil hele Norden rives med i en uendelig begejstring, uden at vi på vor side et eneste øjeblik skulle spørge, hvad dette virkelig betyder, eller vente til vi se, om fanen ikke i næste minut atter tages ind. Men det er i sandhed på tiden, at vore danske venner vækkes af denne principielle vildfarelse. Vi må erkende, at vi er komne noget tilbage fra begejstringen fra 1848, men det er Danmarks egen politik, således som den er bleven fulgt fra 1849 lige til den dag idag, der bærer skylden. Denne Danmarks politik har med stor logisk beviskraft indskærpet os andre visse gyldne forsigtighedsregler, og hvert år, næsten hver time, lært os alle mere og mere at sky al overilelse, at betragte sagerne roligt og koldblodigt, at føle os for ved hvert skridt.« Slesvig skal ikke være et omtvistet dansk land, men være gjort til et virkelig dansk land, før det kan have betydning for Norden og for Sverrig, og før end foreningen kan komme i stand. (1862. nr. 30.)

De svenske Skandinavers mening er gennemgående, at Sverrig først kan forhandle med Danmark, når forholdene mod syd er ordnede. Men lige modsat skriver Ploug: »Slesvigs inkorporation kan ikke være betingelsen for et nordisk forsvarsforbund, men et nordisk forsvarsforbund er snarere betingelsen for Slesvigs inkorporation.«[1]) Hertil er det, de danske Skandinaver i Skandinavismens navn — eller for at tale med »Göteborg H. og Sj. Tidn.« — »under misbrug af Skandinavismens navn« påkalder Sverrigs hjælp. Heri består den nærmest liggende og i øjeblikket betydningsfuldeste uenighed mellem danske og svenske Skandinaver. Bag denne ligger så atter spørgsmålet om førerstillingen i Norden, i og for sig nok så centralt og magtpåliggende, men foreløbigt i anden række. Men hvad var her ikke i vente, når t. eks. G. H. og Sj. Tidn. vedbliver at modulere over temaet »Siden de danske Skandinaver forsvarer den norske separatisme, véd vi, hvad deres Skandinavisme betyder«, og »Fædrelandet« svarer i samme tone: »Er al denne tale om et unionsparlament dog ikke i virkeligheden en efterklang af statholdersagen og revissionssagen? Har ikke den tankegang, hvori man har bevæget sig fremad været omtrent denne: ved en union med Danmark ville vi tvinge Norge ind på, hvad vi ikke kunne få det til uden Danmark?« (1862. nr. 186).

Mistænkeliggørelse og utilbøjelighed på begge sider til at vige

[1]) »Fædrelandet«. 1862. nr. 183.

en hårsbred fra egne interesser — således er det lidet trøsterige billede, som tegner sig for os før katastrofen i 1863. Det er, som om det var blevet Skandinavismens forbandelse og tilintetgørelse, at der var gået øjebliks-politik i den. Det var altid et fremskridt, at de mange skønne ord ikke længere var i så høj kurs; man forstod, at broderenigheden ikke kom, fordi man fablede om den. Men nu, da der er tanke om at skride til handling, skønnes det, hvor kort et stykke af vejen der er tilbagelagt. Nu glipper forståelsen. Nu er de ofre, der var talt så meget om, det brodersind, som var præket tidligt og sent, ikke meget værd.

I store træk bliver forholdet i de nærmeste år før krigen dette: hos hovedmassen af befolkningen i alle tre nordiske lande findes ingen udpræget skandinavisk interesse. I Danmark er helstatspartiet, i Norge de ultranationale, i Sverrig det såkaldte Götha-parti, der med mænd som Anckarsvärd og Dalman på rigsdagen, Crusenstolpe i pressen, kraftigst var optrådt mod det norske selvstændighedsparti, Skandinavismens udprægede modstandere. De brændende spørgsmål, som samtidigt står på dagsordenen, er: i Norge den unionelle tvist; i Sverrig tages stilling hertil med krav om en forfatningsrevision, men dertil kommer den stadig opsatte, men lige påtrængende løsning af repræsentationssagen; i Danmark de nationale diplomatiske forviklinger i grænselandene. Hvilken måtte nu Skandinavismens stilling i dens politisk-praktiske skikkelse blive hertil? I Norge var der dem, som ræsonnerede, at da »Sverrig betragtede sit forhold til Norge som to til et«, skulde Norge og Danmark — når den politiske treenighed blev realiseret — holde sammen, og da »skulde mange ting kunne ordnes som mellem to og to«.[1]) Som vi har set, var de danske Skandinavers hovedorgan heller ikke utilbøjeligt til at acceptere denne tanke og lade vejen til Sverrig gå over Norge — hvad rigtignok meget snart viste sig som en omvej. Men i Sverrig ønskede man ikke råd eller vejledning i unionelle spørgsmål fra dansk side, allermindst når de var til gunst for modparten. Det Plougske partis stilling til revisionsspørgsmålet blev mere skæbnesvangert for Skandinavismens sag end almindelig antaget. I norske kredse betragtedes tilslutning i unionssagen fra dansk side som ret selvfølgelig og hvervede næppe Danmark ny venner udover dem, det forud havde. I svenske derimod gjorde den mange varme lunkne, mange kølige iskolde. For Skandinavisme var der ingen brug i rent unionelle spørgsmål, og naturligvis endnu mindre i et udelukkende svensk anliggende som repræsentationssagen. For Danmark stod en skandinavisk politik, alt eftersom nættet snørede

[1]) Cit. efter »Snällposten«. 1862. nr. 11.

sig tættere og tættere sammen om dets diplomatik, som det sidste håb, som sværdet, der skulde overhugge den gordiske knude, når man ikke længere ved egen kraft kunde rede sig ud af vanskelighederne. For Sverrig og for Norge blev Skandinavismen derimod ikke til politik, og kom derfor ikke her til at spille nogen indgribende rolle. I Danmark var den så at sige udelukkende knyttet til politiken: i fyrrerne, da den toges i den københavnske oppositions tjeneste, som nu i begyndelsen af tredserne, da den ventedes at skulle blive løftestangen i udenrigspolitiken. I fyrrerne sejrede den, fordi den fulgte en medgående strøm, i tredserne var den for svag til at kunne tage kampen op mod modvind og stride bølger. Ideen havde ikke sejret over særinteresserne. I Danmark gøres der forsøg på at bruge Skandinavismen ensidigt og selvisk — et forsøg, som kun vilde være berettiget som slutsten på en fast forening og dyb forståelse. »Man tror ikke at behøve at række os hånden til en fast og hjærtelig forening, fordi det ene og alene er Sverrigs armée, man vil have, og som man gør regning på, selv uden hin«, skriver »Dagl. Allehanda«. — Som et første forsøg krævede det for store ofre, som de to andre folk under ingen omstændigheder kunde have nogen interesse af at underkaste sig, og som de naturligt da afslog. Der må mere end fattige tyve år til, for at så ideal en tanke som Skandinavismen kan tilegnes af tre landes folk.

Selv i Danmark, det stærkest skandinavisk-farvede af de tre lande, er Skandinaverne ikke længere et enigt og stærk parti med fælles mål og vej; de skiller sig i fraktioner i overensstemmelse med de politiske partier. Det Hallske parti — regeringspartiet, majoriteten af det højere bourgeoisie, af embedsklassen, i studenterforeningen (organ »Dagbladet«) er moderat skandinavisk, bøjer sig for »tanken« i videste almindelighed, indser også betydningen af at fortsætte forhandlingerne med den svensk-norske regering, men vil intet vide af en forbundsstat, end mindre af en dynastisk forening, og indser end ikke nødvendigheden af straks at slutte en formelig alliance-traktat i frygt for, at prisen skal være for høj (Holstens fuldstændige opgivelse).[1])

Ligeoverfor dette står ministeriet Halls modstandere, der ikke længere vil lade sig nøje med vag tilkendegivelse af skandinaviske sympatier, men forlanger en ren og kraftig skandinavisk politik, handling for ord, brød og ikke stene. Dette parti ønsker et forsvarsforbund snarest muligt tilvejebragt på grundlag af en ren og skær Ejder-Politik. Dette parti, til hvilket særlig Grundtvigianerne og de stærkt patrotiske slutter sig, samles i »Dannevirkeforeningen«. Det fra 1862

[1]) »Dagbladet«. 1862. $^{17}/_{7}$. »Snällposten«. 1862. nr. 67.

udgivne ugeblad »Norden« forfægter væsenlig dets ideer, i forening med Sturzenbeckers ny »Skandinavisk Gazette«, der udkom i Helsingborg fra efteråret 1861, men ligesom de fleste af den urolige mands litterære foretagender ikke fik nogen lang levetid. »Skandinavisk Gazette« fandt trods dets velskrevne artikler ingen god modtagelse i København. Da det havde angrebet Halls politik og kaldt den københavnske studenterforening »halliseret«, blev det højtidelig udvoteret af denne. Trods sin lidenhed har bladet dog betydning, idet det må siges at være et fuldgyldigt udtryk for de fleste skandinavisk-sindede Svenskes syn på Danmarks politik; det opstiller en ren og skær Ejdergrænse som betingelse for Sverrigs hjælp og har en »dyb og hjærtelig foragt for frasemændene, der holder tidens ur i hånden og nok skal vide at tilsige enhver, når timen endelig er kommen til fra sexaer og skandinaviske skåltaler at gå over til skandinavisk handling.« [1])

Endelig var der »Fædrelandet«s parti, hvis man kan tale om et sådant. Thi jo længere tiden skrider frem, desto mere bliver »Fædrelandet«s stilling lig æslets mellem to knipper hø. Ploug var fra først af den, der kraftigst havde taget til orde for Holstens fuldstændige udskillelse og for oprettelsen af et gensidigt forsvarsforbund. Men det er, som om den uvilje, der fra svensk side på grund af hans tilslutning til de norske unionskrav er strømmet ham imøde, har lammet hans tillid og tro på Skandinavismens sag, uden at han dog naturligvis bekender dette. Han, »som var vort ror, da vi styred mod Norden«, indtager en forsigtig og reserveret stilling, der kun lidet ligner ham; just nu da der råbes på handling fra alle dem, han engang har været med til at vække, bliver han stående stille og vover ikke noget afgørende ord. Da ved de forberedende forhandlinger til studentermødet 1862 cand. jur. H. N. Hansen bad bestyrelsen om at sørge for, at der ved mødet ikke fremkom udtalelser af en sådan karakter, hvorom ikke alle studenter kunde være enige, og der fra modsat side fremkom advarsler mod blot at gøre studentermøderne til »potenserede sold« [2]) — svarede Ploug med en ledende artikel «Studentermødet og den skandinaviske opposition« (nr. 119), en fra hans, den gamle oppositionsmands hånd, underlig mat og forsigtig artikel: Man kan let komme til at skræmme og forspilde virkningen, når man forud opskruer forventningerne. Man taler om »programmer«. »Har noget af de andre studentermøder haft programmer, eller have de været betydningsløse, fordi de intet havde?« — Skulde det være en instinktmæssig uvilje mod at lade de møder, hvis fører han ikke længere er,

[1]) Se Sturzenbeckers selvbiografi i Illustr. Tidende. 1862. s. 55 ff.
[2]) H. C. A. Lund: Studenterforeningens historie II. 500—505.

træde ind i et nyt spor, der her bringer Ploug til at præke forsigtighed? — Længere hen i artiklen ønsker han — med den blanding af ærlighed, naivetet og brutalitet, som var Plougs væsen eget — at de politiske udtalelser i hvert fald »må fremkomme stærkest og bestemtest fra vore gæster«. Dette var netop, hvad de danske Skandinaver ønskede; men — som den svenske presse ikke blev træt af at indprente: »Vi er ikke så dumme som Danskerne tror«. — I hvilken grad Skandinavismen nu er bleven filtret ind i døgnets kedsommelige danske politik, viser fortsættelsen af Plougs artikel: . . . »Man vil, at studentermødet skal proklamere Danmark til Ejderen og Slesvigs inkorporation — og så skal det ske? Det siger man ikke, og mener vel heller ikke; men så skal ministeriet falde, og det er det, der er denne opposition vigtigere end alt andet. Man må dog tillade os at finde det lidt komisk at ville lade studentermødet fortsætte Dannevirkeforeningens gærning.« Ploug taler her som ministeriet Halls håndgangne mand, konservativt og besindigt, hvad dog ikke hindrede ham i på børsmødet under studenterfesten om sommeren at tage ordet for afslutning af et forsvarsforbund og tilslutning til en helt nordisk politik. I en korrespondance fra København i maj 1862 til »Snällposten« (nr. 67), i hvilken omtales de fleste Københavneres utilbøjelighed til at ville diskutere Skandinavismen, som de blot erklærer for et fremtidsspørgsmål, karakteriseres situationen ikke ueffent i disse ord: »Den geniale Carl Ploug, kaptajn på »Fædrelandet«, har allerede ladet det skandinaviske flag hejse på halv stang, og besætningen har blot nogle stykker tilbage af uniformen.« —

Allerede i 1861 havde der været forhandlinger om et nordisk studentermøde i København, men det blev af hensyn til de truende politiske forhold opsat til den følgende sommer. I foråret 1862 sendtes indbydelse til »brødrene« på »Fyris bred« — det vilde den gang have været danske studenter utænkeligt simpelt hen at sige Upsala — til Lund og Kristiania. De moderate havde sejret. I indbydelsen hed det blot i videste almindelighed: Gid et nyt nordisk studentermøde i sommer må fortsætte, hvad de tidligere har begyndt, forynge de gamle venskaber, styrke det nye broderbånd mellem Nordens folk og føre forhåbningerne om den fælles fremtid imøde. Noget andet program fandtes ikke. Man får det indtryk, at mødet nærmest er arrangeret, fordi det nu er »Danskernes tur«. Sturzenbecker udtalte som sin mening, at de svenske og norske studenter kun vilde føle sig lidet opbyggede, hvis man denne gang blot bød dem punsch, gemytlighed, silkefaner og silketaler istedenfor noget positivt og en smule virkelig

alvor.[1]) Upsalensernes svar synes også at pege i denne retning, når de skriver: »... En afsluttet kreds af almindelige nordiske studentermøder ligger bag os ... Lige sikker er dog vor overbevisning, at deres mål ikke er nået, at den store idé, selv om den også er indtrådt i et nyt skifte, fremdeles kræver alvorlig opmærksomhed, trofast samvirken af Nordens studenter, og at de ny tanker og ny forhold, som er fremvoksede på den gamle grundvold, også vil give den ny omgang af studentermøder, som nu tager sin begyndelse, en stor betydning og særlig bestemmelse.« Men i København var stemningen for at følge i det traditionelle spor, selv om der gjordes nogle få indrømmelser til fordringerne om at give mødet en mere praktisk og alvorlig karakter.[2])

Fra hvert af de to andre lande mødte henimod 300 deltagere. Arrangementet er så noget nær det samme som tidligere. Upsalenserne besøger Visby och Carskrona undervejs og træffer sammen med Normænd og Lundensere i Malmø og Lund, hvorefter skaren i forening sejler over Sundet. Kun er den officielle hyldest denne gang stærkere end nogensinde før, såvel fra den ene som den anden side — studenterne taler for kongerne, og kongerne for studenterne. At referere mødet i alle dets enkeltheder lønner sig ikke — dertil er enstonigheden for stærk og ordene for mange. I almindelighed kan siges, at det ved enhver af festerne anses for uundgåeligt nødvendigt at tale for 1) den skandinaviske idé, 2) Danmark, 3) Sverrig, 4) Norge, 5) De nordiske universiteter, 6) Finland, 7) Nordens Kvinder. Med taler over andre emner, varianter, svar, takketaler osv. kan man regne, at der ved hver fest er holdt omkring en snes omfangsrige taler.

Modtagelsen i København var en gentagelse af den i 1845, men i langt større stil. På Frue Plads bød universitetets rektor, professor C. E. Scharling, der nitten år tidligere havde prøvet på at formå de danske studenter til at opgive den første Upsala-rejse, velkommen; Københavns overpræsident, kammerherre Lüttichau, førte ordet på kommunalbestyrelsens vegne. Næste dag, den 12. juni, samledes alle deltagerne i universitetsgården, hvor fire nye faner, gave fra danske kvinder, overraktes til tale af H. N. Clausen, et sandt oratorisk pragtstykke, hørende til den Sturzenbeckerske kategori *sidenorationer*. Det er som et sidste, overvældende frodigt og blomstrende skud på fyrrernes veltalenheds stamme, da Clausen indvier hver enkelt fane:

»*Du* drager over Østersøen, til helligdommen ved Fyrisåen:

[1]) Skandinavisk Gazette. nr. 13.
[2]) Studentmötet i Lund och Köpenhamn. 1862. Upsala. 1863.

»Mindernes højsal, fremtidens vugge, åndernes ting, som æthøje lukke!« Dig følge held og hæder!

Du drager over Kattegat til klippelandet som vor friheds første hjemsted i nord, til broderlandet med de fælles dyrebare minder: til Christian IV's stad, til Frederik VI's højskole. Dig følge held og hæder!

Du drager over Øresund til »Eskilds stille stad«, til Lundegårdens skygger. Tegnérs digtersol spreder sin glans over den, og Thomander værner der i åndens rige om lysets og frihedens ret! Dig følge held og hæder!

Du bliver i vor midte, ved Nordens sydligste højskole. Er det nærmest vor sag at nytte de rige, åndelige livskilder i syd, så er det også vor sag som åndeligt Dannevirke at skærme Nordens ånd og Nordens modersmål imod Lokesvigen og alt Lokevæsen fra syd! Du føre os igennem kamp til sejr!« [1])

Det er sidste gang der officielt tales således i Danmark.

Senere på dagen holdt Høyen foredrag ved Thorvaldsens grav om den i Danmark i de sidste 18 år udviklede nationale kunstskole og udbragte et leve for Nordens nationale kunst. Om aftenen var der festforestilling i det kgl. theater. Programmet var en prolog af Paludan-Müller, der mere i almindelighed henvendte sig til Nordens ungdom end ytrede nogen særlig skandinavisk begejstring, »Jeppe på Bierget«, dansedivertissementet »La Ventana«, og »Nej«, hvor den ikke længere unge Fru Hejberg som Sophie optrådte med roset i skandinaviske farver. Næste dag var der for nogle af deltagerne udflugt til Roskilde, medens en del af de filologiske og teologiske studenter holdt fagmøder på Borchs kollegium, en spire til senere års nordiske filologmøder og kristelige studentermøder. Filologerne drøftede særlig betydningen af oldnordisks indførelse i skolerne. — Hovedsammenkomsten var denne dags aften i Rosenborghave, hvor Grundtvig, Brix, Schiern, Madvig, Goos og Ploug var hovedtalerne. Ploug talte for den nordiske enhedstanke — »i gamle dage var der kun to slags Skandinaver, de åndelige og de politiske, og de sidste var i stort mindretal; efterhånden synes mindretallet imidlertid at have opslugt flertallet; men er der nu nogen, der anser en politisk forbindelse for skadelig, så er det i det mindste meget få« — men opnåede ikke samme spontane virkning som Lehmann ved ridehusfesten i 1845, nu da Ploug efterlignede ham ved at opfordre de tilstedeværende til at besværge deres tro ved et enstemmigt Ja! Taler og sange var holdte så almindelig som tænkeligt. Al mulighed for tilkendegivelse af meningsforskel eller lejlighed til diskussion var omhyggelig undgået.

[1]) H. N. Clausen: Fædrelandske forhold og anliggender. 1881. s. 182.

Arrangementerne var fortræffelige, støjen og glæden var stor, men løftelsen og den umiddelbare begejstring — den var ikke som ved de første møder. Studentermødet 1862 er det betydningsløseste af dem alle, fordi det er en gentagelse — og kun en gentagelse.

I ydre apparat overgik det ganske vist alle de foregående. Noget så storartet som de to dages udflugt til Nordsjælland var endnu ikke set. Med den fane i spidsen, som det danske politi havde forbudt i 1845, den røde og blå med de tre løver, marscherede toget ind på Fredensborg slot som kongens gæster. Frederik VII modtog dem i fredssalen, omgivet af ministre, slægt og hof, med sådanne »kongsord«, som han havde sin styrke i: »Velkommen svenske, norske og danske studenter i min hal! Jeg vil ønske, at De må more Dem godt hos mig. Går ned i i min have og ser, hvorledes kong Frederik modtager sine gæster, jeg skal senere komme ned til Dem.« Kong Frederiks modtagelse var udmærket, og det var ikke hans skyld, at den splendidide frokost i Nordmandsdalen ved kolossale byger i få øjeblikke sattes under vand. Kongen udbragte Carl XV's skål og afsendte et telegram: »Jeg er i dette øjeblik forsamlet med dine svenske og norske undersåtter ved gildet, som jeg giver dem i min have. Vi er tusinde i tallet, som velsigne Dig. Din broder og ven Frederik.«

Efter udflugten til Nordsjælland havde bestyrelsen arrangeret et møde i børssalen for at give de deltagere, der måtte ønske det (de viste sig ikke at være overdrevent mange, navnlig ikke blandt ungdommen) »lejlighed til udtalelser om den skandinaviske stræbens fremme og formål«, da »det er fundet ønskeligt at give studentermøderne en tilsætning af alvor«. Professor *Martin Hammerich,* der vel var den betydeligste forkæmper for en skandinavisk sammenslutning på åndslivets område og mente, at denne måtte gå forud og være betingelse for en politisk, havde allerede i 1858 indsendt til konsistorium forslag til fremførelse for ministeriet om fælles docenturret og fælles adgang til prisopgaver ved Nordens universiteter samt om indførelse af svensk som undervisningsfag i danske skoler. Men der blev svaret, at regeringen ikke turde behandle disse forslag uden forvisning om gensidighed. Nu fik Hammerich i åbningstalen ved børsmødet lejlighed til påny at behandle sin yndlingstanke om større universitets- og eksamensfrihed i de nordiske riger. At Ploug ved dette møde talte i udpræget ejderdansk ånd imod sit blads mere og mere ministervenlige holdning, er allerede nævnt. Pastor Vilh. Birkedals stærkt grundtvigsk-farvede foredrag — »For Danmark til Eideren, I Norske og Svenske! for det vil I nok vove en dyst med os, at aften kan blive morgen lig i Norden, og vi kunne finde de tabte guldbrikker

og leve vort gamle adelsliv om igen, forklaret i en højere glans — for den tanke vil I nok stå last og brast med os« — gjorde stærkere indtryk trods dets udfordring til den »kolde fornuft«. Men det var et uheldigt varsel, som der for Danske vel kunde have været grund til at mærke sig, at ved dette diskussionsmøde kun 2 Svenske og 1 Nordmand begærede ordet og alle uden at give noget bidrag af betydning til diskussionen.

Samme eftermiddag var studentermødets bestyrelser indbudte til middag hos den svensk-norske gesandt, greve *Hamilton*. Ved et uheld svigtede bukkene under bordet og den store isbombe, i hvilken de 3 landes flag var plantet, gled på gulvet og gik i kvas. En uhyggelig tavshed indtrådte, indtil den galante vært udbrød: »Ja, ja, falla vi, så falla vi alle tre tilsammans och under våra fanor!«

Efter endnu en fest i Tivoli kom afskedstimen. På Kvæsthusbroen mødte Orla Lehmann — han havde lige rejst sig fra sygelejet —, han trængte til at sige den skandinaviske ungdom nogle formaningsord om at vise alvor, tålmodighed og troskab. —

Det sidste skandinaviske studentermøde var forbi. De moderate var tilfredse og søgte at bortforklare den mangel på tilslutning, som tanken om et eventuelt forsvarsforbund mod Tyskland kendelig havde fundet hos de fremmede gæster. »Aftonbladet«, der i årene omkr. 1860 ikke havde agiteret synderligt for den skandinaviske tanke, naturligt fordi de svenske interesser var andre steder, men trofast fulgte Plougs og »Fædrelandets« parole, optog således uden kommentar sin korrespondents solskinsrige ord om den »sikre og solide skandinaviske sindsstemning«, som havde givet sig tilkende i modsætning til det foregående møde i København i 1845. »Ved siden af den nationale og nordiske vækkelse, som studentermødet har medført, ser jeg dets betydning deri, at det på samme tid både for gæster og værter bliver konstateret, at den skandinaviske idé har vundet et usædvanligt terræn, som bevares udover den flygtige sammenkomsts festlige dage og dertil er en fast og solid grundvold, på hvilken man med sikkerhed kan fortsætte arbejdet«. (nr. 149). Kunde ord gøre det, havde Skandinavismen de allerbedste garantier, men stemningen i Sverrig faldt langt fra i tråd med den i »Aftonbladet« skildrede.

Og fra det skandinaviske venstre lød dommen over studentermødet i 1862 ikke så gunstig. Sturzenbecker spotter i sin Gazette over den kritikløshed og sorgløshed, som har givet sig udslag: »I København råber man glat væk Hurra for alting, både når major Beck[1]) i Tivoli foreslår det for et treenigt Norden i en ikke fjærn fremtid, og

[1]) Den bekendte chef for 1. regiment i 1864.

når en anden gør det for et ministerium, der gør alt muligt for at umuliggøre dette ønske«. Og med henblik på det tilstundende kongemøde i Juli måned tilføjer han: »Om få dage skal man kanske råbe hurra for kongen af Sverrig-Norge, hvorfor ikke også for dynastiet Glücksburg-Beck? Hvad Slesvig egenlig betyder, hvad Skandinavismen egenlig er, derom lader man frit statsmændene have sin mening, så dybt går man ikke til bunds i sagerne — hvorfor skulde man også gå til bunds?« (nr. 30). — En endnu mere sønderlemmende kritik kommer til orde i Ejderskandinavernes og de svenske Skandinavers livorgan »Norden« i en artikel »Den dansk-norske Skandinavisme« (1862. nr. 37), der imidlertid ikke indskrænker sig til at behandle studentermødet, men giver en udsigt over Skandinavismens stilling i øjeblikket. Den skyldes en åbenbart meget sagkyndig pen — mulig selve baron Blixen-Finecke, »Nordens« pekuniære og sociale støtte.

». . . . Man turde kun sjældent have set en Nemesis — skrives bl. a. her — følge så umiddelbart og næsten øjeblikkeligt på et politisk misgreb som den, der har fulgt på den såkaldte »moderate« Skandinavismes apokryfiske stordåd i denne sommer . . . .

Hvad have hine moderate Skandinaver opnået med al deres klogskab, hvad er følgen af deres store forsigtighed, hvad er udbyttet af deres fromme bestræbelser i den gyldne halvheds og den rosensminkede farveløsheds interesse? Det viser sig nu.

Følgen af alle hine Rosenborgtaler uden klar tanke, alle hine lystturdigte uden marv, og for at gå fra studentermødet til kongemødet, alle hine officielle komplimenter uden dybere alvor, er at hele Skandinavismen er indtrådt i et stadium, der vistnok nærmest lader sig betegne med ordet reaktion. Med de visnede blomsterkranse, med de tømte boller er alt på en gang forbi, og fra højttravende besværgelsesscener og dithyrambiske omfavnelser har scenen i en hast forandret sig til en i virkeligheden lidet trøsterig diskussion mellem betydelig afkølede venner og i en tone, der ånder alt andet end en fælles gåen op i en stor og mægtig fremtidstanke.

. . . . Det er tydeligt nok, at folkestemningen i Sverrig ikke for øjeblikket befinder sig på højden af de sidste skandinaviske studenteridyller, ja at studentermødets og studenterpressens ejendommelige optræden i den skandinaviske sag i denne sommer så lidet har bevirket et fremskridt i broderlandets sympati for os og vor sag eller kun i sympati for en nærmere skandinavisk tilslutning, at der tværtimod er indtrådt et kendeligt tilbageskridt i så henseende.

Frugten af den Hansen-Plougske »moderation« og af »Fædrelandets« vankelmodige og umandige holdning netop i det øjeblik, hvor

det galdt at indtage og bevare en fast stilling og tale rent ud af posen, har været en hos vore svenske brødre opstået mistro til hele den »danske Skandinavisme«. Vi skulle ikke her undersøge, hvorvidt ikke den svenske presse bedømmer det danske folks overbevisning eller stemning noget vel hårdt, da den slår os alle i hartkorn med studenterpressen og professorpartiet. Vi holder os kun til det faktum, at man i Sverrig ikke i samtlige studentermødets taler synes at have fundet andet end »fraser«, og at man der, efter forgæves at have søgt efter et virkeligt indhold i de danske udtalelser ved studenterfesterne eller i de samtidige artikler i den skandinaviske hovedstyrers blad, desværre synes at skulle ende med at forkaste hele sagen som »falsk spil« fra dansk side, som en manøvre, fiffig nok anlagt, men lykkeligvis opdaget i den ellevte time, som et ikke ganske humant forsøg på ved overraskelse at drage Sverrig med ind i klammerier, hvorfor det beder Gud bevare sig.

.... Det er dog kun nogle få repræsentanter, hvortil vi sigter; men denne fåtallighed har sin grund simpelthen deri, at med undtagelse af to eller tre svenske organer alle de øvrige foretrækker at tie ganske stille i vor sag og den skandinaviske sag overhovedet. De allerfleste synes enten at betragte det skandinaviske spørgsmål som noget, der efter de sælsomme anskuelser derom, som vægtige stemmer hertillands nylig har udtalt desangående, ikke længer fortjener, at man beskæftiger sig dermed, eller de har forlængst sagt deres sidste ord i sagen og har ingen lyst til idelig at gentage et og det samme«. »Aftonbladet« har i den senere tid ikke indeholdt en eneste selvstændig linje om Skandinavismen; »Göteborg Handels- og Sjöfarts-Tidning« holder fast ved sin engang udtalte mening, og kun »Dagligt Allehanda« har offentliggjort en polemisk artikel«. (cit. oven for s. 302). —

De skridt, som fra officiel side i de her omhandlede år (1857—62) i Danmark var gjorte for at bringe den skandinaviske tanke ud i livet, var da også så godt som ingen og måtte snarest tage troen fra dens venner her og i nabolandene. Martin Hammerichs forslag i 1858 om en tilnærmelse til samarbejde mellem nordiske universiteter blev som allerede nævnt kvalt i fødslen. I 1860 forespurgte den svenske regering hos den danske, om denne måtte være sindet til at tilvejebringe en lov om svenske og danske dommes exigibilitet. Dette var det første forslag og det første praktiske skridt til en social forbindelse mellem rigerne. Da loven forelagdes den danske rigsdag, kom det i den anledning for første gang til en slags skandinavisk debat i folketinget. Om lovens gavnlighed og praktiske betydning var alle enige, men da Alfr. Hage udlagde dens gennemførelse som en tribut til den skandi-

naviske idé, mødte han stærk modsigelse, således fra Gert Winther, der erklærede, at han ikke vilde sætte Danmarks eksistens på spil ved at understøtte den skandinaviske politik, og fra Tscherning, som gav forslaget sit bifald, fordi han fandt det praktisk, men intet vilde have med Skandinavismens »usikre og vandede« politik at skaffe.[1]) På samme måde havde motiveringen i den svenske rigsdag blot været, at det stærkere samkvem mellem landene nødvendiggjorde denne mellemrigslov (13—6—1861), der trådte i kraft d. 1. juli 1861. — D. 9. oktbr. 1861 fremlagde Fr. Barfod i folketinget forslag til lov om nogle tillæg til universitetsfundatsen af en ganske vist ret radikal beskaffenhed. Hovedforslaget var, at enhver, der skaffede sig den fornødne indfødsret, kunde blive embedsmand i Danmark, uden hensyn til ved hvilket af Nordens universiteter han havde fuldendt sine studier og taget sin embedseksamen — med undtagelse af embedssøgende jurister, der skulde underkaste sig en særlig prøve i dansk ret. Det var en let sag for Monrad at påvise det Barfodske lovforslags umodenhed, der på en uheldig måde understregede universitetets blanding af videnskabelig institution og embedsmandsskole. Tinget gjorde sig ikke engang den umage gennem et udvalg at forsøge at revidere forslaget og fjærne slakkerne. Man nøjedes med en anerkendende motiveret dagsorden.

Mellemrigsloven blev således i denne periode det eneste praktiske resultat af den megen skandinaviske tale, men den var — som »Fædrelandet« villig indrømmede — »en isoleret, skandinavisk svale, der ingen sommer gør«. (1863. nr. 142).

Bladet »Norden« kunde da i en anden, ikke mindre overlegent skreven artikel (»Den danske Skandinavisme for øjeblikket« 1862 nr. 40) med føje hævde, at »endnu den dag idag er der ikke et eneste punkt, på hvilket der lader sig påvise en virkelig praktisk Skandinavisme«. Og det var klart og sandt sagt, men næppe velhørt, eller snarere overhørt, når den danske skandinaviske opinion kritiseredes i disse — utvivlsomt Blixen-Fineckeske — ord: »Man får ret en klar forestilling om, hvor svagt udviklet den politiske indsigt er her i landet, og hvor megen umodenhed der klæber ved den danske bladpresse og udbredes af den over folket, når man ser, hvorledes alle blade, til hvad parti de end hører, er enige i at foragte den tyske enhedsstræben og idelig kappes i at udslynge hånsord imod den . . . . Man glemmer rent, at vor egen skandinaviske politik er omgiven af ligeså megen tåge og uklarhed som den tyske og om muligt indhyllet i nok så mange floskler og fraser. Og trods alle de skønne draper om det unge genbyrds liv i Norden, trods det stolte håb, at det skilte atter

[1]) Rigsdagstidende. Folketinget 1860 $^{20}/_{12}$.

bøjer sig sammen, og at engang i tiden vorder det eet, er sagen dog den, at Tyskland har gjort mange, om end kun små skridt på enhedsbanen . . . . og dog har vi det forud for Tyskland, at her er langt færre viljer, der skulle forenes, langt færre hindringer at overvinde. Dette synes noget underligt, når man betænker, hvorledes alle partier her i landet erklærer sig for Skandinaver, rigtignok hver på sin måde, hvorledes ingen har mod til åbent at fralægge sig enhver slags Skandinavisme, men hvorledes alle hylde »tanken«, men også kun »tanken«. Thi at den nordiske enhedstanke har gjort uhyre fremskridt i de sidste 17 år, er vist nok, men om den kan leve i 17 år endnu uden at iklædes bestemte former, uden at fange gærningens dåb, det er et andet spørgsmål«. Og nu Skandinavismen i dens forskellige fremtoninger! Den *lyriske* Skandinavisme med dens blotte følelsesstemninger og venskabsforbindelser er af en så almindelig karakter, at den kan gælde for alverden: den er en frugt af naboskab og voksende humanitet og fortjener kun navn af Skandinavisme, fordi den har affødt studentermøderne. Den *»åndelige, litterære enhed«* har trods alle udtalelser derom endnu ikke skabt synderlig forbindelse mellem landene. Hvad den *materielle* Skandinavisme angår, så har den de fleste stemmer for sig. Men også her er det endnu kun blevet ved tale, af handling er der intet. Den *politiske* Skandinavisme er den eneste, der for os har virkelig betydning. Men »ligesom der har hvilet tåge og uklarhed over Skandinavismen i almindelighed, således har den været overvældende på den politiske Skandinavismes område. De danske blade har her tumlet sig med almindelige sætninger og floskler uden ende. Man har således i reglen udtalt sig om Skandinavismen, som om den var noget ganske aparte for os og uden noget tilsvarende sidestykke andetsteds. Den skulde derfor ses i sit eget lys og betragtes efter sin egen malestok, og man kunde da tænke sig ganske særlige former for dens fremtræden i livet. For os er Skandinavismen kun den skikkelse, som den almindelige nationalitetsidé har antaget og har måttet antage i Norden«.

Den politiske Skandinavisme har foreløbig blot åbenbaret sig i ønsket om et forsvarsforbund. Men man har glemt, at et *forsvarsforbund* er ganske unyttigt for Sverrig-Norge. Sverrig kan kun have nytte af et *angrebsforbund* for ad denne vej muligt at genvinde Finland. Hvor lidt end det danske folk kan dele det svenskes planer eller forhåbninger, så er det dog afgjort, at Finland har samme interesse for Sverrig som Slesvig for Danmark. Derfor er det ikke mere end billigt, om Danmark giver erstatning for Sverrigs hjælp, giver et angrebsforbund i bytte for et forsvarsforbund; først derved får sagen sin rette fylde.

»Fædrelandet« har hyppigst omtalt forbundet, men ikke, hvorledes det har tænkt sig det organiseret, og de andre danske blade har kun ganske flygtigt berørt forsvarsforbundet, »hvilket de synes at betragte som en ting, der naturligvis vil komme af sig selv, der simpelthen følger af studentermødet, og som Sverrig ikke på nogen måde kan undslå sig for. Det falder ikke noget af disse blade ind, at sagen også har en anden side, at Skandinavismen ikke blot kan yde fordele, men også kræve ofre, at Sverrig også har ret til at tage hensyn til sig selv, så længe vi tager smålige hensyn til os alene, og at man ikke kan pålægge Sverrig som pligt at forsvare Danmark, så længe Danmark forsømmer enhver pligt, der påligger det som nordisk stat«. Sverrig bør fordre en fuldstændig udsondring af Holsten eller personlig sikkerhed ved ministre, som kun ville benytte et forsvarsforbund som en støtte for udsondringen, og ikke som nu til udgangspunkt for nye diplomatiske bevægelser i tysk helstatlig retning.

Der er ingen tvivl om, at denne artikel lodder lige til bunden af dansk-skandinavisk regeringspolitik i begyndelsen af treserne. Sammenholder man den med disse linjer fra den ovenfor nævnte artikel i »Dagl. Allehanda« ($^{30}/_{8}$): »Trykket af Tysklands overmagt søger Danmark sin frelse i Sverrigs bistand; men det tiltror os ikke så megen dømmekraft, at det skulde anse det for nødvendigt at tilbyde os nogen garanti, nogle til vore opofrelser svarende fordele. Når engang en mere oplyst opinion i Danmark har lært at indse, at man i politiken ikke kan på den ene side ofre alt for følelsen og heller ikke på den anden side vinde alt uden noget offer, og når man da har gjort sig klart, at Danmarks egen interesse langt mere end Sverrigs kræver en nærmere tilslutning, en sand forening med dette land, da behøver vi ikke at diskutere spørgsmål om »forsvarsforbund«, fordi den ene forbundsfælles lod da også er den andens. Men indtil da er al tale herom spildt og ørkesløs; dertil er jorden i sandhed ikke tilstrækkelig renset og bearbejdet« — sammenholder man den hermed, da bestyrkes formodningen om, at opfattelsen er rigtig.

IX.

Så oprandt 1863, det år, da Skandinavismen skulde stå sin prøve.

Den første halvdel forløber så temmelig stille. En debat i årets begyndelse i borgerstanden om den svenske udenrigspolitik leder talen hen på Sverrigs stilling under en mulig dansk-tysk konflikt, og her siges adskilligt, som vel kunde gøre det betænkeligt at lide på den svenske folkemenings tilslutning til en alliance med Danmark under de forhåndenværende forhold. Selv mænd i Sverrig, som vilde Danmark bedst, forlangte nu som før en bestemt udskillelse af Holsten. I forårets begyndelse kom da ministeriet Halls indrømmelse til Eiderpolitikerne ved det velkendte patent af 30. marts, der i hvert fald var en delvis sønderlemmelse af helstatsprincipet med dets bebudelse af udstrakt frihed for de holstenske stænder i militære og finansielle spørgsmål. Udadtil bevaredes helstatens værdighed, det danske riges ydre territoriale omfang, som også de nationalliberale satte pris på, men indadtil var det en halv udsondring af fællesskabet med Holsten. En dansk statsmand definerer i et privatbrev patentet som en højst fornøden »ventil på maskinen«, da presset er blevet for stærkt. Ved denne foranstaltning fulgte Hall samtidig den svenske udenrigsminister, greve *Manderstrøms* råd; martspatentet havde hans bifald, fordi det var vejen til Holstens totale udskillelse.

Ud herover skete intet af betydning for den skandinaviske tankes fremgang. Det var havblik før stormen.

I årets anden halvdel følger derimod begivenhederne slag i slag, ofte med dages mellemrum. Da afgøres Skandinavismens skæbne i denne generation. Just som den er på veje til at arbejde sig ind i et sundt praktisk spor. Skandinaven, Grosshandlaren Wallenberg havde ved det omtalte møde i den svenske borgerstand taget ordet for prak-

tisk handling fremfor at bekende sine sympatier i bar almindelighed og fremsat forslag om mønt-, mål- og vægtenhed for Norden. Men det nedsatte udvalg havde forkastet hans forslag. Fra anden kant havde man drøftet afholdelse af et skandinavisk nationaløkonomisk møde i Gøteborg, af et nordisk skolemøde og en nordisk industriudstilling. Det første kom i stand i forsommeren 1863 »til at overlægge sådanne nationaløkonomiske reformer, som kunne fremme nærmere samliv og livligere social berøring mellem de tre folk«. Tre sektioner dannede sig: for mønt og mål, for postvæsen, for told, søfart og næringsvæsen. Er endnu ikke alle de resolutioner, som vedtoges på Göteborg-mødet, gået i opfyldelse, mindst tanken om et fælles toldsystem for de skandinaviske lande bygget på frihandelsprincipet, skal det ikke glemmes, hvor meget af, hvad her udtaltes som ønsker, senere er gået i opfyldelse. Vi behøver blot at nævne litterær konvention, møntenhed, udvikling af postforbindelser, overvindelse af materielle hindringer for samkvemmet mellem de tre lande for at forstå, at et møde som det nationaløkonomiske i Göteborg — skønt vist nok de fleste reformkrav, som her opstilledes, ikke udtaltes for første gang, men allerede var gået ind i den almindelige bevidsthed som nødvendige betingelser for udviklingen — har uendelig større værdi og livskraft end alverdens studentermøder. »Skandinavismen havde hidtil holdt sig på Parnasset — sagde provst Wieselgren i en tale ved mødet — nu var den nået frem til medborgerlighedens Capitolium«.

Men i Danmark stod de udenrigspolitiske interesser i første række. D. 9. juli havde det tyske forbund truet med eksekution i tilfælde af martskundgørelsens fastholden. Skulde en svensk-norsk alliance gøre sin nytte, måtte den snarest sikres. I slutningen af juli måned besøgte kong Carl Frederik VII på Skodsborg, og her, ligesom kort efter ved den danske konges genbesøg på Beckaskog, havde Danmarks udenrigsminister Hall lange forhandlinger med den svenske konge. Det vides nu — såfremt det overhovedet kan vides bestemt, hvad der er foregået to mænd imellem, hvoraf ingen selv har taget ordet til senere forklaring — eller kan dog med en til vished grænsende sandsynlighed fastslås, at disse forhandlinger har drejet sig om en alliancetraktat, og at den svenske konge ved denne lejlighed uden samråd med sine ministre har vovet sig ret langt frem. Efter at den daværende svenske minister, friherre de Geers erindringer er fremkomne,[1]) er der faldet klart lys over adskilligt, som før stod dunkelt og tvetydigt.

Det kan da siges, at hvad der i første række voldte den svenske regerings uklare holdning og mangel på rent og tydeligt svar overfor

[1]) Louis de Geer: Minnen I—II. Sthlm. 1892.

Danmark i efterårsmånederne 1863, og derved bragte en tilsvarende grad af forvirring i den danske regerings holdning, var den svenske konges personlige standpunkt i alliancespørgsmålet. Carl XV var her hverken i overensstemmelse med sit ministerium eller med majoriteten af det svenske folk. Kong Carl var måske den bedste Skandinav i hele Sverrigs rige, den mand, hvis hjærte slog allervarmest for nabofolket imod syd. »Han var så dansk, så dansk« —sagde hans gamle adjutant, der var med kongen på Skodsborg, til forfatteren af disse linjer. — Allerede i maj 1860 havde Manderstrøm afsendt depesche til Sverrig-Norges gesandt i London, i hviken det pålagdes denne *efter kongens specielle ønske* at støtte det danske kabinet overfor den tyske forbundsdag. Og andre depescher, som den seneste af 19. juli, hvori den svenske regering havde meddelt sine gesandter i London og Paris til fornøden videre iagttagelse, at Danmarks og Sverrig-Norges interesser var så nøje sammenknyttede, at man ikke kunde forblive passiv tilskuer ved et tysk anfald mod Danmark, skyldtes på samme måde kong Carls direkte indgriben i statsmaskineriet. Hvem tvivler på oprigtigheden af det ridderlige sind, som kommer tilsyne i disse linjer af kongen selv:

. . .
Och tänk på brodern,
Som nog gärna,
Drog mot söder,
Om det gällde
Att med stålet
Världen visa:
Än ej rostat
Hvarken kraft ej
Häller vänskap?

De findes indristede på en lansespids, kong Carl havde udgravet i Närike og i efteråret 1863 sendte Frederik VII.[1])

I slutningen af august forelå da, i tillid til kong Carls tilsagn, udkast fra Hall til en forbundstraktat, der sikkert ikke — såfremt den var bleven almindelig kendt — vilde have vakt synderlig begejstring i Sverrig, da dens tendens tydelig nok var at kræve så megen hjælp som muligt uden at give noget til gengæld. Halls udkast gik ud pa følgende: 1) Kongen af Sverrig tilsikrer kongen af Danmark sin bistand ved forsvaret af de til det tyske forbund ikke hørende lande og provinser mod hvert angreb, som kan blive en følge af den mellem Danmark og det tyske forbund opkommende strid. 2) Kongen af Danmark kan reklamere den i 1 omtalte understøttelse, så snart faren

[1]) C. Bååth-Holmberg: Carl XV. Sthlm. 1891. s. 417.

opstår for et angreb mod nævnte dele af det danske monarki; og som en sådan fare skal okkupationen af de til det tyske forbund hørende hertugdømmer, først og fremmest Holsten, anses. 3) Hjælpen skal til videre ikke overstige 20000 mand, der stilles til kongen af Danmarks disposition, på hvilke punkter af det danske territorium han måtte ønske. —

Hall havde sine grunde til at ønske denne alliancetraktats snarlige ratifikation. Det var hans tanke med den i lommen at gennemføre Novemberforfatningen. Han havde da forud sikret sig hjælp til forsvar af sin dristige politik, en politik, som kunde være snild nok, men dog næppe vilde falde i den allierede magts smag, der tilsagde sin bistand uden at have slige ny politiske kombinationer og muligheder for øje, som langt før end ellers vilde drage uvejret over dets hoved.

Hvis man kan tro, hvad *Louis de Geer* fortæller — og der er absolut ingen grund til ikke at fæste lid til denne noble og kloge statsmands beretning, der er kendelig upartisk og objektiv holdt, og som har kendskab til statsmaskineriet i dets intimeste detaljer — er i virkeligheden Sverrig-Norges stilling til Danmark under den kommende krig bleven afgjort i statsrådet på Ulriksdal-slot den 8. septbr. Tidligere har man dateret omslaget i den svenske politik adskilligt senere og tilskrevet det bestemte begivenheder. I Danmark var den almindelige opfattelse, at Frederik den VII's død i midten af november var skyld i allianceforhandlingernes afbrydelse. I Sverrig tog nemlig regeringen foreløbig intet afgørende skridt udadtil; først i begyndelsen af december, da Halls tilbagetagelse af martspatentet gav den en ydre officiel anledning til at trække sig tilbage, måtte det stå klart selv for de uindviede, at her ingen hjælp var at vente denne gang.

Men allerede i statsrådet på Ulriksdal var det Hallske allianceforslag til behandling. Indenrigsministeren, Gripenstedt, der af det Manderströmske kabinet vist nok var Danmarks mindst gunstig stemt, frarådede kongen stærkt at indlade sig i krig med Tyskland. De Geer, justitsministeren, og Sibbern, den norske minister, heldede til samme opfattelse. Manderström iagttog en passiv holdning, som De Geer udlægger således, at da Manderström aldrig havde troet, at der vilde blive tale om mere end et diplomatisk felttog, og da han nu fandt modstand mod at gå længere, end han allerede havde gjort, svigtede modet ham. Kun den svensk-norske minister i København, greve Hamilton, mente, at sagen allerede i henhold til kongens mundtlige løfte på Skodsborg måtte betragtes som afgjort. Resultatet på statsrådet blev, at der skulde skrives til både England, Frankrig og Rus-

land med ivrige opfordringer til at komme Danmark til hjælp og med tilsagn om, at i så fald Sverrig-Norges medvirkning kunde paregnes. »Fik man ikke ja fra nogen side, hvilket næsten var at vente — skriver De Geer — erklærede Sibbern, Gripenstedt og jeg, at vi på det bestemteste måtte fraråde traktaten«.[1])

Det er sikkert med pinlige følelser kong Karl har forladt dette statsråd, men han kunde trods al søgen ikke finde et ministerium, som vilde følge ham ad de veje, han så uforsigtigt havde betrådt, og som nød samme tillid blandt stænder og folk som det nuværende: loyalt bøjede han da af og fulgte sine rådgivere. Et besynderligt dobbeltspil. En konge, som ikke vil kompromittere sine ministre, og et ministerium, som er lige så ivrigt for, at ikke kongen skal kompromittere sig.

De Geer slutter skildringen af statsrådsmødet på Ulriksdal med disse vistnok sande og velovervejede ord: »Selv er jeg endnu af den tro, at Sverrigs deltagelse ikke vilde have afvendt krigen eller givet den nogen evropæisk karakter; den vilde have sluttet på selvsamme måde, kun med den forskel, at vi i forening med Danskerne havde fået stryg, så meget mere som vor armé på den tid både i henseende til udrustning og øvelse stod på et meget lavt standpunkt. *Derimod er det muligt, at Skandinavismen derigennem vilde have slået dybere rod*«. (I. 257).

Hvor fristende det kan være at drøfte dette fantasi-perspektiv, lønnende er det ikke. For os har det større betydning at skaffe os et indblik i den svenske opinion, der — som det skal blive dokumenteret — både forklarer og forsvarer regeringens holdning. I Norge er forholdet ikke helt det samme som i Sverrig, hvor stemningen er adskillige grader højere, i hvert fald når det gælder at lægge antipatier for dagen. Det er, så vidt det kan skønnes, en temmelig rigtig vurdering af situationen, en Normand selv giver i disse linjer: »Skulde man bedømme forholdet efter de offenlige organers udtalelser, kunde man lettelig få den tro, at Skandinavismen også i Norge har udviklet sig til fuldkommen bevidsthed; men heri vilde man uden tvivl tage meget fejl. De enkelte, der befatter sig med sagen, taler og skriver om den, og den flerhed, der ikke befatter sig med den, lader de andre skrive og tale så meget, de lyster, uden at modsige dem«.[2]) Det er stemningen i Sverrig, som behersker situationen 1863—64, og for lange tider sætter den skandinaviske idé i miskredit.

[1]) De Geer. Minnen I. s. 250.

[2]) Nordens Sag. Chra. 1863. s. 5.

I det danske og svenske diplomatis verden foregik meget i månederne september til december 1863, depescher veksledes i mængde, snart steg, snart faldt det politiske barometer; men det bør huskes, at den offentlige mening i almindelighed intet erfarede om de diplomatiske noters indhold, og at således udtalelserne i pressen og i privatbreve hviler på en bredere grundvold, på mere almindelige raisonnementer og sympatier, end på det indtryk, vi nu kan have af denne eller hin note.

Det er et tydeligt fingerpeg i retning af folkeopinionen i Sverrig, når selv »Aftonbladet« i en skandinavisk artikelserie i juli måned (nr. 150. 169) tilstår, at den »svenske almenhed er bleven så grundig ked af det moderne Sisyphusarbejde, som hedder »forhandlinger i det danske spørgsmål«, at den næppe vil tale derom, og at der er liden udsigt til, at den bryder sig om noget, som vil berøre dette emne«. »Aftonbladet« tilstår også, at man i Sverrig nærer frygt for en alliance i den tro, at den kun vil gøre ondt værre, og gøre det indviklede endnu mere indviklet. Derimod mener Sohlman, at stemningen let lader sig vende, ifald der arbejdes for gennemførelsen af et unionsparlament med to kamre — det ene sammensat efter folkemængde, det andet efter nationalitet — istedenfor et forsvarsforbund ($^{20}/_{9}$). Det lykkes også Sohlman at få sin københavnske kollega Ploug med til disse betragtninger: Også ham er nu et forsvarsforbund for lidt, en nordisk helstat er en umulighed, derimod er en *forbundsstat* med fælles diplomati og hærvæsen, men med bevarelse af rigernes selvstændighed, fortrinlig.[1]) Det danske »Dagblad« finder imidlertid, at »ideen om et unionsparlament vilde på det nuværende trin af politisk udvikling være meget upopulær i Sverrig, og at den langt fra at vinde stemningen for et forsvarsforbund tværtimod vilde skræmme tilbage derfra. Endnu mere turde dette gælde for Norge«; og det betvivler, at »regeringen eller folkemeningen for tiden ønsker at anstille sådanne forsøg«.[2]) — Det er dog ikke helt udelukket, at »Aftonbladet« for Sverrigs vedkommende har ret i sine betragtninger om stillingen til et unionsparlament; hvad Norge angår, har »Dagbladet« sikkert fuldt ud ret. For Svenskens fantasifulde hjærne og for hans stærkt udviklede nationalstolthed ligger der noget fristende og bedårende i tanken om en nordisk union, vel at mærke en union, der i ingen henseende forringer det svenske riges stilling, men villigt overdrager hegemoniet og førerstillingen i Norden til Sverrig. En indsendt artikel fra en »højt-

[1]) »Fædrelandet« 1863. nr. 169.

[2]) Artiklerne »Udsigterne til en skandinavisk alliance og dennes betydning«. $^{31}/_{7}$ & $^{1}/_{8}$ 1863.

stående« *) til »Aftonbladet« udvikler, at hver Svensk, når det kom til stykket, for en union gærne vilde ofre hver svensk daler og hver svensk soldat; thi en union, vidste alle, vilde give Norden evropæisk betydning, og evropæisk magtstilling vilde alle Svenske. Hvis man fra dansk side tidligere og stærkere havde ønsket unionen, havde det mulig nu set anderledes ud med stemningen i Sverrig. — Sikkert nok er disse betragtninger i deres rod langt mere »storsvenske« end »skandinaviske«. Det er dog åbenbart denne unionsdebat, som det følgende forår sætter nogle umodne og lidet fristende frugter i det såkaldte Carl XV's unionsforslag.

»Aftonbladet« er endnu et stykke ind på høsten fredsvenligt og ønsker, at det holstenske spørgsmål må løses ad diplomatisk vej. Men det varer ikke længe, før det støder i krigstrompeten. Dets allierede i den svenske presse er ikke mange, i det væsenlige kun »Göteborg-Posten« og nogle mindre provinsblade (Uppsalaposten, Östgotha Corresp., Christiansstadsbladet, Nerikes Allehanda, Norrlandsposten). »Göteborg H.- och S.-Tidning«, som i oktober med fremhævelse af den ringe krigeriske begejstring hos det svenske folk dog forfægtede, at det ikke gik an at kompromittere regeringen og egen anseelse — »en lille nation, som vi er, skal vi ikke drage en andens hån og spot over os . . . . En nationalære findes, som det svenske folk vist ikke så let vil opgive« — trak sig senere tilbage og indtog under krigen et næsten helt tyskvenligt standpunkt. Som t. eks. i disse linjer: »Sverrigs store interesse er at leve i vedvarende god forståelse med det nordlige Tyskland, hvor vor nation og vort navn både er elskede og agtede. Ikke engang »Aftonbladet« med det fanatiske og hadefulde udgydelser har formået at udviske disse følelser, der hviler på langt ældre minder end vort venskab til Danmark«. (1864. nr. 152). Dette var jo Anti-Skandinavisme i højeste potens! — »Stockholms Dagblad«, der i medgangsdage havde været alliancevenlig, trak sig snart tilbage, da vinden blæste fra anden kant. »Aftonbladets« hårdeste modstander blev dog det andet store Stockholmsblad »Dagligt Allehanda«, altid et pålideligt barometer for middelstemningen i det stockholmske samfund. »Aftonbladet« stred ufortrødent og næsten alene for Danmarks sag, men det havde ikke mange i ryggen, og dets ord fik ikke megen vægt. »Dagl. Alleh.«, som jo allerede i de foregående år havde anlagt meget kritisk farvede briller overfor dansk politik, men som under skandinaviske fester dog altid havde fulgt med strømmen, går nu i efterårsmånederne fra et piano gennem et mezzoforte over til vildt furioso, eftersom krigsrygterne stiger. Brudstykke af en hovedartikel fra oktober måned

*) Sandsynligvis selve Carl XV, der oftere indsendte bidrag til »Aftonbladet«.

(nr. 239) gengives her. Den kaster lys over det »skandinaviske« gennemsnitsstandpunkt i Sverrig i 1863. Ved siden af den antidanske stemning, den bæres af, rummer den klare og gode iagttagelser og har et meget skarpt blik for Danmarks synder mod Skandinavismens helligånd.

»Vi kan forsikre — hedder det med krigsmulighederne for øje — at et forbund, som vilde medføre, at vi inddroges i en krig, hvis mål er temmeligt fremmed i det mindste for det svenske folks interesser, hos alle dem, som kun ville sætte vort vel på spil for et stort og virkelig patriotisk formål, har vakt både bekymring og misbilligelse, da de ikke — til trods for den sympati, de nærer for et brødrefolk — i det evindelig dansk-tyske virvar kan finde dette store og virkelig patriotiske formål.

Vi bryder nu en lang tavshed, som hidtil har haft sine grunde, i denne sag, og vi forlanger nogen opmærksomhed for vore ord, thi det er ikke os, som taler, men den allerstørste del af hele landets tænkende befolkning, som taler gennem os. Vi tager ikke fejl, om vi påstår, at denne opinion er så mægtig, at hver den, som vil brydes med den, må ligge under.

.... Selv om man nogenlunde kan komme til rette med Holstens forhold til den danske stat, bliver dog den slesvigske befolknings blandede nationalitet tilbage, der til evindelig tid, som overalt hvor to nationaliteter mødes, vil fremkalde uophørlige rivninger og give anledning til klagemål og besvær, som tid efter anden vil foranledige krigeriske udbrud .... Sverrig bør se sig for, inden det påtager sig et sligt Sisyphus-arbejde .... Alligevel fastholder vi vore tidligere anskuelser om Danmarks traktatmæssige herskerret i Slesvig, selv om den danske styrelse dér efter sikre beviser ofte har været både smålig og unødig irritabel. Vore sympatier for et brødrefolk er også uforandrede, og det er ikke vor mening, at Sverrig her skal iagttage en isoleringspolitik, som heller ikke kan være overensstemmende med dets interesser. Men at optræde for at rage kastanierne af ilden, som andre ikke vil brænde sig på, og spilde kræfter, som vi vel kan bruge, måske ikke blot for eget, men for Nordens forsvar på anden kant, kan ikke anses velbetænkt, hvor store sympatierne end kan være«. —

»Nordens forsvar på anden kant« — det var just hemmeligheden. Siden 1809, da Finland gik tabt for Sverrig, havde dette spørgsmål været evigt brændende. Det lader sig ikke fragå: Sverrigs og Danmarks interesser i udenrigspolitiken var vidt forskellige; hvor godt Sohlman end mente Danmark det — han havde ikke ret, når han i sit organ blev ved at hævde, at dets interesser faldt sammen med

Sverrig-Norges. Det er til syvende og sidst denne forskel, som umuliggør en praktisk stats-Skandinavisme. Aug. Blanche, i politisk henseende på venstre fløj, udviklede i »Illustrerat Tidning» i et causerie kort og klart forskellen: Polen (det var under den polske opstand) og ikke Danmark er løsnet for det svenske folk. Man må glemme, at der er så kort til den »smukke by ved Øresund«, så langt til det blodige Warschau«. Faren synes heller ikke så overhængende for Danmark, men Polen er ilde stedt. Hvis Danmark erobres af Tyskland og Polen af Rusland, bliver Polens lidelser størst. Sverrigs interesser går i samme retning: et sejrende Polen bryder Ruslands magt, et besejret Polen forøger den. Men med Ruslands forøgede magt vokser faren for den skandinaviske halvø. Hvad kan derimod hænde Sverrig, ifald Tyskland sejrer over Danmark? Hvis Danmark helt og holdent bliver underkuet af Tyskland, bliver der to stormagter i Østersøen istedenfor blot én som nu. Men da bliver Rusland ikke længere enehersker over dette hav, og dette kan aldrig være Rusland behageligt.

Rusland var Sverrigs første og sidste tanke i udenrigspolitiken, som det er den dag i dag. Alt måtte værdsættes efter dets stilling og betydning i denne sag.

»Men hvad har Danmark været for os? — fortsætter Blanche — hvad er og hvad bliver det? Det har i århundreder været vor fjende, men er nu vor ven og skal vedblive at være det — sålænge det trænger til os. Men hvad betyder det lille Danmark for os, om vi engang til gengæld behøver dets hjælp f. eks. mod Rusland? Ingenting, selv med den bedste vilje til at være noget. — Kan man da ubetinget slutte sig til dem, som påstår, at den nordiske halvøs uafhængighed, dens ære og helligste interesser, er i den grad beroende af Danmarks — ja blot af Slesvigs skæbne, at vi derfor må kaste stridshandsken til Tyskland, som i svundne tider har været vor våbenbroder?« spørger Blanche, og svarer i det samme: Vi fatter det ej.

Kun ét tilfælde kunde tænkes, hvor Sverrig burde arbejde for Danmark, nemlig hvis det svenske folk vilde fæste den tredje nordiske krone på sin populære konges hoved. Men Danskerne vil nok helst have en konge for sig selv, og ingen kan fortænke dem deri. De må blot ikke forlange, at Sverrig og Norge skal ofre liv og blod for den danske sag, som om den er et hovedvilkår for Nordens fred og ro. —

Blanche rammer lige i prikken. Her var en dyb forskel i grundsynet. For Danske syntes det at måtte være i Sverrigs velforståede interesse at tage aktiv del i kampen — Danmark kunde kun tænke sig fjenden mod syd. Som modstykke til det Blancheske raisonne-

ment skal anføres en passus af et utrykt brev fra en dansk statsmand, der ifølge sin stilling har haft særlig gode betingelser for at bedømme vilkårene. Brevet er til en svensk ven og politiker, det er dateret april 1863. Det hedder bl. a. heri: »Den mægtigste hindring [for den skandinaviske tankes gennemførelse] er, at man i Sverrig for lidet følger den politiske udvikling i Europa for at indse nødvendigheden af, at ikke Sverrig vedbliver at krybe ind i sin skal. Det nytter ikke at dølge det; hvis I ikke ved en forening med Danmark rykker nærmere mod sønden, mod Europas midte og udviklingens centrum, lades I mere og mere bagud på vejen. Og her er allerede periculum in mora tilstede; lade I ved Eders langsomhed os gå tilgrunde og støde I os tilbage til den tyske favn, hvoraf vi har revet os ud, så rækker Tyskland snart fra Skagen armene ud mod Eder, og så er det for sildigt, så vil i tidens løb end ikke havet beskytte Eders klipper. Her er jeg da kommen til, hvad jeg for øjeblikket fordrer af Eder. Det er ikke os, der beder — det vilde være dumt, thi I skulle ikke gøre noget for »*nos beaux yeux*« og fordi vi er skikkelige folk, men kun det, som Eders velforståede fordel byder, og det vilde være lidet værdigt for os at komme til Eder som tiggere — men det er historiens uafviselige nødvendighed, der banker på Eders dør. Og hvad I må gøre for at støtte Nordens sydlige grænse, det gøres bedst nu straks. Jeg kender altfor godt det speciøse raisonnement, at det vilde være bedre at vente, til Tyskland virkelig skulde forsøge på at overskride Ejderen, enhver tidligere erklæring af Eder vilde kun irritere fjenden og udfordre. Ja, jeg kender godt denne politik at ville vinde tid — den har vi haft ganske god lejlighed til at studere i de sidste 5 år hos os — og den mangel på resoluthed, der kun har det ene resultat, at om et halvt år koster det dobbelt, som man ved straks at tage sit parti nu kunde have for et ord .... Nu kan et kraftigt ord forebygge krigen, senere ville måske betydelige anstrængelser ikke ende den .... Lad da Evropa høre den stemme, som det har glemt siden Gustav Adolfs og Carl d. 12tes tid og indtag nu ved en bestemt og betids optræden den plads, der tilkommer Eder i Nordens anliggender. Det er ikke i Manderstrøms nu bekendtgjorte depescher, at vi søger grunde for, at I nu er forpligtede til at tage et parti, men det er i Eders egen uomtvistelige interesse, hvis I forstår den«.

Hvor stærke udslag uviljen i Sverrig mod Danmark kunde give sig på dette tidspunkt, får man måske bedst indtryk af, når man søger bag pressen og gennemgår korrespondancer mellem mænd i ledende stillinger i det svenske samfund. Man træffer her oftere på antipatiske end på sympatiske ytringer. Læs f. eks. disse stumper af et

brev (septbr. 1863) fra den i Paris bosatte indflydelsesrige bladmand Claës Lundin[1]: ».... Hvad Du beretter om kong Carls iver for et forbund med Danmark mod Tyskland må på det smerteligste berøre et svensk hjærte, skønt det destoværre ikke kommer overraskende. Jeg har allerede længe frygtet noget i den retning. Dit udtryk »Danskernes indsmigrende mundsvejr« maler aldeles ypperligt den danske jargon, der snakker Svenskerne ørerne fulde for at narre dem til at sætte blod og penge på spil og måske sætte vor fredelige svenske udvikling et par årtier tilbage. Jeg kender Danskerne, jeg har boet et helt år iblandt dem, så jeg véd nok, hvad »Skandinavismen« betyder i deres mund eller i deres hjærter. Så højt man end kan værdsætte et godt forhold imellem Nordens 3 nationer og så livligt man kan ønske, at samkvemmet imellem dem må gøres så let som muligt, thi *vi tre ejer dog meget fælles at tage vare på,* lige så forarget kan man blive, når der tales om nødvendigheden af at føre disse nationer sammen uden foregående nødvendige forberedelser, hvortil sandelig fordres mange decennier og ikke nogle få år, og endnu mere forarget må man føle sig, når man mærker, at hele venskabet fra Danskernes side ikke er andet end ønske om at bruge Sverrig både som skjold og sværd i det evindelig dansk-tyske spørgsmål«.

En lignende dansk-bitter stemning er i stigning hele Sverrig over, med undtagelse af den skandinavisk-sindede minoritet. »Dagl. Alleh.« har grund til at bebrejde den dansk-skandinaviske presse, at den helt holder sit publikum i uvidenhed om opinionen i Sverrig; den lader læserne tro, at »Aftonbladet« udtaler det svenske folks mening, men dette er langt fra at være tilfældet. — Med undtagelse af de foran nævnte provinsblade, der redigeredes i skandinavisk ånd og væsentlig var en gengivelse af »Aftonbladets« tanker, indtog størstedelen af den svenske provinspresse foreløbig en usikker tavshed. Det var ikke mange år siden den havde været med til at forherlige studentermøderne, dens spalter havde vrimlet med skandinaviskfarvet lyrik — overgangen kunde dog ikke være *for* brat. Kun den iltre »Wenersborgs tidning« forklarede sine læsere ($^1/_{11}$ 1863), at der måtte en ganske anden græsselig dåd til fra Tysklands side end en »elendig grænsetvist med Danskerne, hvor kompetente personer har fundet lige megen ret og lige megen uret på begge sider«, for at det svenske folk skulde indlade sig i strid med jordens fornemste kulturfolk. Dristigst og uden at blinke lagde dog »Dagl. Alleh.« Skandinavismen »på dissektionsbænken, for at det døde kød måtte sondres fra det friske«. Det

[1]) Sammen med de fleste af de i det foregående og flg. citerede breve i de Hiertaske og Dalmanske brevsamlinger i det kgl. bibl. i Sthlm.

vil ikke nægte, at den gensidige omgang mellem de tre folks akademiske ungdom og modne mænd både har været til glæde for dem selv og haft betydning for udviklingen af et nationalt venskab. Dette har været det gode ved den skandinaviske bevægelse; reversen er, at den har været misbrugt i Danmark fra den dag, Orla Lehmann tog ungdommen i ed i ridehuset og krævede liv og blod til gensidigt forsvar. »Dette gensidige forsvar d. v. s. at vi skal forsvare Danmark mod Tyskland har siden da udgjort den inderste ledende tanke i de danske skandinaviske bestræbelser og antaget en mere og mere bestemt karakter. Fra et ønske er den bleven forhåbning og tilsidst næsten til en fordring«. (nr. 247).

I Norge repræsenterede »Christiania-Posten« og »Aftenbladet« det skandinaviske standpunkt, om end tonen næppe var så kraftig som det svenske »Aftonblads«; det udbredte »Morgenblad« holdt sig væsenlig neutralt, og af hovedstadspressen var kun »Dagbladet« tyskvenligt. —

At følge gangen i de diplomatiske forhandlinger mellem Danmark og Sverrig-Norge i enkeltheder falder udenfor denne undersøgelses rammer. Antydninger må være nok, hvor tilknytningen til den skandinaviske tanke lader sig påvise.

I september havde Hall sit forslag til en revideret grundlov for Danmark og Slesvig (novemberforfatningen) færdig til forelæggelse i rigsrådet.

Halls tankegang med en alliance lå nu soleklar: en inkorporation af det ene hertugdømme i kongeriget vilde som værende i modstrid med Londonertraktaten i en betænkelig grad forøge krigsudsigterne — derfor galdt det at sikre sig den stærkest mulige støtte. Men det svenske ministeriums holdning var jo allerede forud imod enhver alliance. Når der efter statsrådsmødet på Ulriksdal var tilskrevet fremmede magter, var dette rent proformaværk og kun sket for at tilfredsstille kongen, Carl XV. Hall vidste imidlertid intet herom. Ved sit grundlovsforslag imødekom han da i høj grad Manderstrøms ønske om at få lejlighed til anstændigt at trække sig ud af affæren. Hall havde begået den diplomatiske fejl ikke forud at underrette Manderstrøm om Novemberforfatningens forelæggelse, hvilket fra nogle sider i Sverrig blev betragtet som en stor forsyndelse,*) men i hvert fald ikke fik nogen betydning, hvad også senere indrømmedes i en officiøs artikel i regeringsbladet »Post- och Inrikes-Tidningar«.

D. 5. oktober afgik to noter fra Manderstrøm til den svenske gesandt i København, greve Hamilton. Den ene var bestemt til officielt

*) Se f. eks. Dalman's »Ett ord under stormen«. Sthlm. 1864.

at meddeles Hall og indeholdt ikke nogen protest imod forelæggelsen af Novemberforfatningen som et rent indre dansk anliggende. Men Manderstrøm betonede, at der i hvert fald kun kunde blive tale om en defensiv alliance, d. v. s. en bestemt hjælp for et bestemt givet tilfælde, og lagde ikke skjul på, at den svenske nationalrepræsentations tanker var andre steder henne, optagne af finansielle og indre politiske opgaver. Samtidig med disse reservationer hed det dog: »Vi nærer vedblivende samme tilbøjelighed som hidtil at tilbyde Danmark den hjælp, det måtte påkalde af os, efter omfang af de kræfter og midler, vi kan råde over«. Det var pa grundlaget af denne sætning, tagen ud af sammenhængen, Hall få dage efter i rigsrådet, da både Clausen og Blixen-Finecke havde udtalt tvivl om alliancens nære afslutning, optimistisk erklærede, at der var fuldstændig overensstemmelse mellem den danske og den svensk-norske regering. Han glemte depeschens nok så vigtige slutningspassus, der tydeligt angav Manderstrøms virkelige mening om Novemberforfatningen: »For hver stat er det altid forbunden med stor vanskelighed at gøre sig solidarisk ansvarlig for alle de forholdsregler og skridt, en anden stat har kunnet vedtage eller kan komme til at vedtage, og som kunne være sådan beskafne, at de helt og holdent forandrer situationen«. — Den anden note var bestemt for Hamilton, idet det underhånden pålagdes ham samtidigt ikke at dølge det indtryk, som Novemberforfatningens fremlæggelse havde fremkaldt i det svenske kabinet. »Heraf bevises yderligere vanskelighederne ved at faststille en solidaritet i grundsætninger og interesser med en magt, som fra den ene time til den anden kan forrykke stillingen og således frembringe en helt anden, end den som bestod med vor viden og med vort bifald«. Hamilton skal have følt sig så ubehagelig berørt af denne instruks, at han kort efter indsendte ansøgning om sin afskedigelse fra ministerposten.[1]) Han var på bunden Danmark en god ven. Prins Oscar, som var tilstede ved Frederik VII's fødselsdagsfest på Glücksborg d. 6. oktober, fik samme dag brev fra Hamilton om endelig ikke at bruge nogen ytring, som hos den danske regering kunde vække tvivl om alliancens nære afslutning.[2]) Hamilton håbede således endnu, skønt de af Manderstrøm udarbejdede forslag til instrukser for Hamilton og fuldmagt til at underskrive alliancetraktaten ikke var tiltrådt af noget statsrådsmedlem og kun var komne til verden af hensyn til kongen. Der er talt meget

[1]) Brev fra W. J. Dalman til S. A. Hedlund. (Kgl. bibl. Sthlm.).

[2]) Brev fra Sturzenbecker til Aug. Sohlman i samlingen »Bref til Aug. Sohlman« i det kgl. bibl. i Sthlm. En på bidrag til Skandinavismens historie righoldig samling, som er bleven tilgængelig år 1900.

om disse instrukser og fuldmagter, og megen misforståelse om dem er gået i svang. Både »Aftonbladet« og »Fædrelandet« mente før og nu på dag og time at kunne angive, når den endelige underskrivning skulde foregå, og det var deres tro, at Frederik VII's død var skyld i afbrydelsen. Dette var dog ingenlunde tilfældet, hvad Manderstrøm også bekræftede i regerings-artiklen i »Post- och Inrikas-Tidningar«. De fingerede fuldmagter forelå allerede i september. W. J. Dalman, der kort efter fra ypperlig kilde fik adgang til at sætte sig ind i forholdene under udarbejdelsen af sine piecer »Ett ord under stormen«, »Ett ord efter stormen«, der er ét langt forsvar for den svenske regerings handlemåde, skriver herom i et privatbrev til vennen Hedlund: »Hvad spørgsmålet om »fuldmagterne« til traktatens underskrivning angår, da er beretningen om deres oversendelse efter Novemberforfatningens sanktion så meget mere løgnagtig og urimelig, som der dengang ikke var fattet nogen beslutning om antagelse af forsvarsforbundet af den svenske regering; men dette ikke havde andet til grundlag end det i henhold til de fortrolige samtaler på Beckaskog hidsendte udkast, der var så umuligt, at det under ingen omstændigheder mentes at kunne antages af den svenske regering, hvorfor greve Hamilton hverken har kunnet erholde instruktion eller fuldmagt til undertegnelse af et forbund, som hverken de facto eller de jure er blevet afsluttet. Således er det sande forhold, skønt vor regering indtil videre og da Danmarks stilling endnu er så højst bedrøvelig [brevet er dateret 9. marts 1864], ikke offenlig vil fremlægge dette som bevis på den måde, på hvilken især Hall har opført sig i denne affære. Jeg har også kun mod løfte om for øjeblikket kun med største indskrænkning at debitere disse oplysninger fået dem meddelt i fortrolighed af en mand, der kender hele sagen i de mindste detaljer«. — Sine udtalelser om fuldmagterne, der fremførtes på et valgmøde i marts næste år, måtte Hall senere tage tilbage — fejlen skyldtes Hamiltons uklarhed, hedder det. (Fædrelandet 1864. nr. 64. 81).

Manderstrøms plan var den, at han først vilde iagttage stormagternes holdning og indtil videre ikke give Danmark noget afgørende svar. Denne ventetid, oktober og november 1863, rig på politisk uro, nervespændende til det yderste, er mulig det svenske kabinets største synd mod Danmark. Her spirede håbet atter, da efterretningen kom, at den svenske regering d. 23. november havde forelagt til behandling i stænderne et kreditiv på 3 millioner med henblik på krigsudsigterne. Manderstrøms kølige tale næste dag var dog nok skikket til at nedstemme: Med hensyn til regeringens politik overfor Danmark var der ingenting at nægte, ingenting at dølge. Den var en

konsekvent fortsættelse af den politik, som var bleven fulgt hele den tid, han havde styret udenrigsdepartementet. Om den seneste tids underhandlinger var der gået overdrevne rygter, som dog ikke var blevne imødegåede, dels fordi det ikke var let at imødegå, når man ikke samtidigt fremlagde beviser, dels fordi der ikke havde været grund til at imødegå dem, hvis disse vildfarelser havde kunnet være til nogen nytte for Danmark. Regeringen måtte overensstemmende med fædrelandets nytte og interesse forbeholde sig sin stilling. — Forslaget gjordes kun i ridder- og borgerstanden til genstand for diskussion, og meget forsigtigt drøftedes her blot beløbets størrelse, men ikke den danske sag; de andre stænder sendte straks forslaget i udvalg.

Manderstrøm havde med gennemført diplomatisk forsigtighed »forbeholdt sig sin stilling«. I slutningen af november havde han omsider erfaret, hvad han ønskede at vide om stormagternes holdning: at England og Rusland protesterede mod Novemberforfatningen, og at Frankrig besluttede at indtage en afventende stilling. Den tidligere usikre og vidtsvævende tone i de Manderstrømske depescher afløses nu af ren og sikker besked. I depeschen af 2. decbr. til Hamilton er Sverrigs standpunkt ikke til at tage fejl af: I samtalerne på Skodsborg og Beckaskog var spørgsmålet ikke om en gensidig alliance mellem de to regeringer, men blot om bistand i ét givet tilfælde og i ét bestemt forhold (martspatentets opretholdelse). Men er situationen nu den samme som da? »Hertil kan man fra dansk side svare, at det tilfælde, som nu er indtrådt, er endnu mere vidtstrakt og truer med endnu større farer. Dette nægter vi ikke .... men af hvad beskaffenhed de forandringer er, som har kunnet forandre Danmarks stilling, er det dog aldeles sikkert, at Sverrigs stilling ikke mere er den samme .... Når man som nu vil angribe selve det princip, som ligger til grund for Londonerprotokollen, er vi visselig skyldige at opretholde den, men vi er det på samme retsbasis som de andre magter, og vi kan ikke skille os fra dem ved at skabe os en isoleret stilling. Derfor ansă *kongen* det nuværende tidspunkt ikke for gunstigt til at slutte en alliancetraktat, hvis hovedsagelige grundvold vilde blive en helt anden end den, som var den ledende tanke i det forslag, hvorom talen var sidste sommer«.

Denne depesche betegner en tydelig sejr for Manderstrøms diplomatik overfor Carl XV's personlige ønsker og sympatier. Det er lykkedes ham at overbevise kongen om det uholdbare i at isolere sig fra det almindelige europæiske standpunkt. I trontalen få dage efter (8. decbr.) ved rigsdagens åbning lyder det fra Carl XV's læber: »Under magternes rådslagning skal jeg altid søge at lægge de forenede rigers

ord i retfærdighedens vægtskål. Danmark må ikke forlange af os, at vi også skal lægge vort sværd deri uden at beregne, om målet kan vindes gennem de midler, som står til rådighed«.

I de mellemliggende dage (4. decbr.) havde ministeriet Hall ophævet martspatentet. Denne tilbagetagelse af martskundgørelsen forklarede den danske regering som en ren formalitet, som en nødvendig statsretslig konsekvens af de ved Novemberforfatningens vedtagelse forandrede forhold; men i Sverrig var den almindelige opfattelse en anden. Her mentes det, at tilbagetagelsen af Martspatentet betød meget, fordi Danmark derved atter fik hals- og håndsret over Holsten, og man tillagde Danskerne en hemmelig bestræbelse for vedblivende at kæmpe for hele monarkiets territoriale bevarelse, en bestræbelse, som da heller ikke blev fremmed for ministeriet Monrad i første halvdel af 1864. Vistnok fik martspatentets tilbagetagelse ingen praktisk virkning — som vi har set, var den svenske regerings stilling klar nok forud —, men Hall gav herved Manderstrøm gode kort i hænde, da det jo lå meget nær officielt at bruge tilbagekaldelsen af det patent, som var udstedt efter det svenske kabinets råd, men nu atter vilkårligt inddraget, som påskud til et hæderligt tilbagetog fra enhver alliance. »Vort kabinet — hedder det i det officielle forsvar for forhandlingernes afbrydelse [1]) — indskrænkede sine underhandlinger om en alliance med Danmark til den dengang truende eventualitet, at Tyskland skulde angribe Danmarks ikke-tyske provinser, fordi Danmark gennem kundgørelsen af 30. marts gjorde skridt til Holstens udsondring. Men hvis Danmark angribes af Tyskland, er det enten, fordi man ikke erkender kong Christians successionsret til Holsten og Slesvig, hvilket spørgsmål det tilkommer samtlige garanter af denne successionsret at løse, men ikke Sverrig alene, eller også fordi Danmark gennem den ny grundlov anses at have gjort skridt ikke blot til Holstens udsondring, men også til Slesvigs inkorporation. Nu har vort kabinet ganske vist ofte tilrådet Danmark at foretage skridt til Holstens udsondring, efter at dette hertugdømme havde forkastet helstatsforfatningen; men det har på samme gang altid frarådet Danmark i strid med sine bebudede planer, der af Tyskland betragtes som forbindende løfter, at foretage noget skridt til Slesvigs inkorporation, og mindst skulde vel vort kabinet, *om det var blevet spurgt, hvilket nok ikke er sket,* have tilrådt den danske regering et så djærvt skridt på et så kritisk tidspunkt. Det er let at indse, at vore betænkeligheder mod en alliance med Danmark i betydelig grad forøges, som Danmark gennem dette skridt må regne med mindre bistand fra andre allierede«. Selv i svenske

[1]) »Post- och Inrikes-Tidningar« 1863. nr. 294. ($^{17}/_{12}$).

oppositionelle og skandinaviske kredse betragtedes martspatentets tilbagekaldelse med alt andet end gunstige øjne. Man så deri en dobbelt krænkelse af såvel politiske som nationale principer: et brud mod Skandinavismens idé, ved bestræbelser for at knytte tysk land og tysk befolkning til Skandinavien, og en uretfærdighed mod Holstenerne ved at krænke dem i deres dybtfølte og fuldt berettigede tyske nationalitetsbestræbelser. Da det danske »Dagblad« havde drøftet muligheden af Holsens inkorporation, skrev »Aftonbladet« (1863. nr. 284): »Tror »Dagbladet« at Danmark i en kamp på denne basis skulde møde ringeste sympathi eller medvirkning fra Sverrigs side, har det gjort regning uden vært«.

Et overmåde troværdigt billede af den svenske regerings og det svenske folks syn på Danmarks sag i 1863 findes i et utrykt brev fra den danske minister i Stockholm, greve W. Scheel-Plessen, til Hall. Det er ligeså klart som objektivt affattet. Gesandten skriver bl. a. således:

»Lige fra den tid, da jeg blev sat i kundskab om forslaget til en alliancetraktat med os, har jeg stedse haft mistanke om, at greve Manderstrøm blot lånte sin hånd dertil for at redde kongens ansvarlighed, da h. m. havde vovet sig altfor langt frem i samtalerne med kong Frederik VII. Thi jeg vidste, at uagtet sympathierne for vor sag er det store flertal af det svenske folk alligevel ikke særdeles gennemtrængt af overbevisningen om, at landets velforståede interesser kunde tilråde det aktiv deltagelse i en strid, som i grunden ikke berører Sverrig meget nær. Ikke heller kan man fragå, at tanken om en alliancetraktat med os, også under de omstændigheder, som rådede sidste sommer, var temmelig upopulær. Kun det skandinaviske parti, som er lidet talrigt, smigrede sig med denne forestilling; andre, som deri så et middel til at forøge landets militære kræfter, satte sig heller ikke derimod. Imidlertid er på få undtagelser nær majoriteten tilfreds med at have fundet et i dens øjne antageligt påskud til at unddrage sig for at underskrive traktaten. Hermed vil jeg ikke sige, at sagernes udseende er *så* meget forandret, at vi ikke mere kunne regne på landets sympatier og til en vis grad også på dets hjælp. Tværtimod betragter man vor sag som retfærdig; man harmes over de tyske regeringers troløshed, men man glæder sig over, at der er funden en udvej, som tillader Sverrig med hæder at trække sig tilbage fra de forbindelser, som det var lige ved at indgå med os . . . . Greve Manderstrøm ønsker fremfor alt at undgå Sverrigs isolering fra de andre magter, men jeg tillægger, at han oprigtigt ønsker en lykkelig udgang af den kamp, hvori vi er indviklede. Hans depescher, hans officielle

sprog og hans fortrolige samtaler er beviser på denne oprigtighed, og jeg troer også, at han fra dette synspunkt værdigt repræsenterer sit land!«

Det danske »Dagblad« er det første, som åbent tilstår, at intet mere er at vente. En serie artikler (»Sverig-Norges forandrede holdning« 11.—24. decbr.) skyldes redaktør Bille, men er øjensynligt i nøje overensstemmelse med ministeriet Halls opfattelse og et godt talerør for den måde, på hvilken Hall ønskede situationen vurderet. »Det nordiske forsvarsforbund har vist sig at være en illusion — tilstår det —, men det skal siges og med styrke fremhæves i dette øjeblik, at denne tanke ikke har været en luftig sæbeboble, pustet op for en stund at tjene som politisk blændværk, men en alvorlig plan, der kun ved et hårsbred var skilt fra sin virkeliggørelse«. Hall imødegår enhver mulig beskyldning for at have bygget sine planer på sand, og han, der intet kender til mødet på Ulriksdal, taler i bedste tro. — I næste artikel advares Danmark »mod at hengive sig til nogen bitter stemning; tværtimod bør alt søges frem, hvad der kan tjene til forklaring og undskyldning for Sverrig-Norges optræden. Sverrig har måske troet at kunne opnå mere for Danmark ved at samvirke med de andre magter end ved at alliere sig ved en traktat«. Hall er endnu optimist og vil ikke forspilde, hvad der mulig kan reddes. — Men efter det svenske kabinets officiøse forsvar i »Post- och Inrikes-Tidningar« forsvinder den sagtmodige tone i »Dagbladets« tredje og sidste artikel. Efter en forudskikket note, at de følgende bemærkninger ikke gælder Norge, der er uden direkte andel i de forenede rigers optræden udadtil, giver harmen over skuffelsen sig luft i disse linjer: »Vi tilstår, at disse forsøg på at vælte skylden for den forandrede optræden over på Danmark, på at undskylde og bortforklare, hvad der hellere måtte siges rent ud, har gjort et endnu uhyggeligere indtryk end selve tidenden om, at forbundet var bristet . . . . Som det er gået, vilde det have været bedre for Danmark, om der aldrig havde været tale om en alliance. Efterat den var strandet, vilde det have været bedre, om der ikke var famlet efter undskyldningsgrunde, som kun kan forøge bitterheden i den danske nations stemning. Og efter at sagen var kommen så vidt, vilde det have været bedre, om der ikke var udkastet ny gækkende forhåbninger, kun skikkede til at bringe forvirring i stillingen og til at udvide den rift, som de sidste ugers begivenheder har gjort i den skandinaviske tanke. Sverrig-Norge kan yde os bistand ved aktiv understøttelse på valpladsen, ved at låne os sin stærke arm og derved fysisk og moralsk understøtte os. Finder de forenede riger, at vigtigere hensyn forbyder dem at kaste sig ind i kampen, kan de

stå os bi på anden måde; de kan ved deres ord, ved deres stemme i det europæiske rige forsvare vor ret .... Derimod er det til *ligefrem skade* for Danmark, når Sverrig-Norge afvekslende udstrækker hånden og trækker den tilbage, når det idelig spiller frem og tilbage mellem aktiv og moralsk understøttelse, og når hver tilsyneladende bevægelse ledsages af en motivering, der giver vore fjender ret imod os«.

Den gennemgående opfattelse i Danmark var således, at Sverrig havde en moralsk forpligtelse til at hjælpe. Imidlertid måtte dog den svenske konges trontale, der kunde læses i de danske aviser, have nedslået enhver forestilling om aktiv bistand under den forestående krise. Mange lod vel også allerede da håbet fare, men i skandinavisksindede kredse flakkede det for en stund atter op, takket være det noksom berygtede tragikomiske telegram. Da »Fædrelandet« udkom om aftenen d. 15. december, kunde man læse følgende deri: »Et telegram til os fra Stockholm idag kl. 2,25 melder: *22000 mand kommer og han selv*«. Og i det følgende nummer: »Allerede iaftes sildig modtog vi en ny depeche fra samme afsender, der bekræfter den førstes indhold, og som tillige antyder, at det er en personlig erklæring af Carl XV, hvorpå dette støtter sig, hvorimod sagen endnu ikke synes at have været til forhandling i det svenske statsråd«.

Bagefter er det blevet så temmelig kendt, hvad der skjulte sig bag dette mysterium. Imidlertid indeholder den sædvanlige kilde[1]) adskillige punkter, som trænger til korrektion. Fhv. løjtnant i den svenske armée, *Georg Rosenmüller,* bosat i København, i nært forhold til både »Aftonbladets« og »Fædrelandets« redaktører, var en mand, hvis hjærte slog overmåde stærkt for Danmark og Skandinavien, men det fremgår af hans efterladte breve,[2]) at han var en voldsom fantast. I november sendte han næsten daglig opfordringer til svenske venner i Stockholm om at skaffe Carl XV eller prins Oscar tilstede ved Frederik VII's begravelse i København, hvad han troede mulig kunde blive af gennemgribende betydning for Danmarks skæbne. Kort efter rejste Rosenmüller i et familieanliggende til Jönköping, og herfra har han — rimeligvis af egen drift — rejst videre til Stockholm og begæret audiens hos kong Carl. Men Ploug har intet haft med denne rejse at skaffe, som det almindelig har været troet og fortalt, også af v. Qvanten. Han skriver selv derom til vennen Sohlman: »Den hele Rosenmüllerske sendelse er sket uden mit vidende, og mod min vilje, om jeg havde vidst af den; thi hvor højt jeg end sætter vor fælles ven

[1]) v. Qvantens artikel i »Ur Dagens krönika«. 1889.

[2]) Bref till Aug. Sohlman i det kgl. bibl. i Sthlm.

som ven og menneske, er han en af dem, jeg mindst kunde falde på at anvende i politiske sendelser«.

Hvad der er foregået ved audiensen imellem Carl XV og Rosenmüller, lader sig ikke nøjagtig konstatere. Rosenmüller fortæller selv kun i breve, at han har det indtryk, at kongen ikke er helt klar over situationen og knapt kender indholdet af sine ministres depescher. Det er mere end sandsynligt, at Carl XV gærne vilde følge sit hjærtes røst om jo før jo hellere at komme Danmark til hjælp, og at han kun havde ladet sig den ministerielle politik pånøde; men at han — som Rosenmüller telegraferede — ikke blot lovede understøttelse af 22000 mand, men endog gav løftet skriftligt på det vilkår, at det ej måtte offenliggøres, lyder lidet troværdigt. Hvorledes kunde Sverrig-Norges konge give løfter, over hvis indfrielse han ikke var herre? De 22000 er vistnok kun et foster af Rosenmüllers ophedede hjærne. Det er så overmåde heldigt for den historiske kontrol, at kong Carl i begyndelsen af 1864 har sendt en konfidentiel skrivelse til Sohlman som »Aftonbladets« redaktør om sit syn på forholdene. Denne giver formentlig bedre kongens opfattelse, da vi har hans egne ord derfor, end det Rosenmüllerske telegram.

Carl XV skriver: 1) Vi kunne ej genvinde Slesvig med den armée, vi nu kunne sende, og de forenede Danske. (Efter 3 uger kan vi vel have 12000 i stand; men den norske hær kan der først disponeres over, efter at det norske storting er sammentrådt, og vor øvrige kan ikke blive færdig førend om nogen tid. Alle rustninger, i Sverrig som i Norge, fortsættes imidlertid med forøget kraft). 2) Vi ville ikke (f. eks. ved at sende en armée til Skåne) fremkalde en revolution i Danmark. Er den sket på egen hånd — da er det en anden sag. Da er øjeblikket kommet til at vove alt. 3) Forslag om underhandlinger er sikkert i gang. De er antiskandinaviske. En hurtig optræden fra vor side kan ikke hindre dette. (England har erklæret med hær og flåde at ville optræde mod hver fremmed magt, som vil forandre Danmarks nuværende ydre omfang og stilling). 4) Vi tro ikke på den danske konges nuværende kabinet. Kom vi ham nu til hjælp, skete det naturligvis på basis af Londonerprotokollen. 5) Vi ville ikke, til ingen nytte, fremstå som pant i sagen for ikke i utide at give vor stemme fra os ved den mulig kommende konference, hvor vi altid skal føre Danskhedens sag. (Da vi var ved at afslutte alliancetraktaten med Frederik VII, arbejdede England på at udelukke os fra mulig kommende konferencer). 6) Avancerer Tyskerne nu i Jylland, nødsages vi måske alligevel til alene at komme Danmark til hjælp.

I hvert fald var det både tåbeligt og ufint af Ploug at publicere det Rosenmüllerske telegram i sit blad. Det vakte forventninger, for hvis ikke-opfyldelse opinionen bagefter gjorde »Fædrelandets« redaktør ansvarlig — at den vendte sig mod Ploug, var i dette tilfælde kun nemesis — og hvad værre var: dette famøse telegram blev ikke glemt, og det omgav Skandinavismens sag fra nu af og igennem år med et latterlighedens og ironiens skær, hvormed den ingenlunde var tjent. I de svenske og norske blade nævnes telegrammet knapt nok — i den grad synes »Fædrelandets« beretning dem usandsynlig. Kun »Aftonbladet« hævdede endnu engang i anledning heraf sit rene Ejder-standpunkt i nogle kommenterende linjer: »Vi tror ikke, at denne underretning er ugrundet, men vi tror, at den savner det væsenlige tillæg: når Slesvig angribes«. (nr. 295). I det hele indvirker den Rosenmüllerske depesche dog kun på de danske Skandinavers fantasi. Ploug indså også snart, hvor uklogt han havde båret sig ad. Knap fjorten dage efter skriver han til Sohlman: »Nu erkender jeg, det var en fejl at trykke det første telegram. Men dels blev jeg så jublende glad ved at få det, så jeg i de få minutter, der var at betænke sig i, ikke nøjere overvejede de mulige følger; eller troede jeg, at det var politisk rigtigt at binde kong Carl ved hans egne ord?« —

Medens stemningen i Sverrig udenfor de skandinavisk-sindede kredse var helt reserveret, for ikke at sige uvillig, overfor Danmark, er den ikke så lidt velvilligere i Norge. Forskellen kan tydeligt mærkes i den i midten af decbr. fra Kristianias studenter til kammeraterne i Upsala og Lund sendte adresse, og svaret herpå. Medens de norske studenter — (302 stemmer for, 120 imod) — skriver: ». . . . Lad os nu i farens stund sige hverandre med viljens alvor: Danmarks sag er vor sag; lad os i denne afgørelsens time minde hverandre om, at Danmarks kamp for Slesvig er kamp for et nordisk land og nordisk nationalitet, at det er en pligt at stå ved Danmarks side i kampen, forsmædelse at lade det udkæmpe den alene, klogskab at hjælpe det til sejr, blindhed at lade det forbløde sig til Nordens svækkelse« — svarer Lunde-studenterne med at udtale deres fortrøstning til regeringen: »Den hjælp, som vor regering var beredt til at tilsikre Danmark, lovedes alene under den forudsætning, at krigen skulde føres til forsvar for det, der aldrig har været og aldrig skal blive tysk . . . . Til Ejderen, ikke længere, rækker det skandinaviske Norden«. Omtrent samtidigt udsender 66 kristianensiske borgere indbydelse til medborgere om at mødes med dem for at udtale, at de er villige til at bære de byrder, som deltagelse i forsvaret for Danmark måtte kræve. Den 22. decbr. fandt mødet sted, hvor advokat Duncker holdt en både varm og smuk

tale for Danmark; en adresse vedtoges: hvis kongen beslutter at give Danmark sine rigers bistand i dets kamp for Nordens grænse, skal folket erkende, at Norges og Sverrigs sande interesse fordrer en sådan optræden. »Dagl. Alleh.« gør følgende slutning om det skandinaviske folkemøde i Kristiania: »Der var kun udstedt indbydelse til ligetænkende. 3000 var tilstede, 3 stemte imod — der er altså 2997 Ultraskandinaver i Norge«, idet den antiskandinaviske svenske avis mener af folkemøderne i andre norske byer at kunne slutte, at Skandinaverne kun trives i Kristiania. Der er noget om dette. Ved et folkemøde i det fra gammel tid danskvenlige Trondhjem var stemningen adskilligt mere valen. Adressen her gav vel sin tilslutning til Nordens sag, men udtrykte sig dog samtidigt i så forsigtige vendinger som: »Det tilkommer ikke os at bedømme, når muligvis tilfældige ydre omstændigheder, skønt sympati og overbevisning maner til kraftig handling, dog med øjeblikkets tvingende nødvendighed kan holde tilbage. Det er med den fuldeste tillid, vi i denne sag ser op til H. Majestæts ophøjede klogskab, og det være langt fra os at tro, at vi bør eller kan råde i forhold, som lægger stort ansvar på dem, der skal bedømme dem«. Syd- og Vestlandet havde derimod ikke lyst til at ofre noget for Danmarks skyld. Befolkningen i kystbyerne her har ganske samme opfattelse som det svenske handelsaristokrati. I Kristianssand holdtes ganske vist et møde, men stemningeu var fredelig, ingen adresse vedtoges. »Lister- og Mandals-Amtstidende« ($^{22}/_{12}$) mener, at hvor stor sympatien end er for Danmark, ønsker man her ikke at øve noget tryk på regeringen i krigerisk retning. »Bergensposten« ($^{24}/_{12}$) hævder, at det store flertal af Bergens befolkning har en ganske anden opfattelse af situationen end den ved Kristianiamødet udtalte. »Stavanger Amtstidende« ($^{21}/_{2}$) bekender åbent og ærligt sit helt materielle synspunkt: »Her ser vi sagen fra Vestlandets økomiske standpunkt; blot nu de politiske forviklinger ordner sig således, at de ikke ødelægger Vestlandets vigtigste indkomstkilde«.

Tager man den svenske presse over en bank ved nytårstid 1864, er der undtagen hos »Aftonbladet«, »Göteborgposten« og de allerede nævnte mindre provinsaviser, der kræver Sverrigs aktive indgriben, helt igennem fredsstemning. For skandinaviske utopier kan Sverrig ikke frugtesløst ofre sine kræfter, siden den norske mistænksomhed har givet det en så bitter erfaring om udbyttet af en union (Christinehamns Alleh. nr. 1). Småfolk synes den ære at være med i krigen for dyrekøbt; det svenske folk vil i ro og fred arbejde for landets velfærd (Södertelje Tidning nr. 1). Vor hjælp vil ikke gavne broderlandet, men ruinere os (Kalmar-Posten, Linköpings Tidning) osv. Da

krigen en måned efter bliver til ram alvor, bliver minerne jo nok betænkeligere rundt om i Sverrig, men fredspartiet vedbliver stadig at være i overhånd. W. J. Dalman udsender sin piece »Ett ord under stormen«, der ved sin aktmæssige fremstilling af Halls politik ikke er skikket til at vinde Danmark ny venner. Skandinavismen, skriver Dalman, kræver ikke 20000, men mindst 50000 mand tropper; den kræver den danske kongefamiljes detronisation; den kræver endelig krig med næsten hele Europa. Sådanne er dens konsekvenser. Hans ven og korrespondent, redaktør S. A. Hedlund skriver i »Göteborg H.- och Sj.-Tidn.« ($^1/_3$) i samme ånd, at hvis Sverrig-Norge kan sende 30000 mand til Danmark, kan Tyskland møde dem med 100000 mand, udrustet med det fortræffeligste materiel; »mod denne styrke skulde man ingenting udrette, selv om man havde lommerne fulde af traditioner fra Carl XII og — »Vilmanstrand««. Hvis virkelig den svenske armée var kommen over til Slesvig og havde måttet forlade Dannevirke, hvad vilde den da ikke have fået at høre? »Kunde ikke »Han selv« og broder Sohlman — spotter Hedlund bittert i et privatbrev — følges ad til Dyppel — om forladelse Dy*bb*öl — for at indløse Sverrigs pantsatte ære?« Jo tvivlsommere stillingen synes for Danmark, desto mere stiger utilbøjeligheden hos fredspartiet til at hjælpe. Et brev som dette fra den svensk-norske konsul i Lübeck, Carl Fr. Leche, skrevet under krigen, giver det perspektiv, gennem hvilket Ikke-Skandinaverne i Sverrig betragtede Danmarks tvist:

». . . . Danmark har sikkert retten på sin side, men det har i mange år handlet uret mod indbyggerne i hertugdømmerne, aldrig vist mindste égard for nationaliteten i landet, har uafbrudt skikket Danskere derned, af hvilke mange på en ubehagelig eller på den Danskerne egne »hämische« vis har behandlet og fortrykt indbyggerne. Deraf den bitterhed og gæring før krigens udbrud og den glæde, som umiskendelig manifesterer sig på hver plet, som renses for Danskerne. Gennem mere eftergivenhed i det små havde Danskerne kunnet beholde landet og derfra vedblivende inddrage ret gode indkomster. Nu går det uhjælpelig tabt for dem. At Slesvigere og Holstenere udråber en sådan ubetydelighed som Augustenborgeren til deres hertug, synes mig ene at kunne forklares deraf, at de er lede og kede ved det danske regimente og à tout prix vælger et hvilket som helst andet. Og dette gør de i fuld bevidsthed om de materielle tab, som er uadskillelige fra deres afsondring fra Danmark, et toldfrit afsætningssted for deres produkter; men den dybt rodfæstede bitterhed og hadet overvejer alle betænkeligheder. Jeg havde aldrig forestillet mig tilstanden sådan som den, set på nært hold, virkelig er. De sidste begivenheders gang har

vel imidlertid vist vore krigerisk sindede Skandinaver, Aftonbladister m. m., hvor lykkeligt det er, at vi ikke, mir nichts, dir nichts, har gjort fælles sag med vore »letfodede« brødre. Det er dog ikke retfærdigt at regne de danske soldater katastrofen til last; de er tapre nok, men meningerne i Danmark er for delte i lejren som i rådskammeret. Det er altfor farligt at deltage i den kamp«.

Det var forståeligt, at de svenske Skandinaver, selv om de var sig deres minoritet bevidst, følte trang til et modtræk mod disse mere og mere højlydte antidanske udfald. Nogle af partiets stockholmske ledere, hvoribl. redaktør Sohlman, grosserer Wallenberg, bibliothekar Wieselgren, Emil Key, Nordenskjöld, Hedberg m. fl., sammenkaldte til et offenligt skandinavisk møde d. 6. marts, hvor efter mange taler og en livlig debat følgende resolution vedtoges: »Mødet nærer de livligste sympatier for Danmark i dets retmæssige strid mod voldsmændene; det anser den strid, som Danmark nu ene udkæmper, for en strid for hele Nordens selvstændighed og fri udvikling; det anser Sverrigs ære og fordel mane til en kraftig optræden, idet det nærer den overbevisning, at når regeringen finder øjeblikket er kommet, det svenske folk da beredvilligt vil underkaste sig de opofrelser, en sådan optræden af de forenede riger kræver«. Den besindige tone i resolutionen skyldtes grosserer Wallenberg. Sohlman erklærede, at mødet ikke måtte udtydes som en politisk demonstration, men blot som en støtte for regeringen. Alle mødets deltagere var dog nok ikke af samme mening; på hjemvejen fra mødet var der nogle af dem, som ret tydeligt demonstrerede ved at slå minister Manderstrøms ruder ind.

Hvorledes bedømtes omvendt i Danmark Sverrigs holdning? Den almindelige mening var nok for at give Tscherning ret, da han i den sidste rigsdagssession havde sagt, at Sverrig vilde »føre os på glatis uden at give os den behørige udsigt til understøttelse«. De gamle pøbelagtige forestillinger om svensk troløshed og svensk upålidelighed kaldtes til live igen. Nu mærkedes det ret, både i Sverrig-Norge og i Danmark, hvorledes den skandinaviske bevægelse kun var nået til overfladen. Selve føreren, Ploug, skrev ud fra sin dybe skuffelse og smærte nogle fulminante artikler om Sverrig-Norge i »Fædrelandet«, hvis hensigt vel egenlig var at give en saglig forklaring, hvorfor den ventede hjælp ikke var kommen. Men naturen gik over optugtelsen, vreden gav pennen vinger, og det hele blev til et hæftigt angreb på den svenske Skandinavisme eller — som Ploug kaldte det — Svenskernes »bornerte nationalforfængelighed, der kun kan tænke sig det forenede Norden som en nordisk helstat med Sverrig som hovedland og Norge og Danmark som dets provinser eller bilande, og som synes,

at alle tre folks fremtid er et mindre offer end deres egen tomme drøm om Sverrigs på dets broderfolks nakke oprejste stormagtstrone. Denne Skandinavisme, der er fuldkomment så fortvivlet og tåbelig som vor helstatsdrøm, der er naturligen ligegyldig for Slesvigs Bevaring for Danmark, fordi Danmark passer desto bedre ind i systemet, jo svagere og mindre det er — denne Skandinavisme må endog konsekvent komme til at ønske Danmarks deling, fordi det dog er lidet rimeligt, at det hele nogensinde vilde lade sig inkorporere i Sverrig, men dette vilde lettere lykkes f. eks. med den sjællandske øgruppe«. Med andre ord: Sverrig beskyldes for at spekulere i Danmarks ulykke.

Men Ploug var heller ingen ægte og fuldblods Skandinav; han havde sat noget af begejstringen til ved at være malet for meget rundt i døgnets politiske malstrøm. Tag derimod en mand som *Carl Rosenberg,* dengang fuldmægtig i kultusministeriet, en ivrig gransker af nordisk fortidsliv, en fantast, en idealist ud til fingerspidserne, dybt begejstret for den nordiske enhedstanke — han er en virkelig skandinavisk troende, og i kraft af denne sin usvigelige tro bærer han langt lettere lidelsen end Ploug. Rosenberg havde indtil da sjældnere trådt ud af de meniges rækker i Skandinavismens armée. Fra nu af overtager han med sin usvigelige begejstring og uforknythed stillingen som fører for de visselig ikke prangende levninger af den skandinaviske idé, som blev tilbage i Danmark efter nederlaget i 1864. Allerede i februar måned er han i et brev til *v. Quanten,* Carl XV's bibliothekar — et brev, der i betragtning af den Rosenberg medfødte hyperbolisme og sangvinitet giver et både nøgternt og troværdigt billede af stemningen i København — ude med planer om en ny skandinavisk politik.

»Det hjælper ikke stort — skriver han — at nogle få, der er Skandinaver, ikke blot af instinkt, men fordi de i Nordens sammenslutning ser betingelsen for Nordens frihed — det hjælper ikke, at vi, nogle få, ikke bærer nag til Sverrig eller den svenske regering, fordi den for øjeblikket holder sig tilbage .... Med hver ny modgang vokser antallet af dem, der med alliance-underhandlingerne i minde erindrer Tschernings ord: Sverrig vil føre os på glatis. Allermest vokser antallet ved og med den forknythed, som breder sig både hos den fine og ikke fine hr. Sørensen. Jeg har hørt en mand som historikeren Allen, en af vore bedste patrioter, sige: »Sverrig har forrådt os!« Jeg har på gaden hørt den ene af to drenge, der snakkede politik, sige til den anden: »Meget hellere tysk end svensk!« Hvad har han ikke hørt i sit hjem? Dette er ganske vist utålmodigheden og modløshedens ytringer, men de maler stemningen, som den almindeligvis er, og jeg har måttet forsvare Jer mod en mængde personer, som jeg har

talt med, naturligvis uden at overbevise dem. . . . . Det vilde jo stå Jeres konge frit at opstille, hvilke betingelser han måtte behage. Han kunde jo fordre ikke blot løfte om en fremtidig ejderdansk og skandinavisk politik, men også f. eks. at han blev øverstbefalende over de forenede nordiske hære i krigen med Tyskerne, endvidere at Danmark slutter en union med Sverrig-Norge med et unionsparlament, såsnart den svensk-norske repræsentation har givet sit samtykke dertil, med forenet — om ikke fælles — forsvarsvæsen og dito diplomati. Han kunde fordre, at der oprettedes en familiepagt, der stillede i udsigt, at den danske trone overflyttedes på Bernadotternes hoved, kort sagt alt, hvad der med sikkerhed kunde føre til enhedens virkeliggørelse«.[1]) Dette var national sagtmodighed. —

Det var vedblivende Carl XV's personlige ønske dog at kunne bringe Danmark nogen hjælp. Men han vidste, at kun en minoritet i Sverrig fulgte ham. Han vilde nu prøve stemningen i Norge, om der herigennem kunde ske nogen forandring i situationen. Det norske storting skulde have lejlighed til at udtale sig om alliancespørgsmålet, så snart det sammentrådte i midten af marts måned. Kongen vilde personlig være tilstede. Manderstrøm og De Geer fulgte med ham — for at han ikke skulde blive forledet til krig, motiverer De Geer. Rejsen gik over Göteborg, hvor byens spidser gav en storartet fest for de to ministre som anerkendelse af ministeriets fredspolitik. Dette var dog Manderstrøm noget for stærkt. »Dette her er uhyggeligt — sagde han til De Geer — stenkast i Stockholm og souper i Göteborg; så foretrækker jeg dog stenene«.[2])

Ved stortingets åbning indbød kongen tinget til at fatte følgende beslutninger: 1) Stortinget samtykker i, at Norges linjetropper og roflotille, når og forsåvidt h. m. måtte finde det fornødent, anvendes til bistand for Danmark under dets nuværende krig med tyske magter. 2) Som ekstraordinært tilskud til forsvarsvæsenet bevilges indtil 500,000 spd., hvorhos h. m. bemyndiges til i samme hensigt endvidere at anvende indtil 300,000 spd., hvilken sidste sum dog først må anvendes, når nyt overordenligt storting er indkaldt.

Begge poster blev ved afstemningen vedtaget så godt som enstemmigt, men samtidigt prægede sig kendelig Anti-Skandinavisme i præmisserne fra udvalgskomitéen: »*Skønt det store flertal af det norske folk sikkerlig ikke ønsker en nærmere politisk forbindelse mellem de forenede riger og Danmark,* måtte dog en sådan begivenhed i høj grad

[1]) Af Dagens krønike 1889. s. 30 ff. — Sml. andre breve fra Rosenberg til Sohlman i saml. »Bref til Aug. Sohlman«. (Kgl. bibl. Sthlm.).

[2]) De Geer, Minnen I. s. 259.

vække det norske folks deltagelse, både fordi den vilde ramme et nærbeslægtet og med såmange bånd med os forenet folk, og fordi den nordiske stammes styrke vilde svækkes, dersom Danmark skulde blive undertrykt af de tyske magter .... Men det er mere end usikkert, om vor deltagelse vilde være til nogen sand hjælp for Danmark. Komitéen tror ikke at fjærne sig langt fra den tanke, der ligger til grund for den kgl. proposition, når den udtaler, at Norges deltagelse i den danske krig må være afhængig af, at en alliance er afsluttet, hvorved der tilvejebringes forholdsmæssighed mellem stridskræfterne på begge sider og beskyttelse for vor store og udstrakte færdsel på havet .... Denne sikkerhed vil efter komitéens mening ikke være nået, med mindre England og Frankrig, der begge har været parter ved forhandlinger, sigtende til opretholdelse af det danske monarkis integritet, er forenede med os til Danmarks forsvar. Herved vil komitéen så meget mere holde fast, som det står til at befrygte, at den krig, der nu føres mellem Danmark og de tyske stormagter, lettelig vil kunne antage de største dimensioner, hvis der af en eller anden grund ydes det førstnævnte land kraftig aktiv understøttelse. Stolende på h. m.s visdom vil komitéen dog ikke bringe i forslag, at denne forudsætning vedtages som udtrykkelig betingelse i stortingets beslutning«.

Dette var jo et meget reserveret standpunkt, men det blev godkendt af stortinget med 57 stemmer mod 54. Det norske »Morgenblad«, der i den senere tid havde opgivet sin strængt neutrale holdning og taget ordet for at undersøtte Danmark, lod forstå, at flere af majoriteten under hånden havde ytret, at de ikke så meget var mod en forening med Danmark på unionelt grundlag, men at de vilde hindre, at en del af Danmark umiddelbart indlemmedes i Sverrig. De frygtede for »en svensk stormagtstrone, oprejst på brødrefolkenes nakke«. —

Imidlertid havde den utrættelige Rosenberg i forening med Rosenmüller, og mulig andre, nede i København smeddet videre på unionsprojekter. Det var v. Qvanten, som først af alle på egen hånd havde fremsat et unionsforslag i den lille skandinaviske vennekreds, under et besøg i København i slutningen af marts 1864, og dermed kastet uro og håb ind i deres sjæl. v. Qvanten oplyste dem dog kort efter om, at det forslag, som havde vundet deres bifald, »her (ɔ: af Carl XV) ikke anses som tilstrækkelig fyldestgørende og praktisk. Man ønsker at få sagen på et bestemt grundlag og vil i så fald afslutte en familieoverenskomst og successionsordning, nemlig: én konge i Skandinavien; et helt Danmark til Eideren eller noget højere op med grundloven af

1849 til konstitution; hertugdømmerne og hvad man i værste fald blev tvungen til at give slip på af Slesvig overgives den danske kronprins og vor prinsesse Lovisa og deres æt, samt successionsret for denne til Skandinaviens trone efter prins Oscars æt. Findes der danske mænd, som vil omfatte dette program, kunde det måske have gode chancer for sig«.[1]) — Om der fandtes! Jo, dette formodentlig tilfældigt henkastede projekt af Carl XV, fra hvem grunden gled længere bort for hver dag som gik, blev udgangspunktet for et ligefrem forslag fra den Rosenbergske kreds. Blandt sine landsmænd fandt Rosenberg tilslutning hos nogle grundtvigske bondevenner, der lige så lidt som han lod sig kue af nederlagene eller lod håbet fare, og da særlig hos jægermester H. de Carlsen til Gammel-Køgegård. Af denne kreds' samarbejde fremgik da i april 1864 det politiske misfoster, som kun med liden begrundelse er blevet kendt og betegnet som »Carl XV's unionsforslag«. v. Qvanten har fortalt dets skæbne.[2]) Hans fremstilling lider imidlertid af nogle kapitale urigtigheder, som når han simpelt hen benægter Ulriksdal-mødets betydning, og navnlig fortæller, at det Rosenbergske unionsprojekt »omfattedes med varme af kong Carl, og, som jeg har grund til at formode med sympati af det svenske statsråds ledende mænd«. De Geer, der på svensk side havde hovedrollen i denne farce, har siden da bedre oplyst os om forholdene.

Som bidrag, om end et af de mindre karakteristiske, til den skandinaviske tankes historiske udvikling, aftrykkes det Rosenbergske m. fl.s unionsforslag her efter v. Qvantens gengivelse:

»Sverrig, Norge, Danmark indgår et forbund, som for fremtiden etablerer for disse tre riger en fælles udenrigspolitik og et fælles forsvarsvæsen, ligesom fællesskab i andre tilfælde, hvor det kan være naturligt og nyttigt for folk, der er så nær beslægtede, og som har udviklet sig under så ensartede forhold som de skandinaviske nationer.

For at berede vejen til dette mål vedtages umiddelbart følgende foranstaltninger:

Et forbundsparlament, bestående af et over- og et underhus, oprettes.

Overhusets medlemmer vælges, dels på livstid af begge konger, dels af hvert lands særlige repræsentation, således som af samme bestemmes. Hvert land har i overhuset lige mange stemmer.

Underhusets medlemmer vælges af befolkningen i hvert land,

[1]) Brev fra v. Qvanten i Sthlm. af 6. april 1864 til Rosenmüller. I »Bref till Aug. Sohlman«.

[2]) I »Ur Dagens krønike«. 1889.

således som af dets særlige repræsentation bestemmes. Medlemmernes antal bestemmes i forhold til folkemængden i hvert af de 3 riger.

Begge parlamentets kamre træffer afgørelser efter simpel stemmeflerhed.

Parlamentet indkaldes til ordentlig samling hvert år.

Overordentlig sammenkomst finder sted, når en af de to konger fordrer det.

Parlamentet kan opløses efter 6 ugers samling, regnet fra den dag, da en af de to konger har ladet parlamentet underrette om forbundets tilstand og behov.

Parlamentet har at bestemme udenrigsbudgettet for de tre riger, forbundskontingenterne til lands og vands, stridskræfternes organisation, krigsmateriellets styrke og beskaffenhed samt den nødvendige pengebevilling, hvortil hvert land har at bidrage efter sin folkemængde. Derimod tilkommer det hvert lands særlige repræsentation at bestemme, på hvilken måde det af parlamentet forlangte mandskab skal tilvejebringes samt at fordele udredningen af hvert lands pengebidrag.

Samtlige udenrigs-, krigs- og marineministre er i alt, hvad der vedrører deres forvaltning af forbunds-anliggender, ansvarlige overfor parlamentet. De er pligtige at besvare interpellationer, som stilles til dem, såvel i over- som i underhuset og har ret til at deltage i parlamentets forhandlinger.

Af de ministre, der er ansvarlige overfor forbundsparlamentet, har hver af kongerne at danne et forbunds-statsråd til foretagelsen af forbundsanliggender. I parlamentet kan såvel af regeringen som af parlamentsmedlemmerne fremsættes forslag om fælles organisation, styrelse og forvaltning, også af andre anliggender end de ovenfor omhandlede, f. eks. told-, post-, telegraf- og finansvæsen m. m. Dog må alle sådanne forslag godkendes af de særlige repræsentationer for at kunne træde i kraft. Den minister, som et således til forbunds-sag optaget anliggende vedkommer, bliver for dettes forvaltning ansvarlig overfor forbundsparlamentet.

De dele af det danske monarki, som allerede nu hører, eller som på grund af den nuværende krig kommer til at høre til det tyske forbund, udskilles fuldkomment af kongeriget Danmark, som indgår forbund med Sverrig og Norge. Det skandinaviske statsforbund påtager sig ingen forpligtelse til at bevare nævnte tyske landsdele for den danske krone.

Derimod forpligter Sverrig og Norge sig til med al magt og med alle de til råde stående midler at modsætte sig, at den nationale danske del af Slesvig går tabt for Danmark. Sverrig og Norge skal ved den

endelige fredsslutning mellem Danmark og Tyskland virke for, at Slesvig eller den del deraf, som ikke kommer ind under det tyske forbund, umiddelbart forenes med det egenlige Danmark, under Danmarks riges grundlov, så at Tyskland afskæres fra enhver påstand om ret til at indblande sig i Danmarks indre anliggender.

Det svensk-norske og det danske kongehus slutter en familiepagt, hvorved de tre skandinaviske kroner tilsidst samles på et hoved og således tanken om en nordisk union fuldstændig gennemføres*) . . . .

Denne familiepagt forelægges forbundsparlamentet«.

Projektets ophavsmænd forestillede sig, at med lidt god vilje alt dette nok kunde lade sig ordne i løbet af nogle måneder, og at forbundsparlamentet første gang kunde samles i Göteborg i sommeren 1864. Endnu havde de intet lært: også i dette forslag blev Slesvig aksen, hvorom hjulet drejede sig. Endnu havde de danske kun lært at forlange, men glemt at byde noget til gengæld.

Gennem v. Qvantens mellemkomst blev dette unionsforslag meddelt Carl XV. v. Qvanten fortæller, at kongen omfattede det med varme, men dog ønskede, at den danske regering skulde gøre begyndelsen til en forhandling. v. Qvanten rejste med breve fra Carl XV til Monrad og Christian IX. I det sidste brev havde den svenske konge vist den taktfuldhed og diskretion at lade, som om forslaget var et spontant udtryk for svenske mænds ønsker og tanker. »Min kære Christian! — begyndte brevet — I disse sorgens tider vil jeg ikke forholde Dig kundskaben om et forslag, som nogle mænd her har undfanget!« Det er mulig fra sådanne ytringer, at navnet på disse politiske kandestøberier (»Carl XV's unionsforslag«) skriver sig. Monrad meddelte i en svarskrivelse, at kong Christian nok vilde akceptere forslaget, men forlangte i virkeligheden samtidigt, at den svenske regering skulde indlede forhandlingerne. Den 7. maj gik der atter brev fra Carl XV til den danske konseilspræsident, hvori det hed: »Jeg overlader helt og holdent til Dem at bedømme, når det belejligste tidspunkt måtte være kommet til i denne sag at tage initiativet ved en officiel forestilling til min regering. Dette initiativ bør, som jeg tidligere har ytret, tages fra Danmark, hvor, efter hvad jeg véd, dette forslag omfattes med interesse af flere personer«. Få dage efter tilskrev v. Qvanten jægermester de Carlsen, der nu var indtrådt som indenrigsminister i det Monradske ministerium, at det var eksellencen de Geer, som havde konciperet dette brev, og at han havde udkastet en plan, at medlemmer af de to landes ministerier med tillidsmænd

*) Dette udvikles nærmere i tilknytning til Blixen-Fineckes oprindelige forslag.

fra alle 3 riger snarest muligt skulde træde sammen for at udarbejde forslaget i dets detaljer. — Men lad os nu se, hvad de Geer selv mindes om disse sine »gunstige udtalelser«.[1]) Han indrømmer, at han har konciperet Carl XV's skrivelse af 7. maj til Monrad, men — som han siger — »ganske udeltagende, men i kongens ånd og med hans approbation og kun for at give ham en håndsrækning«. Derfor skriver han til Monrad, at initiativet skal tages fra dansk side, hvor forslaget har sit udspring, for derved at hindre, at det får udseende af, at det er opstået under Carl XV's auspicier, og således oprindelig svensk. Hvordan de Geers personlige syn på dette unionsforslag var, derfor har vi hans egne ord, både i hans erindringer og i en skrivelse til Carl XV. Det er af megen interesse at erfare den kloge statsmands kritik om dette klodset affattede aktstykke, som selv faldt »Fædrelandet« for brystet. »For mit eget vedkommende — skriver de Geer — anså jeg hele dette forslag for så urimeligt og umuligt, at da jeg sagde til kongen, at det syntes mig at være foster af en umoden politisk dilettantisme, var dette det mildeste omdømme, jeg kunde afgive. At tro, at Sverrig og Norge, efter hvad som da var passeret, og i sagernes daværende stilling skulde være rede til midt under krigen at gøre Danmarks sag til sin egen uden at have noget afgjort om et fremtidigt fællesskab, viste allerede ringe kundskab om sindsstemningen i de forenede riger. Endnu større vanskeligheder var oversete ved forudsætningen om, at de tre rigers repræsentationer i al enighed skulde komme overens om detaljerne i en forbundsforfatning. Allerværst var forslaget, at denne forbundsforfatning skulde håndhæves af to konger uden nogen løsning af det spørgsmål, hvorledes det skulde gå, om kongerne blev af ulige meninger. Vidunderligt var også det påtænkte familieforbund, ifølge hvilket tronfølgen skulde alternere mellem de to dynastier . . . . Af samtaler med kongen havde jeg fået det indtryk, at han var bleven bekymret for udgangen og havde vendt sig til mig for at rådslå om, hvorledes han uskadt skulde slippe fra alt dette . . . . I selve sagen var jeg efter læsningen af Monrads brev overtydet om, at mere ikke behøvedes end at fordre, at initiativet skulde tages fra Danmark, for at få hele spørgsmålet for stedse begravet. *Men var initiativet virkelig blevet taget derfra, havde intet været os lettere end at vise dets uudførlighed.* Både kong Christian og Monrad syntes, efter hvad jeg troede at kunne læse mellem linjerne i deres brev, blot af undseelse for kong Carl og af frygt for at vække hans uvilje under den forestående Londonerkonference at have udtalt deres sympatier

[1]) De Geer, Minnen. I. s. 266 ff.

for, hvad de anså for hans skødebarn, men aldeles ikke at have ventet noget resultat deraf«.

Dette er vistnok ganske rigtigt set. Monrads anden svarskrivelse er meget oplysende. Han fastholdt vedblivende unionsforslaget, men havde forladt dets nationale grundlag. Istedenfor en deling efter nationaliteten i Slesvig, ønskede han nu garantier for Holstens bevarelse for Danmark. Derved vilde måske de to partier, det ejderdansk-skandinaviske og det helstatlig-antiskandinaviske, kunne bringes til at slutte sig sammen. »Efter min overbevisning, skrev han, er det ved Nordens politiske enhed, at besiddelsen af Holsten kan bevares for Norden .... Gennem Holsten vilde Norden komme til at øve indflydelse på den evropæiske politik. Jeg ønsker derfor nu inderligt, at den dynastiske enhed med Holsten må kunne bevares«. Det var altså derfor, Monrad i sit første brev havde udtalt ønske om, at indholdet af unionsforslaget — der blot krævede et nationalt Slesvig — skulde hemmeligholdes på Londonerkonferencen.

v. Qvanten mener, at planen brast, og at den svenske konge trak sig tilbage, da Monrad begyndte at foreslå Holstens generhvervelse. Som vi har set, fik dette dog ingen betydning. De Geer havde iforvejen trukket nættet over hovedet på Monrad. Hvis Monrads forlangende om Holstens bevarelse har været oprigtig ment, lader dette sig fuldt ud forklare på naturlig måde. Han ræsonnerede mulig, at med det ny Skandinavien for øje vilde Holstens bevarelse ikke være i modstrid med den tidligere Ejderpolitik, da kombinationen Holsten-Skandinavien jo vilde være en stærk kontravægt mod tysk indflydelse. Derved imødekom han måske også et naturligt ønske hos den danske konge. Hvilken stolt tanke for Monrad at kunne gennemføre den skandinaviske idé med bevarelse af det danske monarkis fulde omfang! Men det lader sig også tænke, at Monrad ikke har handlet bona fide, men kun brugt kravet om Holsten som påskud, fordi han og Christian IX ikke ønskede unionsforslaget. Er dette tilfældet, har de to regeringer gjort sig unødigt besvær. Thi de har begge villet det samme. Begge har de gjort gode miner til slet spil, og begge har været tilfredse med at komme bort fra unionsforslagets politiske horizont.

Dets endelige skæbne er blevet afgjort den dag, d. 6. maj, da de Geer sendte sin konge et brev, hvori han skrev:

»Jeg kan ikke begære, at Deres majestæt skal fornægte sin kæreste tanke, den om et forenet Skandinavien, en tanke, som også jeg håber skal rummes i forsynets plan for Nordens fremtidsskæbne; men jeg tror, at under den nuværende situation og den mistro mod os, som snart sagt råder hos alle Europas magter, det er nødvendigt for

såvel vore og Danmarks nærmeste interesser som for vor ære, ja for selve muligheden af den skandinaviske idés realisation i en fjærn fremtid, at Deres Majestæt enten gør en ministerforandring eller også lader det skandinaviske spørgsmål for denne gang falde, og ikke blot opgiver enhver aktivitet, men også søger at bibringe Skandinaverne ex professo den vished, at Deres Majestæt ikke anser tiden passende til at optage deres planer«.

Carl XV valgte det sidste. De Geer kunde og vilde han ikke undvære til det, som for øjeblikket var langt vigtigere for Sverrig og i langt højere grad optog alles tanker end Skandinavismen, nemlig til repræsentationsforslagets gennemførelse. Foreløbig hørtes der ingen skandinavisk tale fra Sverrig. Jo uheldigere det gik Danmark i krigens anden omgang, desto mindre blev forståeligt nok lysten til at træde til. Nu at stille vore ubetydelige stridskræfter til Danmarks disposition — mener »G. H.- och Sj.-Tidn.« i juli (nr. 157) — vilde være et vanvid værdigt Gustav IV under hans farligste periode. Og ved udgangen af 1864 skriver en svensk privatmand: »Skandinavismen er nok indtil videre lagt ad acta, som jeg håber, for resten af min levetid«.[1])

[1]) Posthumus, Mine Samtida. XI. s. 226.

X.

Illusionerne var brustne. Sit nederlag måtte Danmark være ene om at bære. Det første stærke indtryk overfor den skandinaviske idés styrkeprøve og livskraft måtte blandt danske blive bitterhed og vantro. Reaktionen skød frodig vækst. I de to andre lande var de skandinaviske sympatier i afgjort mindretal overfor ret almindelig udbredt ligegyldighed eller endog reaktion mod tanken.

Var det da altsammen kun en sæbeboble? Var der intet i tanken, som fortjente at bevares, intet, som kunde og burde reddes ud af skibbruddet? Således måtte alle de, for hvem den skandinaviske tanke var bleven en livssag, efter faldets første og stærke smærte spørge sig selv.

Og det vil vise sig, at der fra deres side i de nærmest følgende år gøres et ihærdigt og ufortrødent arbejde for at rejse Skandinavismen pány, for med de dyrekøbte erfaringer i minde at skaffe bevægelsen et bredere grundlag, så at sige give Skandinavismen den igenfødelsens dåb, der fra et legetøj for nordiske studenter og et forsøgs-objekt for nordiske politikere kunde gøre den til de nordiske *folks* fælleseje. Det karakteristiske for femåret efter 1864 er bestræbelserne for at gøre Skandinavismen til en folketanke. Forsøget lykkes så lidt som de tidligere politisk-skandinaviske projekter af den simple årsag, at tanken ikke får lov at gro. Det er ikke nok at pløje og så; skal der høstes, må sæden have tid til at vokse og modnes. Men det jævne og støtte arbejde, den store tålmodighed er det ikke, som præger disse forsøg på den nordiske tankes genfødelse og konsolidering. Tværtimod er der et famlende og forceret drag over dem; trods de mange ord og de store bevægelser en usikker slaphed.

Rosenberg var det, som i første række stod bag dette genfødelses-

arbejde i alle tre nordiske lande; han vilde trodse reaktionen, give de forsagte og håbforladte modet og troen tilbage på den nordiske tankes fremtid. Men Rosenberg var ikke manden i det lange løb. Han besad ikke en Plougs sejge agitationskraft, der aldrig slappedes. Ploug var tilvisse ikke nogen stor politiker, men i årenes løb og gennem dagenes slid havde han erhvervet sig en praktisk sans for, hvad der kunde gøres, og hvad der ikke kunde gøres. Dette blik for realitetens betydning savnede Rosenberg, for hvem det aldrig var hverdag i livet, ganske. Han regnede kun med sin egen stærke søndags-tro, men i troen var han stærkere, kraftigere og konsekventere end Ploug. Rosenberg er en direkte fortsætter af Fr. Barfod. Blandt danske har disse to mænd optaget den skandinaviske tanke renest og mest umiddelbart, skønt deres uendelige svada ikke virker løftende på en kritisk eftertid.

Det er Rosenbergs konsekvens og tillid, som efter Dybbøl og Als for en stund giver ham overtaget over de nationalliberale førere, over Ploug og Bille, hvem en kendelig mathed og slet dulgt bitterhed overfor Sverrig har grebet.[1]) I »Dansk Maanedsskrift« skrev han lige efter nederlaget en meget udførlig artikel om »den politiske Skandinavisme, hindringerne, nødvendigheden og muligheden for dens gennemførelse«, hvad der på dette tidspunkt virkelig skulde et vist mod til. Hovedparten af artiklen er ikke synderlig mindeværdig, hverken rammende i tanke eller ord, men i en analyse af den vantro, som har grebet så godt som alle overfor den politiske Skandinavisme, sætter Rosenberg utvivlsomt prikken over I'et.

Skandinavismen er i Danmark bleven opfattet fra et *ensidigt dansk synspunkt* — udvikler han — dels som en blot følelsessag, dels som en blot hensigtsmæssighedssag, derimod ikke fra et *nordisk* synpunkt som en for alle tre folk lige vigtig politisk nationalsag og endnu mindre fra et *europæisk* synspunkt som en almindelig politisk principsag. *Man klager over den svensk-norske regerings holdning på samme tid, som man betragter sagen aldeles på samme måde, som den har gjort.* »Det er netop fejlen, at hverken den svensk-norske regering eller de Danske, der var Skandinaver i november og ophørte at være det i december, har fattet, hvad der er den skandinaviske tankes sunde grundlag og indhold. Gående ud fra spørgsmålet om, hvad der tjener til gavn for den ene eller den anden af de tre nordiske stater, betragter man den skandinaviske forening som et *middel* til at fremme det enkelte lands *gavn,* ikke som et mål, der skal styres hen til, fordi det er den *eneste frelse,* ikke for det ene eller det andet af rigerne og folkene, men for dem *alle tre til-*

[1]) Se f. eks. Plougs breve til Aug. Sohlman i saml. »Bref till Aug. Sohlman«, hvor den svenske konge omtales på en alt andet end høflig måde.

sammen. Den svensk-norske regering har kun spurgt om Sverrigs og Norges fordel og derfor regnet, som den har regnet .... De danske Eks-Skandinaver for tiden har kun spurgt om Danmarks gavn og derfor tabt troen på Skandinavismen, da den i et afgørende øjeblik ikke viste sig i stand til at hjælpe Danmark .... Havde de udvidet deres hjærter og tanker til på een gang at omfatte *hele* Norden og dets interesser, vilde de have set, at her ikke er tale om en blot »broderfølelse« som grundlag for en gensidig yden-»hjælp«, men om en *fællesfølelse,* en landsmandsfølelse i højere forstand, der skulde lede de ikke umiddelbart angrebne folk til at ile til, ikke for at bringe broderfolket »hjælp«, men for at afværge et angreb, der ikke mindre rammer dem end dette«.[1]) Ploug gav en treven anmeldelse af de Rosenbergske betragtninger i »Fædrelandet« — »tiden gør ikke meget oplagt til at tale om Skandinavisme« —, men greb samtidig lejligheden til at udtale sin forundring over, »hvor villige vore fremragende mænd nu er til at gå ind på skandinaviske betragtninger« (nr. 251).[2])

Selv om udtrykket »vore fremragende mænd« i dets blotte og bare almindelighed må tages med en vis varsomhed, er dette mere end et journalistisk eller agitatorisk påfund. Thi såvist som udprægede helstatsmænd og adskillige tidligere »Skandinaver« nu ønskede at sætte en bom for den Skandinavisme, der i deres øjne kun havde bragt Danmark skam og skændsel, så vist opstod hos andre, der tidligere havde stillet sig så temmelig ligegyldigt og neutralt overfor den nordiske tanke, det spørgsmål, om ikke Danmark nu var blevet så svagt, så lemlæstet, at det for fremtiden måtte søge sin styrke i en unionel politik.

Det må dog siges, at man i den nærmeste tid efter krigen ikke finder mange tydelige vidnesbyrd om tilbøjelighed til netop nu at forcere den skandinaviske sag. I de brede lag var stemningen i øjeblikket helt anti-skandinavisk. Skuffelsen og tabet måtte afføde en reaktion. Man gjorde sig ikke populær ved i anden halvdel af 1864 og følgende år at tale for meget om Skandinavisme, og pressen tav derfor helst derom. Kun de virkelig trofaste — mænd som Rosenberg, Birkedal, Barfod, den grundtvigiansk farvede del af »Dansk Folkeforening« — og de enkelte, der af praktisk-politiske grunde i Skandinavismen så Danmarks eneste frelse, altså både de, for hvem den var en følelsessag, og de, for hvem den var et fornuftspørgsmål, holdt fast ved tanken. Ret forståeligt var der dog en vis tøven ved så snart efter skuffelsen atter at vende blikket mod Nordens hovedland, mod

[1]) I separataftrykket (Kbh. 1864) s. 86 ff.

[2]) Sml. brev til Sohlman af $^{28}/_{10}$ 1864.

Sverrig. I et »brev fra landet« [1]) udvikledes meget vidtløftigt, at det havde været en fejl ved de nordiske enhedsbestræbelser, at man havde betragtet det som givet, at Sverrig og Danmark gik foran — Norge vilde så følge med. Man må undre sig over, at Normændene så beskedent har fundet sig i denne plads. Men dette forhold må ændres. Et nyt tyngdepunkt må søges: *Norge vil komme til at gå i spidsen.* Norge er det mest nordiske af de tre lande. Følelsen for Danmarks sag har også været stærkest i Norge. — Dette kunde Ploug dog ikke gå med til. Han svarede, at Sverrig som Nordens hovedland var den naturlige fører for den fælles sag; er Sverrig ikke villigt til at gå i spidsen, er tanken ikke moden til udførelse, thi uden Sverrig er den magtesløs. Ja, ved den nordiske højtid i 1865, en fest, om hvis berettigede afholdelse der med føje havde stået en lang diskussion — »jeg kan ikke finde mig tilfreds med at styrte mig ud i dette hav af taler og trøste mig med, at det går nok alligevel«, erklærede Vilh. Rode [2]) — ved denne nordiske højtid gik Ploug endda så vidt, at han kun vilde indrømme det danske folk den tredje plads i rækken, en beskedenhed, der fra denne kant var lige så uvant som klædelig. Ved denne lejlighed tilstod Ploug også, hvad han forsætlig havde lukket øjnene for og fortiet et år tidligere, at folkestemningen i Sverrig, der i 1848 var så livlig, denne gang havde været imod krig; idet den svenske regering havde unddraget sig enhver forpligtelse, havde den fulgt majoriteten i folket. Men kunde der da bygges og håbes på en lysere fremtid? Jo, mente Ploug — havde der hidtil blandet sig noget overspændt og fantastisk, noget forgængeligt og falsk i tanken, måtte en ulykke, som den der nu var overgået Danmark, rense den for alle urene bestanddele og uvedkommende tilsætninger, så at den kunde træde frem med større klarhed og større styrke. — Trods disse mange og smukke ord viste det sig den følgende sommer, at Ploug for sin part intet havde lært af historien.

Når blikket fra Danmark fortrinsvis vendte sig mod Norge, lå dette ikke blot i afvisningen fra Sverrig, men sandsynligt også deri, at der midt under Danmarks ulykke her var sket en skandinavisk demonstration. Udenfor Kristiania fandtes i Norge næppe mange renlivede Skandinaver, men i hovedstaden fandtes en kreds af mænd, der ikke blot i unionen med Sverrig så Norges velfærd, men også ønskede at få Danmark med som den tredje i forbundet. Vi har allerede i det foregående haft lejlighed til at træffe nogle af disse varme unionsvenners navne. Det var mænd som fuldmægtig G. A. Krogh, professor Monrad,

[1]) »Fædrelandet« 1864. nr. 177.

[2]) H. C. A. Lund, Studenterforeningens Historie. II. s. 566 ff.

professor L. Kr. Daa, alle tre blandt Norges allerførste Skandinaver, professor O. J. Broch, professor Aschehoug, stipendiat L. L. Daae, arkivar Birkeland, kaptajn Vogt, Vinje, fabrikant H. Schou, Bankadministrator Olsen m. fl. D. 31. maj 1864 trådte en del af disse mænd sammen på børsen og diskuterede program og statuter for et *»Skandinavisk Selskab i Christiania«*.

»Vi finde — hed det bl. a. i programmet —, at tidsomstændighederne indeholder en stærk opfordring for alle de mænd i disse lande, hvem bevarelsen af vor nationalitet ligger på hjærte, at slutte sig sammen med det erklærede formål under bevarelse af hvert folks selvstændighed i indre anliggender, at virke til en nærmere politisk forbindelse mellem dem.

Ved hvilke midler og under hvilke former en sådan forbindelse bør søges stiftet, er et spørgsmål, hvorom anskuelserne kunne være delte, og som det må overlades fremtiden at besvare, men at det drøftes af mænd, der utvetydigt have udtalt sin overbevisning om en sådan forenings nødvendighed, vil lette dets løsning.

Et sådant selskab vil derhos på ethvert punkt af det materielle og åndelige livs område finde en vid mark for sin virksomhed ved at arbejde på at bortfjærne naturlige skranker og på at indlede og befæste forbindelser, som kunne fremme de skandinaviske folks materielle og åndelige kraft.

Den union, som nu til begge rigers held forbinder Norge og Sverrig, henter sin bedste styrke fra den samme tanke. Den danner et vigtigt led i den fremtidige sammenslutning af alle de skandinaviske stammer. Vi anser det følgelig liggende indenfor vort selskabs opgave at virke til denne unions befæstelse og videre udvikling«.

Selskabet blev stiftet, og i statuterne bestemtes, at formålet skulde fremmes ved diskussioner og foredrag i møder, og ved udgivelse af skrifter, eventuelt ved samarbejde med lignende selskaber i broderlandene, for så vidt sådanne måtte blive stiftede.[1])

Fjorten dage senere fandt den første sammenkomst sted, og her holdt prof. O. J. Broch et indledningsforedrag, i hvilket han først drog til felts mod en kosmopolitisk opfattelse af Skandinavismen og dernæst udtalte en stærk misbilligelse af regeringens politik. Derpå fulgte en diskussion om et fælles toldsystem for Norge. Mødet sluttede med et leve for Danmark og Nordens forening, efter at fuldmægtig Krogh havde udtalt ønsket om, at i en ny krig 8 millioner vilde stride for Nordens nationalitet.

I de følgende møder drøftedes »Danmarks forladthed« og »de

[1]) Forhandlinger i det skandinaviske Selskab i Christiania 1864. Chra. 1867.

skandinaviske landes militære forsvar« i diskussioner, der ikke var fri for sabelklirren og noget chauvinistisk farvede. Fredeligere gik det til næste gang, da »de litterære forbindelser mellem de skandinaviske lande« drøftedes. Æstetikeren Monrad talte varmt for den litterære tilknytning til Danmark, men viste sig ikke som nogen stor spåmand, da han hævdede, at det norske folk var for lidet til alene for sig at kunne fremkalde litteratur af nogen væsenlig betydning eller indflydelse på verden. Dette fjerde mødes resultat blev, at det skandinaviske selskabs bestyrelse indgik med tre forslag til regeringen. De to drejede sig om indførelse af en bogpost mellem de tre lande og postanvisninger for mindre beløb; de gennemførtes også i 1865. Det tredje forslag: at der, for at knytte de tre landes universiteter nærmere sammen, på universitetsbudgettet skulde opføres et beløb til at honorere universitets-lærere fra de andre skandinaviske lande, som her vilde holde forelæsninger, gik derimod ikke igennem ved forhandlingen i stortinget. De fleste norske universitetslærere havde bifaldet forslaget, men flere var imod det. De to medicinske professorer, Holst og Heiberg, gav særskilte vota, i hvilke de vel anerkendte en litterær og videnskabelig Skandinavisme, men samtidig udtalte sig imod en politisk; herimod galdt det at sikre sig, og navnlig prof. Heiberg udtalte frygt for, at bevillingen kunde bruges til at lade afholde skandinavisk-politiske foredrag, der under den delte stemning kunde fremkalde begivenheder, der så vidt muligt måtte ønskes hindrede. Ad privat vej lykkedes det dog et par år senere at samle 500 speciedaler til dette øjemed.

I de to kommende år fortsatte selskabet sin virksomhed, dog kun med få møder hvert år. Det syntes, som om man i selskabet i 1865 var ved at komme ind på en sundere form for Skandinavisme, en mere human og alsidig, end den på en ofte lidenskabelig måde i den første tid diskuterede. Efter foredrag af professor Aschehoug drøftedes gennem flere møder handel, håndværk og fabrikdrift i de skandinaviske rigers lovgivning, skønt ikke til Ultra-Skandinavernes tilfredshed, som fandt, at slige spørgsmål lå udenfor det »Skandinaviske Selskabs« formål. Et følgende møde behandlede »gensidig retshjælp mellem de tre skandinaviske riger«, hvorved særlig tænktes på danske og svenske dommes eksigibilitet i Norge. Mellem Sverrig og Danmark var dette forhold jo allerede ordnet ved mellemrigsloven af 13.—6.—1861. Sammen med nogle mindre betydelige forslag til at lette samkvemmet mellem de nordiske folk blev også af selskabet indbragt et til stortinget om svenske og danske dommes retsvirkning i Norge. Men i stortinget herskede en sådan mistænksomhed hos den norske

bonde for alt, hvad der kom fra det »Skandinaviske Selskab«, at de allerfleste af forslagene faldt — uanset deres gavnlighed — efter meget stærke udtalelser mod Skandinavismen, der i den almindelige mening simpelt hen identificeredes som norsk højre-politik. Skønt forslaget om dommes gensidige retsvirkning fandt mange talsmænd, var frygten for, at der lurede politisk Skandinavisme bag det, så stor, at det faldt med 43 stemmer mod 34. Derimod vedtoges i Danmark (23. febr.) og i Norge (4. juni) 1866 gensidigt love om forbud mod eftertryk og oversættelser.

I 1866 viste det »Skandinaviske Selskab« også, at det ingenlunde havde ombyttet den doktrinære-politiske form for Skandinavisme med den mere praktiske. Forsvarsvæsenet var på bane i flere møder. Oberstlieutenant Vogt holdt atter foredrag om Nordens forsvarsstyrke, og i anledning af Pragerfredens § 5 blev i december diskuteret spørgsmålet om Slesvig og Norden, hvor Broch talte overmåde lidenskabeligt om forsvaret.

Udenfor sine egne rækker nød det »Skandinaviske Selskab« i Christiania ikke stor popularitet i Norge, og som årene gik, blev denne mindre og mindre, hvad atter satte sit mærke på selskabet, der efter nogle års hensygnende tilværelse stille ophørte. Det skandinaviske pust, som var gået over landet i 1864, var atter ved at forsvinde. Af hovedstadspressen var »Aftenbladet« og »Norsk Folkeblad« skandinavisk-sindede; »Morgenbladet« var — efter at have strammet sig op og talt for krig i 1864 — atter faldet tilbage til sin gamle neutralitet. Men fra mange forskellige sider kom der kritik nok til orde mod Skandinavismen i almindelighed og mod det »Skandinaviske Selskab« i Christiania i særdeleshed. »Hvad er det — spørges der — som gør, at dette selskab ikke kan vinde nogen anerkendelse? Det er, at man *taler* for meget og handler for lidet .... Selskabet må kaste al fanatisme overbord. Disse gamle klager over, at vi ikke var med i sidste krig, disse opskruede talemåder om alt eller intet og disse Indianerhyl mod Tyskerne må høre op .... Det kan vel ikke benægtes, at mindst 99 af 100 fornuftige mænd på den skandinaviske halvø prise vor styrelses visdom og vore nationalforsamlingers holdning, som bevirkede, at vi undgik at være med i den sidste ynkelige krig, hvor der kæmpedes for en halv ret og med halv sympati for en halv provins. Når så mange fornuftige mænd mener dette, så må dette være sandt, og den ubetydelige minoritet bør bøje sig derfor. Men selv om disse en af hundrede skulde have ret, selv om vi »sveg vor nationalitet og sveg vore brødre« under sidste krig, så må minoriteten alligevel slutte op med sine bebrejdelser, dersom den tænker at virke noget ....

Folk bliver forbitrede over sådanne klager eller ligegyldige for hele sagen, når de ser, at den skal bygges på sådanne overdrivelser.... Ligeså klart er det, at vort skandinaviske selskab ikke i sit program bør optage fordringen om at erobre Slesvig eller en del deraf tilbage. Det kan ikke ved noget middel gøre den skandinaviske tanke mere upopulær«.[1]) — I nogle andre, omtrent samtidige, »ædruelige betragtninger over Skandinavismen« er stemningen heller ikke Danmark god. Den sidste krig må have lært, hvor farligt det vilde være at indlade sig i alliance med dette land, hvor det herskende parti viste sin uduelighed til at fægte med andet end munden, hvor krigen begyndtes med letsind og førtes med dårskab. Man har talt om umuligheden for de små stater af at kunne hævde sig, og at en sammenslutning mellem de tre nordiske lande vil være anbefalelsesværdig. Men man glemmer, at de tre nordiske stater, selv forenede, ikke vil kunne modstå en stormagt. »Vi ser således ikke nogen udsigt til en politisk forening mellem Nordens 3 riger; vi må af nødvendighed opgive tanken om Danmarks tilslutning og for tiden betragte det som et fremmed land i politisk henseende. Vi har også nok at gøre med vore egne anliggender og bør ikke tænke på at hjælpe andre, før vi har ordnet os selv«.[2])

Herved tænker forfatteren på Norges forhold til Sverrig, der med ny generationer og opvoksende slægter atter bliver brændende. Skandinaverne i Norge har deres bedste støtte i den ældre eller dog ikke helt unge slægt. Det er for en stor del mænd, som har gjort alle studentertogene med, mænd væsenlig fra de akademiske samfundslag, som har fået deres skandinaviske dåb i Ridehuset eller på Upsala-tinghøje. Det folkelige sving, som breder sig over den danske og tildels også svenske Skandinavisme efter 1864, er fremmed for den norske. Trods dens tilløb til at udrette noget, til at vise sig praktisk, formår den ikke synderligt, fordi den ikke bæres af folkestemningen, fordi den kun har en mindre part af ungdommen — kun delvist studenter-ungdommen — med sig. Den befolkning, som havde fået sin politiske udvikling i den sidste menneskealder, havde ingen minder fra Dansketiden at tære på, hverken gode eller onde; den var helt norsk. Den følte intet særligt for Danmark og vel endnu mindre for Sønderjylland.[3])

[1]) H. Schultze: Det skand. Selskab i Christiania i månedsskriftet »Norden« II. s. 323 ff. Chra. 1866.

[2]) S. St. II. s. 460 ff.

[3]) Se »Den skandinav. sags stilling i Norge i det sidste årti« i »Nord. Tidskr.« IV. 1869. s. 36 ff.

Forskellen i generationernes forskellige syn kan bedst dokumenteres ved et par eksempler. I anledning af femti-års festen for den norske grundlov skrev den unionsvenlige arkivar Birkeland nogle betragtninger i »Morgenbladet« (13.—17. maj 1864).[1]) Heri hedder det bl. a.: »Mellem Danmarks og Norges folk består et livsfællesskab, der strækker sig ud over vide felter, en sammenhæng så stor, at man vanskelig i Europa vil kunne påvise to så inderlig sammenknyttede folk uden nogen politisk forbindelse i en eller anden form. De eksisterende forskelligheder, som under vort nationale stræv på mange måder har fået en rigelig belysning, er ikke af større betydning med hensyn til muligheden af en på den nationale selvstændigheds basis bygget union, end at de kunne sammenstilles med de forskelligheder, som fremtræder i vort fædreland mellem de enkelte landsdele uden at forstyrre vort statslivs harmoni. Der kan visselig ingen tvivl være om, at en norsk stortingsmand og en dansk rigsdagsmand ligeså godt kan sidde sammen i et skandinavisk unionsparlament som en bonde fra Solør og en bonde fra Hardanger i en norsk nationalforsamling«.

Ved det skandinaviske selskabs foreningsfest (4. novbr.) 1866 sagde Bjørnstjerne Bjørnson, der visselig ikke var Sverrig, men Danmark god: »Først og fremmest skulle vi være Normænd og så Skandinaver. Ejendommelighed må ethvert af de tre folk eje for at have noget til udveksling med de andre«.

I det norske Studentersamfund blev i første halvdel af 1866 ført en livlig og langvarig diskussion om Skandinavismen og dens stilling til Norges selvstændige nationale stilling. Prof. Daa holdt indledningsforedraget i skandinavisk ånd. Af de øvrige bidrag var arkivar Birkelands og den unge historiker J. E. Sars' de betydeligste.[2]) Titlen på Birkelands foredrag var: »Vore Fædre«; på Sars': »Om den nyeste nordiske helstatspolitik«. I modsætning til det Birkelandske ældre standpunkt vil det være af interesse at lære det unge Norges at kende, som kommer frem gennem Sars' ord. Hans synspunkt er det Wergelandske: gennem nationalbevidsthed vinder et folk først sig selv. Men Skandinavisme er for ham, som den var det for Chr. Molbech, noget unationalt. Skandinavismens teorier skyder over kendsgærningernes mangfoldighed, mener Sars, og han bebrejder Daa og Birkeland deres underkendelse af nationalitetsprincipets betydning. »Ifølge denne opfattelse skulde den stigende kultur medføre, at de nationale bestræbelser efterhånden bortfalder, og at Europas folk smel-

[1]) Ogsa udg. særskilt m. titel: Skandinavismen fra norsk Synspunkt. Chra. 1864.

[2]) Udg. på Studentersamfundets forlag som »2 Foredrag om Skandinavisme og Norskhed«. Chra. 1867.

ter sammen efter en af slægtskab og indre og ydre overensstemmelse bestemt orden«.

Her foregår således den kuriøse forskydning, at Anti-Skandinavismen opfatter sig selv som særlig national overfor Skandinavismen, der ved at løsrives fra de historiske forudsætninger og ved abstrakt at drages ud i de konsekvenser, som fyrrernes mænd ikke tænkte på, men som prof. Broch ved det norske skandinaviske selskabs indledningsmøde havde protesteret mod, bliver unational, begyndelse til kosmopolitisme.

Sars vil ikke tro på en sammensmeltning efter den emancipation af personligheden og nationalfølelsen, som er foregået, og med særligt henblik på de tre nordiske lande siger han: »Hovedsagen er, at Norden, Sverrig og Danmark altid har betragtet sig og følt sig som tre særskilte folk, og at denne følelse fremdeles er levende hos alle, undtagen måske de få, i hvem et doktrinært tyranni har tilintetgjort al sund sans. Kulturen har ikke udslettet de grænser eller den forskel, som lå begrundet i landenes natur og oprindelige stammeforhold. Og hvad kulturen ikke tilintetgør, det udvikler den. Hvad der var stamme eller folk, er bleven nationalitet, hvad der var tilstede som oprindeligt naturanlæg eller betingelse har udviklet sig til folkelig individualitet og bevidsthed, og denne forbinder på den ene side Nordens 3 folk langt inderligere end det tidligere større fællesskab i sprog og social karakter, men sondrer og adskiller dem på den anden side langt dybere og langt uigenkaldeligere end fortidens had, fordomme og isolationsbestræbelser«. —

Når Skandinavismen i Norge hurtigt døde hen, skyldtes det dog næppe alene betragtninger som disse, men nok så meget de hidsige unionsstridigheder, som dukkede frem i slutningen af treserne, og som også fremkaldte spaltning i den skandinaviske kreds. Bjørnstjerne Bjørnson, der havde været en god og varm Skandinav, kom nu i den grad op i de politiske begivenheder og følte sig så tirret, at han en dag protesterede mod den måde, på hvilken den »praktiske« Skandinavisme gav sig udslag.[1]) De svenske og danske overser og tilsidesætter Normændene; altid hedder det i deres aviser den *svenske* konge. Undlod man nu ikke nyligt i Danmark at bede Normændene med til skyttefest? Just sådanne småting viser, at Norges selvstændighed ikke er tilstrækkelig indrømmet af Svenske og Danske — i Sverrig tænkes der kun på at håndhæve hegemoniet i unionen, og den danske Skandinavisme atter kan ikke tænke sig foreningen som god til andet end at hjælpe til at generhverve Slesvig.

[1]) Norsk Folkeblad 1869. nr. 42.

Den unge norske demokratiske nationalfølelse viste sig stærkere end den højbårne skandinaviske tanke. —

Det svenske samfund fik på samme måde som det norske i 1864 sin skandinaviske forening. Den utrættelige Rosenberg havde lod og del heri som ved oprettelsen af næsten hver eneste skandinavisk institution i de tre lande i disse år. Han var bleven som en Skandinavismens stormester med hovedloge i København. Men i Stockholm beroede det først og fremmest på Danmarks trofaste ven, redaktør Sohlmans initiativ, om tanken skulde forfølges. Sammen med 25 andre skandinavisk-sindede Stockholmsboere mødtes han d. 6. septbr. 1864 på børsen, hvor forsamlingen efter nogen forhandling konstituerede sig som »*Nordisk Nationalförening*« med følgende formål: at samle og bringe i nærmere samklang med hverandre de medborgere, som anser det for vigtigt ved alle lovlige midler at forberede de tre nordiske rigers forening til en konstitutionel forbundsstat med fælles forsvarsvæsen og fælles bestyrelse af de ydre anliggender, men med bevarelse af hvert riges selvstændighed i det indre.

Da foreningen var bleven noget over 300 mand stærk, holdt den i marts næste år sit første offenlige møde, hvor kaptajn Mankell talte om de skandinaviske rigers forsvarskræfter og om muligheden for og udsigterne til et fælles skandinavisk forsvarssystem. Men det bør understreges, at den »Nordiska Nationalförening« i Stockholm havde afgjort mindre tilbøjelighed til at drøfte krigsudsigter end det »Skandinaviske Selskab« i Christiania og i det hele gjorde sig kendelige bestræbelser for at føre Skandinavismen ind i et fredeligt praktisk spor. Her fremsatte Sohlman tilsvarende forslag som i Norge om skandinavisk bogpost og skandinavisk postanvisningssystem. I senere møder drøftedes spørgsmålet om den litterære ejendomsret, omtrent samtidigt med at Aug. Blanche i borgerstanden havde foreslået en lov, hvorved eftertryk af danske og norske skrifter forbødes i Sverrig, og danske og norske forfattere fik ret til at forbyde oversættelser til svensk af deres bøger. I Danmark var et lignende forslag vedtaget i begge ting og havde fået kgl. stadfæstelse d. 25. febr. 1866. — Sådanne lovforslags gennemførelse var dog snarere udslag af simpel retfærdighedsfølelse, opfyldelse af voksende humanitetskrav, men lader sig næppe direkte skrive på Skandinavismens regning. Så var det i langt mere udpræget skandinavisk ånd, når bibliotekar Wieselgren i et af »Nordiska Nationalföreningens« senere møder tog ordet for en tidssvarende behandling af de nordiske rigers historie, navnlig til skolebrug. Det skal heller ikke glemmes, at den svenske forening gav stødet til den danske folkehøjskoles omplantning i svensk jord. Den »Nordiska National-

förening« fik også indrettet en filial i Lund, altid Sverrigs mest skandinavisksindede by, og talte på sit højdepunkt i 1866 mellem fem- og sekshundrede medlemmer, et ikke så helt lille antal i betragtning af den mangel på lidenskab, hvormed det svenske samfund som helhed, og navnlig da overklasserne, nu da krisen var overstået, betragtede Skandinavismen. Da et medlem af den svenske bondestand, A.V. Uhr fra Nerike, havde indbragt forslag om, at Normænd og Danske skulde have lige ret med Svenske til at drive handel, håndværk og anden næring i Sverrig, gik dette vigtige forslag igennem i borger- og bondestanden, men ikke i præstestanden eller hos adelen, hvorved det forkastedes. Men det var sidste år, der i Sverrig stemtes efter stænder. D. 22. juni 1866 blev den rigsdagsordning med moderne tokammersystem, hvis kamp i virkeligheden havde været den røde tråd i Sverrigs indre historie i de sidste tyve år, fastslået. Herom og ikke om Skandinavismen havde interessen samlet sig.

I begyndelsen af 1865 stiftedes også i Göteborg en »Nordisk Förening« på initiativ af grosserer Dickson og provst Wieselgren. Dens program var mere begrænset, idet den kun tilstræbte at »nærme folkene til hverandre ved at udbrede kundskab om broderfolkenes ejendommeligheder, samfundsforhold, historie, bogfrembringelser, sæder, sprog og borgerlige forhold samt at fremme samkvem og samliv imellem dem«. Mange af Göteborgs ansete mænd var medstiftere af foreningen, som virkede ved møder, foredrag og læseselskab, men til trods for sit neutrale program, der udelukkede politik, aldrig fik noget højt medlemsantal og heller ingen lang levealder. Et brev fra Göteborg til »Nordisk Tidskrift« (I. 1866. s. 157) vedgår, at foreningen ikke har kunnet udrette meget og skyder skylden herfor på konjunkturerne. Göteborg er en handelsby, og dens borgere er forretningsmænd. »Lige siden den danske krig har man her — vi må sige det rent ud, thi sandheden skal alligevel frem — i ikke ringe grad trukket sig tilbage fra Skandinavismen, da man betragter den som et spøgelse, som uvilkårligt skal fremmane krigens onde ånder mod Tyskland. For forretningernes rolige trivsel er freden en gylden tid, men en tilnærmelse til Danmark — således ræsonnerer man — vilde forstyrre freden og dermed forretningerne. Konjunkturerne vilde forværres derved — og derfor: Bort med al Skandinavisme, som i mindste måde vover sig ind på politikens område!« —

I Danmark træder den skandinaviske foreningsbevægelse noget senere frem end i de to andre lande. Grunden ligger lige for. Så praktiske var trods al idealistisk begejstring dog Rosenberg og hans lille kreds, at de fuldt vel så, at det ikke gik an umiddelbart efter

nederlaget at indbyde til dannelse af en forening til den skandinaviske tankes bekræftelse. Et forslag herom kunde gøre for brutalt et indtryk, og holde triste minder i live, som det ikke mindst var Ultra-Skandinavernes ønske skulde glemmes og gro græs over. Fra de nationalliberale kunde næppe heller ventes nogen kraftig støtte; tildels samlede de sig i »Dansk Folkeforening«, der havde opstillet som program »at styrke og udvikle den nationale ånd og bevidsthed«.

Først i foråret 1865 lykkedes det Rosenberg at bringe en dansk-nordisk forening i stand, og i begyndelsen endda kun en meget lille forening med få medlemmer, der foreløbig ikke trådte offenlig frem; thi de nationalliberale menige havde endnu ikke af deres høvdinge modtaget nogen parole om, hvor vidt de turde være for eller imod. Rosenberg fortæller selv således om stiftelsen i et brev til vennen v. Qvanten[1]:

». . . . Endelig har vi da på en måde bragt vor skandinaviske forening i stand. D. 29. april var vi omtrent 100 mand samlede, en del rigsdags- og rigsrådsmedlemmer, et par professorer, et par grosserere, nogle velstående håndværkere og en hel del yngre folk. De tilstedeværende storheder hørte næsten alle til det nationale parti, som i modsætning til de gamle nationalliberale holder på den uforandrede grundlov. I det hele taget var Grundtvigianismen stærkt repræsenteret. Efter at jeg havde gjort rede for bevægelsen i Sverrig og Norge og hævdet nødvendigheden af, at vi kom med, opfordrede vi indbydere forsamlingen til foreløbig at konstituere sig som en forening, hvis statuters første paragraf skulde lyde således: »Foreningens formål er ved alle lovlige midler at virke for det størst mulige samliv mellem de tre nordiske folk samt at forberede de tre rigers sammensmeltning, så at de danner en politisk enhed udadtil med bevarelse af hvert riges uafhængighed indadtil«. Svend Grundtvig, som ikke er Grundtvigianer, men Hallianer og personlig står Hall nær, foreslog imidlertid at udsætte den formelle konstituering, til vi kunde optræde offenlig, og at vi nu kun skulde beslutte den eventuelle indtrædelse i en forening med det angivne formål samt overlade til indbyderne at fortsætte arbejdet for foreningens udbredelse. Det var jo egentlig alt, hvad vi kunde ønske. Programmet, der sammenfatter både det Göteborgske og det Stockholmske og i det væsentligste stemmer overens med det norske, blev godkendt, skønt det konsekvent vil medføre både dynastisk enhed og forbundsparlament. Endvidere fik vi åben fuldmagt til at anvende foreningens midler og bestemme dens optræ-

[1]) Af Dagens Krønike I. s. 324 ff.

den. Vi har i sinde at udgive en række flyveskrifter for at påpege Skandinavismens nødvendighed i politisk-dynastisk, i national og økonomisk henseende.

Ploug, som er vidende om det altsammen, står og vakler, fordi han gærne vil være med, men ikke tør. Indtil han går med, holder en stor del af de bedste kræfter sig tilbage; giver han signalet, vil vi få stor tilslutning, men han må slide sig løs fra Lehmann & komp., der endnu befinder sig på samme standpunkt af *dépit amoureux*, på hvilket Ploug befandt sig ifjor«.

De flyveskrifter, Rosenberg her bebuder, udkom, 9 i tallet, i årene 1865—67 med fællestitlen »*Blade til Menigmand fra danske Skandinaver*«. Skønt der visselig ikke er mange guldkorn at finde i disse brochurer, der væsenlig kun udmærker sig ved en til tider ganske utålelig doktrinær svada, er der dog noget nyt i dette forsøg på at få »menigmanden«, folkets bredere lag, i tale. De danske nationalliberale havde i social henseende været et eksklusivt parti. Det er betegnende, at såsnart deres politiske program — den mere eller mindre rene Ejderpolitik — er bristet, bliver de allerflestes kærlighed til Skandinavismen mere end platonisk. Da den skandinaviske tanke kun har vist sig som en dårlig leder for dansk udenrigspolitik, daler interessen for ideen kendeligt og hurtigt. Forholdet er i Danmark næsten modsat det i Norge. I Danmark er det i national-demokratiske kredse, at det skandinaviske håb længst holdes ved live, i politisk henseende det parti, som efter grundloven af 1866 konsoliderer sig som det »nationale venstre«.

Emnerne for disse flyveskrifter var sådanne som »Hvad er Skandinavismen og hvorfor er den nødvendig for Danmark?«; »Ville Skandinaverne dele Danmark?«; et havde til forklaring af familiepagten i det Rosenbergske unionsforslag fået den famøse titel »Ville Skandinaverne rydde kongen af vejen?«, hvad der gav lattermilde Københavnere anledning til megen moro. Et andet hævdede i tilslutning til en piece af den svenske kaptajn Mankell[1]), at det var en smal sag for det forenede Norden i alle tilfælde at værge sin uafhængighed, og vilde ved sin Jacob von Thyboeske tone virke frastødende, hvis det ikke samtidigt var så naivt. Her fremsættes ganske uforsagt sådanne paradokser, som at det forenede Nordens sømagt altid vil blive den tyske overlegen, selv i tilfælde af dennes forøgelse, at et forenet Norden »endnu allermindst i 20 år« vil kunne byde Preussen brodden, og at et forenet Norden vil kunne udholde en dyst med Rusland

[1]) Kan den skandinaviske halfön erhålla någon tilslutning i försvarskraft genom en anslutning till Danmark?

alene — foruden mange andre af samme slags. Hvor rent ud modbydelig tonen kunde blive, viser følgende prøve [1]): »Ingen medlidenhed eller agtelse for en indvandret tyskers mulige personlige egenskaber må få lov at tale med. Kongen kan ansætte tyske embedsmænd; thi alle Slesvigere, Holstenere og Lauenborgere, der er fødte før 30. okt. 1864, har beholdt deres indfødsret i Danmark; men ingen tysk embedsmand bør i den kreds, hvor han skal virke, kunne møde andet end uvilje og modstand, indtil han fjærner sig eller fjærnes. Det er pligt mod fædrelandet. Ingen tysk officer bør kunne finde godt kammeratskab hos danske officerer. Det er pligt mod fædrelandet. Ingen dansk ejer eller besidder af jordegods, stort eller lidet, bør længere have eller antage tyske forpagtere eller forvaltere, som så mange af vore jorddrotter har gjort. Det er pligt mod fædrelandet. Ingen håndværksmester bør bruge tyske svende, ingen bygherre, teglværksejer eller hvad anden bedrift nogen kan have, bør bruge tyske arbejdsmænd. Det er pligt mod fædrelandet. Sker det alligevel, bør de danske håndværkssvende eller arbejdsmænd sky deres tyske kammerater og fremfor alt søge at overgå dem i dygtighed og nøjsomhed; så tager de eller får de nok rejsepas. Ingen tysk næringsdrivende bør kunne finde kunder i Danmark. Det er pligt mod fædrelandet. Ingen tysk familie i nogensomhelst stilling, og om den privat er aldrig så agtværdig, bør kunne finde omgang i Danmark. Det er pligt mod fædrelandet; thi Tyskerne, selv de bedste, kunne, når de har slået rod et sted, ikke dy sig for at hovmode sig og fortrænge Ikke-Tyskere; de kommer som skikkelige, beskedne folk, er endogså, når det kræves, ydmyge, ja lavt underdanige; men kommer de til kræfter, bliver de tyranner. Der er ikke andet middel end slet ikke at lade dem eller deres sprog få indgang og trænge dem ud, hvor de alt er, derved at man i det hele gør opholdet i Danmark utåleligt for enhver Tysker«. — Dette var — for at tale Baggesensk — national-giftblanderi og at drive den nordiske tanke ud i parodien. Da »Bladene til menigmand« udgaves anonymt, er det ikke muligt at udpege forfatteren til dette mesterstykke. Rosenberg, som sandsynligvis har en del af de andre på sin samvittighed, kan det næppe være; han kunde være hæftig og lidenskabelig, men han var hverken rå eller brutal.

I slutningen af det syvende hæfte træder »Nordisk Samfund i Danmark« offenligt frem. Det meddeles, at den foreløbige bestyrelse (hofjægermester Carlsen, grosserer Fritsche, sagførerfuldm. O. Hansen, statsrevisor Hasle, dr. Rosenberg og cand. mag. Secher) har bevæget 1000 danske mænd rundt om i landet til at slutte sig til det. Ploug

[1]) Fra nr. 4 (»Ville Skandinaverne gøre de Danske til Svenskere?«).

stillede sig først kølig og fandt, måske med noget krænket høvdingeforfængelighed, at »tidspunktet lige efter et nederlag ikke synes gunstigt til at skaffe en sag udbredelse i egne af et samfund, hvor den hidtil har været fremmed« og foreslog, at »Dansk Folkeforening« og »Nordisk Samfund« skulde slutte sig sammen til en »Nordisk Folkeforening«.[1]) Kort efter kunde dog Rosenberg skrive til v. Quanten: »Gammelskandinaverne bedre sig. Ploug, Lehmann og Hall, med hvilke jeg har talt, ønsker nu, at vor forening træder op, da det derved vil blive lettere for dem at få dansk folkeforenings program og politiske virksomhed ændrede i skandinavisk retning, hvad de har i sinde«.

Rimeligvis fandt »Nordisk Samfund« også en anledning til at træde frem for fronten i de stærke angreb, som dens foreløbige virksomhed var udsat for. Modstanderne var nemlig hverken få eller ringe.

Der var først resterne af det aristokratisk-farvede helstatsparti, som havde samlet sig i »Augustforeningen«; de førte dog væsenlig kun kampen i deres organer »Flyveposten« og »Den Conservative«, af hvilke intet nød synderlig anseelse. Men i efteråret 1865 var alliancen sket mellem »de store og de små bønder« ved J. A. Hansens arbejde: konservative godsejere og en del af bondevennernes parti mødtes i »10de Oktoberforeningen«. 37 godsejere i foreningen udtalte sig voldsomt mod Skandinavismen i en til deres standsfæller rettet skrivelse, og i Oktober-foreningens program hed det ligefrem, at Skandinavismen kun vilde lede til »at indordne Danmark under Sverrig«; til at »afløse vort blomstrende kongehus med det svensk-norske dynasti«, ja »til Danmarks deling«. »Vi betragter det desuden som ligefremt brud på den undersåtlige troskab«. Og fra samme kant udsendtes som modtræk tre anonyme piecer »Om Skandinavismen. Et par Ord nærmest bestemte for Menigmand«, som gik ud på at vise, at de skandinaviske drømme vilde bringe Danmark ind i samme uføre som i 1863. Både fra dansk og svensk side har Skandinavismen kun betydet en kamp om magten, udvikles her. Det danske folk har lyttet for meget til de mænds tale, som stillede det i udsigt at blive herre i Norden, og lokket af de glimrende udsigter til at genvinde noget af sin tabte storhed stillede det danske folk sig forrest i kampen for den skandinaviske idé. Men begivenhederne i 1864 i Sverrig-Norge viste tydeligere end noget andet, at her var tanken i hvert fald ikke gået over i blodet. »Lod man dengang forlyde en tvivl om, at Sverrig og Norge vilde hjælpe os, når de skandinaviske bestræbelser førte til krig med Tyskland, da var det en tåbelig fornærmende og uberettiget tale — det var

[1]) »Fædrelandet« 1866. nr. 138.

hjemmetyskeri. Men sandhed var det dog«. Mulig er Svenskerne nu mere tilbøjelige til at modtage en union, nu da det er givet, at Sverrig og ikke Danmark kan blive hovedlandet, og forholdet tilmed er så ulige, at Danmark og Norge ikke kan blive andet end provinser af Sverrig. »Skandinavisk-sindede har Nordens tre folk aldrig været for alvor«. Hvert af de tre rigers folk har altid sat for megen pris på sin selvstændighed til at ville opgive den til fordel for de andre.

Endelig hed det her, med henblik på de sidste dages skandinaviske forhåbninger, og i naturlig reaktion mod danske Skandinavers færden og væsen: »De danske Skandinaver fortæller os, at der er sandsynlighed for, at når Danmark indtræder i en skandinavisk union, så vil derved dannes en så mægtig nordisk stat, at Tyskland og Preussen skulde forære Skandinavien Nordslesvig for at vinde dets venskab. Der har altid været noget overspændt og fantastisk i den skandinaviske stræben, i denne digterpolitik, støttet af politisk lyrik, knæsat af digtere fra de tre lande og skærmet og bekræftet af »ideernes udødelige livvagt« ved deres gilder og festlige sammenkomster, og man ser, at det overspændte og fantastiske ikke har forladt den«. (I. s. 13).

Dette var intet vrængebillede af forholdene. I breve, men allertydeligst i de taler, som Ploug og Lehmann holdt ved den »Nordiska Nationalförenings« møde i Stockholm juni 1866 træder det frem, at håbet om Slesvigs genvinding hos en fraktion af danske Skandinaver vedblivende er knyttet til den skandinaviske idé. De havde intet glemt og intet lært.

Ved dette møde drøftedes Skandinavismen for sidste gang sagligt af repræsentanter fra alle tre lande. Programmet var en undersøgelse af det standpunkt, på hvilket de skandinaviske bestræbelser befandt sig i de tre nordiske lande, et spørgsmål om, hvad de skandinaviske foreninger kunde udrette til det skandinaviske Nordens nærmere sammenslutning i social og politisk henseende, samt endelig om, hvordan et fælles forsvar kunde ordnes for de tre riger. Deltagernes antal var kun et hundrede og tredive, hvad jo ikke var nogen betydelig tilslutning eller tydede på megen livskraft.

Efterat L. K. Daa, A. Hedin og Rosenberg henholdsvis havde gjort rede for de respektive nordiske foreningers arbejde, viste Orla Lehmann sig på talerstolen. Underligt må indtrykket have været for dem, der sidst havde hørt ham for tyve år siden i Ridehuset. Hvor meget var ikke sket i disse tyve år! Da lyste alt af håb og sejr. Nu galdt det at bøde på et nederlag.

Når de ældre Skandinaver havde holdt sig tilbage — forklarede Lehmann — var det ikke, fordi deres egen overbevisning var rokket,

men fordi de havde lært at tvivle om overbevisningens styrke hos de svenske og norske frænder. Den skandinaviske tankes sandhed beroede på erkendelsen af, »at Danmarks grænse mod Jylland er selve Nordens grænse«, og »at det danske folks ukrænkede bevarelse angik de forenede rigers egne dyrebareste interesser. . . . . Ikke som en medlidenhedens almisse, men som et selvforsvar, fordret af den egne interesse, påbudt af den egne pligt ventede vi Norges og Sverrigs hjælp«. Hjælpen var udebleven, og dette var hovedgrunden til de ældre danske Skandinavers tilbageholdenhed. Om den skandinaviske tanke skulde frelses, beroede på, om man lærte at forstå, at Danmark var ligeså nødvendigt for Sverrig og Norge som omvendt. Så længe et fælles parlament ikke forbandt Sverrig og Norge, vilde unionel tvist og mistænksomhed ikke ophøre — Sverrigs fordring på hegemoniet vilde altid stå overfor Norges frygt for at overvældes af den stærkere nabo. Først når en tredje magt kom til, vilde et sådant parlament kunne komme i stand, og derved den rette ligevægt mellem kræfterne sikres.[1]) »Endnu klarere bliver sagen, når der ses hen til Nordens stilling i Europa. Sverrig kan ikke til evig tid blive ved at leve af sine lavrbær fra 30-årskrigen — lavrbær kunne holde sig længe, men tilsidst visner de — og folket befinder sig nu i en sådan materiel udvikling, at med kræfterne også trangen må vågne til at indtage en stilling, som svarer til folkets begavelse og historie. Norge har haft meget at gøre for at forskaffe sig alle en selvstændig statstilværelses betingelser; men når dette arbejde er gjort, vil det ikke længer føle sig tilfredsstillet ved den bygdepolitik, hvortil det hidtil har resigneret sig. Men skal Norden hævde sin plads og fyldestgøre sin opgave i menneskeslægtens historie, kan det umuligt undvære det tilskud af åndelig og materiel rigdom, som Danmark kan yde. Og hvor let kan der ikke blive tale om noget ganske andet end en hæderlig plads i folkenes række, om en agtværdig andel i civilisationens gærning. Norden er indeklemt mellem tvende store folk med en umådelig overmagt og tilsvarende ærgerrighed, og de bånd, der holdt den gamle samfundsorden, kunne ikke længer frembyde nogen betingelse. Det er derfor opgaven — det er måske livsbetingelsen for de mindre stater — ved en nøje sammenslutning at søge denne sikkerhed i deres egne kræfter. Hvad Storbritannien, Frankrig, Spanien og nu også Italien har fuldbragt, det har Tyskland længe efterstræbt ad de forskelligste veje, og det vil det tidligere eller sildigere nå. Det er den samme opgave, som

[1]) Efter »Fædrelandet« 1866. nr. 245; Rosenberg: Beretning om det politisk-skand. Møde i Sthlm. d. 29. juni 1866 (i »Blade for menigmand« nr. 9); Berättelse om Nordiska Nationalföreningens möte (i »Nord. Tidskrift« I. 1866, s. 397 ff.).

vor tids nationale stræben stiller de tre grene af de tre nordiske folkestammer. Adskilte ville de være fordømte til afmagt — måske viede til undergang. Kun i forening har de en fremtid«.

Lehmann havde viist den personlige resignation kun at strejfe det slesvigske spørgsmål. Sådan var ikke Ploug tilsinds. Han erklærede kort og godt, at han ikke indså nytten ved nu at forhandle om en fremtidig nordisk forfatning. Thi først måtte Sønderjylland genvindes. På denne opgaves løsning gennem Nordens fælles kræfter og fælles opofrelser beroede det skandinaviske spørgsmåls løsning. Det var tvivl underkastet, om Danmark nogensinde, overladt til sig selv, kunde blive genforenet med sine tabte landsmænd, men gennem det øvrige Nordens hjælp troede han, det kunde ske. Det var en kortere, sikrere vej til Nordens enhed, hvis Sverrigs og Norges regeringer og folk for alvor opstillede det som deres vigtigste politiske mål at gengive Norden dens sande nationale grænse, at genforene med Norden de 200000 mænd og kvinder, som ved Wiener-freden var blevne givne til pris for fremmed undertrykkelse!

Carl Ploug vilde med andre ord i en ny omgang drive samme misbrug med den skandinaviske tanke som forud. Intet lært — intet glemt! Hans lige så fantastiske som i skandinavisk forstand egenkære ord mødtes imidlertid af en vægtig protest fra selve vennen Sohlmans side: »For dem, hvis Skandinavisme kun består i mere eller mindre poetiske sympatier — sagde Sohlman — er allerede talt og skrevet nok; deres følelser holder ofte dårlig stand i prøvelsens time .... Vil man for alvor praktisk-politisk vinde folk for sagen, må man tage den praktisk og så klart som muligt søge at gøre sig klart, hvad man vil opnå«. Alle oprigtige Skandinaver var enige i, at det *danske* Slesvig burde genvindes for Danmark og håbede, at dette måtte ske; men at opstille Slesvigs genvinding som et løsen, en fane for de skandinaviske bestræbelser i Sverrig og lade dette udgøre foreningernes væsentlige program, var toppunktet af dårskab. Langt fra at gøre propaganda i skandinavisk retning vilde man derved umuliggøre ethvert fremskridt. Det havde altid været en anstødssten for Skandinavismen, at mange troede, Skandinaverne i Danmark kun tænkte sig Skandinavismen som et *middel* til at holde på Slesvig, ikke som et *mål* i og for sig. Skandinavismens styrke må ligge i en almindelig overbevisning om, »at Nordens enhed er *praktisk nødvendig* for alle tre lande, og at den er *praktisk udførlig*«. — Da han var kommen hjem, sendte Ploug Sohlman et brev, i hvilket hans skuffelse tydeligt giver sig luft i disse ord: »Det forekom mig, at interessen for den skandinaviske sag i Stockholm er mindre, end jeg havde tænkt mig, og jeg kan ikke

overvinde min frygt, at I i grunden holder mere af Finland end af Danmark«.[1])

På Rosenbergs forslag vedtog forsamlingen en resolution om, at de tre foreninger burde bestræbe sig for at vinde *folkenes offenlige mening* for en politisk sammenslutning mellem Nordens riger, hvilende på grundlag af fælles forsvar, fælles ledelse af udenrigspolitiken, samt en forbundsrepræsentation, hvori såvel statens antal som dens folkemængde var udtrykt. Efter Sohlmans forslag gav forsamlingen derpå sin tilslutning til de ved det andet nordiske nationaløkonomiske møde omtrent samtidigt vedtagne beslutninger om størst muligt fællesskab i mønt, mål og vægt, post-, telegraf- og jærnbanevæsen samt i told-, søfarts-, handels- og næringsforhold, ligesom man sluttede sig til det af det nationaløkonomiske mødes 4. sektion godkendte forslag om en anmodning til universitetslærerne i de nordiske sprog om at foranledige en sammenkomst af sprogforskere til at forberede enhed i de nordiske rigers retskrivning. Denne sammenkomst fandt som bekendt sted i Stockholm 1872, efter at der forud var konstitueret udvalg i de forskellige lande til at behandle sagen.

Mødet i 1866 var en slags revue over den skandinaviske sags stilling i de tre lande. Ved samme lejlighed fik de skandinaviske foreninger et fælles-organ, idet mødet på grosserer Fritsches forslag vedtog at erkende det af en slags aktieselskab nys stiftede og af professor i nationaløkonomi ved Lunds universitet *Gustaf Hamilton* redigerede »Nordisk Tidskrift for Politik, Ekonomi och Literatur« som sådant.

Programmet for dette stemte da også på det nøjeste overens med resolutionerne på det nordiske møde, ja medtog foruden fællesskab i forsvarsvæsen, diplomati og repræsentation samt social og økonomisk ligestillethed, endogså kravet om den dynastiske enhed. Tidsskriftet var tænkt som afløser af det Nordiske Universitets-Tidsskrift, i hvis sidste hæfte (1866) der med erkendelse af egen begrænsning stod at læse: »Efterat tanker og ønsker om Nordens enhed har vundet udbredelse langt udenfor universiteternes kreds og mere og mere trådte i forbindelse med tidens praktiske spørgsmål, kan et fortrinsvis akademisk tidsskrift ikke længere gøre fyldest som det forbindelsesled, der skulde hjælpe til nøjere gensidigt kendskab og varigere samvirken«. Det ny tidsskrift vilde behandle både politiske og sociale spørgsmål indenfor den givne ramme og gennem kritiker og redegørelser holde sine læsere i kundskab om alt af betydning i den nordiske litteratur, »således at denne virkelig kan blive *fælles* for samtlige nordiske folk«. (I. s. 16).

[1]) Bref till Aug. Sohlman.

»Nordisk Tidskrift« bestod i fem år, og når det gik ind, var det vel væsenlig, fordi den skandinaviske kurs blev flovere og flovere; fordi også det sidste forsøg på at hejse fanen pány endte med kold ligegyldighed udenfor de stadig færre trofastes kreds. For Hamiltons eget vedkommende synes det at have gjort udslaget, at de nordiske lande ikke kom til at deltage i krigen 1870 og derigennem — som han troede — gennemføre Nordens enhed; thi han skriver med en blanding af fantasteri og chauvinisme, som man ellers kun finder hos danske Ultra-Skandinaver, så utrolige ord som disse: »Danmark må benytte den lejlighed, som nu tilbyder sig og sandsynligvis ikke vil komme igen, til at sejre eller i det mindste til at dø med ære. Bruger Danmark ikke denne lejlighed, har det dermed forspildt sin ret til at leve (!) . . . . Deltager Danmark ikke i krigen, frygter vi også, at en sådan holdning vil give den nordiske enhedstanke dødsstødet, da siden efter ingen vil kunne overbevise den svensk-norske almenhed om, at en forening med Danmark skulde kunne føre til forøget styrke eller fra dansk side være alvorlig ment. Foreningen med en sådan stat — vilde man sige — kunde blot tjene til at forøge vor svaghed«. Han beklager, at det for Sverrig-Norges vedkommende ikke kan komme videre end til neutralitet; dog — hvis Danmark griber til våben, *burde* Sverrig-Norge stille sig ved dets side.[1]) — Men i de år det bestod, var »Nordisk Tidskrift« fuldt ud på højde med sin opgave, og må siges at overgå tidligere skandinaviske tidsskrifter. Det indeholdt mange ypperlige afhandlinger. —

I Danmark gjorde »Nordisk Samfund«, samtidigt med at det udgav »Uge-Blade for menigmand« (1867—69), der skulde vinde det »menige folk på landet«, i de følgende år forsøg på at agitere for Skandinavismen gennem det »levende ord« i folkeforsamlinger. Større møder afholdtes i Hillerød og Birkerød, og mindre rundt om i Danmarks forskellige provinsbyer, ialt i et antal af c. 25. Hensigten med disse møder var at få de brede lag i tale og forsøge at få dem med til diskussion om den nordiske enhedstanke. Men de adepter, som vandtes ad denne vej, kunde sikkert tælles, thi hver ny anstrængelse fra »Nordisk Samfunds« side blev mødt med stærkere og stærkere mistillid og uvilje fra modpartiet. Skandinavismén var omkring 1868 virkelig bleven et hovedstridspunkt mellem de forskellige politiske partier i Danmark. De rene helstatsmænd havde vel nu ikke megen indflydelse, og magten var ved at glide ud af hænderne på de nationalliberale, der havde deres støtte i København og i de større provinsbyer. Men det forenede godsejerlige—J. A. Hansenske parti, Oktoberforeningens mænd, der i 1866

[1]) G. K. Hamilton: Tre skandinaviska uppsatser. Lund. 1870. s. 45.

havde viist deres styrke, var enige om at vise Skandinavismen tænder; og de jydske Geert Wintherske bondevenner var trods deres demokratiske sindelag — eller måske netop derfor — om muligt endnu mere anti-skandinavisk sindede. Medens J. A. Hansens organ »Morgenbladet« i slutningen af halvtreserne havde taget ordet for en politisk Skandinavisme, gjorde det nu front imod den, og langt værre var angrebet i Winthers og Bjørnbaks aviser (»Nørrejydsk Tidende« og »Aarhus Amtstidende«). J. A. Hansen og Geert Winther udstedte endda i det folkelige venstres navn en formelig banbulle mod »Nordisk Samfund«. For at berolige dettes medlemmer, der for største delen hørte til det nationale venstre, hvor Grundtvigianerne var hovedstammen, og som på samme tid var demokratisk- og skandinavisk-sindede, udstedte samfundets formand, hofjægermester Carlsen, en erklæring i »Dansk Folketidende«, hvori det hed: ».... Den nordiske enhedssag er bleven en *folkesag i landet*, en sag, som sysselsætter tankerne og sindene i landet«. Han tager ønske for virkelighed. Disse folkemøder, hvor man endog lod deltagerne stemme om de enkelte punkter i det skandinaviske program, førte til intet.

Stemningen blev mattere og mattere. De ikke helt få, som kort efter nederlaget i 1864 havde knyttet deres håb til Skandinavismen som redningsplanke, lod atter dette fare. Enten hånede man dens mænd, f. eks. i ord som disse: »Når en af de skandinaviske fester nærmer sig, da vågner ånden i alle Nordens mænd. Da stiger dronning Margrethe med champagneglas i hånden frem for vort indre øje. Da føler vi os som mænd, hvem et helligt kald er betroet, og med iver og udholdenhed tømmer vi bolle på bolle for Nordens sag og dens tapre drabanter. Med dristig begejstring bygger vi i tanken det prægtige hus med de tre spir — men den følgende morgen allerede er tømmermændene i fuld gang med at rive det ned. Derfor er også Skandinavismen bleven til, hvad den er. Fra først af var den et lille, frodigt træ, der lovede godt; nu står den som en vantreven, trøsket og forskåren bul, vandet med punsch istedenfor med blod, uden frugt og uden udsigt til nogensinde at komme til at bære nogen«.[1]) Eller »Nordisk Samfunds«' Skandinavisme blev imødegået på en mere vægtig måde. Således af den lærde historisker, Caspar Paludan-Müller, dengang rektor ved latinskolen i Nykøbing p. F.[2])

Paludan-Müllers indlæg er et af de betydeligste, fordi det spørger klart og svarer klart. Resultatet af hans undersøgelser bliver, at »enig-

[1]) Øjeblikkets Fordringer. Et Par Ord om hvad Skandinavismen er, og hvad den burde være. Kbh. 1867. s. 15.

[2]) »Lolland-Falsters Stiftstidende« 1868. nrr. 151. 164. 177. 178. Også i særtryk.

hed og ikke enhed er den sande form for et broderligt og velgørende samliv af Danmark, Norge og Sverrig«. Med forståelse af, hvad der i øjeblikket dybest påtrængte sig det danske folks følelsesliv, går han lige løs på centrum. Skal Danmark uden bagtanke åbent og ærligt gå ind i unionen, må det engang for alle sige Sønderjylland farvel. Kan det danske folk dette? Vil det danske folk dette? Eller vil det lokke Sverrig-Norge ind i et forbund, der imod disse rigers interesse skal hjælpe til at vriste byttet fra sejrherren? »Hånd på hjærtet, landsmænd: Er denne bagtanke et af Anti-Skandinaver opdigtet skræmmebillede? Bliver det slesvigske spørgsmål ikke slået fuldstændigt ihjel og lagt i så dyb en grav, at det ikke kan komme op af Danmarks jord og hjærte igen, så bliver det atter en kilde til misfornøjelse og kiv i den nordiske union«. For Paludan-Müllers øvede historiske blik er de dynastiske projekter heller ikke noget fristende skue. Unionen vil i det hele næppe skaffe Danmark større sikkerhed, men udsætte det for større farer. »Det danske folk vilde ved at indtræde i en union alene vinde en fyldigere tilfredsstillelse af nordisk nationalfølelse, der dog kun er den ene faktor i det danske væsen, og som vilde blive grusomt skuffet, dersom fremtiden bragte splid og kiv imellem de nordiske folk ved den altfor nære berørelse, istedenfor den kærlighed, fred og enighed, Skandinavisterne nu lover. Og dette kan såre let ske; thi fremtiden bestemmes ikke af deres vilje og ønsker, men af kræfter og forhold, de ingen magt har over . . . . Jeg tror, at vilde Skandinaverne bevise deres fædreland en sand og stor tjeneste, så opløste de »Nordisk Samfund«, opgav agitationen i pressen og folkemøder, gav deres hele virksomhed en retning på, hvad der nu og i den fremtid, et almindeligt menneskeligt øje overskuer, er til utvivlsom gavn for vort land«.

For ortodokse Skandinaver syntes det straks, som om der lysnede et håb om en ny nordisk æra, da de erfarede den danske tronfølgers forlovelse med den svenske konges datter i sommeren 1868. Men også dette blev til skuffelse for dem. Den københavnske presse var denne gang yderlig forsigtig og hengav sig ikke til illusioner i den anledning. Måske det »nordiske« nu kan komme i kurs, da det er blevet »hoffähig« — skriver »Dagbladet« — og at nogle vil mene, at den »praktiske Skandinavisme« nu er født til verden. »Hvad os angår — tilføjer det med tydeligt nag og bitterhed i tonen — er vort syn ikke så langtrækkende. Vi nærer ingen illusioner om, at den indgåede forbindelse skulde bringe Sverrig-Norge til at forandre den politik, der under krigen med Tyskland beredte os så tung en skuffelse . . . . I de forenede rigers politik er det princip, som Manderstrøm tjente,

endnu rådende og vil vedblive at være det en stund; de »naturlige grænser« er stikordet på den ene side af Kølen (sigter til den svenske trontale 1867), den uforstyrrede skibsfart er løsnet på den anden. Denne tankegang hos folkenes store flertal vil være stærkere end konge og udenrigsminister, stærkere end slægtskab og venskab, stærkere end selve den oplyste del af folket«. I anledning af formælingen næste sommer vedtoges i folketinget en lykønskningsadresse, men først efter adskillig debat, idet J. A. Hansens parti vilde have disse ord fjærnede: »Vi hilser med glæde denne forbindelse mellem tvende af Nordens kongebørn som et vidnesbyrd om, at dets fyrster mødes i erkendelsen af den høje betydning, som enighed og sammenhold mellem rigerne vilde have for disses fremtidige selvstændighed og udvikling«. De vedtoges dog med 62 stemmer mod 31. Men da danske studenter med endnu en smule skandinavisk lue i sjælen bragte det nygifte fyrstepar deres hyldest i et fakkeltog, fik de vel en påskønnelse af deres loyale følelser for kongehuset, men ingen skandinaviske ord med hjem. Denne fyrsteforbindelse, som Skandinaverne straks havde tænkt som en oprejsning for deres sag, artede sig således snarere som et nederlag for dem.

Der blev i Danmark ligesom sat et afgørende punktum for den skandinaviske tankes videre udvikling, da i sommeren 1870 den gruppe af det danske folketings venstre, som hyldede den nordiske enhedstanke, sluttede sig sammen med de andre venstregrupper i det »forenede venstre«, og man i dettes program kunde læse følgende kompromis: »Med hensyn til den skandinaviske sag er vi enige deri, at enhver tilnærmelse imellem de tre nordiske lande, som kan fremme folkenes brodersind, deres åndelige og materielle udvikling, fortjener den virksomste understøttelse, og at en kraftig og forenet modstand mod ydre fjender, som de tre riger forfatningsmæssigt kunne enes om, vil være til betryggelse for alle tre riger«.[1]) Dette var tydeligt nok »ord« og skulde vel også kun tages for ord.

Der var træthed og afspændelse over hele linjen. »Hvorledes er stemningen i Stockholm? spørger Rosenberg. Her er den ussel. Vi møder smålighed på alle kanter, modløshed og national ligegyldighed«.[2]) Selv et så dristigt-fantastisk forsøg som den unge Fr. Bajers på i 1870 at stifte et »Nordisk Fristatssamfund«, hvis grundlag ingenlunde var »uvilje mod de regerende kongehuse« men overbevisningen om, at det »konstitutionelle kongedømme kun er en overgang fra enevælde til fristat« — vakte ikke synderlig opmærksomhed eller forbavselse.

[1]) »Dansk Folketidende« 1870. nr. 26.

[2]) Af »Dagens Krønike« 1889. s. 619.

Dets fremtræden var forøvrigt også iklædt meget beskedne former: »Vort samfund ønsker ikke at prale med noget stort medlemstal« — hed det i programmet. »Det vil være tilfreds med at udgøre en lille skare, vel spredt over hele Norden, men tæt samlet i ånden«. Man blev medlem ved til samfundets formand at indsende følgende ord med navns underskrift: »Jeg undertegnede afgiver det højtidelige løfte ved alle lovlige midler at virke for de søndrede nordiske folkegrenes sammenslutning i fristatlig form«. —

I 1871 indeholdt »Fædrelandets« indholdsfortegnelse for sidste gang rubrikken »Skandinavisme« — det sidste bidrag er en notits (nr. 281) om et møde i den »Nordiska Nationalförening« i Stockholm, hvor skadeligheden ved oversættelser og den litterære beskyttelsesret har været drøftet. — I 1872 indstillede »Nordisk Samfund« sin virksomhed. —

Muligheden at fortsætte studentertogene efter 1864 kunde vel knap rummes i de hedeste skandinaviske hjærner. Og dog skulde der atter blive studentertog, ikke én, men hele to gange. Men det er ikke længere så meget en bekræftelse af den skandinaviske tanke, her foregår, som det er en instinktmæssig bekræftelse — en bekræftelse for sidste gang — af »studentens« sociale stilling i samfundet. Det var gennem de nordiske studentermøder, at studenten var nået til hidtil ukendt hæder og værdighed, at han var bleven behandlet og seet op til som en af samfundets bedste. Når der nu atter kan holdes studentermøder i 1869 og 1875, betyder dette, at opfattelsen af hans sociale betydning endnu ikke har forandret sig synderligt. Først mod slutningen af halvfjerserne begynder den sociale forskydning, da studenternavnet i og for sig ikke vurderes højere end det moderne samfunds andre kaldsnavne. Efter den tid holdes ingen flere skandinaviske studentermøder — derimod vel akademiske møder med drøftelse af faglige interesser — ikke blot fordi det skandinaviske program foreløbig var opgivet fra alle kanter, men også fordi studenterne vanskeligt mere kan hævde sig som en udpræget stand overfor samfundets andre klasser.

I februar måned 1869 kom indbydelse fra Kristiania til de danske studenter om som forhen at mødes her med de svenske og norske brødre samme sommer. I indbydelsen skjultes dog ingenlunde, at mange var af den mening, at studentermøderne havde overlevet sig selv, og at studenterne ikke længere havde nogen egen rolle at spille i Skandinavismens historie. Men indbyderne var af den tro, at om end studentermøderne ikke længere kunde gøre krav på den politiske

betydning, som man engang havde tillagt dem, så vilde dog en fornyet sammenkomst mellem de tre skandinaviske landes »ædleste« ungdom være det bedste middel til at sprede kundskab om de nordiske landes ejendommelige forhold og til at vække en gensidig deltagelse for de tre folks særlige bestræbelser, ønsker og forhåbninger. Ad den vej vilde følelsen af folkenes frændskab blive dybere og mere levende.

Dette syntes jo dog ikke at være noget nyt, selv ordene var hørte mange gange før. Det var sikkert også i følelsen heraf, at de danske studenter med megen betænkelighed modtog denne indbydelse, der gav stof til en varm debat i deres forening. De fleste, som her tog ordet, syntes nu at være komne til forståelse af, at den tid var forbi, da der kunde leves på den blotte følelse, og at der nu krævedes handling. Vi var ikke komne videre end i 1848 — sagde en af talerne —, vedblev vi at tale, begyndte vi aldrig at handle.[1]) De sidste hold studenter, der dog nok havde lyst til selv at se, hvordan det gik til ved et studentermøde, gjorde imidlertid udslaget ved deres stemmer, så at svarskrivelsen blev bekræftende i tilslutning til indbydelsens ordlyd, idet det samtidigt udtaltes, at man ikke anså studentermøderne for skikkede til at føre den skandinaviske tanke videre, men at de blot vilde give en ny slægt lejlighed til direkte tankeudveksling og personligt kendskab til folk og land.

Mødet blev virkelig noget mere end ny vin på gamle læderflasker. Der var en ligefrem sygelig ængstelse for at undgå skandinaviske fraser, og hæderlige bestræbelser for at give mødet et positivt-praktisk indhold, så at det fik en almen-akademisk karakter. En række forhandlingsemner var opstillede, der indledede s af M. Weibull, universitetslærer i Lund, med et foredrag om det ønskelige i fælles organisationer for de nordiske universiteter, almindelig teoretiske gensidig gyldige eksaminer, fælles prisopgaver, gensidige studiebesøg, udgivelse af en universitetskalender m. m. I den påfølgende diskussion forfægtede Bjørnstjerne Bjørnson varmt folkehøjskolens sag mod universitetet. Næste dag var atter folkehøjskolen på bane, opstillet som diskussionsemne fra dansk side og indledet af Chr. Richardt. En diskussion om »arbejdersagen« var også for; den indledes af den bekendte arbejderfører, Chr. Rimestad, der opfordrede den studerende ungdom til at række arbejderne hånden.

Det er betegnende for stemningen, at da Rosenberg havde anmeldt et foredrag om »Skandinavismen«, fandt ordstyreren, professor Christie, det nødvendigt at forudskikke nogle reserverende bemærkninger: at det var en misforståelse, når det var meddelt, at dr. Rosen-

[1]) H. C. A. Lund: Studenterforeningens historie. II. s. 587.

berg vilde holde foredrag om den politiske Skandinavisme; hans hensigt var kun at ville udtale sig om den skandinaviske tankes udvikling i den sidste tid i Danmark. Rosenberg begyndte også straks med at sige, at han ikke havde fået nogen opfordring af komitéen til at optræde; man havde jo næret en næsten panisk skræk for, at dette studentermøde skulde blive politisk. Forøvrigt indrømmede han, at det var en misforståelse, når man havde tillagt studentermøderne indflydelse på statsstyrelsen, så at studenterne fik udseende af at være en slags repræsentanter for folkene. Han tog også afstand fra hurraråbene og skåltalerne — »nu trænges kun til ord, som avle dåd« — og fra det slesvigske spørgsmåls umiddelbare forbindelse med det skandinaviske: »Sønderjydernes ulykkelige stilling for tiden vilde aldrig i mine tanker kunne være grund for mig til at være Skandinav, og jeg vilde aldrig i Sønderjydernes navn påkalde hjælp fra det øvrige Norden .... *Det er dog så simpelt, at man er Skandinav for hele Skandinaviens skyld*«. Studenter-Skandinavismen havde dog haft fortjenesten at være forgænger for den Folke-Skandinavisme, han håbede på, og han bad nu studenterne om hver for sig at gøre sit til at forvandle tanken til folkeoverbevisning og folkevilje.

Det er ligeså betegnende, at da Rosenberg tilsidst opfordrede tilstedeværende norske og svenske studenter til at ytre sig om Skandinavismens stilling i deres lande, begærede ingen ordet. Det var et talende tidernes tegn for den, som vilde forstå det.

Festberetningen [1]) giver tilsidst mødets karakteristisk i disse linjer: »I sammenligning med de foregående møder har studentermødet 1869 sin bestemte, tydeligt udprægede karakter og har på sin måde begyndt en ny epoke i studentermødernes historie. Jo mere det efter de sidste års begivenheder tilkom de unge deltagere i henseende til direkte politiske spørgsmål at indtage en beskeden og tilbagetrukken stilling, desto klarere stod også deres opgave for dem at finde den retning, i hvilken Nordens studenter just som studenter kunde virke for Nordens fremtid. Allerede i de emner, som kom til behandling ved sammenkomsterne i universitetets festsal, var denne retning heldigt antydet. Universiteternes nærmeste pligt vilde være på deres eget område at bidrage til livligere samvirken og sammenslutning mellem de skandinaviske landes særskilte kræfter. Deres anden høje opgave vilde være, på samme gang de ikke lukkede sig til for hverandre, heller ikke at slutte sig ude fra folket, fra arbejderne, de dybe lag, i hvis hånd dog fremtiden tilsidst hviler«. Aldrig før nu havde studenterne skænket arbejderne en tanke. —

[1]) Studentmötet i Kristiania 1869. Lund 1871. s. 231.

Upsala-mødet i sommeren 1875 gik væsenlig i samme spor som Kristiania-mødet med en mængde diskussionsemner, der langt fra alle havde tilknytning til den nordiske tanke. Men for os, som fem og tyve år efter læser talerne fra dette, det sidste studentermøde, virker det som en epilog. Blikket vendes mere bagud end fremad, ordene er blide og valgte med omhu for ikke at såre og skræmme, og der er sordine over tonefaldet. Næsten alle de gamle Skandinaver har givet møde, Monrad fra Kristiania, Ploug og Bille fra København, de som har set den skandinaviske tanke fra spæd ympe skyde en hastig vækst for atter at falde sammen og visne hen; de taler alle, men der er vemod i røsten, og det er som om de kun halvt tror på det fremtidsperspektiv, de selv opruller. Kun Ploug har bevaret sin stædige barskhed, da han fra festbordet på Hasselbacken demonstrativt forkynder: Intet studentermøde i København, så længe Danmark er invalid! Ellers er den sikre, ja til tider hovmodige tone fra de rundne dage forsvunden; den er afløst af et halvt undskyldende, halvt bedende ønske om dog at måtte blive tålt, om at måtte få lov at bevare det skandinaviske ideal, hver for sig i fred og ro. I prof. Monrads foredrag »Om den skandinaviske idés nuværende stilling og betydning« træder denne forskel mellem før og nu tydeligt frem: ».... Tror os kun: vi smedder ingen politiske rænker; vi bygger ikke på noget statskup, på dynastiers af- og indsættelse eller deslige. Selv den skandinaviske idé, tanken om de nordiske folks enhed, opfatter vi kun i store, almindelige træk, medens dens nærmere former og betingelser og det øjeblik, den kan være moden til at træde i virkelighed, må overlades fremtiden. Vi har intet færdigt program og omgås allermindst med en bestemt politisk plan, der enten nu eller ad åre skal sættes i værk..... Man vil måske endnu sige: det er en drøm. Lad så være....Vi skandinaviske drømmere er dog endnu til — man tro kun ikke, vi er fuldkommen udslettede — og udgør således med vore tanker og overbevisninger en ringe del af den eksisterende virkelighed. Vi har vistnok ingen magt — og eftertragter heller ikke nogen sådan — til at sætte vore tanker umiddelbart i værk; men så længe man ikke vil formene os at nære og udtale disse, vil de ialtfald være en ingrediens (vi vil gærne mene: et salt) i tidens åndelige gærning, og så vidt der er nogen sandhed deri, vil de nok udøve sin indflydelse«.[1])

I erkebiskop Sundbergs velkomsttale råder samme forsigtighed, samme forsikring om, at hverken unge eller gamle omgås med sociale eller politiske reformplaner. De »skandinaviske« ord, som lyder i den, er i slægt med ånden fra slutningen af det foregående århundrede.

[1]) Beretning om Studentermødet 1875. Chra. 1875.

»Vi vil simpelt hen forblive, hvad vi er: Normænd, Danske, Finner (det skandinaviske synspunkt forrykkes helt ved, at Finnerne tages med) og Svenske; men på samme gang ønsker vi mere og mere at drage fordel af hverandres ejendommeligheder, inderligere at se på hverandre som brødre, kort sagt med dybere og dybere trofasthed i ånden at sluttes sammen til et hele, som just på denne måde skal kunne give rige bidrag til menneskelighedens store kulturarbejde«. Det er den kosmopolitiske opfattelse af Skandinavismen: det forenede Norden som en begyndelse til den forenede menneskehed.

Og resignationen genlyder i Plougs og Billes store taler på Upsalahøjene og på Hasselbacken, skønt de begge principmæssigt endnu holder fast ved tanken om Nordens enhed. Fra svensk og norsk side høres under festen intet i den retning; som tanken først og kraftigst kom til orde i Danmark, blev den længst og trofast bevaret her. »Lad os skilles fra disse høje — lød Plougs ord — med det løfte, at den nordiske enhedstanke aldrig nogensinde skal dø; at vi ville holde den i ære i vort hjem og fremme den med al evne hver i sin gerning, så vedholdende og så ivrige, som om vi kunde vente fuldbyrdelsen i al dens glans og herlighed imorgen!« — Bille sluttede sin tale omtrent således: »Vi tør ikke længere drømme om den nordiske tanke, men skulle arbejde i dens tjeneste, bøjende os for forholdenes magt, men derfor lige ærlige og lige trofaste imod ideen. Nordens enhed har ikke ophørt at være en politisk tanke, den skræmmes ikke tilbage ved ordet »politisk«, men den erkender, at de politiske former, hvorunder der nu skal arbejdes, må og skulle være anderledes, end den tidligere slægt forudsatte. Den Nordens enhed, om hvilken vi nu taler og synger, er ikke en staternes sammensmeltning, men en *folkenes stedse inderligere sammenknytning*. . . . . Den *politiske enhed,* hvorom der tidligere drømtes, *ligger nu udenfor vore tanker.* Det er den *folkelige enhed,* det nationale fællesskab mellem folkene, som er det banner, under hvilket vi i disse dage synger og jubler, og under hvilket vi i de kommende dage og nætter skulle stride og arbejde«.

Skandinavismen i dens gamle former er erklæret fallit. Den må genfødes i ny jord.

Det var forbi.

Og der kom år, hvor al skandinavisk tale og sang forstummede, mange år, i hvilke Skandinavismen kun toges frem for at overvældes med spot og hånsord. Det var historiens nemesis, det var den naturlige reaktion, der i retfærdig harme over mange spildte ord og mis-

lykkede forsøg blev uretfærdig og ganske glemte, at Skandinavismen dog havde haft sin betydning i kulturel og social henseende, at den havde fremmet opgavers løsning (mønt- og post-enhed, litterær konvention, mellemrigslove m. m.), som uden dens hjælp måske ikke var blevne løste. Man var tilbøjelig til at forveksle personerne med sagen.

Nu, i de allersidste år — næsten en menneskealder efter at den gamle Skandinavisme havde løbet sig træt og var gået ud af sagaen — nu er der tegn i sol og måne til, at der atter i de nordiske lande er tanker og ønsker fremme om at samles til fortsat socialt og intellektuelt arbejde for Nordens sag. Men hvad disse bestræbelser fører i deres skjold, derom kan endnu intet siges. Dertil er de historiske proportioner ikke store nok.

Men ikke skal det undre, om den skandinaviske tanke har måttet dele skæbne med og skal vandre ad samme veje som hver anden højbåren mennesketanke: *Per aspera ad astra.*